EX BIBLIO mathiti xpress 27-10-2005 11:30 Σελίδα 1

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Στέφανος Καραχάλιας, Πηνελόπη Μπράτη,
Δημήτριος Πασσάκος, Γεώργιος Φίλιας

Θρησκευτικά Γ' Γυμνασίου

Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας

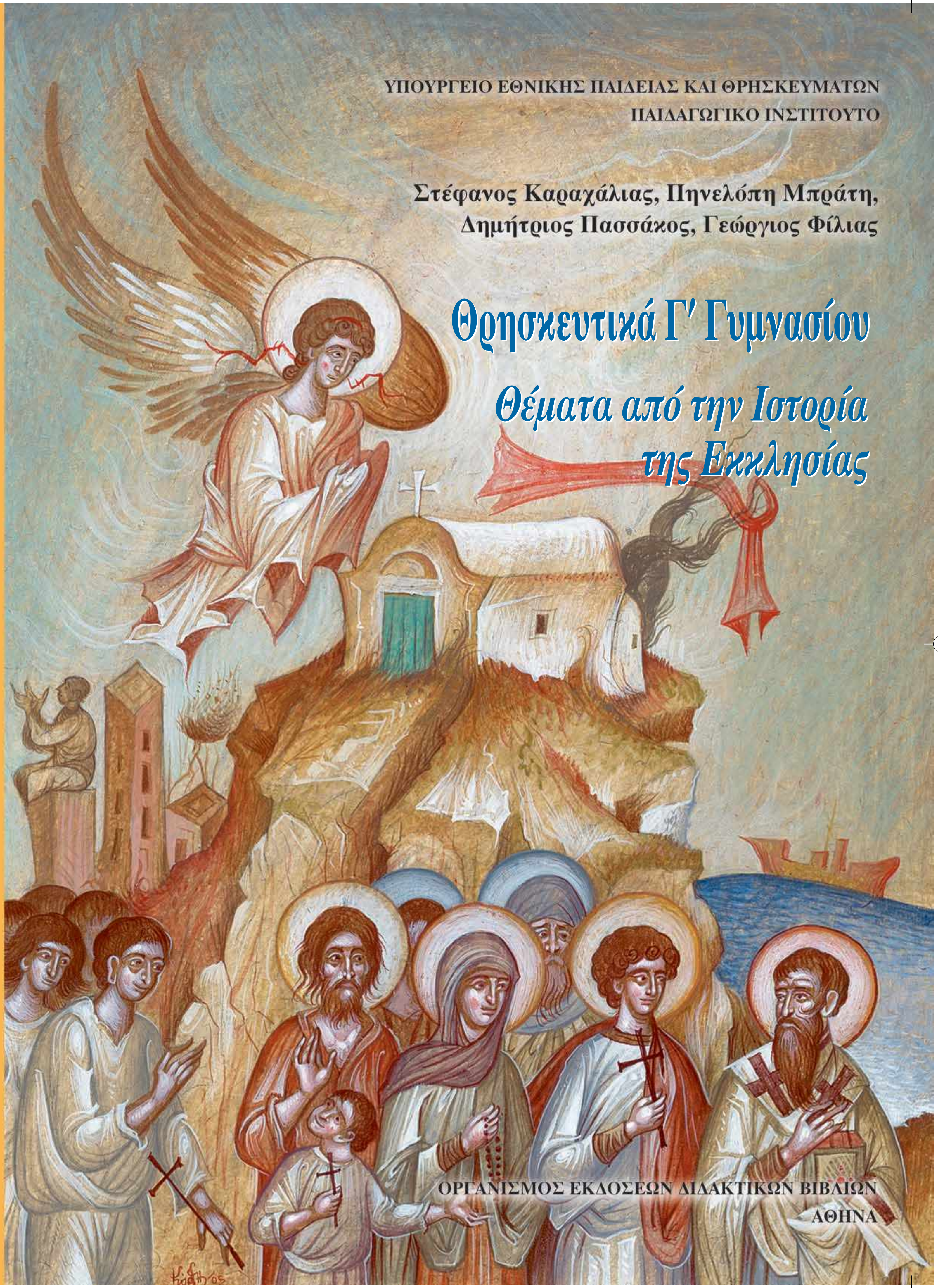

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ΟΕΔΒ

ISBN 960-06-1946-8

PROTOSELIDA mathiti/001-008 31-10-2005 09:59 Σελίδα 1

Θρησκευτικά Γ′ Γυμνασίου

Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας

PROTOSELIDA mathiti/001-008 31-10-2005 09:59 Σελίδα 2

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	**Στέφανος Καραχάλιας,** *Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Πηνελόπη Μπράτη,** *Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Δημήτριος Πασσάκος,** *Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Γεώργιος Φίλιας,** *Αν. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών*
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	**Νικόλαος Ζαχαρόπουλος,** *Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* **Αντώνιος Χατζόπουλος,** *Σχολικός Σύμβουλος* **Αθανάσιος Παπαθανασίου,** *Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	**Γεώργιος Κόρδης,** *Λέκτορας Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών*
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	**Μαρία Μίσσιου,** *Σκιτσογράφος-Εικονογράφος*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Έφη Λαλιώτη,** *Φιλόλογος*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	**Σταύρος Γιαγκάζογλου,** *Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου* **Γεώργιος Στάθης,** *Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	**Σταύρος Γιαγκάζογλου,** *Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΑΝΑΔΟΧΟΣ	Ελληνικά Γράμματα Α.Ε.
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	Ελληνικά Γράμματα – «Multimedia A.E.»

Γ′ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Στέφανος Καραχάλιας, Πηνελόπη Μπράτη,
Δημήτριος Πασσάκος, Γεώργιος Φίλιας

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ Ελληνικά γράμματα ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Θρησκευτικά Γ′ Γυμνασίου

Θέματα από την Ιστορία της Εκκλησίας

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

PROTOSELIDA mathiti/001-008 31-10-2005 09:59 Σελίδα 4

PROTOSELIDA mathiti/001-008 31-10-2005 09:59 Σελίδα 5

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 9

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γιατί και πώς μελετούμε την Ιστορία 9
2. Η ιστορία της Εκκλησίας και η μελέτη της 12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α′
Τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας

3. Πεντηκοστή: το ξεκίνημα της Εκκλησίας 15
4. Ιεροσόλυμα: πρότυπο χριστιανικών κοινοτήτων 18
5. Ο πρώτος διωγμός των χριστιανών 21
6. Η μεταστροφή του Παύλου. Άνοιγμα του Χριστιανισμού στον εθνικό κόσμο 25
7. Η Αποστολική Σύνοδος: συλλογική λήψη αποφάσεων 29
8. Ο Απόστολος Παύλος στην Ελλάδα 32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β′
Επέκταση, περιπέτειες και επίσημη αναγνώριση της Εκκλησίας

9. Οι μεγάλοι διωγμοί των χριστιανών 36
10. Οι κατακόμβες: τόπος καταφυγής και μνήμης 39
11. Ιγνάτιος ο Θεοφόρος 42
12. Διάταγμα των Μεδιολάνων: ένας νέος δρόμος ανοίγεται για τους χριστιανούς 45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ′
Εδραίωση και ακμή της Εκκλησίας

13. Χριστιανισμός – Ελληνισμός: μια ιδιότυπη συνάντηση 49
14. Αιρέσεις: εσωτερική πληγή της Εκκλησίας 53
15. Μέγας Αθανάσιος: αγωνιστής της ορθής πίστης 57
16. Μέγας Βασίλειος: ένας κορυφαίος ιεράρχης 61
17. Χριστιανική άσκηση - Μοναχισμός 65
18. Ο ρόλος των Οικουμενικών Συνόδων στη ζωή της Εκκλησίας 69
19. Εικονομαχία: μια τραγωδία που συγκλόνισε την Εκκλησία 73
20. Εκκλησιαστική τέχνη Α′: Ναοδομία και αγιογραφία 77
21. Εκκλησιαστική τέχνη Β′: Υμνολογία 82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ′
Ο Χριστιανισμός στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο

22. Ο εκχριστιανισμός των σλαβικών λαών 86
23. Η εξάπλωση του Χριστιανισμού στη Δυτική Ευρώπη 90
24. Οι άγιοι Ειρηναίος Λυώνος και Αμβρόσιος Μεδιολάνων 94
25. Η εκκλησιαστική τέχνη στη Δύση 97
26. Το σχίσμα του 1054: γεγονός μεγάλης οδύνης 102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε′
Η Εκκλησία στα νεότερα χρόνια

27. Η Μεταρρύθμιση στη Δυτική χριστιανοσύνη. Μαρτίνος Λούθηρος 106
28. Η εξάπλωση της Μεταρρύθμισης και οι συνέπειές της στη δυτική Χριστιανοσύνη 110
29. Προσπάθειες ανασυγκρότησης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 115
30. Η Ανατολική Εκκλησία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας 119
31. Η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ′
Ο χριστιανικός κόσμος σήμερα

32. Οι Ρωμαιοκαθολικοί στην εποχή μας 128
33. Οι Προτεστάντες στην εποχή μας 132
34. Η Ορθοδοξία στο σύγχρονο κόσμο 134
35. Το όραμα και οι προσπάθειες για την ενότητα των χριστιανών 141

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ 145

ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ 149

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στις δύο πρώτες τάξεις του Γυμνασίου στο μάθημα των Θρησκευτικών γνωρίσαμε την προετοιμασία του κόσμου να δεχθεί το Χριστό (Παλαιά Διαθήκη) καθώς και τον καινούριο κόσμο που Αυτός εγκαινίασε με την παρουσία Του ανάμεσά μας (Καινή Διαθήκη). Φέτος, θα κάνουμε ένα μεγάλο ταξίδι: Θα δούμε πώς, μετά την ολοκλήρωση του έργου του Χριστού, οι μαθητές Του, με αφετηρία τα Ιεροσόλυμα, διέδωσαν το χαρμόσυνο μήνυμα του Ευαγγελίου σε όλο τον κόσμο, προτείνοντας έτσι ένα νέο τρόπο ζωής και ένα νέο πολιτισμό πάνω στη γη.

Η διαδρομή αυτή δεν ήταν καθόλου εύκολη. Οι χριστιανοί χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν προβλήματα στην οργάνωση της Εκκλησίας, καθώς και τους διωγμούς. Αλλά τα προβλήματα δε σταμάτησαν, ακόμα και όταν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία οικοδομήθηκε πάνω στα θεμέλια του Χριστιανισμού. Ενώ το μήνυμα εξαπλωνόταν σε Ανατολή και Δύση, η εμφάνιση των αιρέσεων συντάρασσε την Εκκλησία. Με αφορμή αυτές, η Εκκλησία δυνάμωσε, ωρίμασε και με θάρρος απάντησε στα προβλήματα της εποχής. Στους αιώνες που ακολούθησαν το οδυνηρό γεγονός του Σχίσματος κλόνισε την ενότητά της. Και ενώ στην Ανατολή διατηρήθηκε η πνευματική ενότητα, στη Δύση ο χριστιανικός κόσμος γνώρισε νέες διασπάσεις, που άλλαξαν τον ρου της ιστορίας στον τότε γνωστό κόσμο. Τον 15ο αιώνα η Ορθόδοξη Βυζαντινή αυτοκρατορία αλώθηκε από τους Οθωμανούς και στη Δύση η ίδρυση εθνικών κρατών συνδυάστηκε άλλοτε με το Ρωμαιοκαθολικισμό και άλλοτε με τον Προτεσταντισμό.

Στην εποχή μας, η διασπασμένη Εκκλησία αναζητά το όραμα της αρχικής της ενότητας. Ο δρόμος είναι μακρύς και δύσκολος. Οι νέες προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας και της παγκοσμιοποίησης μας προσκαλούν να αντιμετωπίζουμε τη διαφορετικότητα του «άλλου» με την αγάπη που μας δίδαξε και μας έδωσε ο Χριστός, ο οποίος μας θυμίζει:

«Εγώ για σένα πατέρας, εγώ αδελφός, εγώ σύζυγος, εγώ σπίτι, εγώ τροφή, εγώ ρούχο, εγώ ρίζα, εγώ θεμέλιο, ό,τι θέλεις εγώ. Να μη σου λείψει τίποτα. Θα δουλέψω εγώ. ΄Ηρθα να σε υπηρετήσω, όχι να με υπηρετήσεις. Εγώ και φίλος, και μέλος του σώματός σου και κεφάλι, και αδελφός και αδελφή και μητέρα, όλα εγώ. Μόνο να είσαι κοντά μου. Εγώ φτωχός για σένα και αλήτης για σένα. Στο σταυρό για σένα, στον τάφο για σένα. Στον ουρανό παρακαλώ για σένα τον Πατέρα μου, στη γη έρχομαι πρεσβευτής του Πατέρα μου για σένα. Εσύ είσαι τα πάντα για μένα, και αδελφός και συγκληρονόμος και φίλος μου και μέλος του σώματός μου. Τι άλλο θέλεις;» (Ιω. Χρυσόστομος, *Εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, Ομιλία ΣΤ',* PG 58, 700, μτφρ. Κονδύλη Ελένη).

Οι συγγραφείς

PROTOSELIDA mathiti/001-008 31-10-2005 09:59 Σελίδα 8

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:51 Σελίδα 9

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γιατί και πώς μελετούμε την Ιστορία

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το τι είναι η Ιστορία
- γιατί την μελετούμε
- το πώς θα μελετήσουμε την Ιστορία αντικειμενικά και αμερόληπτα.

Η λέξη «ιστορία» ανακαλεί στη μνήμη μας κάποιες άλλες λέξεις που σχετίζονται μ' αυτήν: χρόνος, τόπος, πρόσωπα, γεγονότα. Όμως, η ιστορία δε σχετίζεται μόνο με το παρελθόν. Σήμερα κάθε άνθρωπος και κάθε λαός γράφει τη δική του ιστορία.

α. Η ιστορία: μια βαθύτερη γνώση του ανθρώπου και του πολιτισμού του

Η μελέτη του ανθρώπινου παρελθόντος

Στην έρευνα της ιστορίας πρωταρχική θέση κατέχει το παρελθόν του ανθρώπου, διότι ο άνθρωπος είναι δημιουργικό πλάσμα και, επομένως, το παρελθόν του παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Με την πολιτιστική του εξέλιξη ο άνθρωπος δημιουργεί ιστορία.

Την καταγραφή του ανθρώπινου παρελθόντος η ιστορία την κατορθώνει από τη χρονική στιγμή που έχει στη διάθεσή της κάποιες γραπτές πηγές. Το χρονικό διάστημα που προηγείται των γραπτών πηγών δεν θεωρείται ιστορία· έτσι, ονομάζουμε τη χρονική αυτή περίοδο «Προϊστορία».

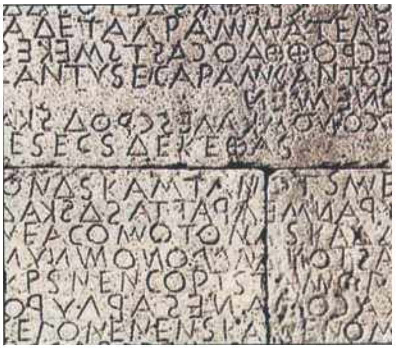

Δωρική επιγραφή του 5ου π.Χ. αι. που βρέθηκε στη Γόρτυνα της Κρήτης.

Η ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού: αφορμή για βαθύτερη γνώση του ανθρώπου

Στην έρευνα της ιστορίας καταγράφονται και αξιοποιούνται οι σκέψεις, οι αποφάσεις και οι ενέργειες του ανθρώπου. Παράλληλα, όμως, καταγράφονται και τα συναισθήματά του: ο φόβος, η αγωνία, η ελπίδα και η αισιοδοξία. Η μελέτη της ιστορίας, επομένως, φωτίζει και τις βαθύτερες πτυχές του ανθρώπου, αυτές που του δίνουν τα κίνητρα για να δημιουργήσει.

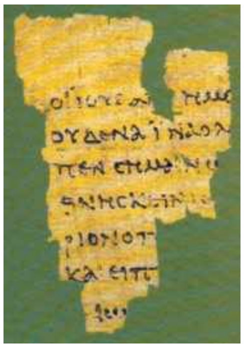

Κομμάτι από αιγυπτιακό πάπυρο, 2ον αι. μ.Χ., με κείμενο της Καινής Διαθήκης.

β. Πώς ερευνώνται τα γεγονότα της Ιστορίας

Μελέτη των αιτίων και των αφορμών

Σε κάθε προσπάθειά του, ο ιστορικός καλείται όχι απλώς να ερευνήσει, να καταγράψει και να αξιολογήσει τα γεγονότα, αλλά και να διερευνήσει τα αίτια και τις αφορμές που διαμόρφωσαν τις εξελίξεις.

Όλες οι πτυχές της ιστορίας έχουν κάποια γενεσιουργά αίτια. Όταν ο ιστορικός τα εντοπίσει, καλείται να καταγράψει τις αφορμές των γεγονότων. Η αφορμή είναι ο σπινθήρας που πυροδοτεί τα αίτια και η διερεύνησή της είναι ευκολότερη από αυτή των αιτίων. Αίτια και αφορμές, λοιπόν, των ιστορικών γεγονότων αποτελούν τη βάση για την έρευνα της ιστορίας.

Πήλινη πλάκα του 6ου π.Χ. αι., (μέρος του χρονικού της Βαβυλώνας).

Τα συμπεράσματα της ιστορικής έρευνας

Στην τελική της φάση, η μελέτη των γεγονότων του παρελθόντος απαιτεί τη διατύπωση συμπερασμάτων. Προκειμένου να διατυπώσουμε συμπεράσματα, θα βασιστούμε στα αποτελέσματα των ιστορικών γεγονότων. Τα αποτελέσματα είναι δύο ειδών: αυτά που εκδηλώνονται άμεσα και αυτά που εμφανίζονται αργότερα. Η πρώτη κατηγορία αποτελεσμάτων είναι εύκολο να επισημανθεί από τον ιστορικό, εξαιτίας της σαφήνειας των γραπτών πηγών. Η δεύτερη, όμως, κατηγορία απαιτεί προσεκτική μελέτη της χρονικής περιόδου που ακολουθεί μετά τα γεγονότα, ώστε να επισημανθούν κάποια αποτελέσματα που εμφανίζονται αρκετά χρόνια αργότερα.

Η επισήμανση, πάντως, των αποτελεσμάτων των ιστορικών γεγονότων είναι το κρισιμότερο σημείο στην ιστορική έρευνα, διότι επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων. Είναι σαν ένα φως που οδηγεί το σήμερα με ασφάλεια προς το αύριο.

Ο συγγραφέας της ιστορίας πρέπει να είναι άφοβος, αδέκαστος, ελεύθερος, φίλος της παρρησίας και της αλήθειας, να λέει τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη. Να μην έχει μίσος ούτε φιλία, σαν δίκαιος δικαστής που δεν έχει πόλη, που είναι αυτόνομος και αβασίλευτος (Λουκιανού, *Πώς πρέπει να συγγράφεται η ιστορία*, 55, 41).

γ. Αντικειμενικότητα και αμεροληψία στην έρευνα της ιστορίας

Αντικειμενικότητα και αμεροληψία στη μελέτη της ιστορίας επιτυγχάνονται όταν ο ιστορικός: **1.** «μεταφερθεί» ο ίδιος στην εποχή που μελετά και **2.** ελέγξει την αξιοπιστία των πηγών του.

Είναι, επίσης, σαφές ότι δεν μπορεί να γραφεί αντικειμενική και αμερόληπτη ιστορία, όταν ο ιστορικός με τη συγγραφή του υπηρετεί ιδεολογικές και πολιτικές σκοπιμότητες.

Πρώτη έκδοση του Ομήρου, Φλωρεντία 15ος αι.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ιστορία είναι η μελέτη του παρελθόντος.
- Η διερεύνηση των αιτίων των ιστορικών γεγονότων είναι έργο δύσκολο και απαιτεί άριστη γνώση της εποχής τους.
- Τα συμπεράσματα της ιστορικής έρευνας αποτελούν οδηγό για τη μελλοντική πορεία των σύγχρονων ανθρώπων και των λαών.
- Η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία είναι οι προϋποθέσεις για μία έγκυρη ιστορική έρευνα.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Σταθερή τάση του ιστορικού πρέπει να είναι, αν θέλει να είναι συνεπής με τη διακήρυξή του ότι αποσκοπεί να σώσει από τη λήθη το παρελθόν στην ολότητά του, η προσήλωση του ενδιαφέροντός του προς ό,τι αποτελεί την ολότητα του παρελθόντος ή έστω και ενός χρονικού ή τοπικού τμήματος του παρελθόντος αυτού. Κι αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προσέξει καθετί που δίνει μαρτυρία για το παρελθόν αυτό, καθετί που έπαιξε ρόλο στη ζωή των ανθρώπινων ομάδων με τις οποίες τυχαίνει να ασχολείται ο ιστορικός. Κι αυτό το καθετί είναι σχεδόν το παν: ο ιστορικός προσέχει και καταγράφει με την ίδια προσοχή ήθη και πολιτιστικές εκδηλώσεις, πολιτικά γεγονότα και κοινωνικές διαδικασίες, έργα του πολέμου και έργα της ειρήνης. Η ιστορική περιέργεια δεν γνωρίζει άλλο όριο από εκείνο που της προβάλλουν οι πηγές οι ίδιες, με το τέλος των πληροφοριών τους (Καραγιαννόπουλου Ι., *Εισαγωγή στην επιστήμη της ιστορίας*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 35-36).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Μετά το Β′ Παγκόσμιο Πόλεμο, ένας ιστορικός (ο H. Heimpel) είπε ότι η ιστορία είναι μια «προσπάθεια σωτηρίας και θεραπείας» του ανθρώπου, καθώς και «συμφιλίωσης» των ανθρώπων μεταξύ τους. Πώς κατανοείτε εσείς αυτή την άποψη;
2. Ένας αξιόλογος ιστορικός του 4ου μ.Χ. αιώνα, ο Αμμιανός Μαρκελίνος, έγραψε ότι στην ιστορία «δεν αξίζει κανείς να διηγηθεί όλα όσα συμβαίνουν στα ταπεινά άτομα». Ποιες σκέψεις σάς δημιουργεί η άποψη αυτή; Συσχετίστε την απάντησή σας με την άποψη που διδαχθήκατε, ότι, δηλαδή, ο ιστορικός πρέπει να κάνει επιλογή των σημαντικότερων γεγονότων.
3. Σε κάποιες περιπτώσεις, ο ιστορικός δε δίνει την πρέπουσα προσοχή και σημασία σ' όλους τους παράγοντες που διαμόρφωσαν το παρελθόν. Ποιες είναι οι πιθανές αιτίες αυτού του γεγονότος;
4. Πιστεύετε ότι οι βασικές προϋποθέσεις συγγραφής της ιστορίας, η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία, είναι πραγματοποιήσιμες και μέχρι ποιο βαθμό; Ποιοι παράγοντες δημιουργούν προβλήματα στην πραγματοποίησή τους;

2. Η ιστορία της Εκκλησίας και η μελέτη της

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το περιεχόμενο του όρου «Εκκλησία»
- τη σημασία που έχει η γνώση της ιστορίας της Εκκλησίας
- τον τρόπο μελέτης της ιστορίας της Εκκλησίας.

Στην προηγούμενη ενότητα διδαχθήκαμε ότι η ιστορία εξετάζει-μεταξύ άλλων-και τα θέματα των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Η πτυχή αυτή της ιστορίας είναι από τις σημαντικότερες, διότι η θρησκευτική πίστη αποτελεί για τα άτομα και τους λαούς έναν σημαντικό παράγοντα της ιστορικής τους εξέλιξης.

Η ιστορία της Εκκλησίας, ειδικότερα, ενδιαφέρει όχι μόνο τα μέλη της, αλλά και κάθε άνθρωπο που επιθυμεί να γνωρίσει τα διάφορα πνευματικά ρεύματα που διαμόρφωσαν τον κόσμο.

α. Η έννοια της Εκκλησίας

Το περιεχόμενο του όρου

Η λέξη Εκκλησία είναι σύνθετη και δηλώνει την «πρόσκληση» όλων των πιστών για συγκέντρωση στον ίδιο τόπο («εκ-καλώ» σημαίνει «προσκαλώ»). Η λέξη αυτή έχει τις ρίζες της στην εκκλησία του δήμου της αρχαίας Αθήνας. Χρησιμοποιήθηκε, όμως, από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια, διότι εξέφραζε με τον καλύτερο τρόπο μια βασική αλήθεια για τους χριστιανούς: τη συμμετοχή τους στη Θεία Ευχαριστία, με τη Μετάληψη του Σώματος και του Αίματος του Κυρίου.

Συριακός κώδικας με την αρχαιότερη μετάφραση του Ευαγγελίου. Αρχές 5ου αι. Βιβλιοθήκη Ι.Μ. Σινά.

Από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια, επίσης, χρησιμοποιήθηκε για την Εκκλησία η έννοια του «σώματος», μέλη του οποίου ήταν οι βαπτισμένοι. Ο Απ. Παύλος γράφει στους Κορινθίους: «όπως το ανθρώπινο σώμα είναι ένα, αλλά έχει πολλά μέλη, όλα δε τα μέλη του ενός σώματος, αν και πολλά, αποτελούν ένα σώμα, έτσι και ο Χριστός με το πλήθος των πιστών είναι ένα σώμα πνευματικό». (*Α΄ Κορ.* 12, 12).

Ο σκοπός

Σκοπός του έργου του Χριστού είναι η σωτηρία του ανθρώπου. Το έργο αυτό συνεχίζεται με την ίδρυση της Εκκλησίας, για την οποία φρόντισε ο Ίδιος, όπως θα διδαχθούμε σε επόμενη ενότητα. Ο σκοπός της Εκκλησίας, επομένως, είναι η προσωπική συνάντηση και η ένωση του κάθε βαπτισμένου με τον Χριστό.

Περγαμηνή του 11ου αι. Ι.Μ. Σινά.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:51 Σελίδα 13

β. Η πορεία της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία

Η Εκκλησία βρίσκεται μέσα στον κόσμο

Κάνουμε λόγο για ιστορία της Εκκλησίας, διότι η Εκκλησία ιδρύθηκε, ζει και πορεύεται μέσα στον κόσμο. Μέσα σ' αυτόν εμφανίστηκαν τα πρόσωπα της ιστορίας της και διαδραματίστηκαν τα γεγονότα που σχετίζονται μ' αυτήν.

Η Εκκλησία δίνει νόημα στην ιστορία του κόσμου

Από τη μελέτη της εκκλησιαστικής ιστορίας πηγάζει ένα βαρυσήμαντο συμπέρασμα: τα πρόσωπα, τα γεγονότα και η προσφορά της Εκκλησίας στην πνευματική ιστορία και στον πολιτισμό μεταμορφώνουν τη γενικότερη ανθρώπινη ιστορία. Δεν γίνεται μόνο μια τομή στο χρόνο, σε *προ* και *μετά* Χριστόν, αλλά η Εκκλησία μεταβάλλει και τον τρόπο της ζωής, της σκέψης και της ανθρώπινης δημιουργίας.

γ. Οι πηγές και ο τρόπος μελέτης της εκκλησιαστικής ιστορίας

Από πού μπορούμε να μελετήσουμε την ιστορία της Εκκλησίας

Διακρίνουμε τις πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας σε δύο είδη: στις αρχαιολογικές και στα κείμενα.

Αρχαιολογικές πηγές είναι οι κατακόμβες, οι διάφοροι τόποι όπου μαρτύρησαν οι χριστιανοί, οι τύποι των ναών που εμφανίστηκαν στο πέρασμα των αιώνων, τα βαπτιστήρια, διάφορες επιγραφές που σχετίζονται με τους χριστιανούς, καθώς και τα ευρήματα της χριστιανικής τέχνης (γλυπτική, αγιογραφία, εκκλησιαστική μικροτεχνία).

Κώδικες 11ου αι.
Μονή Μεγάλου Μετεώρου.

Τα είδη των κειμένων, ως πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας, είναι πολλά: οι χρονογραφίες, τα έργα των εκκλησιαστικών συγγραφέων και των Πατέρων της Εκκλησίας, τα πρακτικά των Οικουμενικών Συνόδων, τα λατρευτικά κείμενα, επιστολές, κείμενα με βίους αγίων, καθώς και διάφορες νομοθεσίες της πολιτείας σχετικές με την Εκκλησία.

Πώς πρέπει να μελετούμε τις πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας

Όπως αναφέραμε στην προηγούμενη διδακτική ενότητα, η σωστή καταγραφή και μελέτη των πηγών της ιστορίας απαιτεί αντικειμενικότητα και αμεροληψία. Τα δύο αυτά στοιχεία είναι απαραίτητα και για τη σωστή μελέτη των πηγών της εκκλησιαστικής ιστορίας. Κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί και με τη βοήθεια της αυτοκριτικής. Δηλαδή, εξετάζοντας την εκκλησιαστική ιστορία σε Δύση και Ανατολή, δε θα πρέπει να αποσιωπούνται «μελανές σελίδες» που οφείλονται στις ανθρώπινες αδυναμίες και στα πάθη.

Ευαγγέλιο χειρόγραφο
του 15ου αι. Ι. Μ. Σινά.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η Εκκλησία είναι ένα σώμα με κεφαλή το Χριστό και μέλη τους βαπτισμένους.
- Σκοπός της Εκκλησίας είναι η ενότητα του κάθε μέλους της με το Χριστό.
- Η Εκκλησία πορεύεται μέσα στη γενικότερη ανθρώπινη ιστορία και της δίνει ένα βαθύτερο νόημα.
- Πηγές της εκκλησιαστικής ιστορίας είναι τα αρχαιολογικά ευρήματα και τα γραπτά κείμενα.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Χριστιανισμός είναι θρησκεία των ιστορικών, είναι μαρτυρία πίστεως σε ορισμένα γεγονότα του παρελθόντος, σε ορισμένα συγκεκριμένα δεδομένα της ιστορίας...Το ίδιο το χριστιανικό Πιστεύω είναι ουσιαστικά ιστορικό. Περιέχει την όλη ουσία του Χριστιανισμού σ' ένα απλό ιστορικό σχεδίασμα, σαν μια «ιστορία της σωτηρίας» από τη δημιουργία προς την τελείωση, προς την έσχατη κρίση και το τέλος της ιστορίας ... Σ' αυτό ακριβώς το σημείο παρουσιάζονται οι μεγαλύτερες δυσκολίες. Ένας μέσος πιστός είναι σπάνια ενημερωμένος πως έχει ουσιαστικό καθήκον να σπουδάσει την ιστορία ... Ο χρόνος δεν υποτιμήθηκε καθόλου με τον ερχομό του Χριστού. Αντίθετα, επικυρώθηκε (η αξία του) με την έλευσή Του. Καθαγιάσθηκε και επήρε νόημα, νέο νόημα. Κάτω από το φως της ελεύσεως του Χριστού η ιστορία εμφανίζεται πλέον σαν «πορεία» που κατευθύνεται εσωτερικά προς το τέρμα προς το οποίο συνεχώς κατακρημνίζεται (π. Γεωργίου Φλορόφσκυ, *Χριστιανισμός και πολιτισμός*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Πουρναρά, 1982, σσ. 40-41, 77).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Πιστεύετε ότι η μελέτη της ιστορίας του Χριστιανισμού συμπληρώνει τις ιστορικές σας γνώσεις ή ότι έρχεται σε αντίθεση με την ευρύτερη Ιστορία που διδάσκεστε στο μάθημα της «ιστορίας»;
2. Να εκθέσετε τις απόψεις σας για το κατά πόσο η ιστορία της Εκκλησίας μπορεί να καθοδηγήσει τη σύγχρονη Εκκλησία σε μία σωστή πορεία.
3. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, τα προβλήματα που δημιουργούνται, όταν ο σημερινός χριστιανός δε γνωρίζει την ακριβή έννοια της Εκκλησίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α′
ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

3. Πεντηκοστή: το ξεκίνημα της Εκκλησίας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την Πεντηκοστή και την κεντρική θέση της στη ζωή της Εκκλησίας
- τη συμβολή του Αγίου Πνεύματος στην ίδρυση και τη διαχρονική πορεία της Εκκλησίας.

Ένα γεγονός που συνέβη στα Ιεροσόλυμα, πενήντα μέρες μετά την Ανάσταση του Χριστού, σηματοδότησε την αφετηρία της ιστορικής διαδρομής της Εκκλησίας και έθεσε τις βάσεις για τον αγιασμό ολόκληρης της ανθρώπινης ιστορίας και του πολιτισμού.

α. Πεντηκοστή: η αποστολή του Παρακλήτου

Οι *Πράξεις των Αποστόλων* περιγράφουν με παραστατικό τρόπο το γεγονός της Πεντηκοστής (2,1-13). Δέκα μέρες ύστερα από την Ανάληψη του Χριστού, οι μαθητές Του ήταν όλοι συγκεντρωμένοι στο ίδιο σπίτι. Ξαφνικά, ακούστηκε βουή από τον ουρανό σαν δυνατός άνεμος, που γέμισε το σπίτι, και κάτι σαν γλώσσες φωτιάς στάθηκαν πάνω από το κεφάλι κάθε μαθητή. Όλοι τότε φωτίστηκαν από το Άγιο Πνεύμα —τον Παράκλητο, που ο Χριστός είχε υποσχεθεί να στείλει στους μαθητές του— και άρχισαν να μιλούν σ' όλες τις γλώσσες των ανθρώπων.

Η επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος (Άγιος Γεώργιος Βηρυττού, του Γ. Κόρδη). Ενδιαφέρον έχει η μορφή που εικονίζεται στο κάτω μέρος της εικόνας, και παριστάνει τον Κόσμο προσωποποιημένο, δείχνοντας έτσι ότι το γεγονός της Πεντηκοστής έχει κεντρική σημασία για τον αγιασμό όλου του κόσμου.

Στην Ιερουσαλήμ εκείνη τη μέρα ήταν συγκεντρωμένοι ευσεβείς Ιουδαίοι από όλα τα μέρη του κόσμου, για να γιορτάσουν την εβραϊκή γιορτή της Πεντηκοστής. Βρίσκονταν εκεί Πάρθοι, Μήδοι και Ελαμίτες, κάτοικοι της Μεσοποταμίας, της Ιουδαίας, της Καππαδοκίας, του Πόντου, της Ασίας, της Φρυγίας, της Παμφυλίας, της Αιγύπτου, της Κυρήνης, Ρωμαίοι που ήταν εγκαταστημένοι στην πόλη, Κρητικοί και Άραβες. Άλλοι απ' αυτούς ήταν ιουδαϊκής καταγωγής και άλλοι προσήλυτοι*, όλοι όμως άκουγαν έκπληκτοι και με απορία, ο καθένας στη μητρική του γλώσσα, τους μαθητές του Χριστού να μιλούν για τα θαυμαστά έργα του Θεού. Κάποιοι έμεναν εκστατικοί, ενώ άλλοι χλεύαζαν λέγοντας ότι οι μαθητές ήταν μεθυσμένοι.

β. Ο Απόστολος Πέτρος κηρύσσει για τον ερχομό του Αγίου Πνεύματος

Στο απορημένο πλήθος των συγκεντρωμένων ανέλαβε να μιλήσει ο Απόστολος Πέτρος. Τους θύμισε τα όσα είχε πει ο Θεός στους Ισραηλίτες μέσω του προφήτη Ιωήλ: «...στις έσχατες ημέρες ... θα χαρίσω πλουσιοπάροχα το Πνεύμα μου σε κάθε άνθρωπο. Έτσι, οι γιοι σας και οι θυγατέρες σας θα κηρύξουν την αλήθεια...» *(Πράξ.* 2,14 *κ.* εξ.*).* Μετά τους μίλησε για τον Ιησού, τον οποίο, ενώ εκείνοι σταύρωσαν, ο Θεός Τον ανέστησε. Οι ίδιοι οι

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:51 Σελίδα 16

Πεντηκοστή
Θεοφάνη του Κρητός,
16ος αι., Άγιον Όρος,
Ιερά Μονή Σταυρονικήτα.

μαθητές ήταν μάρτυρες αυτής της αλήθειας (2,32). Στο τέλος κάλεσε όλους τους συγκεντρωμένους να μετανοήσουν και να βαπτιστούν στο όνομα του Χριστού, για να συγχωρηθούν οι αμαρτίες τους και να πάρουν τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος.

Το γεγονός της Πεντηκοστής και η ομιλία του Αποστόλου Πέτρου είχαν ως συνέπεια εκείνη τη μέρα να πιστέψουν και να βαπτιστούν τρεις χιλιάδες άνθρωποι. Έτσι ιδρύθηκε ως Σώμα Χριστού η πρώτη Εκκλησία. Αυτή έμελλε να αλλάξει την πορεία όλου του κόσμου.

γ. Το Άγιο Πνεύμα στην ιστορία του κόσμου και των ανθρώπων

Τη μέρα της Πεντηκοστής, η σύγχυση των γλωσσών του Πύργου της Βαβέλ ξεπεράστηκε με την ενότητα μέσα από την αποδοχή της ποικιλίας γλωσσών και πολιτισμών που χάρισε ο Παράκλητος. Οι απλοί, φοβισμένοι ψαράδες-μαθητές του Χριστού μεταμορφώθηκαν με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος σε θαρραλέους κήρυκες του Ευαγγελίου. Μπήκαν έτσι τα θεμέλια της ιστορικής πορείας της Εκκλησίας, που με το έργο της άρχισε σταδιακά να αγιάζει και να μεταμορφώνει τους ανθρώπους και την ιστορία του κόσμου.

Ο Πύργος της Βαβέλ, Τράπεζα Ιεράς Μονής Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής. Τα έθνη διασκορπίζονται μετά το γεγονός του Πύργου της Βαβέλ, το καθένα έχοντας τη δική του γλώσσα και συνοδευόμενο από έναν άγγελο.

Το Άγιο Πνεύμα από εκείνη τη μέρα, όπως ο ίδιος ο Χριστός είχε υποσχεθεί στους μαθητές του, καθοδηγεί την Εκκλησία και δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να γνωρίσουν την αλήθεια. Και αυτή η αλήθεια είναι ο Χριστός και ο νέος τρόπος ζωής που προτείνει στους ανθρώπους. Η γνώση αυτής της αλήθειας απελευθερώνει τους ανθρώπους από κάθε είδους δεσμά («όπου υπάρχει το Πνεύμα του Κυρίου, εκεί υπάρχει και ελευθερία», *Β΄ Κορ.* 3,17). Ο αναστημένος Χριστός νίκησε το θάνατο, όχι μόνο ως Θεός αλλά και ως άνθρωπος. Αυτό δίνει τη βεβαιότητα στον πιστό άνθρωπο ότι ο θάνατος δεν είναι το τέλος της ζωής που συντρίβει τις ελπίδες του και τον χωρίζει από τα αγαπημένα του πρόσωπα. Η Ανάσταση δίνει τη βεβαιότητα ότι θα ζήσουμε όλοι μαζί και με τον Χριστό και ότι ο θάνατος δε θα μας χωρίζει πια.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος την ημέρα της Πεντηκοστής και με το κήρυγμα του Αποστόλου Πέτρου που επακολούθησε, ιδρύθηκε στα Ιεροσόλυμα η πρώτη χριστιανική Εκκλησία.
- Το Άγιο Πνεύμα γίνεται ο οδηγός της Εκκλησίας και δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να γνωρίσουν την αλήθεια, δηλαδή το Χριστό. Η γνώση αυτής της αλήθειας απελευθερώνει τον άνθρωπο και τη δημιουργία από τα δεσμά του θανάτου.
- Μέσα στην Εκκλησία με τη δράση του Αγίου Πνεύματος συντελείται η ενότητα, ο αγιασμός και η μεταμόρφωση των ανθρώπων. Μαθαίνουν να αλλάζουν τον εαυτό τους, να αγαπούν και να θυσιάζονται για τους συνανθρώπους τους, να βλέπουν σε όλο τον κόσμο τη δημιουργία του Θεού.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Τελικά, αγιότης σημαίνει απελευθέρωση ή μάλλον ελευθερία. «Οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β΄ Κορ. 3,17). Απελευθέρωση από κάποιον ή από κάτι· ελευθερία για κάποιον ή για κάτι. Αμφότερα είναι συνδεδεμένα με την ενέργεια του Πνεύματος, το οποίο είναι ελευθερία. Ιδού μερικές μορφές:

α) απελευθέρωση από το παρελθόν – μετάνοια.

β) απελευθέρωση από το πάθος του εγωκεντρισμού – άσκηση και θεραπεία.

γ) απελευθέρωση από την αδικία, τη φτώχεια και όλα τα κοινωνικά κακά.

δ) απελευθέρωση – ναι – ακόμη και από τη φθορά και το θάνατο –κάτι για το οποίο σχεδόν δεν ομιλούμε.

ε) ελευθερία να αγαπάμε, ακόμη και τους εχθρούς μας· ελευθερία να επιτρέπουμε στους άλλους να υπάρχουν και να δημιουργούν, παρά τις προσωπικές, πολιτιστικές και άλλες διαφορές και ταυτότητες· ελευθερία να θυσιαζόμαστε για τους άλλους, όπως ο Κύριος έδωσε τη ζωή Του πάνω στο Σταυρό

(Μητροπολίτου Περγάμου Ιωάννου, «Άγιον Πνεύμα, μεταμόρφωσον και αγίασον την ζωήν μας», στο *Η Ζ΄ Γενική Συνέλευση του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών.* Καμπέρρα, Φεβρουάριος 1991, Κατερίνη, έκδ. Τέρτιος, 1992, σσ. 69-70).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Για ποιο λόγο η Πεντηκοστή κατέχει κεντρική θέση στη ζωή και στην ιστορία της Εκκλησίας και του κόσμου ολόκληρου;
2. Να διαβάσετε από την Καινή Διαθήκη ολόκληρο το λόγο του Αποστόλου Πέτρου προς τους Ιουδαίους την ημέρα της Πεντηκοστής (*Πράξ.* 2,14-36) και να σχολιάσετε στην τάξη τα κύρια σημεία του.
3. Οι σημερινές κοινωνίες έχουν ως χαρακτηριστικό την πολυπολιτισμικότητα. Τι είναι αυτό που θα μπορούσε να ενώσει όλους τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από εθνικότητα, θρήσκευμα, ιδεολογία, χρώμα, φύλο και κοινωνική θέση; Δικαιολογήστε την άποψή σας και με τη βοήθεια των όσων μάθατε σ' αυτό το κεφάλαιο.
4. Να αναζητήσετε στοιχεία για την ορθόδοξη ιεραποστολή στο σημερινό κόσμο, που αποδεικνύουν ότι αγκαλιάζει όλους τους λαούς της γης με ανιδιοτέλεια, ανεξάρτητα από φυλή, γλώσσα και θρησκεία.
5. Χρησιμοποιήστε μια μηχανή αναζήτησης του διαδικτύου (π.χ. www. google.com) για να βρείτε διαφορετικές εικόνες της Πεντηκοστής. Τυπώστε κάποιες απ' αυτές και ανακοινώστε στην τάξη τις διαφορές που επισημάνατε.

4. Ιεροσόλυμα: πρότυπο χριστιανικών κοινοτήτων

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τη ζωή της πρώτης Εκκλησίας των Ιεροσολύμων και τα αρχικά βήματά της μέσα στην ιστορία
- την εκλογή επτά Διακόνων για τις ανάγκες της πρώτης Εκκλησίας
- την επίδραση που ασκεί ο τρόπος ζωής των πρώτων χριστιανών στη σημερινή ζωή της Εκκλησίας.

Η Εκκλησία που δημιουργήθηκε την ημέρα της Πεντηκοστής στα Ιεροσόλυμα, γρήγορα έγινε το πρότυπο μιας νέας κοινωνίας που θεμελιωνόταν στην αγάπη μεταξύ των μελών της. Παράλληλα, όμως, άρχισαν να εμφανίζονται και τα πρώτα προβλήματα, τα οποία χρειάστηκαν άμεση αντιμετώπιση.

α. Η ζωή της πρώτης Εκκλησίας γίνεται το πρότυπο μιας νέας κοινωνίας

Τα μέλη της πρώτης Εκκλησίας έδειξαν με τον τρόπο της ζωής τους ότι η πίστη στο Χριστό μπορούσε να αλλάξει τους ανθρώπους και την κοινωνία. Διαβάζουμε στις *Πράξεις* (2,42-47. 4,32-37) ότι ήταν όλοι αφοσιωμένοι στη διδασκαλία των Αποστόλων, στην μεταξύ τους ενότητα, στην τέλεση της Θείας Ευχαριστίας και στην προσευχή. Είχαν όλοι μια καρδιά και μια ψυχή. Ήταν τόσο δυνατή η **αγάπη** μεταξύ τους, ώστε κανείς δε θεωρούσε ότι κάποιο από τα υπάρχοντά του ήταν δικό του, αλλά όλα τα είχαν κοινά (**κοινοχρησία**, κοινή χρήση των αγαθών). Δεν υπήρχε κανείς ανάμεσά τους που να στερείται τα αναγκαία. Κάθε μέρα μαζεύονταν στο ναό των Ιεροσολύμων για να ακούσουν το κήρυγμα των Αποστόλων και για να προσευχηθούν. Κάθε βράδυ συγκεντρώνονταν σε σπίτια, έτρωγαν με απλότητα το δείπνο τους (**«Αγάπες»**) και τελούσαν τη Θεία Ευχαριστία. Η χάρη του Θεού και η έμπρακτη μεταξύ τους αγάπη γινόταν η αφορμή, ώστε όλο και περισσότεροι να γίνονται μέλη αυτής της νέας κοινωνίας και έτσι να αυξάνεται καθημερινά ο αριθμός των χριστιανών.

Τράπεζα στη Νέα Μονή της Χίου. Μπορούμε να φανταστούμε ότι σε ανάλογους χώρους τελούσαν οι πρώτοι χριστιανοί τις «Αγάπες».

Τα πρώτα προβλήματα μέσα στην κοινότητα, που απαιτούσαν άμεση αντιμετώπιση, άρχισαν να εμφανίζονται εξαιτίας της διαφορετικής νοοτροπίας ανάμεσα στους ελληνιστές (Ιουδαίοι που μιλούσαν ελληνικά και είχαν επηρεαστεί από τον ελληνικό πολιτισμό) και τους ιουδαϊστές (Ιουδαίοι που μιλούσαν μόνο εβραϊκά και παρέμεναν προσηλωμένοι στις εθνικές τους παραδόσεις).

β. Η Εκκλησία οργανώνεται και αντιμετωπίζει τα προβλήματα: η εκλογή των επτά Διακόνων

Από μέρους των ελληνιστών έγιναν παράπονα ότι κατά την καθημερινή διανομή των τροφίμων παραμελούνταν οι χήρες τους. Οι Απόστολοι, αφού συγκέντρωσαν όλους τους μαθητές, τους παρότρυναν να εκλέξουν επτά άνδρες με καλή φήμη και γεμάτους σοφία, για να ασχολη-

θούν αυτοί με τη διακονία των τραπεζών της αγάπης, ώστε εκείνοι να αφοσιωθούν απερίσπαστοι στο κήρυγμα. Πράγματι, η Εκκλησία εξέλεξε επτά άνδρες και οι Απόστολοι τούς χορήγησαν το Άγιο Πνεύμα. Αυτοί οι επτά ονομάστηκαν Διάκονοι, γιατί το έργο τους ήταν η ανιδιοτελής προσφορά υπηρεσιών στην Εκκλησία. Όλοι είχαν ελληνικά ονόματα (Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνορας, Τίμωνας, Παρμενίωνας, Νικόλαος). Το γεγονός αυτό αποδείκνυε την όλο και μεγαλύτερη επιρροή του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού μέσα στην Εκκλησία και διευκόλυνε, όπως θα δούμε στη συνέχεια, το άνοιγμά της στον εθνικό κόσμο. Οι Διάκονοι, στη συνέχεια, ανέλαβαν τη σημαντική υπηρεσία που τους είχε ανατεθεί. Γρήγορα όμως, επειδή η ανάγκη ήταν μεγάλη, συνέδραμαν τους Αποστόλους στο κήρυγμα σε περιοχές έξω από το στενό πλαίσιο της Παλαιστίνης. Έτσι, με κόπο, θυσίες και μαρτύρια ο λόγος του Θεού διαδόθηκε, όπως θα δούμε στις επόμενες ενότητες, σε όλους τους λαούς.

Ιερά Μονή της Πάτμου. Ο άγιος Ιωάννης υπαγορεύει την Αποκάλυψη στο διάκονο Πρόχορο.

γ. Η παράδοση της πρώτης κοινότητας ζητούμενο και σήμερα στην Εκκλησία

Η έμπρακτη αγάπη και η κοινοχρησία της πρώτης χριστιανικής κοινότητας έκαναν τεράστια εντύπωση στους ανθρώπους της εποχής εκείνης, που έσπευδαν να βαπτίζονται και να εντάσσονται στα μέλη της. Το παράδειγμα των πρώτων χριστιανών, παρότι αποτελεί πρότυπο για την Εκκλησία, παραμένει πάντα ζητούμενο, όπως μας υπενθυμίζει συνέχεια ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος (βλ. κείμενο).

Πάντως, το έργο της φιλανθρωπίας και της αγάπης είναι σήμερα από τα σημαντικότερα στη ζωή των ενοριών. Καθεμιά απ' αυτές έχει να επιδείξει φιλανθρωπικό έργο. Με τους εράνους ανακουφίζονται η φτώχεια, η αρρώστια και η μοναξιά πολλών ανθρώπων. Η Εκκλησία βοηθά ανθρώπους που έχουν έντονο οικονομικό πρόβλημα, συντηρεί νοσοκομεία και γηροκομεία, φροντίζει αλλοεθνείς ή αλλόθρησκους σε περιοχές της γης που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση (π.χ. Μέση Ανατολή, Αφρική κ.α.). Ειδικότερα, το ιδανικό της κοινοχρησίας, που είναι εξαιρετικά δύσκολο να εφαρμοστεί σήμερα, διατηρείται στα κοινόβια μοναστήρια. Εκεί οι μοναχοί δεν έχουν τη δική τους ατομική ιδιοκτησία (ακτημοσύνη), αλλά όλα ανήκουν στη μονή και από αυτά συντηρούνται και οι ίδιοι οι μοναχοί και επιτελείται το έργο του μοναστηριού (κοινοκτημοσύνη). Πολλά περισσότερα όμως χρειάζεται να γίνουν, όπως υπενθυμίζει ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Το παράδειγμα της πρώτης χριστιανικής κοινότητας βοήθησε να αυξηθούν τα μέλη της Εκκλησίας, αλλά ταυτόχρονα προκάλεσε και τις πρώτες διώξεις εναντίον των χριστιανών.

Γιατί λοιπόν μέχρι τώρα δεν έχουν πιστέψει όλοι; ... Τα πράγματα χειροτέρευσαν και φταίμε εμείς γι' αυτό ... Αν γινόταν και τώρα αυτό [δηλαδή η πρακτική της κοινοχρησίας και της ενότητας των πρώτων χριστιανών], ολόκληρη η οικουμένη θα είχε πιστέψει και χωρίς να γίνουν θαύματα.

(Ι. Χρυσοστόμου, *Ομιλία ΣΤ' στην Α' προς Κορινθίους Επιστολή,* PG 61, 52-53)

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:52 Σελίδα 20

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η πρώτη χριστιανική κοινότητα των Ιεροσολύμων έμεινε στην ιστορία ως παράδειγμα εφαρμογής της κοινοχρησίας και της έμπρακτης αγάπης.
- Τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν ανάμεσα στους ιουδαϊστές και στους ελληνιστές της πρώτης Εκκλησίας αντιμετωπίστηκαν με την εκλογή των επτά Διακόνων. Από τότε στη γλώσσα της Εκκλησίας «διακονία» σημαίνει την ανιδιοτελή προσφορά υπηρεσιών.
- Το παράδειγμα των πρώτων χριστιανών προσπαθεί σήμερα να ακολουθήσει η Εκκλησία με το φιλανθρωπικό έργο των ενοριών. Πολλά περισσότερα, όμως, χρειάζεται να γίνουν.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Οι κλασικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν το έλεος και τον οίκτο ως παθολογικά συναισθήματα – ατέλειες του χαρακτήρα που έπρεπε να αποφεύγονται από όλα τα λογικά άτομα. Εφόσον το έλεος συνεπάγεται την παροχή μη δεδουλευμένης βοήθειας ή ανακούφισης, ήταν αντίθετο προς τη δικαιοσύνη... Αυτό ήταν το ηθικό κλίμα μέσα στο οποίο ο Χριστιανισμός δίδαξε ότι το έλεος είναι μια από τις πρωταρχικές αρετές – ότι ένας φιλεύσπλαχνος Θεός απαιτεί από τους ανθρώπους να είναι φιλεύσπλαχνοι. Επιπλέον, το επακόλουθο ότι επειδή ο Θεός αγαπά τους ανθρώπους, οι χριστιανοί δε μπορούν να ευχαριστούν το Θεό εκτός αν αγαπούν ο ένας τον άλλο, ήταν κάτι εξ ολοκλήρου νέο. Ίσως ακόμα πιο επαναστατική ήταν η αρχή ότι η χριστιανική αγάπη και φιλανθρωπία πρέπει να εκτείνονται πέρα από τα όρια της οικογένειας και της φυλής, ότι πρέπει να επεκταθούν «σε όλους εκείνους που σε κάθε τόπο, αναγνωρίζουν τον Κύριό μας, τον Ιησού Χριστό» (1 Κορ. 1,2). Πράγματι, η αγάπη και η φιλανθρωπία πρέπει να επεκταθούν ακόμη και πέρα από τη χριστιανική κοινότητα.

(*Rodney Stark, Η εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πώς το άσημο και περιθωριακό κίνημα του Χριστού εξελίχθηκε σε κυρίαρχη θρησκευτική δύναμη στο Δυτικό Κόσμο μέσα σε λίγους αιώνες,* (μτφρ. Λουκά Μ.), εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 2005, σ. 318)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά εκείνα γνωρίσματα της πρώτης χριστιανικής κοινότητας των Ιεροσολύμων που την κατέστησαν πρότυπο με διαχρονική εμβέλεια;
2. Ποιος λόγος οδήγησε στην εκλογή των επτά Διακόνων και γιατί το έργο τους ήταν τόσο σημαντικό για την Εκκλησία;
3. Οι μαθητές, ανά ομάδες, να επισκεφτούν την εκκλησία της ενορίας τους και να συζητήσουν με τον ιερέα για το φιλανθρωπικό της έργο. Να γράψουν μια αναφορά γι' αυτό το έργο, και τις πιθανές παραλείψεις που επισήμαναν, την οποία να ανακοινώσουν στην τάξη και να γίνει σύγκριση των πορισμάτων των διαφόρων ομάδων.
4. Φανταστείτε μια σημερινή ενορία που θα ήθελε να ακολουθήσει, όσο πιο πιστά μπορεί, το παράδειγμα της πρώτης χριστιανικής κοινότητας. Ποιες πρακτικές θα έπρεπε να ακολουθήσει, κατά τη γνώμη σας, αν λάβουμε υπόψη και το κείμενο του Ιωάννη Χρυσοστόμου;

5. Ο πρώτος διωγμός των χριστιανών

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τις δυσκολίες και τις αντιδράσεις που συνάντησε το κήρυγμα των Αποστόλων στην αρχική του φάση
- τη δράση του διακόνου Στεφάνου, το κήρυγμα και τη θανάτωσή του
- τον πρώτο διωγμό μετά το λιθοβολισμό του Στεφάνου και τα αποτελέσματά του.

Οι πρώτοι χριστιανοί των Ιεροσολύμων άρχισαν αμέσως να μεταφέρουν στους συμπατριώτες τους το μήνυμα του Χριστού. Στο έργο αυτό πρωτοστάτησαν αρχικά οι Απόστολοι και στη συνέχεια και οι Διάκονοι. Το κήρυγμά τους, όμως, συνάντησε δυσκολίες και αντιδράσεις, που κλιμακώθηκαν στον πρώτο διωγμό των χριστιανών.

α. Οι Απόστολοι με το κήρυγμα για το Χριστό προκαλούν αντιδράσεις

Οι Απόστολοι καθημερινά εμφανίζονταν στο Ναό*, κήρυτταν και θεράπευαν αρρώστους, με αποτέλεσμα πολλοί από τους Ιουδαίους να γίνονται μέλη της Εκκλησίας. Οι ιερείς όμως και ο διοικητής της φρουράς του Ναού, μαζί με μέλη της θρησκευτικής παράταξης των Σαδδουκαίων*, έδωσαν εντολή να συλληφθούν ο Πέτρος και ο Ιωάννης, να φυλακιστούν και την επόμενη μέρα να οδηγηθούν στο Συνέδριο*. Στην απολογία τους οι Απόστολοι διακήρυξαν: «δεν μπορούμε να μη μιλάμε γι' αυτά που είδαμε και ακούσαμε» (*Πράξ.* 4,20). Οι δικαστές, επειδή φοβήθηκαν το λαό και αφού δεν εύρισκαν δικαιολογία για να τους τιμωρήσουν, τους άφησαν ελεύθερους, απειλώντας τους με φυλάκιση, αν συνέχιζαν το κήρυγμα.

Θαυματουργική απελευθέρωση του Αποστόλου Πέτρου από τη φυλακή του Ηρώδη. Μωσαϊκό, Καπέλα Παλατίνα, Σικελία, 12ος αι.

Αυτό δεν φόβισε τους Αποστόλους που συνέχισαν το κήρυγμά τους και τα θαύματα, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν πάλι στη φυλακή. Με θαυματουργό, όμως, τρόπο οι Απόστολοι απελευθερώθηκαν και συνέχισαν το έργο τους. Την επόμενη μέρα η φρουρά τούς έφερε ξανά στο Συνέδριο. Οι Απόστολοι με παρρησία διακήρυξαν την Ανάσταση του Χριστού και τόνισαν: «Πιο πολύ πρέπει να υπακούμε στο Θεό παρά στους ανθρώπους» (*Πράξ.* 5,29). Τα μέλη του Συνεδρίου, όταν τα άκουσαν αυτά, έγιναν έξαλλα και θα θανάτωναν τους Αποστόλους, αν δεν παρενέβαινε ένας νομοδιδάσκαλος, ο Γαμαλιήλ, λέγοντας για τους Αποστόλους: «Αν αυτό που σκέπτονται ή αυτό που κάνουν προέρχεται από ανθρώπινη δύναμη, θα διαλυθεί μόνο του. Αν όμως προέρχεται από το Θεό, δε θα μπορέσετε να το διαλύσετε, για να μην πω ότι μπορεί να βρεθείτε τελικά και θεομάχοι» (*Πράξ.* 5,38-39). Μετά από αυτά τα λόγια οι Απόστολοι, αφού μαστιγώθηκαν και απειλήθηκαν, αφέθηκαν ελεύθεροι.

β. Το κήρυγμα και ο λιθοβολισμός του Στεφάνου

Στο κήρυγμα των Αποστόλων συνέβαλαν και οι Διάκονοι. Ο Στέφανος, γεμάτος πίστη και πνευματικά χαρίσματα, άρχισε να κηρύττει, να κάνει θαύματα και να συζητά με τους συμπατριώτες του για τη σχέση του μηνύματος του Χριστού με τον Ιουδαϊσμό. Απευθυνόταν στους αδελφούς και πατέρες του, όπως τους ονόμαζε, και τους έλεγε ότι ο Ναός και η ιδιαιτερότητα του ιουδαϊκού λαού ήταν πράγματα σεβαστά, αλλά είχαν ξεπεραστεί με το έργο του Χριστού. Οι Ιουδαίοι, όμως, θεωρούσαν ότι ο Θεός ήταν αποκλειστικά δικός τους, έπρεπε να λατρεύεται μόνο στο Ναό και ότι ο Μωσαϊκός Νόμος ήταν αιώνιος. Δεν άργησε, λοιπόν, να έρθει η σύγκρουση. Ψευδομάρτυρες οδήγησαν τον Στέφανο στο Συνέδριο για να δικαστεί.

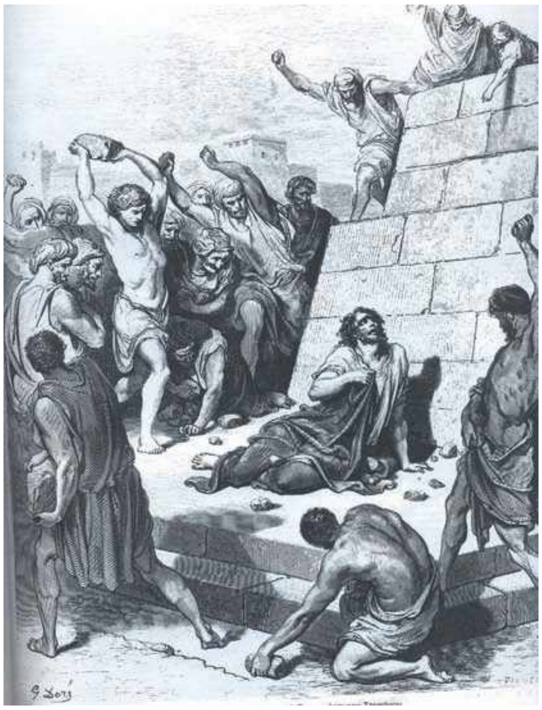

Ο λιθοβολισμός του Στεφάνου. (γκραβούρα)

Ο Στέφανος στην απολογία του έκανε μια εκτενή αναδρομή στην ιστορική πορεία του εβραϊκού λαού και τόνισε τις ευεργεσίες του Θεού προς το λαό, αλλά και την αχαριστία, που πολλές φορές έδειξε ο λαός απέναντί Του. Στη συνέχεια είπε ότι ο Θεός δεν κατοικεί σε χειροποίητους ναούς και ολοκλήρωσε την απολογία του με οξύτατη κριτική στους θρησκευτικούς άρχοντες των Ιουδαίων (*Πράξ.* 7,1-53). Τα λόγια του εξόργισαν τους δικαστές, που τον έσυραν έξω από την πόλη για να τον λιθοβολήσουν. Ένας νεαρός, που τον έλεγαν Σαούλ, ανέλαβε να φυλάει τα ρούχα αυτών που λιθοβολούσαν. Αυτός είναι ο μετέπειτα Απόστολος Παύλος. Ο Στέφανος, ακολουθώντας το παράδειγμα του Χριστού, λίγο πριν πεθάνει ζήτησε από το Θεό να συγχωρήσει τους εκτελεστές του. Είναι ο πρώτος χριστιανός που μαρτύρησε για την πίστη (Πρωτομάρτυρας), και γι' αυτό τιμάται από την Εκκλησία με ιδιαίτερη λαμπρότητα στις 27 Δεκεμβρίου.

γ. Οι χριστιανοί διώκονται και η πίστη διαδίδεται έξω από τα Ιεροσόλυμα

Το λιθοβολισμό του Στεφάνου ακολούθησε μεγάλος διωγμός κατά των ελληνιστών στα Ιεροσόλυμα (34 με 36 μ.Χ.). Οι ελληνιστές αναγκάστηκαν να διασκορπιστούν έξω από την Ιουδαία και έφτασαν ως τη Φοινίκη, την Κύπρο και την Αντιόχεια (*Πράξ.* 8,1). Η τελευταία, ειδικά, υπήρξε σημαντική πόλη – εκεί οι χριστιανοί πήραν την ονομασία αυτή για πρώτη φορά – και έγινε η έδρα μιας νέας χριστιανικής Εκκλησίας, που θα έπαιζε κεντρικό ρόλο στην εξάπλωση του μηνύματος του Χριστού προς τους εθνικούς*. Εν τω μεταξύ, ο διάκονος Φίλιππος είχε κηρύξει στη Σαμάρεια και είχε βαπτίσει έναν Αιθίοπα αξιωματούχο (*Πράξ.* 8, 4-8. 26-40), ενώ ο Απόστολος Πέτρος, μετά από όραμα που είδε, είχε βαπτίσει τον Κορνήλιο, έναν Ρωμαίο εκατόνταρχο (*Πράξ.* κεφ. 10).

Στην Αντιόχεια, όμως, για πρώτη φορά οι ελληνιστές άρχισαν να κηρύττουν συστηματικά και προς τους εθνικούς, ανοίγοντας έτσι την πόρτα της πίστης και σ' αυτούς. Αυτή η εξέλιξη ήταν ένα σπουδαίο γεγονός για την πρώτη Εκκλησία. Δημιούργησε όμως και προβλήματα, όπως θα δούμε σε επόμενη ενότητα, που έπρεπε να αντιμετωπιστούν με τη σύμφωνη γνώμη όλων των πιστών.

**Το όραμα του Αποστόλου Πέτρου (*Πράξ.* 10,11-16. 34-35),
που τον παρακίνησε να κηρύξει στον εκατόνταρχο Κορνήλιο**

Βλέπει πως άνοιξε ο ουρανός και ένα πράγμα σαν μεγάλο σεντόνι, με δεμένες τις τέσσερις άκρες, κατέβαινε στη γη. Μέσα σ' αυτό υπήρχαν όλα τα τετράποδα της γης και τα θηρία και τα ερπετά και τα πουλιά του ουρανού. Μια φωνή τού είπε: «Σήκω, Πέτρο, σφάξε και φάγε». Ο Πέτρος όμως απάντησε: «Ποτέ, Κύριε! Αφού ποτέ στη ζωή μου δεν έφαγα κάτι απαγορευμένο ή ακάθαρτο». Για δεύτερη φορά του μίλησε η φωνή: «Μη θεωρείς εσύ ακάθαρτα αυτά που ο Θεός καθάρισε». Αυτό έγινε τρεις φορές, κι ύστερα, αυτό που έβλεπε εξαφανίστηκε στον ουρανό...

«Αλήθεια, τώρα καταλαβαίνω ότι ο Θεός δεν κάνει διακρίσεις, αλλά δέχεται τον καθένα, σ' όποιον λαό κι αν ανήκει, αρκεί να τον σέβεται και να ζει σύμφωνα με το θέλημά του».

Ο άγιος Ιάκωβος ο Αδελφόθεος.
Μονή Αγίου Ιωάννου, Πάτμος.

Η Εκκλησία των Ιεροσολύμων, που απαρτιζόταν πλέον στη μεγάλη της πλειονότητα από ιουδαϊστές, παρέμεινε το κέντρο της πίστης για περίπου τρεις ακόμα δεκαετίες. Οι διώξεις, όμως, συνεχίζονταν. Ο Ηρώδης Αγρίππας ο Α', τοποτηρητής-βασιλιάς των Ρωμαίων στην Παλαιστίνη, κατηγόρησε μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων, τον Ιάκωβο τον Αδελφόθεο, και μερικούς άλλους ως παραβάτες του Νόμου. Διέταξε τη θανάτωσή τους με λιθοβολισμό, ενώ ο Απόστολος Πέτρος φυλακίστηκε πάλι και απελευθερώθηκε με θαυματουργό τρόπο (*Πράξ.* 12,1-19).

Οι διώξεις που έγιναν στα Ιεροσόλυμα, με πρωτοβουλία των Ιουδαίων, οδήγησαν σταδιακά σε μαρασμό την τοπική χριστιανική Εκκλησία. Μετά από μερικά χρόνια, το 70 μ.Χ., οι Ρωμαίοι κατέστρεψαν τελείως την πόλη και κατέλυσαν το κράτος του Ισραήλ. Ένας Ιουδαίος, όμως, ο Σαούλ, διώκτης αρχικά του Χριστιανισμού, όπως θα δούμε παρακάτω, αξιώθηκε να γίνει ο Απόστολος που θα έφερνε το μήνυμα του Χριστού στα Έθνη, δίνοντας οικουμενικό χαρακτήρα στην Εκκλησία του Χριστού.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι Απόστολοι άρχισαν αμέσως το κήρυγμα και τα θαύματα στα Ιεροσόλυμα, παρά τις διώξεις και τις φυλακίσεις από τους Ιουδαίους.
- Ο διάκονος Στέφανος κήρυξε στους συμπατριώτες του για το ξεπέρασμα του Νόμου μέσα από το μήνυμα του Χριστού. Έγινε ο πρώτος μάρτυρας της Εκκλησίας (Πρωτομάρτυρας), αφού θανατώθηκε με λιθοβολισμό.
- Ο διωγμός μετά το λιθοβολισμό του Στεφάνου οδήγησε στην έναρξη του κηρύγματος προς τους εθνικούς. Στα Ιεροσόλυμα η Εκκλησία συνέχισε το έργο της για τρεις δεκαετίες, ώσπου ένας από τους ηγέτες της, ο Ιάκωβος ο Αδελφόθεος, λιθοβολήθηκε από τους Ιουδαίους και η Εκκλησία άρχισε σταδιακά να μαραζώνει.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Αποσπάσματα από τις *Πράξεις των Αποστόλων* (8,27-31, 35-36, 39)
για τη μεταστροφή του Αιθίοπα αξιωματούχου

Ένας Αιθίοπας ευνούχος αξιωματούχος ... που είχε έρθει να προσκυνήσει στην Ιερουσαλήμ, γύριζε τώρα στην πατρίδα του. Καθόταν στο αμάξι του και διάβαζε τον προφήτη Ησαΐα. Το Άγιο Πνεύμα είπε στον Φίλιππο: «Πλησίασε και περπάτα κοντά στην άμαξα αυτή». Ο Φίλιππος έτρεξε κοντά και άκουσε τον Αιθίοπα να διαβάζει τον προφήτη Ησαΐα. Τότε του είπε: «Άραγε, καταλαβαίνεις αυτά που διαβάζεις;» Εκείνος απάντησε: «Πώς θα μπορούσα να καταλάβω αν δε με οδηγήσει κάποιος;» Και παρακάλεσε το Φίλιππο ν' ανέβει και να καθίσει μαζί του ... Τότε ο Φίλιππος ... άρχισε να του κηρύττει το χαρμόσυνο μήνυμα για τον Ιησού. Και καθώς προχωρούσαν στο δρόμο, έφτασαν σ' έναν τόπο που είχε νερό. Τότε ο ευνούχος λέει: «Να νερό· τι με εμποδίζει να βαφτιστώ;» ... κι ο Φίλιππος τον βάφτισε.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Για ποιους λόγους, κατά τη γνώμη σας, το κήρυγμα των Αποστόλων είχε απήχηση στα Ιεροσόλυμα; Γιατί δε μπόρεσαν οι διώξεις να το σταματήσουν;
2. Να διαβάσετε από τις *Πράξεις των Αποστόλων* για τη σύλληψη, το κήρυγμα και το λιθοβολισμό του Στεφάνου (6,8 – 7,60). Ποια ήταν τα κύρια σημεία του κηρύγματός του; Γιατί οι Ιουδαίοι αντιστάθηκαν σ' αυτό το κήρυγμα;
3. Ποιο ήταν το βαθύτερο νόημα του οράματος του Αποστόλου Πέτρου;
4. «Ο διωγμός στα Ιεροσόλυμα οδήγησε στην έναρξη του κηρύγματος στους εθνικούς». Με αφορμή αυτό το γεγονός τι συμπεράσματα μπορεί να αντλήσει κάποιος για τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται τα ιστορικά γεγονότα;

6. Η μεταστροφή του Παύλου Άνοιγμα του Χριστιανισμού στον εθνικό κόσμο

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την αρχική δράση και για τη μεταστροφή του Αποστόλου Παύλου
- την εξιστόρηση αυτών των γεγονότων από τον ίδιο τον Απόστολο
- την προετοιμασία του να ασκήσει ιεραποστολικό έργο στους εθνικούς, καθώς και για την πρώτη του ιεραποστολική δράση στη Μ. Ασία.

Ενώ οι διώξεις συνεχίζονταν, οι χριστιανοί είδαν στο πρόσωπο ενός διώκτη, του Σαούλ ή Σαύλου, τη βοήθεια που περίμεναν από το Θεό. Αυτός είδαμε ότι ήταν ο νέος που φύλαγε τα ρούχα όσων λιθοβολούσαν τον Στέφανο. Αυτός ο διώκτης του μηνύματος του Χριστού θα γινόταν ο μεγαλύτερος κήρυκάς Του μέχρι τα πέρατα της οικουμένης.

α. Σαούλ ο Φαρισαίος, διώκτης των χριστιανών

Ο Σαύλος επικροτούσε τη θανάτωση του Στεφάνου ... Ο Σαούλ ρήμαζε την εκκλησία. Έμπαινε με τη βία στα σπίτια, έσερνε έξω άντρες και γυναίκες και τους έριχνε στη φυλακή (Πράξ. 8,1-3),

ή με λόγια του ίδιου του Αποστόλου:

Ασφαλώς ακούσατε για τη διαγωγή μου όσο ανήκα στην ιουδαϊκή θρησκεία, πως κατεδίωκα με πάθος την εκκλησία του Θεού και προσπαθούσα να την εξαφανίσω. Και πρόκοβα στον Ιουδαϊσμό πιο πολύ από πολλούς συνομήλικους συμπατριώτες μου, γιατί είχα μεγαλύτερο ζήλο για τις προγονικές μου παραδόσεις (Γαλ. 1,13-14).

Περιτμήθηκα βρέφος οκτώ ημερών· γεννήθηκα Ισραηλίτης από τη φυλή Βενιαμίν· Εβραίος γέννημα θρέμμα· ως προς την εξήγηση του Νόμου ανήκα στους Φαρισαίους· με ζήλο κατεδίωκα την εκκλησία κι ήμουν άμεμπτος σε ό,τι αφορά την τήρηση του Νόμου (Φιλιπ. 3,5-6).

Ο Σαούλ γεννήθηκε στην Ταρσό της Κιλικίας, από Ιουδαίους γονείς, το 5 με 15 μ.Χ. Ο πατέρας του είχε αποκτήσει τη ρωμαϊκή υπηκοότητα, την οποία κληρονόμησε ο γιος του μαζί με τα προνόμια που τη συνόδευαν. Η Ταρσός εκείνη την εποχή ήταν εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο και είχε δεχθεί έντονες επιδράσεις του ελληνικού πολιτισμού. Ανατράφηκε σύμφωνα με τις ιουδαϊκές θρησκευτικές παραδόσεις, διδάχθηκε όμως και την ελληνική γλώσσα και φιλοσοφία. Στην εφηβική του ηλικία πήγε στα Ιεροσόλυμα και μαθήτευσε κοντά στο φημισμένο νομοδιδάσκαλο Γαμαλιήλ. Εκείνη ήταν η εποχή του λιθοβολισμού του Στεφάνου. Ο Σαούλ έγινε φανατικός διώκτης των χριστιανών, όχι μόνο στα Ιεροσόλυμα, αλλά και έξω απ' αυτά, όπου οι διωκόμενοι ζητούσαν καταφύγιο.

β. Ο διώκτης γίνεται χριστιανός: η μεταστροφή του Σαούλ και η αρχή της δημόσιας δράσης του

Η μεταστροφή ενός ανθρώπου, από την πατροπαράδοτη πίστη του σε μια άλλη που καταδίωκε με μανία, είναι μια προσωπική περιπέτεια με αδιανόητες εναλλαγές βιωμάτων. Μόνον ο

ίδιος θα μπορούσε να τη διηγηθεί. Ας αφήσουμε, λοιπόν, τον ίδιο, τον μετέπειτα Απόστολο Παύλο, να μας αποκαλύψει τα γεγονότα, όπως το έκανε στους συμπατριώτες του (*Πράξ.* 22,4-16):

Την πίστη των χριστιανών την κατεδίωξα μέχρι θανάτου, συλλαμβάνοντας και κλείνοντας στις φυλακές άντρες και γυναίκες, όπως μπορεί να μαρτυρήσει και ο Αρχιερέας και όλο το Μέγα Συνέδριο. Απ' αυτούς πήρα και επιστολές συστατικές για τους αδελφούς μας τους Ιουδαίους στη Δαμασκό, και πήγαινα να φέρω στην Ιερουσαλήμ δεμένους και τους εκεί χριστιανούς για να τιμωρηθούν. Καθώς πήγαινα και πλησίαζα στη Δαμασκό, ξαφνικά κατά το μεσημέρι άστραψε γύρω μου δυνατό φως από τον ουρανό. Έπεσα στη γη κι άκουσα μια φωνή που μου έλεγε: «Σαούλ, Σαούλ, γιατί με καταδιώκεις;» Κι εγώ απάντησα: «ποιος είσαι, Κύριε;» Η φωνή μου είπε: «Εγώ είμαι ο Ιησούς ο Ναζωραίος, που εσύ τον καταδιώκεις». Όσοι ήταν μαζί μου είδαν το φως και φοβήθηκαν· δεν άκουσαν όμως τη φωνή εκείνου που μιλούσε. Εγώ είπα: «Τι να κάνω, Κύριε;» Τότε ο Κύριος μου απάντησε: «Σήκω και πήγαινε στη Δαμασκό. Εκεί θα μάθεις όλα όσα σου όρισε ο Θεός να κάνεις». Καθώς δεν έβλεπα από τη λαμπρότητα του φωτός εκείνου, μ' έπιασαν από το χέρι αυτοί που ήταν μαζί μου και με οδήγησαν στη Δαμασκό.

Εκεί ζούσε κάποιος Ανανίας, άνθρωπος που ακολουθούσε πιστά όσα λέει ο Μωσαϊκός Νόμος, και τον τιμούσαν όλοι οι Ιουδαίοι που κατοικούσαν στη Δαμασκό. Αυτός ήρθε να με συναντήσει, στάθηκε μπροστά μου και μου είπε: «Σαούλ, αδελφέ μου, απόκτησε πάλι το φως σου». Κι εγώ την ίδια στιγμή βρήκα το φως μου και τον κοίταξα. Κι αυτός μου είπε: «Ο Θεός των πατέρων μας σε διάλεξε να γνωρίσεις το θέλημά του, να δεις εκείνον που το εκπλήρωσε και ν' ακούσεις τη φωνή από το ίδιο του το στόμα. Γιατί εσύ θα γίνεις μάρτυράς του, και θα μαρτυρήσεις σ' όλους τους ανθρώπους αυτά που είδες και άκουσες. Και τώρα, τι καθυστερείς, σήκω και βαφτίσου και ομολόγησε ότι αυτός είναι ο Κύριος, για να καθαριστείς από τις αμαρτίες σου».

Ρωμαϊκή οδός πού οδηγούσε στη Δαμασκό.

Αμέσως μετά από τα γεγονότα αυτά, ο Σαούλ έγινε ο γνωστός σε όλους ως Απόστολος Παύλος. Άρχισε να κηρύττει στις συναγωγές της Δαμασκού ότι ο Ιησούς είναι ο Υιός του Θεού, εκπλήσσοντας τους Ιουδαίους που τον ήξεραν ως τρομερό διώκτη των χριστιανών και προκαλώντας την οργή τους. Οι χριστιανοί αναγκάστηκαν να τον φυγαδεύσουν από τα τείχη της πόλης μέσα σε ένα καλάθι. Αποσύρθηκε στην έρημο της Αραβίας, για να προετοιμαστεί για το έργο που του είχε ανατεθεί, να κηρύξει στους εθνικούς τη νέα πίστη. Ξαναγύρισε στη Δαμασκό και δίδαξε για τρία χρόνια. Μετά ταξίδεψε στα Ιεροσόλυμα, όπου γνώρισε τον Πέτρο και τον Ιάκωβο. Η δυσπιστία των εκεί χριστιανών διαλύθηκε μετά την παρέμβαση του Βαρνάβα. Επειδή όμως κινδύνευε η ζωή του, οι χριστιανοί τον φυγάδευσαν στην περιοχή της Συρίας και Κιλικίας.

γ. Η πρώτη ιεραποστολική δράση του Παύλου στην Κύπρο και στη Μ. Ασία

Το 47 μ.Χ. η Εκκλησία της **Αντιοχείας** κάλεσε τον Απόστολο Παύλο να αναλάβει μαζί με τον Βαρνάβα ιεραποστολικό έργο. Οι δύο Απόστολοι, αφού πήραν την ευλογία και τις ευχές της Εκκλησίας, ξεκίνησαν για την **Κύπρο** (δες το χάρτη των περιοδειών στην επόμενη ενότητα). Διέσχι-

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:54 Σελίδα 27

σαν όλο το νησί κηρύσσοντας στις εβραϊκές συναγωγές με μεγάλη απήχηση. Στην **Πάφο** ασπάστηκε το Χριστιανισμό και ο Ρωμαίος ανθύπατος Σέργιος Παύλος (*Πράξ.* 13,4-12).

Από την Πάφο ο Παύλος και οι συνοδοί του πέρασαν με πλοίο στην **Πέργη της Παμφυλίας** και από εκεί προχώρησαν στην **Αντιόχεια της Πισιδίας**. Στη συναγωγή της πόλης ο Παύλος, αφού έκανε μια αναδρομή στην ιστορία του ισραηλιτικού λαού και στη δράση του Ιωάννη του Προδρόμου, τόνισε ότι οι Γραφές μιλούσαν για τον ερχομό του Χριστού και την Ανάστασή Του και κάλεσε τους Ιουδαίους να αποδεχθούν το μήνυμα του Χριστού. Οι εθνικοί της πόλης ζήτησαν να μάθουν τι σήμαιναν όσα είχε πει και, σύντομα, πολλοί απ' αυτούς δέχτηκαν το λόγο του Κυρίου και έγιναν χριστιανοί. Αυτό όμως εξόργισε τους Ιουδαίους, που εξανάγκασαν τους Αποστόλους να φύγουν από την πόλη και να κατευθυνθούν στο Ικόνιο (*Πράξ.* 13,13-52).

Ο Απόστολος Παύλος, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα Αγίου Όρους.

Παρά και τις εκεί αντιδράσεις των Ιουδαίων, οι Απόστολοι κήρυξαν για αρκετό καιρό στην πόλη και, όταν πλέον υπήρχε κίνδυνος για τη ζωή τους, έφυγαν για τα **Λύστρα**. Στην πόλη αυτή οι εθνικοί, νομίζοντας ότι οι Απόστολοι ήταν θεοί, θέλησαν να τους προσφέρουν θυσία. Ο Απόστολος Παύλος, όμως, τους εξήγησε την αλήθεια για τον Θεό. Οι κάτοικοι απογοητευμένοι και εξοργισμένοι λιθοβόλησαν τους δύο Αποστόλους, που μόλις διέφυγαν το θάνατο (*Πράξ.* 14,1-20). Από εκεί επισκέφτηκαν τη **Δέρβη** και, στη συνέχεια, όλες τις πόλεις απ' όπου είχαν περάσει, στηρίζοντας τους πιστούς και χειροτονώντας πρεσβυτέρους για να συνεχίσουν το έργο τους. Τέλος, επέστρεψαν με πλοίο στην **Αντιόχεια της Συρίας**.

Είχαν περάσει δύο περίπου χρόνια από την έναρξη της πρώτης περιοδείας και τα αποτελέσματά της ήταν σημαντικά, όπως ανακοίνωσαν οι Απόστολοι στην Εκκλησία της Αντιοχείας: «Ο Θεός άνοιξε την πόρτα της πίστης και στους εθνικούς» (*Πράξ.* 14,27). Το μήνυμα του Ευαγγελίου εξαπλωνόταν πλέον οριστικά έξω από τα όρια του ιουδαϊκού κόσμου και η Εκκλησία άρχισε να αποκτά συνείδηση της οικουμενικότητάς της. Αυτή όμως η εξέλιξη δημιούργησε προβληματισμούς και αντιδράσεις, που οδήγησαν την Εκκλησία να συγκαλέσει Σύνοδο για να βρεθεί μια λύση.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο Σαούλ, μορφωμένος Φαρισαίος και αναθρεμμένος με τις ιουδαϊκές παραδόσεις, ήταν παρών στο λιθοβολισμό του Στεφάνου και στη συνέχεια έγινε ο μεγαλύτερος διώκτης των χριστιανών στα Ιεροσόλυμα και στη γύρω περιοχή.
- Στο δρόμο για τη Δαμασκό, όπου πήγαινε για να καταδιώξει τους χριστιανούς, του εμφανίστηκε ο αναστημένος Χριστός και αυτό το γεγονός άλλαξε για πάντα τη ζωή του. Ο ζηλωτής διώκτης μεταστράφηκε στο μεγαλύτερο κήρυκα του Ευαγγελίου στους εθνικούς. Για το έργο αυτό προετοιμάστηκε με θαυμαστό τρόπο.
- Η Εκκλησία της Αντιοχείας έδωσε την ευλογία και την ευχή της στους Αποστόλους Παύλο και Βαρνάβα να κηρύξουν στην Κύπρο και στη Μ. Ασία. Η επιτυχία του κηρύγματος απέδειξε ότι και οι εθνικοί μπορούσαν να γίνουν μέλη της Εκκλησίας, αλλά δημιούργησε και προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Πώς είδε τη μεταστροφή του Παύλου ένας σύγχρονος μελετητής

Μόλις είδε ότι ο ζήλος του ήταν λανθασμένος, αποφασίζοντας γρήγορα, κατατάσσεται στην υπηρεσία του νικητή. Όχι θρήνοι για την κομματιασμένη ζωή του, ούτε απελπισμένα διαβήματα, αλλά έργα ... Ο ουράνιος κυνηγός τον συνέλαβε, τον εδάμασε, όπως δαμάζουν μια για πάντα εκείνα τα άγρια άλογα, που, ύστερα, υπακούουν πρόθυμα στον καβαλάρη τους, πειθαρχούν και στο ελάχιστο νεύμα του. Όταν ο Σαύλος σηκώθηκε από χάμω, ήταν για πάντα ένας πιστός ακόλουθος του Ιησού, για όλους τους αιώνες.

(J. Holzner, *Παύλος*, εκδ. Δαμασκός, Αθήνα, 1973, σ. 49)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Συντάξτε ένα μικρό βιογραφικό σημείωμα για τον Απόστολο Παύλο και στη συνέχεια να επισημάνετε στοιχεία από την προσωπικότητά του που άλλαξαν μετά τη μεταστροφή του.
2. Προσπαθήστε να καταγράψετε τα συναισθήματα του Αποστόλου Παύλου όταν ξεκινούσε το ταξίδι του για τη Δαμασκό και, στη συνέχεια, όταν άρχιζε το ιεραποστολικό του έργο. Μπορείτε να βοηθηθείτε διαβάζοντας το αντίστοιχο κεφάλαιο από το βιβλίο του J. Holzner, *Παύλος*.
3. Διαβάστε τα χωρία *Πράξ.* 13,1-3 και 14,27. Με ποιες προϋποθέσεις ξεκίνησαν και πώς ολοκλήρωσαν το έργο τους ο Παύλος και ο Βαρνάβας; Τι συμπεραίνετε για τον τρόπο με τον οποίο γίνεται μια ιεραποστολή;
4. Υπάρχουν σήμερα χριστιανοί στα μέρη από τα οποία πρωτοξεκίνησε ο Απόστολος Παύλος; Ερευνήστε την κατάσταση του Χριστιανισμού στη Συρία (18% χριστιανοί, ναός του Αποστόλου Παύλου στη Δαμασκό, μονές, Πατριαρχείο Αντιοχείας).

7. Η Αποστολική Σύνοδος: συλλογική λήψη αποφάσεων

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τα γεγονότα που προηγήθηκαν και δημιούργησαν την ανάγκη να συγκληθεί η Αποστολική Σύνοδος
- τον τρόπο με τον οποίο έγινε η Σύνοδος και για την απόφαση στην οποία κατέληξε
- τη σημασία της Αποστολικής Συνόδου.

Σε προηγούμενη ενότητα είδαμε ότι η χριστιανική Εκκλησία είχε μέλη ελληνιστές χριστιανούς και ιουδαιοχριστιανούς. Οι αντιδράσεις των ιουδαιοχριστιανών λόγω της επιτυχίας της πρώτης περιοδείας των Αποστόλων Παύλου και Βαρνάβα ανάμεσα στους εθνικούς έφερε στην επιφάνεια το ζήτημα της σχέσης της Εκκλησίας με τον Ιουδαϊσμό, που απαιτούσε επίσημη και οριστική λύση.

α. Οι αιτίες και τα γεγονότα που οδήγησαν στη Σύνοδο

Οι ιουδαιοχριστιανοί πίστευαν ότι μέσα στην Εκκλησία συνέχιζαν να έχουν ισχύ οι διατάξεις του Μωσαϊκού Νόμου και της περιτομής. Υποστήριζαν ότι οι εθνικοί μπορούσαν να γίνονται δεκτοί ως μέλη της Εκκλησίας, μόνο αν έκαναν πρώτα περιτομή και τηρούσαν το Μωσαϊκό Νόμο. Γι' αυτούς ο Χριστιανισμός ήταν μια βελτιωμένη εκδοχή της ιουδαϊκής θρησκείας και όχι μια πανανθρώπινη πίστη θεμελιωμένη στην ελευθερία. Υπήρχε, λοιπόν, κίνδυνος, αν γίνονταν αποδεκτές οι απόψεις τους, να καταντούσε η πίστη μια φυλετική θρησκεία.

Όταν ο Παύλος και ο Βαρνάβας επέστρεφαν από την πρώτη αποστολική περιοδεία τους, έφτασαν στην Αντιόχεια κάποιοι ιουδαιοχριστιανοί από τα Ιεροσόλυμα. Αυτοί απέφευγαν επιδεικτικά την επαφή με πρώην ειδωλολάτρες χριστιανούς, γιατί τους θεωρούσαν «ακάθαρτους» και τους έλεγαν: «Αν δεν περιτέμνεσθε, όπως προστάζει ο νόμος του Μωυσή, δε μπορείτε να σωθείτε» (*Πράξ.* 15,1). Η στάση τους αυτή δημιούργησε μεγάλη αναταραχή και κρίση στην Εκκλησία της Αντιοχείας. Ο Παύλος και ο Βαρνάβας αντιτάχθηκαν έντονα σ' αυτές τις αντιλήψεις. Είχαν διαπιστώσει στην περιοδεία τους ότι οι εθνικοί που βαπτίζονταν χριστιανοί ελάμβαναν το Άγιο Πνεύμα και δεν υστερούσαν σε τίποτα από τους ιουδαιοχριστιανούς. Για να αντιμετωπίσει όμως επίσημα και οριστικά το πρόβλημα, αποφασίστηκε τότε, κατά τα τέλη του 48 μ.Χ., να πάνε στα Ιεροσόλυμα οι δύο Απόστολοι μαζί με άλλα μέλη της Εκκλησίας της Αντιοχείας προκειμένου να λύσουν εκεί το ζήτημα με τους Αποστόλους και με όλη την τοπική Εκκλησία.

Οι Δώδεκα Απόστολοι, Μουσείο Τέχνης Μόσχα.

β. Η Αποστολική Σύνοδος

Ας δούμε πώς οι *Πράξεις των Αποστόλων* περιγράφουν τα γεγονότα που οδήγησαν σε μια σημαντική απόφαση για το μέλλον της Εκκλησίας:

Συγκεντρώθηκαν, λοιπόν, οι απόστολοι και οι πρεσβύτεροι για να εξετάσουν το θέμα αυτό. Αφού έγινε πολλή συζήτηση, έλαβε το λόγο ο απόστολος Πέτρος και τους είπε: «Αδελφοί, εσείς ξέρετε καλά ότι ο Θεός από παλιά με διάλεξε από όλους μας εμένα, για ν' ακούσουν οι εθνικοί από το στόμα μου το λόγο του ευαγγελίου και να πιστέψουν. Και ο Θεός, που γνωρίζει τις καρδιές των ανθρώπων, έδωσε σημάδι ότι κι αυτοί μπορούν να σωθούν, χορηγώντας τους το Άγιο Πνεύμα όπως και σ' εμάς. Δεν έκανε καμιά διάκριση ανάμεσα σ' εμάς και σ' αυτούς, αλλά καθάρισε με την πίστη τις καρδιές τους. Τώρα, λοιπόν, γιατί προκαλείτε το Θεό, θέλοντας να φορτώσετε στον τράχηλο των χριστιανών ένα βάρος, που ούτε οι πρόγονοί μας ούτε εμείς μπορέσαμε να σηκώσουμε; Αντίθετα, πιστεύουμε, ότι θα μας σώσει η χάρη του Κυρίου Ιησού, με τον ίδιο τρόπο που θα σώσει κι εκείνος» (15,6-11).

Στα Ιεροσόλυμα συγκεντρώθηκαν οι Απόστολοι και οι πρεσβύτεροι. Πρώτος μίλησε ο Απόστολος Πέτρος, που υπενθύμισε ότι Αυτός είχε φανερώσει και στον ίδιο ότι ο Θεός προσκάλεσε και τους εθνικούς στην Εκκλησία και τους έδωσε το Άγιο Πνεύμα, χωρίς καμιά διάκριση και χωρίς να θέτει άλλη προϋπόθεση πέρα από την πίστη. Ο Παύλος και ο Βαρνάβας, στη συνέχεια, διηγήθηκαν τα θαύματα που έκανε ο Θεός, μέσω αυτών, στους εθνικούς. Όταν τελείωσαν, το λόγο πήρε ο Ιάκωβος ο Αδελφόθεος και παρέθεσε τα λόγια του προφήτη Αμώς (9,11-12), που αναφερόταν στην μελλοντική πίστη όλων των εθνών στον Κύριο. Στο τέλος, είπε ότι η γνώμη του ήταν να μην επιβαρυνθούν με επιπλέον υποχρεώσεις οι εθνικοί που επιστρέφουν στο Θεό, μόνο να αποφεύγουν ειδωλολατρικά έθιμα και πρακτικές. Πρότεινε, μάλιστα, να τους σταλεί μια επιστολή με την οποία να τους γνωστοποιείται η απόφαση της Συνόδου. Πράγματι, η Εκκλησία των Ιεροσολύμων δέχθηκε ομόφωνα την πρόταση του Ιακώβου και εξέλεξε τον Ιούδα και τον Σίλα, μαζί με την αντιπροσωπεία της Εκκλησίας της Αντιοχείας για να μεταφέρουν την επιστολή. Η απόφαση στην οποία αναφερόταν η επιστολή ήταν:

*Οι απόστολοι και οι πρεσβύτεροι και οι αδελφοί χαιρετούν τους αδελφούς που προέρχονται από τους εθνικούς στην Αντιόχεια, στη Συρία και στην Κιλικία. Επειδή ακούσαμε ότι μερικοί από μας ήρθαν και σας τάραξαν με τα λόγια τους και κλόνισαν τις ψυχές σας, χωρίς να τους έχουμε δώσει εντολή εμείς ... **αποφασίστηκε ως σωστό από το Άγιο Πνεύμα και από μας να μη σας επιβάλλουμε κανένα πρόσθετο βάρος, εκτός από τα αναγκαία: να απέχετε από τα ειδωλόθυτα, το αίμα, το κρέας από πνιγμένα ζώα και την πορνεία. Αν φυλάγεστε από αυτά, θα κάνετε το σωστό** (Πράξ. 15,23-29).*

Οι απεσταλμένοι πήγαν στην Αντιόχεια, συγκέντρωσαν τους πιστούς και τους διάβασαν την επιστολή μέσα σε κλίμα μεγάλης χαράς και ικανοποίησης. Τώρα που το ζήτημα είχε και επίσημα διευθετηθεί, και ενώ ο Βαρνάβας πήγε στην Κύπρο, ο Παύλος μαζί με τον Σίλα, που έμεινε στην Αντιόχεια, ετοιμάστηκε για τις επόμενες περιοδείες του.

γ. Η σημασία της Συνόδου

Η σημασία τόσο του τρόπου με τον οποίο λειτούργησε, όσο και της απόφασης που έλαβε η Αποστολική Σύνοδος είναι μεγάλη. Όλα τα μέλη της Εκκλησίας συμμετείχαν και όλοι μαζί αποφάσισαν. Φανερώθηκε έτσι ο δημοκρατικός τρόπος της λειτουργίας της. Επιπλέον, μολονότι η πλειονότητα των μελών ήταν ιουδαϊκής καταγωγής, δεν έμειναν προσκολλημένοι στις ιουδαϊκές

τους αντιλήψεις. Η Εκκλησία, χωρίς να απαρνηθεί τις ιουδαϊκές της καταβολές, χειραφετήθηκε από τους ιουδαϊκούς θεσμούς και άνοιξε ο δρόμος για να γίνει ο Χριστιανισμός μια πανανθρώπινη, οικουμενική πίστη, στηριγμένη στην ελευθερία και όχι στη δουλική προσήλωση σε τυπικές, νεκρές εντολές.

Το πιο σημαντικό στοιχείο που φανερώθηκε μέσα από τη λειτουργία της Συνόδου εκφράζεται στο κείμενο της απόφασης («αποφασίστηκε ως σωστό από το Άγιο Πνεύμα και από μας»), όπου δηλώνεται ότι η τελική θέση διαμορφώθηκε μέσα από τη συνεργασία των πιστών με το Άγιο Πνεύμα.

Μέσα στην ιστορία της Εκκλησίας, όπως θα δούμε σε επόμενες ενότητες, ο θεσμός των Συνόδων (συνοδικό σύστημα) έγινε ο εγγυητής της διδασκαλίας και των αποφάσεων της Εκκλησίας. Η πίστη ότι τις συλλογικές αποφάσεις τις καθοδηγούσε το Άγιο Πνεύμα έδινε τη βεβαιότητα ότι, παρά τις ανθρώπινες αδυναμίες, η Εκκλησία δε θα απομακρυνόταν από τον προορισμό της. Η Αποστολική Σύνοδος αποτελεί το παράδειγμα, και για τη σημερινή εποχή, του τρόπου με τον οποίο η Εκκλησία μπορεί να αντιμετωπίσει προβλήματα και θέματα που απαιτούν λύση σε πανορθόδοξο επίπεδο.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι ιουδαιοχριστιανοί επέμεναν ότι οι εθνικοί θα μπορούσαν να γίνουν χριστιανοί, μόνο αν πρώτα ακολουθούσαν το Μωσαϊκό Νόμο. Η θέση τους αυτή δημιούργησε προβλήματα στην Αντιόχεια.
- Το πρόβλημα λύθηκε με την Αποστολική Σύνοδο, στα τέλη του 48 μ.Χ. στα Ιεροσόλυμα. Οι Απόστολοι και οι αντιπρόσωποι του λαού, οι πρεσβύτεροι, αποφάσισαν με τη φώτιση του Αγίου Πνεύματος ότι οι εθνικοί που γίνονταν χριστιανοί δε χρειαζόταν να τηρούν το Μωσαϊκό Νόμο, παρά μόνο να απέχουν από ειδωλολατρικές πρακτικές και συνήθειες.
- Η σημασία της Αποστολικής Συνόδου είναι μεγάλη, αφενός γιατί έδειξε ότι ο Χριστιανισμός είναι μια οικουμενική πίστη, αφετέρου γιατί έγινε το υπόδειγμα για τις μετέπειτα συνόδους της Εκκλησίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιες ήταν οι αιτίες και ποια η αφορμή για τη σύγκληση της Αποστολικής Συνόδου;
2. Προσπαθήστε να αποκρυπτογραφήσετε τα χαρακτηριστικά της Συνόδου και να διατυπώσετε το μήνυμά της για τη σημερινή Εκκλησία.
3. Ποιο είναι το συμπέρασμα που βγαίνει από την προσπάθεια των Αποστόλων –για την οποία έχουμε μιλήσει μέχρι τώρα– να διαδώσουν το μήνυμα του Χριστού σ' όλη την οικουμένη; Δικαιώθηκαν από την ιστορία του Χριστιανισμού;
4. Εδώ και πολύ καιρό γίνονται προσπάθειες να ετοιμαστεί μια Πανορθόδοξη Σύνοδος που θα αντιμετωπίσει προβλήματα της σύγχρονης Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ποια, κατά τη γνώμη σας, θέματα θα έπρεπε να την απασχολήσουν;

8. Ο Απόστολος Παύλος στην Ελλάδα

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την ιεραποστολική δράση του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα
- τους τρόπους που χρησιμοποίησε για τη μετάδοση της πίστης
- τις περιοδείες του ως το μαρτύριό του στη Ρώμη.

Η Αποστολική Σύνοδος έδωσε τη δύναμη στον Απόστολο Παύλο να συνεχίσει το κήρυγμα του Ευαγγελίου στον εθνικό κόσμο. Στις επόμενες ιεραποστολικές του περιοδείες ο Απόστολος θεμελίωσε και οργάνωσε τις πρώτες χριστιανικές κοινότητες στην Ελλάδα.

α. Εγκαθίδρυση ενός νέου πολιτισμού στην Ελλάδα

Ο Απόστολος Παύλος μαζί με τον Σίλα και έναν νεαρό χριστιανό, τον Τιμόθεο, ξεκίνησαν από την Αντιόχεια για τη δεύτερη αποστολική περιοδεία. Αρχικά επισκέφτηκαν τις πόλεις της Μ. Ασίας, στις οποίες ο Απόστολος Παύλος είχε ήδη κηρύξει κατά την πρώτη περιοδεία του, γνωστοποιώντας τις αποφάσεις της Αποστολικής Συνόδου. Στη συνέχεια το Άγιο Πνεύμα τους κατηύθυνε προς την Τρωάδα. Εκεί ο Απόστολος Παύλος είδε ένα όραμα: ένας Μακεδόνας στάθηκε μπροστά του και τον παρακάλεσε λέγοντας «πέρασε στην Μακεδονία και βοήθησέ μας» (*Πράξ.* 16,9). Αυτή η θεία παρέμβαση έγινε η αφορμή του εκχριστιανισμού της Ελλάδας και της εγκαθίδρυσης, όχι μόνο εκεί, αλλά και σταδιακά σε ολόκληρη την Ευρώπη, ενός νέου πολιτισμού.

Οι Απόστολοι με πλοίο πέρασαν στη **Σαμοθράκη** και από εκεί στη **Νεάπολη** και μετά στους

Περιοδείες του Αποστόλου Παύλου.

Η αρχαία αγορά των Φιλίππων.

Φιλίππους, κοντά στη σημερινή Καβάλα. Εκεί βαπτίστηκε και μια γυναίκα, που λεγόταν Λυδία, μαζί με την οικογένειά της· είναι η πρώτη ευρωπαία χριστιανή. Οι Απόστολοι διώχθηκαν από εκεί. Με το έργο τους, όμως, δημιούργησαν την πρώτη χριστιανική Εκκλησία σε ελληνικό έδαφος (*Πράξ.* 16,11-39).

Στη συνέχεια πέρασαν από την **Αμφίπολη** και την **Απολλωνία** και έφτασαν στη **Θεσσαλονίκη**. Εκεί κήρυξαν στην εβραϊκή συναγωγή και το έργο τους βρήκε ανταπόκριση. Εξαιτίας αντιδράσεων που δημιουργήθηκαν, αναγκάστηκαν να φύγουν και να συνεχίσουν με επιτυχία το έργο τους στη **Βέροια**. Ο Τιμόθεος με τον Σίλα παρέμειναν εκεί, ενώ ο Απόστολος Παύλος συνέχισε την πορεία του προς την Αθήνα.

Όταν έφτασε στην **Αθήνα** ο Απόστολος Παύλος βρήκε στην αγορά της πόλης ένα βωμό με την επιγραφή «Στον Άγνωστο Θεό». Χωρίς να απορρίψει αυτή τη θρησκευτικότητα ο Απόστολος, αλλά αξιολογώντας την ως μια θετική αναζήτηση, ανέβηκε στο βήμα του Αρείου Πάγου και μίλησε στους Αθηναίους για τον αληθινό Θεό, την παρέμβασή του στην ανθρώπινη ιστορία και την Ανάστασή του (βλ. κείμενο στο τέλος της ενότητας). Το τελευταίο ιδιαίτερα σημείο ενόχλησε τους Αθηναίους, που δεν μπορούσαν να δεχτούν ότι το σώμα, η φυλακή της ψυχής, όπως θεωρούσαν, ήταν δυνατόν να αναστηθεί. Παρά την απόρριψη του κηρύγματος από την πλειονότητα, μια μικρή ομάδα πίστεψε –ανάμεσά τους ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης και η Δάμαρις– κι έτσι σχηματίστηκε η πρώτη χριστιανική Εκκλησία στην Αθήνα (*Πράξ.* 17,16-34).

Ο Απόστολος Παύλος κηρύττει στην Αθήνα.

Επόμενος σταθμός ήταν η **Κόρινθος**. Εκεί έφτασαν από τη Μακεδονία ο Σίλας και ο Τιμόθεος. Ο Απόστολος Παύλος έμεινε για ενάμιση χρόνο στην πόλη, κηρύσσοντας σε Ιουδαίους και εθνικούς. Σημαντικό γεγονός ήταν η μεταστροφή στο Χριστιανισμό του αρχισυνάγωγου* Κρίσπου και της οικογενείας του. Όταν ολοκληρώθηκε το έργο του Αποστόλου στην πόλη και είχε πλέον δημιουργηθεί κι εκεί μια ζωντανή Εκκλησία, με πλοίο επέστρεψε στη Συρία, τελειώνοντας έτσι τη δεύτερη περιοδεία του.

β. Το κήρυγμα και η φροντίδα του Αποστόλου Παύλου για τις εκκλησίες που ίδρυσε

Το κήρυγμα του Αποστόλου Παύλου απλώθηκε γρήγορα σα φωτιά σε όλη την Ελλάδα. Σε κάθε πόλη που έφτανε, ο Απόστολος Παύλος απευθυνόταν πρώτα στους συμπατριώτες του, τονίζοντας ότι η προσδοκία τους είχε εκπληρωθεί: ο Χριστός ήταν ο Μεσσίας που περίμεναν. Στην προσδοκία των εθνικών για μια ανώτερη θρησκευτικότητα μιλούσε για το Χριστό και την Ανάστασή Του.

Οι εκκλησίες που οργανώνονταν από τον Απόστολο Παύλο συνέχιζαν το έργο του, ζώντας μέσα σε κλίμα ενότητας και αγάπης, χωρίς όμως να λείπουν και τα προβλήματα. Ο Απόστολος τα μάθαινε αυτά είτε από απεσταλμένους είτε από γράμματα των εκκλησιών. Κάποιες φορές επισκεπτόταν ξανά τις εκκλησίες που ίδρυσε, ενώ άλλοτε τους έστελνε **Επιστολές**, με τις οποίες απαντούσε στα ερωτήματα και έδινε λύση στα προβλήματα που εμφανίζονταν. Με υπομονή, αγάπη και, όταν χρειαζόταν, με αυστηρό τόνο καθοδηγούσε και διαπαιδαγωγούσε τους πιστούς με την

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

5-15 μ.Χ.	Γέννηση του Αποστόλου Παύλου
34 μ.Χ.	Όραμα της Δαμασκού
34-36 μ.Χ.	Διαμονή στην Αραβία
36-37 μ.Χ.	Πρώτο ταξίδι στα Ιεροσόλυμα
37-42 μ.Χ.	Διαμονή στην Ταρσό
45-48 μ.Χ.	**Πρώτη περιοδεία (Κύπρος, Ν.Α. Μικρά Ασία)**
48-49 μ.Χ.	Αποστολική Σύνοδος
49-52 μ.Χ.	**Δεύτερη περιοδεία (Μ. Ασία, Ελλάδα)**
52-56 μ.Χ.	**Τρίτη περιοδεία (με κέντρο την Έφεσο, στη Μ. Ασία και στην Ελλάδα)**
57 μ.Χ.	Σύλληψη του Παύλου στα Ιεροσόλυμα
57-59 μ.Χ.	Φυλάκιση στην Καισάρεια της Παλαιστίνης
59-61 μ.Χ.	Πρώτη φυλάκιση στη Ρώμη
62-64 μ.Χ	**Τέταρτη περιοδεία (Ισπανία, Μ. Ασία, Ελλάδα)**
64-68 μ.Χ	Δεύτερη φυλάκιση στη Ρώμη και μαρτύριο

ίδια φροντίδα που οι γονείς μεγαλώνουν τα παιδιά τους. Οι Επιστολές του Αποστόλου δεν έπαψαν να διαβάζονται μέχρι και σήμερα στις εκκλησίες.

γ. Οι υπόλοιπες περιοδείες του Αποστόλου Παύλου. Το μαρτύριό του στη Ρώμη

Με κέντρο την Έφεσο, ο Απόστολος Παύλος πραγματοποίησε την τρίτη περιοδεία του στην Ελλάδα και στη Μ. Ασία, στηρίζοντας τους πιστούς των εκκλησιών που είχε ιδρύσει. Στη συνέχεια επέστρεψε στα Ιεροσόλυμα. Εκεί τα γεγονότα εξελίχθηκαν ραγδαία: οι Ιουδαίοι απείλησαν τη ζωή του, οι Ρωμαίοι τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν σε δίκη, στην οποία επικαλέστηκε την ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη. Για τον λόγο αυτό οι Ρωμαίοι τον έστειλαν στη Ρώμη να δικαστεί.

Το ταξίδι προς τη Ρώμη ήταν περιπετειώδες: το πλοίο του πέρασε από την Κρήτη, αλλά στη συνέχεια ναυάγησε στο νησί Μελίτη (τη σημερινή Μάλτα), όπου δόθηκε η ευκαιρία στον Παύλο να κηρύξει. Όταν έφτασαν στη Ρώμη, οι χριστιανοί τον υποδέχθηκαν με ενθουσιασμό και αγάπη. Φυλακίστηκε για δυο χρόνια και μετά αθωώθηκε από τις ρωμαϊκές αρχές. Σύμφωνα με την παράδοση, στα επόμενα χρόνια ο Απόστολος έκανε μια τέταρτη περιοδεία, κηρύσσοντας μέχρι την Ισπανία και στην επιστροφή του επισκέφτηκε τις εκκλησίες της Μ. Ασίας και της Ελλάδας.

Το 64 μ.Χ. φυλακίστηκε για δεύτερη φορά στη Ρώμη. Τέσσερα χρόνια μετά υπέστη μαρτυρικό θάνατο κατά τη διάρκεια του διωγμού του Νέρωνα. Ο Απόστολος Παύλος δίκαια θεωρήθηκε «ο πρώτος μετά τον Ένα» για το τεράστιο έργο που επιτέλεσε. Η Εκκλησία γιορτάζει τη μνήμη του μαζί με του Αποστόλου Πέτρου στις 29 Ιουνίου.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Κατά τη δεύτερη περιοδεία του, ο Απόστολος Παύλος μετά τη Μ. Ασία ήρθε και κήρυξε στην Ελλάδα (Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Αθήνα, Κόρινθος).
- Σε κάθε πόλη που πήγαινε κήρυττε πρώτα στους Ιουδαίους, στις συναγωγές. Στη συνέχεια, επειδή οι περισσότεροι απ' αυτούς απέρριπταν το Ευαγγέλιο, στρεφόταν στους εθνικούς. Καθοδηγούσε και διαπαιδαγωγούσε τους πιστούς των εκκλησιών που ίδρυε είτε με το κήρυγμά του είτε στέλνοντάς τους επιστολές.
- Ο Απόστολος Παύλος έκανε και άλλες δύο περιοδείες και έτσι το μήνυμα του Χριστού έφτασε μέχρι την Ισπανία. Φυλακίστηκε στη Ρώμη και μαρτύρησε το 68 μ.Χ., την εποχή του διωγμού του Νέρωνα.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Το κήρυγμα του Αποστόλου Παύλου στον Άρειο Πάγο (*Πράξ.* 17,22-31)

Στάθηκε, λοιπόν, ο Παύλος στη μέση του Αρείου Πάγου και είπε: «Αθηναίοι! Σας βλέπω ευλαβέστατους από κάθε άποψη. Πράγματι, ενώ περιδιάβαζα την πόλη σας και έβλεπα τους ιερούς σας τόπους, βρήκα ανάμεσα σ' αυτούς κι έναν βωμό, με την επιγραφή "στον Άγνωστο Θεό". Αυτόν, λοιπόν, που τον λατρεύετε χωρίς να τον γνωρίζετε, αυτόν εγώ τώρα σας τον κάνω γνωστό. Είναι ο Θεός που δημιούργησε τον κόσμο και όλα όσα υπάρχουν σ' αυτόν. Ως Κύριος του ουρανού και της γης, δεν κατοικεί σε χειροποίητους ναούς, ούτε υπηρετείται από χέρια ανθρώπινα σαν να είχε ανάγκη από κάτι, αφού αυτός δίνει σε όλα ζωή και πνοή και τα πάντα. Από έναν άνθρωπο έκανε όλα τα έθνη των ανθρώπων για να κατοικούν πάνω σ' όλη τη γη, και όρισε πόσο χρόνο θα υπάρχουν και σε ποια σύνορα θα κατοικούν. Θέλησε να ζητούν τον Κύριο και να προσπαθούν να τον βρουν ψηλαφώντας στο σκοτάδι, αν και δεν είναι μακριά από τον καθένα μας. Γιατί μέσα σ' αυτόν ζούμε και κινούμαστε και υπάρχουμε, όπως λένε και μερικοί απ' τους δικούς σας ποιητές: "Δική του γενιά είμαστε". Αφού, λοιπόν, είμαστε γενιά του Θεού, δε θα πρέπει να νομίζουμε ότι η θεότητα είναι κάτι όμοιο με χρυσάφι ή ασήμι ή πέτρα, δηλαδή με γλυπτό έργο τέχνης ή της φαντασίας του ανθρώπου. Ο Θεός παρέβλεψε τα χρόνια της άγνοιας· τώρα όμως απαιτεί απ' όλους τους ανθρώπους σε κάθε τόπο να μετανοούν, γιατί καθόρισε μια μέρα που θα κρίνει την οικουμένη με δικαιοσύνη, μέσω ενός ανδρός που τον όρισε γι' αυτό. Κι έδωσε βέβαιη απόδειξη σε όλους, ότι αυτός θα είναι ο κριτής, ανασταίνοντάς τον από τους νεκρούς».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ομάδα μαθητών να μελετήσει από τις *Πράξεις των Αποστόλων* (15,36-18,19) τη δεύτερη περιοδεία του Αποστόλου Παύλου. Να παρουσιάσουν, στη συνέχεια, στην τάξη οι μαθητές τους τρόπους με τους οποίους ο Απόστολος προσέγγιζε τους εθνικούς και τους Ιουδαίους καθώς και τις αντιδράσεις που προκαλούνταν.
2. Να παρουσιάσετε στην τάξη ένα διάγραμμα με τα κύρια σημεία της ομιλίας του Αποστόλου Παύλου στον Άρειο Πάγο, στην Αθήνα. Ποιο, κατά τη γνώμη σας, ήταν το σπουδαιότερο σημείο και γιατί;
3. Να καταρτίσετε έναν πίνακα των πόλεων στις οποίες κήρυξε ο Απόστολος Παύλος και να συλλέξετε φωτογραφικό υλικό από βιβλία ή από το διαδίκτυο, για τα μνημεία και τις συνθήκες ζωής των πόλεων αυτών, καθώς και για το έργο που επιτέλεσε ο Απόστολος σ' αυτές.
4. Να αναζητήσετε το Απολυτίκιο του Αποστόλου Παύλου και να κάνετε με βάση αυτό μια αποτίμηση του έργου του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β′
ΕΠΕΚΤΑΣΗ, ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

9. Οι μεγάλοι διωγμοί των χριστιανών

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τις αιτίες που προκάλεσαν τους διωγμούς
- τους λόγους για τους οποίους ο Χριστιανισμός, παρά τις διώξεις, επιβίωσε και εξαπλώθηκε
- συγκεκριμένα παραδείγματα μαρτύρων.

Η γρήγορη εξάπλωση του Ευαγγελίου στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία δημιουργούσε ένα νέο πολιτισμό. Ταυτόχρονα, όμως, προκάλεσε και αντιδράσεις. Είδαμε σε προηγούμενες ενότητες ότι οι περισσότεροι Ιουδαίοι αντέδρασαν, αρνούμενοι να δεχθούν ότι ο Χριστός ήταν ο Μεσσίας. Δεν αντέδρασαν, όμως, μόνο αυτοί· η ρωμαϊκή αυτοκρατορία έβλεπε με προβληματισμό την αύξηση του αριθμού των χριστιανών.

α. Οι αιτίες αντίδρασης των εθνικών

Αρχικά το ρωμαϊκό κράτος έδειξε αδιαφορία για το Χριστιανισμό, γιατί τον θεωρούσε μια ιουδαϊκή αίρεση. Οι Ρωμαίοι, όμως, θορυβήθηκαν, όταν έγιναν χριστιανοί άνθρωποι που κατείχαν ανώτερες θέσεις στην κοινωνία τους. Οι πρώτοι που αντέδρασαν με συκοφαντίες εναντίον των χριστιανών ήταν **οι εκπρόσωποι του εθνικού ιερατείου**, γιατί έχαναν σταδιακά το σεβασμό που απολάμβαναν στη ρωμαϊκή κοινωνία και περιορίζονταν τα τεράστια οικονομικά τους οφέλη από τις προσφορές των πιστών και από τις θυσίες. Παράλληλα, **ένας μεγάλος αριθμός επαγγελματιών** (αγαλματοποιοί, αργυροχόοι, οικοδόμοι κ.ά.), που είχε οικονομικά συμφέροντα από την εθνική λατρεία, άρχισε να αντιμετωπίζει προβλήματα. Αυτές, λοιπόν, οι ομάδες κατηγόρησαν τους χριστιανούς για «αθεΐα» και για εγκληματικές πράξεις και έτσι άρχισαν οι πρώτες περιστασιακές διώξεις.

Η κατάσταση χειροτέρεψε προς τα τέλη του 1ου αι., όταν ο Αυτοκράτορας Δομιτιανός απαίτησε να λατρεύεται ο ίδιος από τους Ρωμαίους υπηκόους ως Κύριος και Θεός. Την **αυτοκρατορική λατρεία** αρνήθηκαν οι χριστιανοί, με αποτέλεσμα να οδηγούνται στο μαρτύριο. Παράλληλα, η **αύξηση του αριθμού των χριστιανών** και το **νέο ήθος** που πρόβαλλαν με τη ζωή τους στις ανθρώπινες σχέσεις, αντιμετωπίστηκαν ως κίνδυνος για το ρωμαϊκό κράτος.

β. Οι σκληροί διωγμοί και το πλήθος των μαρτύρων

Οι διωγμοί στην αρχή δεν ήταν ούτε συνεχείς ούτε εκτείνονταν σε όλη την αυτοκρατορία. Κατά την περίοδο αυτή οι αιτίες των διωγμών είναι ποικίλες: φιλοδοξίες αυτοκρατόρων, θρησκευτικός φανατισμός, οικονομικά προβλήματα. Από την εποχή όμως του Δέκιου και μετά έχουμε συστηματικό διωγμό, με βάση ειδικό Διάταγμα με ισχύ σ' όλη την αυτοκρατορία.

Τα μαρτύρια στα οποία υποβάλλονταν οι χριστιανοί ήταν σκληρότατα και απάνθρωπα, ήταν ένας αργός θάνατος. Χιλιάδες μάρτυρες θανατώθηκαν στις φυλακές ή ρίχτηκαν σε στάδια για να γίνουν βορά άγριων θηρίων. Για να μπορούν οι χριστιανοί ανενόχλητα να λατρεύουν το Θεό αναγκάστηκαν, ιδιαίτερα μετά την εποχή του Τραϊανού, να καταφεύγουν στις κατακόμβες, όπως θα δούμε αναλυτικά στην επόμενη ενότητα.

Πολλές φορές μορφωμένοι χριστιανοί απηύθυναν με παρρησία και σύνεση απολογίες υπέρ

Διωγμός	Αφορμή	Γνωστότεροι Μάρτυρες
Νέρωνας (54-68 μ.Χ.)	Πυρκαγιά στη Ρώμη	Πέτρος, Παύλος
Δομιτιανός (81-96 μ.Χ.)	Φόρος διδράχμου	Διονύσιος, Τιμόθεος, Φλάβιος Κλήμης, Δομιτίλλα, Ακίλιος
Τραϊανός (98-117 μ.Χ.)	Ερώτημα έπαρχου	Ιγνάτιος, Φωκάς, Κλήμης Ρώμης, Πρόκλος, Ιλάριος
Μάρκος Αυρήλιος (161-180 μ.Χ.)	Ατυχήματα	Παρασκευή, Πολύκαρπος, Ιουστίνος, Κοδράτος
Σεπτίμιος Σεβήρος (193-211 μ.Χ.)	Προσηλυτισμός	Ειρηναίος, Λεωνίδης, Ευτυχία, Περπέτουα, Χαράλαμπος, Χριστίνα, Μαρκέλλα
Δέκιος (249-251 μ.Χ.)	Θρησκευτικός φανατισμός	Φλαβιανός Ρώμης, Καλλιόπη, Αλέξανδρος Ιεροσολύμων, Βαβύλας, Τρύφων
Διοκλητιανός (284-305 μ.Χ.)	Θρησκευτικός φανατισμός	Γεώργιος, Δημήτριος, Κυριακή, Ευφημία, Προκόπιος
Γαλέριος (305-311 μ.Χ.)	Θρησκευτικός φανατισμός	Μαρκελλίνος Ρώμης, Ερμόλαος, Αικατερίνη, Παντελεήμων, Λουκιανός Αντιοχείας,

Μαρτύριο του αγίου Ιακώβ του Πέρσου.

των ομοθρήσκων τους προς τους Ρωμαίους αυτοκράτορες και τους φιλοσόφους. Στα διασωθέντα κείμενα αυτών των Απολογητών (Κοδράτος, Αριστείδης, Ιουστίνος, Τερτυλλιανός) –όπως ονομάστηκαν–, γίνεται διάλογος με τους εθνικούς στη βάση της ελληνικής φιλοσοφίας και του πολιτισμού, τονίζεται η ηθική υπεροχή της χριστιανικής πίστης έναντι της εθνικής λατρείας καθώς και η θαυμαστή υπομονή και το ανυπέρβλητο θάρρος των μαρτύρων.

Οι διωγμοί, παρά το ποτάμι αίματος των μαρτύρων που χύθηκε, δεν κατάφεραν να εξαφανίσουν τον Χριστιανισμό. Κατά την περίοδο των διωγμών, η αγάπη, η ενότητα και η αυτοθυσία των χριστιανών έκαναν τρομερή εντύπωση στους εθνικούς. ΄Εβλεπαν, σε αντίθεση με τη διαφθορά, την παρακμή και την αναλγησία της κοινωνίας τους, ότι υπήρχε μια οικογένεια που μπορούσε να τους ξαναδώσει πίσω τη χαμένη τους ανθρωπιά. Μια οικογένεια που, ενώ είχε έντονη την προσδοκία ενός Νέου Κόσμου, ενδιαφερόταν έμπρακτα για τον πόνο και τη δυστυχία των ανθρώπων.

Το παράδειγμα των μαρτύρων, που ανακηρύχθηκαν άγιοι σε Ανατολή και Δύση, έμεινε χαραγμένο όχι μόνο στη μνήμη των συγχρόνων τους, αλλά και των πιστών κάθε εποχής.

γ. «Θάνατος στους άθεους (χριστιανούς)»!

΄Ενας από τους πιο γνωστούς μάρτυρες της πρώτης Εκκλησίας ήταν ο άγιος Πολύκαρπος. Υπήρξε μαθητής του Ευαγγελιστή Ιωάννη και έγινε επίσκοπος Σμύρνης. Την εποχή που ανθύπατος της Μ. Ασίας ήταν ο Στάτιος Κοδράτος, ο όχλος θεωρώντας τον άγιο υπεύθυνο για τη γενναιότητα που είχαν δείξει στο μαρτύριο έντεκα χριστιανοί, με προεξάρχοντα το Γερμανικό, ζήτησε επίμονα τη σύλληψή του. Αφού ζήτησε να μάθει το όνομά του ο ανθύπατος, απαίτησε να ορκιστεί στον Καίσαρα, να περιγελάσει το Χριστό και να πει «θάνατος στους άθεους», εννοώντας τους χριστιανούς.

Ο Πολύκαρπος του εξήγησε ότι είναι χριστιανός και ότι δε θα μπορούσε να βλασφημήσει το Χριστό που υπηρετεί ογδόντα χρόνια. Μετά από αυτή την ομολογία, ο ανθύπατος τον καταδίκασε να καεί ζωντα-

νός. Πράγματι ο όχλος μάζεψε ξύλα, άναψε μια μεγάλη φωτιά και έριξε πάνω της τον άγιο. Η φωτιά όμως δεν άγγιξε το σώμα του αγίου. Μη έχοντας άλλη λύση διέταξαν ένα στρατιώτη να τον αποκεφαλίσει. Το αίμα μάλιστα που έτρεξε, προς μεγάλη έκπληξη των παρισταμένων, έσβησε τελείως τη φωτιά. Ήταν 23 Φεβρουαρίου του 156 μ.Χ. κι έτσι κάθε τέτοια μέρα η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του αγίου Πολυκάρπου.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι εθνικοί καταδίωξαν τους χριστιανούς γιατί δεν τιμούσαν τον αυτοκράτορα σα Θεό και γιατί βλάπτονταν τα συμφέροντα του ιερατείου τους. Οι διωγμοί, που κράτησαν περίπου τρεις αιώνες, ήταν αρχικά περιορισμένης έκτασης. Μετά τον Δέκιο όμως πήραν συστηματική μορφή και εξαπλώθηκαν παντού.
- Οι Απολογητές ήταν μορφωμένοι χριστιανοί που με το συγγραφικό τους έργο υπερασπίζονταν ενώπιον των εθνικών τη χριστιανική πίστη.
- Ο Χριστιανισμός, παρά τις διώξεις, επιβίωσε και εξαπλώθηκε παντού, γιατί το μήνυμά του έδινε στους ανθρώπους της αυτοκρατορίας τη χαμένη τους ανθρωπιά και νόημα στη ζωή τους.
- Ο άγιος Πολύκαρπος, μαθητής του Ευαγγελιστή Ιωάννη και επίσκοπος Σμύρνης, ομολόγησε με παρρησία την πίστη του στο Χριστό.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Απόσπασμα από την *Εκκλησιαστική Ιστορία* του Ευσεβίου Καισαρείας, όπου περιγράφεται η αυτοθυσία των χριστιανών κατά τη διάρκεια επιδημίας πανούκλας, το 251 μ.Χ. (PG 20, 688C-689A, σε απόδοση)

Οι περισσότεροι από τους αδελφούς μας από την υπέρμετρη αγάπη και φιλαδελφία τους, χωρίς να σκέπτονται τον εαυτό τους ... και χωρίς καμιά προφύλαξη περιθάλποντας τους αρρώστους, υπηρετώντας τους και θεραπεύοντάς τους εν Χριστώ, έπαιρναν με μεγάλη προθυμία τη θέση τους, αναλαμβάνοντας το πάθημά τους, προσελκύοντας πάνω τους την αρρώστια από τους πλησίον και θεληματικά καθαρίζοντας τις πληγές τους. Πολλοί, λοιπόν, αφού περιέθαλψαν και ενδυνάμωσαν τους αρρώστους, πέθαναν, τραβώντας πάνω τους το θάνατο εκείνων ... Έτσι οι άριστοι από τους αδελφούς μας, πρεσβύτεροι και διάκονοι, με αυτόν τον τρόπο έφυγαν από τη ζωή, επαινούμενοι από το λαό. Από την άλλη μεριά, οι εθνικοί έκαναν ακριβώς το αντίθετο: και όταν κάποιος άρχιζε να αρρωσταίνει, τον απωθούσαν και τον απέφευγαν και τα πιο αγαπημένα του πρόσωπα. Έριχναν τους μισοπεθαμένους στους δρόμους, και όταν πέθαιναν τους άφηναν άταφους να σκυλεύονται, προσπαθώντας να αποφύγουν τη διάδοση του θανατικού χωρίς επιτυχία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Για ποιους λόγους οι εθνικοί καταδίωξαν τους χριστιανούς και γιατί, παρά τις διώξεις, ο Χριστιανισμός επιβίωσε και εξαπλώθηκε παντού;
2. Να αναζητήσετε πληροφορίες για τους ονομαζόμενους «στρατιωτικούς Αγίους» και να εντάξετε (όπου αυτό είναι δυνατόν) τη δράση τους στην εποχή κάποιου διωγμού. Να ανατρέξετε και στον πίνακα της ενότητας.
3. Γίνονται σήμερα διωγμοί που έχουν ως στόχο τη θρησκευτική πίστη και τη θρησκευτική συνείδηση; Να αναφέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα.
4. Να αναζητήσετε περισσότερες πληροφορίες για έναν από τους διωγμούς που περιλαμβάνονται στον πίνακα.

10. Οι κατακόμβες: τόπος καταφυγής και μνήμης

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τις κατακόμβες, ως τόπο καταφυγής των διωκόμενων χριστιανών
- τη χρήση των κατακομβών για την ταφή των μαρτύρων, τη διδαχή και τη λατρεία.

Η εποχή των διωγμών ήταν μια πολύ δύσκολη περίοδος στην ιστορία του Χριστιανισμού. Οι διωκόμενοι χριστιανοί, ιδιαίτερα από την εποχή του Τραϊανού, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, αναγκάστηκαν να καταφεύγουν σε κατακόμβες για να συναντώνται, να ακούν το κήρυγμα και να μετέχουν στη Θεία Ευχαριστία.

α. Οι κατακόμβες: καταφύγιο για τους διωκόμενους χριστιανούς

Στην αρχή οι χριστιανοί δεν είχαν δικά τους κοιμητήρια. Έθαβαν τους νεκρούς τους στα δημόσια νεκροταφεία. Από τα μέσα του 2ου μ.Χ. αι. υπήρχε δυνατότητα για την υπόγεια ταφή των νεκρών χριστιανών σε υπαίθριες εκτάσεις (κατακόμβες) που ανήκαν σε ευκατάστατους πιστούς. Οι κατακόμβες ήταν υπόγειες σήραγγες σε μορφή λαβύρινθου, που μπορούσαν να φτάνουν σε μήκος πολλών χιλιομέτρων. Στον πορώδη τοίχο των διαδρόμων είχαν δημιουργηθεί ορθογώνια κοιλώματα για την τοποθέτηση των νεκρών. Υπήρχαν επίσης μεγαλύτερα κοιλώματα με καμάρα στο πάνω μέρος ή και ολόκληρα δωμάτια που χρησίμευαν ως οικογενειακοί τάφοι, διακοσμημένοι με τοιχογραφίες.

Νωπογραφία από κατακόμβη στη Ρώμη.

Είδαμε ότι κατά τη διάρκεια των διωγμών ο Χριστιανισμός αντιμετωπίστηκε σα μια παράνομη δεισιδαιμονία. Οι χριστιανοί δεν μπορούσαν πλέον φανερά να ομολογούν την πίστη τους, να συγκεντρώνονται και να τελούν τη Θεία Ευχαριστία. Έτσι, άρχισαν να χρησιμοποιούν τις κατακόμβες, που ως τόποι ταφής των νεκρών ήταν ιεροί και συνήθως απαραβίαστοι, ως καταφύγιο και χώρος συγκέντρωσης και λατρείας. Ενώ, λοιπόν, στην επιφάνεια μαινόταν διωγμός για να εξαφανιστεί η πίστη, κάτω από τη γη, στις κατακόμβες, με κίνδυνο της ζωής τους οι χριστιανοί διατηρούσαν και ενδυνάμωναν αυτή την πίστη.

β. Κάτω από τη γη η πίστη διατηρείται και δυναμώνει

Όταν σκοτείνιαζε, μαζεύονταν στις κατακόμβες οι χριστιανοί με κίνδυνο της ζωής τους, για να θάψουν τους μάρτυρες, να ακούσουν το κήρυγμα και να τελέσουν τη Θεία Ευχαριστία, χρησιμοποιώντας τον τάφο του μάρτυρα ως Αγία Τράπεζα. Για το λόγο αυτό, κάποια από τα πιο ευρύχωρα δωμάτια που χρησίμευαν ως οικογενειακοί τάφοι μετατράπηκαν σε **κρύπτες**, δηλαδή σε μικρούς, υπόγειους ναούς.

Κατακόμβη Αγ. Δομιτίλλας στη Ρώμη.

Οι κρύπτες αυτές ήταν συχνά διακοσμημένες με τοιχογραφίες που είχαν συμβολικές απεικονίσεις με θρησκευτικό περιεχόμενο.

Τέτοιες απεικονίσεις ήταν «**ο Καλός Ποιμένας**», σύμβολο του Χριστού, με ένα αρνί στους ώμους Του· «**η ψυχή που προσεύχεται**», μορφή με ανοικτά τα χέρια σε στάση προσευχής· **το μονόγραμμα του Χριστού**, σχηματισμένο από τα δύο πρώτα σύμφωνα (Χ και Ρ) του ονόματός Του· **το ψάρι** («ΙΧΘΥΣ», στα αρχαιοελληνικά), που λειτουργούσε σαν ακροστιχίδα της ομολογίας της πίστης: **Ι**ησούς **Χ**ριστός, **Θ**εού **Υ**ιός, **Σ**ωτήρ· **το περιστέρι με κλαδί ελιάς στο ράμφος του**, σύμβολο του πιστού μέσα στη χαρά του Παραδείσου· **το Άλφα και το Ωμέγα**, σύμβολο του Χριστού, που είναι η αρχή και το τέλος των πάντων· **η άγκυρα**, σύμβολο της ελπίδας και της σωτηρίας· **το πτηνό φοίνικας**, που συμβόλιζε την ανάσταση των σωμάτων και **ο προφήτης Ιωνάς στη θάλασσα**, σύμβολο επίσης της ανάστασης.

γ. Μήνυμα ζωής από τα έγκατα της γης

Κατακόμβη στη Ρώμη.

Έχουν ανακαλυφτεί περισσότερες από εξήντα κατακόμβες στη Ρώμη. Η εξερεύνηση και η επιστημονική μελέτη τους άρχισε ήδη από τον 17ο αιώνα, αλλά συστηματικές ανασκαφές έγιναν τον εικοστό αιώνα. Έτσι ανακαλύφθηκαν, αποκαταστάθηκαν και μελετήθηκαν οι κατακόμβες του Αγίου Καλλίστου, των Αγίων Πέτρου και Μαρκελλίνου, της Via Latina, της Αγίας Πρίσκιλλας (Via Salaria), της Αγίας Δομιτίλλας, του Αγίου Σεβαστιανού, της Αγίας Αγνής (Via Nomentana) κ.ά. Κατακόμβες έχουν ανακαλυφτεί και σε άλλα μέρη της Ιταλίας, όπως η Νάπολη και η ανατολική Σικελία, καθώς και στην Αίγυπτο και τη Μάλτα (κατακόμβη της Αγίας Αγάθης).

Στην Ελλάδα, στο νησί Μήλος, τον 19ο αιώνα ανακαλύφθηκε χριστιανικό κοιμητήριο που χρονολογείται από τα τέλη του 2ου αι. μ.Χ. Είναι ένα σύμπλεγμα τριών κατακομβών με μεγάλους χαμηλούς διαδρόμους, που συνεχίζονται με άλλους μικρότερους και ένα νεκρικό θάλαμο. Και οι τρεις κατακόμβες επικοινωνούν μεταξύ τους με διαδρόμους. Στους τοίχους των διαδρόμων υπάρχουν λαξευμένοι τοξωτοί τάφοι, ορισμένοι από τους οποίους είναι οικογενειακοί. Τάφοι εντοπίστηκαν και στο δάπεδο των διαδρόμων. Οι τάφοι διακοσμούνται με συμβολικές παραστάσεις. Η ύπαρξη των κατακομβών στη Μήλο αποδεικνύει ότι ο Χριστιανισμός διαδόθηκε στο νησί πολύ νωρίς, αφού η θέση του το καθιστούσε γέφυρα για την εξάπλωση της πίστης από την Ασία.

Οι κατακόμβες είναι ένα διαχρονικό σύμβολο ηρωισμού: εκεί μέσα οι διωκόμενοι χριστιανοί βρήκαν τη δύναμη και τη στήριξη από το Θεό να αντιμετωπίσουν τους διωγμούς. Και παρότι είναι κοιμητήρια, ο σημερινός επισκέπτης τους εισπράττει με έναν μυστηριώδη τρόπο ένα βροντερό μήνυμα ζωής. Επιπλέον, οι μάρτυρες των διωγμών είναι άγιοι κοινοί σε Ανατολή και Δύση και θυμίζουν σε όλους τους σύγχρονους χριστιανούς ότι η πίστη είναι πάντα μια ομολογία που πολλές φορές απαιτεί κόπους, αγώνα και θυσίες.

Κατακόμβη της Μήλου.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152   20-09-2005 15:55   Σελίδα 41

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι κατακόμβες ήταν χριστιανικά κοιμητήρια που χρησιμοποιήθηκαν κατά την περίοδο των διωγμών ως καταφύγιο και τόπος τέλεσης της Θείας Ευχαριστίας.
- Στις κρύπτες υπάρχουν τοιχογραφίες με συμβολικές παραστάσεις, όπως ο «Καλός Ποιμένας», το περιστέρι, το ψάρι, το μονόγραμμα του Χριστού, το Α και το Ω, η άγκυρα, το πτηνό φοίνικας, ο προφήτης Ιωνάς.
- Κατακόμβες έχουν ανακαλυφθεί στη Ρώμη και σε άλλα μέρη της Ιταλίας, στην Αίγυπτο, τη Μάλτα και τη Μήλο.
- Οι κατακόμβες είναι ένα διαχρονικό σύμβολο ηρωισμού και μια διαρκής υπενθύμιση ότι η πίστη προϋποθέτει κόπους, αγώνες και θυσίες.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τι ήταν οι κατακόμβες; Δώστε μια γενική περιγραφή του εσωτερικού τους.
2. Να επισκεφθείτε το ναό της ενορίας σας και να παρατηρήσετε τις τοιχογραφίες. Υπάρχουν συμβολικές παραστάσεις, όπως αυτές που συναντάμε στις κατακόμβες; Ποιες είναι και σε ποια σημεία του ναού βρίσκονται;
3. Ομάδα μαθητών αξιοποιώντας το διαδίκτυο να «επισκεφθεί» την κατακόμβη του Αγίου Καλλίστου στη Ρώμη και να κάνει μια λεπτομερή παρουσίασή της στην τάξη.

11. Ιγνάτιος ο Θεοφόρος

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το βίο και το μαρτύριο του Ιγνατίου του Θεοφόρου
- τα σημαντικότερα σημεία της διδασκαλίας του
- την προσωπικότητά του, που αποτελεί υπόδειγμα εκκλησιαστικού ηγέτη.

Σ’ αυτή τη διδακτική ενότητα θα ασχοληθούμε με τον Ιγνάτιο Αντιοχείας, έναν σημαντικό Αποστολικό Πατέρα με μεγάλη φήμη και επιρροή στην ιστορία της Εκκλησίας. Την ονομασία *Αποστολικοί Πατέρες* έχουν λάβει, οι εκκλησιαστικές προσωπικότητες του 1ου και 2ου μ.Χ. αιώνα, που διατήρησαν και συνέχισαν την αποστολική παράδοση, δηλαδή το φρόνημα, τη διδασκαλία και τον τρόπο ζωής των Αποστόλων. Μερικοί, μάλιστα, από τους Αποστολικούς Πατέρες είχαν γνωρίσει και συναναστραφεί τους Αποστόλους.

α. Ιγνάτιος Αντιοχείας: η ζωή ενός Αποστολικού Πατέρα

Ο άγιος Ιγνάτιος διετέλεσε επίσκοπος στην Αντιόχεια της Συρίας (70-107 μ.Χ.). Μεγάλωσε σε περιβάλλον με παιδεία ελληνική και είχε γνωρίσει τους Αποστόλους. Στην Αντιόχεια ήρθε σε επαφή με τα θρησκευτικά και φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής του. Ο άγιος Ιγνάτιος ήταν ένας καλλιεργημένος επίσκοπος με παιδεία, συγγραφικό ταλέντο και κλίση προς τον ποιητικό λόγο. Αναδείχτηκε σε επίσκοπο οικουμενικού κύρους, που εκφράζει τη συνείδηση της Εκκλησίας του 2ου μ.Χ. αιώνα και συγκεκριμένα την πίστη, το βίωμα και τον τρόπο ζωής των χριστιανών των πρώτων χρόνων μετά τους Αποστόλους. Σύντομα η πνευματική του ακτινοβολία ξεπέρασε κατά πολύ τα όρια της Αντιοχείας και κάλυψε ολόκληρη την περιοχή της Συρίας.

Άγ. Ιγνάτιος, Όσιος Λουκάς Βοιωτίας.

Βρισκόμαστε στα πρώτα 100 χρόνια μετά το Χριστό και ήδη έχουν αρχίσει οι διωγμοί των χριστιανών. Το αυταρχικό ρωμαϊκό κράτος θανατώνει τους χριστιανούς που αρνούνται να λατρέψουν τον αυτοκράτορα ως θεό. Στο διωγμό του αυτοκράτορα Τραϊανού ο Ιγνάτιος συλλαμβάνεται και καταδικάζεται να θανατωθεί στο Κολοσσαίο της Ρώμης. Οδηγείται δέσμιος μαζί με άλλους χριστιανούς στη Ρώμη. Στη μαρτυρική του πορεία από την Αντιόχεια προς τη Ρώμη, ένα μακρύ δρόμο από την Ασία στην καρδιά της Ευρώπης, διέρχεται από πολλές πόλεις. Στην πορεία προς τη θυσία γράφει επιστολές προς τους χριστιανούς αυτών των πόλεων, νουθετώντας τους σε θέματα πίστης. Καταλήγει το 107 μ.Χ. στο Κολοσσαίο, όπου γίνεται βορά των άγριων θηρίων. Τα οστά του μεταφέρθηκαν στην Αντιόχεια και εναποτέθηκαν σε κοιμητήριο κοντά στο προάστιο της Δάφνης. Τη μνήμη του αγίου Ιγνατίου του Θεοφόρου τιμά η Ορθόδοξη Εκκλησία στις 20 Δεκεμβρίου και η Ρωμαιοκαθολική την 1η Φεβρουαρίου.

Σας παραινώ ό,τι κάνετε να γίνεται με ομόνοια Θεού, να σέβεστε ο ένας τον άλλο και κανένας να μη βλέπει τον πλησίον του σαρκικά, αλλά να αγαπάτε ο ένας τον άλλο στο πνεύμα του Χριστού. Τίποτα να μην υπάρχει ανάμεσά σας που να σας διαιρεί (Μαγν. VI, 14-22).

Να είστε ένα σώμα με αδιαίρετη καρδιά (Φιλ. VI, 28).

β. Επιστολές του Ιγνατίου: ένας «οικουμενικός» επίσκοπος πρότυπο

Ολόκληρο το συγγραφικό έργο του αγίου Ιγνατίου αποτελείται από *επτά επιστολές,* που γράφτηκαν κατά το ταξίδι προς το μαρτύριό του στη Ρώμη: από τη Σμύρνη έγραψε προς τις Εκκλησίες της Εφέσου, της Μαγνησίας, των Τράλλεων και της Ρώμης, από την Τρωάδα προς τις Εκκλησίες της Σμύρ-

νης, της Φιλαδέλφειας και προς τον επίσκοπο Σμύρνης Πολύκαρπο, μια άλλη μεγάλη εκκλησιαστική προσωπικότητα. Στο έργο του είναι ανάγλυφος ένας δραματικός και λυρικός τόνος, που δηλώνει τις δύσκολες συνθήκες που αντιμετωπίζει η χριστιανική Εκκλησία του 2ου αιώνα μ.Χ. εξαιτίας των διωγμών και των πρώτων αιρέσεων.

Πρέπει να μη λεγόμαστε μόνον αλλά και να είμαστε χριστιανοί (Μαγν. IV, 1).

Στις επιστολές του ο άγιος Ιγνάτιος προσκαλεί τους χριστιανούς να μιμούνται το Θεό και να «ολοκληρώσουν την πνευματική συγγένεια μ' Αυτόν» (*Εφεσ.* I, 10). Οι χριστιανοί είναι παιδιά του Θεού και καλούνται να ζήσουν μαζί Του, έχοντας ως πρότυπο την αγάπη του Χριστού τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και με τους υπόλοιπους ανθρώπους, εθνικούς και ιουδαίους, που δεν έχουν ενταχθεί στην Εκκλησία. Γι' αυτό το λόγο ο άγιος Ιγνάτιος δεν κακολογεί τους διώκτες του, αλλά περιμένει τη στροφή τους προς τον Ιησού.

Τέλεια πίστη κι αγάπη στον Ιησού Χριστό...Αρχή είναι η πίστη και τέλος η αγάπη... Κανείς δεν αμαρτάνει, όταν στηρίζεται στην πίστη· κανείς δε μισεί, όταν είναι γεμάτος αγάπη. Το δέντρο είναι φανερό από τους καρπούς του. Όσοι λένε ότι πιστεύουν, θα το αποδείξουν από τα έργα τους... Είναι καλύτερο να σιωπά κανείς και να έχει πίστη, παρά να μιλά διαρκώς για την πίστη και να μην παρουσιάζει έργα. Η διδασκαλία είναι καλή, μόνον όταν εκείνος που μιλά πράττει... Όλα λοιπόν να τα πράττουμε σα να κατοικεί μέσα μας ο Κύριος, για να είμαστε εμείς οι ναοί Του κι Αυτός μέσα μας ο Θεός μας... Μην πλανάστε, αδελφοί μου, όσοι καταστρέφουν το ναό, αποκλείεται να κληρονομήσουν τη Βασιλεία του Θεού (Εφεσ. XIV, 1 – XVI, 2).

Στις επιστολές του επιμένει στην ενότητα των χριστιανών, με την πεποίθηση ότι ο σύνδεσμος της αγάπης τους πρέπει να αποτελεί πρότυπο ζωής και για τους ιουδαίους και για τους εθνικούς. Όταν αυτοί βλέπουν τους χριστιανούς να διαιρούνται και να αλληλοσυκοφαντούνται, τότε δεν έχουν κανένα λόγο να δεχτούν το μήνυμα της Εκκλησίας, αφού και αυτή έχει όλα τα ελαττώματα που καταδικάζει στους άλλους. Ο άγιος Ιγνάτιος πιστεύει ακράδαντα ότι η ενότητα των χριστιανών επιτυγχάνεται με τη συμμετοχή τους στην Εκκλησία, στη Θεία Ευχαριστία και στη ζωή της χριστιανικής κοινότητας. Ο επίσκοπος κάθε τοπικής Εκκλησίας οφείλει να εγγυάται αυτή την ενότητα. Δεν πρέπει να είναι απλώς ένας «θρησκευτικός λειτουργός», αλλά ο πνευματικός πατέρας των χριστιανών της κοινότητας. Ως υπεύθυνος της Εκκλησίας ενώπιον του Χριστού, έχει χρέος να είναι το πρότυπο της χριστιανικής ζωής και ο ηγέτης της Εκκλησίας στις δύσκολες στιγμές. Ο ίδιος ο άγιος Ιγνάτιος με τη ζωή και τη δράση του αποτελεί παράδειγμα-πρότυπο τέτοιου επισκόπου.

Συγχρόνως, ο άγιος Ιγνάτιος με σθένος αντιμετωπίζει και τις αιρέσεις της εποχής του που αρνούνταν τη σάρκωση–ενανθρώπηση του Κυρίου. Εφόσον ο Θεός δε γίνεται άνθρωπος, όπως υποστηρίζουν αυτές οι αιρετικές απόψεις, ούτε πάσχει ούτε ανασταίνεται προς χάρη των ανθρώπων· επομένως, απομακρύνεται η σωτηρία από τους ανθρώπους και η δυνατότητα συμμετοχής τους στον καινούριο κόσμο του Θεού. Κατακρίνει τις αιρετικές απόψεις, χωρίς όμως να απορρίπτει τους αιρετικούς. Αντίθετα, περιμένει την επιστροφή τους στην Εκκλησία. Σημειώ-

Να, είναι έτοιμο το θυσιαστήριο. Γίνετε χορός αγάπης γύρω μου και ψάλλατε ύμνους ευχαριστήριους... γιατί μ' αξίωσε ο Κύριος, εμένα τον επίσκοπο της Συρίας, να βρεθώ από την Ανατολή στη Δύση, πιστός στο κάλεσμά Του. Είναι εξαιρετικό πράγμα να δύσει κανείς από τον κόσμο στο Θεό, για ν' ανατείλει στην αιώνια ζωή... Ζητήστε δύναμη... για ν' αποδειχτώ και να μη λέγομαι μονάχα χριστιανός. Εκεί που υπάρχει θόρυβος, δεν υπάρχει πάντα η πραγματικότητα... Ο Χριστιανισμός δεν είναι κάτι επιφανειακό, αλλά κάτι πολύ βαθύ, που υπάρχει μόνον όταν μισείται από τον κόσμο... Αν μαρτυρήσω, θα απελευθερωθώ από τη δουλεία χάρη στο Χριστό και θα αναστηθώ ελεύθερος μέσα σ' Αυτόν (Ρωμ. II, 2 –IV, 3).

Μαρτύριο αγίου Ιγνατίου του Θεοφόρου, Ι.Μ. Ξενοφώντος Άγ. Όρος.

νει χαρακτηριστικά ότι «δεν αναφέρω τα ονόματά τους ... έως ότου μετανοήσουν κι αναγνωρίσουν το πάθος (τη σάρκωση και το Πάθος του Κυρίου), που είναι η ανάστασή μας (η σωτηρία όλων των ανθρώπων)» (*Σμυρν.* V, 3).

Στις επιστολές του, ακόμη, ο άγιος Ιγνάτιος νουθετεί και τονίζει τη σημασία της πίστης, της αγάπης και των καλών έργων. Ο αληθινός πιστός, κατά τον άγιο Ιγνάτιο, διακατέχεται από το αίσθημα της δικαιοσύνης και της ισότητας απέναντι σε κάθε άνθρωπο. Όλοι οι άνθρωποι είναι αδέλφια και συναθλητές στον αγώνα της ζωής. Ο άγιος Ιγνάτιος θεμελιώνει τη χριστιανική κοινωνικότητα πάνω στην αγάπη, στην υπομονή, στην πραότητα και στην αλληλεγγύη. Σημειώνει: «**Ο χριστιανός δεν έχει διάλειμμα για τον εαυτό του, αλλά είναι πάντα στην υπηρεσία του Θεού**» (*Πολυκ.* VI, 3).

γ. Ο «θεοφόρος» και μάρτυρας Ιγνάτιος: ένας ηγέτης-φωτιά

Ο άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας ονομάζεται και «θεοφόρος». Σύμφωνα με την παράδοση, απέκτησε αυτή την προσωνυμία είτε διότι πιθανώς ήταν το μικρό παιδί που σήκωσε στην αγκαλιά του ο Ιησούς, ως υπόδειγμα αθωότητας (*Ματθ.*18,1), είτε διότι οι χριστιανοί λένε πως, μετά το μαρτύριό του είδαν χαραγμένο στο στήθος του το όνομα του Χριστού. Ο ίδιος χρησιμοποιεί το επίθετο αυτό έχοντας συνείδηση της αφιέρωσής του στον Χριστό.

Το μαρτύριο του αγίου Ιγνατίου μας παρέχει πληροφορίες για τους μάρτυρες της πρώτης Εκκλησίας: Για την πίστη και την ελπίδα τους στην Ανάσταση· το γιατί συγχωρούν τους διώκτες τους και τη βεβαιότητά τους για την ένωσή τους με τον Κύριο.

Εξαιτίας όλων αυτών δημιουργήθηκε η παράδοση στην πρώτη Εκκλησία πως το όνομα του αγίου Ιγνατίου, λόγω της λατινικής του προέλευσης (ignis= πυρ) από μόνο του φανερώνει τη φωτιά που έκρυβε η πίστη, η ζωή και το μαρτύριο του αγίου.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι Αποστολικοί Πατέρες είναι οι συνεχιστές του έργου των Αποστόλων και οι φορείς του πνεύματος της πρώτης Εκκλησίας.
- Ο άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας με τη δράση και με το συγγραφικό του έργο συμβάλλει στην οργάνωση της Εκκλησίας και στην ενότητα των χριστιανών.
- Η υπομονή και η αγωνιστικότητα μαζί με την πίστη και την ελπίδα αποτελούν τον πυρήνα του κηρύγματος του αγίου Ιγνατίου.
- Το μαρτύριο του αγίου Ιγνατίου καταγράφει την ελπίδα και την πίστη των μαρτύρων της πρώτης Εκκλησίας στο πρόσωπο του Ιησού.
- Η πορεία του αγίου Ιγνατίου προς το μαρτύριο αναδεικνύει το πνεύμα της αγάπης, της αδελφοσύνης, της ισότητας και της ανοχής χωρίς διακρίσεις σε Ασία και Ευρώπη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια είναι η στάση του αγίου Ιγνατίου απέναντι στους αιρετικούς; Τι διδάσκει η στάση αυτή τους σημερινούς χριστιανούς;
2. Ποιες ανθρωπιστικές αξίες προβάλλει η θεολογία του αγίου Ιγνατίου;
3. Πιστεύετε ότι υπάρχει διαχρονικότητα στις προτροπές του αγίου Ιγνατίου προς τους χριστιανούς; Μπορούν οι σημερινοί χριστιανοί να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ενός τέτοιου μηνύματος;
4. Να δείτε σε χάρτη την πορεία του αγίου Ιγνατίου από την Αντιόχεια στη Ρώμη.
5. Ο άγιος Ιγνάτιος καταγόταν από τη Συρία. Ερευνήστε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, την κατάσταση των χριστιανών (πληθυσμός, μνημεία, εκκλησιαστική ζωή) στη σημερινή Συρία, αξιοποιώντας σχετική βιβλιογραφία και το διαδίκτυο.

12. Διάταγμα των Μεδιολάνων: ένας νέος δρόμος ανοίγεται για τους χριστιανούς

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τα αίτια και τις συνθήκες που οδήγησαν στο διάταγμα των Μεδιολάνων
- τα γεγονότα που καθόρισαν τις αποφάσεις στα Μεδιόλανα
- τα αποτελέσματα που επέφεραν στην ιστορία της Εκκλησίας αυτές οι αποφάσεις.

Το κλίμα που είχαν διαμορφώσει οι διωγμοί των χριστιανών, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, οδήγησε τον Μ. Κωνσταντίνο (285-337 μ.Χ.) στη συνειδητοποίηση ότι η ρωμαϊκή αυτοκρατορία έπρεπε να συμφιλιωθεί με τη χριστιανική πίστη. Σ' αυτή τη διδακτική ενότητα θα παρακολουθήσουμε τη μετάβαση από την περίοδο των διωγμών στην εποχή της ανεξιθρησκίας.

α. Οι παράγοντες που οδήγησαν στο διάταγμα των Μεδιολάνων

Τα αίτια που καθόρισαν τις εξελίξεις στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία και συνετέλεσαν στην έκδοση διατάξεων για την ανεξιθρησκία μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: πολιτικά και θρησκευτικά, χωρίς η διάκριση να είναι αυστηρή και στεγανή.

Μ. Κωνσταντίνος
Προτομή των αρχών του 4ου αι.
Παρίσι. Εθν. Βιβλιοθήκη.

Πολιτικά αίτια:

1. Στις αρχές του 4ου μ.Χ. αιώνα η ενότητα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η οποία είχε διασπαστεί από τους εμφύλιους πολέμους μεταξύ των συναυτοκρατόρων, είχε καταστεί ζωτική επιταγή. Ο Μ. Κωνσταντίνος στην προσπάθεια για ενότητα υποστήριξε τη χριστιανική Εκκλησία, ως συνεκτικό ιστό ο οποίος θα ένωνε ολόκληρη την αυτοκρατορία. Αυτό προϋπέθετε τη θρησκευτική γαλήνη στην αυτοκρατορία, η οποία είχε διαταραχτεί με τους κατά καιρούς διωγμούς εναντίον των χριστιανών υπηκόων της, παρότι υπήρχε σε μεγάλο βαθμό θρησκευτική ανεκτικότητα. Επομένως, κατά την άποψή του, ένα διάταγμα ανεξιθρησκίας θα έφερνε την ηρεμία και θα απέκλειε κάθε μελλοντική θρησκευτική κρίση στην επικράτεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.
2. Οι διωγμοί των χριστιανών και τα δεινά που για τρεις αιώνες υπέστησαν έδωσαν την αφορμή για τη καθιέρωση της ανεξιθρησκίας. ΄Ηταν παράλογο, εφόσον υπήρχαν χριστιανοί σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα και σ' όλες τις βαθμίδες της εξουσίας στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, να καταδιώκεται ο Χριστιανισμός. Άλλωστε, ήταν πίστη με οικουμενικό πνεύμα και προέβαλε την αγάπη και την ανοχή. Η αναγνώριση αυτής της νέας κοινωνικής και θρησκευτικής πραγματικότητας στην αυτοκρατορία οδήγησε τον Κωνσταντίνο στη διορατική επιλογή της κατοχύρωσης της ανεξιθρησκίας. Η χριστιανική πίστη, κατά τον Κωνσταντίνο, θα ήταν ο δυναμικός φορέας του μελλοντικού ρωμαϊκού πολιτισμού.

Νωπογραφία του 13ου αι.
Ο αγ. Σιλβέστρος βαπτίζει τον Μ. Κωνσταντίνο.

Θρησκευτικά αίτια:

1. Στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία οι εθνικοί αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού. Ο αυτοκράτορας θεωρούνταν «Κύριος» (Dominus), ο απόλυτος άρχοντας επί της γης. Οποιαδήποτε αμφισβήτησή του ήταν

Οι άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη 12ος-13ος αι. Ι.Μ. Αγ. Αικατερίνης Σινά.

προσβολή προς τον ίδιο και την αυτοκρατορία. Οι χριστιανοί αποκαλούσαν «Κύριο» μόνο τον Ιησού και αρνούνταν αυτόν τον τίτλο σε οποιονδήποτε άλλο, ακόμη και στον αυτοκράτορα. Η στάση τους θεωρούνταν προσβλητική για τον ρωμαίο αυτοκράτορα και, κατ' επέκταση, έθετε σε κίνδυνο την ενότητα της αυτοκρατορίας. Για την κρατική εξουσία, οι διωγμοί αποτελούσαν τη νόμιμη άμυνα της αυτοκρατορίας απέναντι στους εσωτερικούς εχθρούς της που υποτιμούσαν τον αυτοκράτορα. Όταν εξέλιπαν οι λόγοι για τους οποίους θεωρούσαν τους χριστιανούς επικίνδυνους, το διάταγμα κατοχύρωσης της ανεξιθρησκίας έφερε τη γαλήνη στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

2. Ο Χριστιανισμός, παρά τις διώξεις, τους τρεις πρώτους μ.Χ. αιώνες μπόρεσε να μιλήσει στις ψυχές των ανθρώπων. Άνθρωποι με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές έγιναν χριστιανοί και η χριστιανική πίστη πήρε σάρκα μέσα από τη γλώσσα, την τέχνη, τις κοινωνικές σχέσεις. Με τις αποφάσεις στα Μεδιόλανα αναγνωρίστηκε αυτή η πολιτισμική πραγματικότητα και καταδικάστηκε κάθε απόπειρα απαγόρευσης της χριστιανικής θρησκείας.

3. Ο Μ. Κωνσταντίνος είχε επιρροές μονοθεϊστικές και χριστιανικές. Ο πατέρας του και ο ίδιος πίστευαν στο θεό Ήλιο, ενώ η μητέρα του Ελένη ήταν χριστιανή. Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, αν και παρέμεινε σχεδόν μέχρι το τέλος «Μέγιστος Αρχιερέας» (pontifex maximus) της εθνικής θρησκείας, υποστήριζε το Χριστιανισμό και εκδηλωνόταν αρκετές φορές υπέρ της Εκκλησίας. Η πρώτη δημόσια έμμεση υποστήριξη του Χριστιανισμού ήταν η συμβολή του στο διάταγμα των Μεδιολάνων.

β. Τα ιστορικά γεγονότα πριν και μετά τις αποφάσεις των Μεδιολάνων
Το κείμενο του διατάγματος

Ο διωγμός επί Διοκλητιανού τελείωσε το 311 μ.Χ. Ο Αύγουστος Γαλέριος με διάταγμα έβαλε τέλος στο διωγμό και επέτρεψε στους χριστιανούς να τελούν ανεμπόδιστα τη λατρεία τους.

Το Φεβρουάριο του 313 μ.Χ. ο Κωνσταντίνος, μονοκράτορας στη Δύση, συναντιέται με το Λικίνιο στα Μεδιόλανα και αποφασίζουν να τηρήσουν ενιαία πολιτική στάση απέναντι στους χριστιανούς. Οι συζητήσεις τους έχουν ως περιεχόμενο την πλήρη θρησκευτική ελευθερία όλων των ρωμαίων πολιτών, συμπεριλαμβανομένων και των χριστιανών. Οι αποφάσεις τους δεν πρόλαβαν να πάρουν την αυστηρή νομική μορφή ενός αυτοκρατορικού διατάγματος, γιατί ο Λικίνιος έφυγε εσπευσμένα για την Ανατολή. Όμως, οι αποφάσεις ουδέποτε αμφισβητήθηκαν και το περιεχόμενό τους καταγράφηκε και διαδόθηκε σ' ολόκληρη την αυτοκρατορία. Γι' αυτό και αναφερόμαστε στις συζητήσεις και τις αποφάσεις αυτές με τον όρο *Διάταγμα των Μεδιολάνων.*

Ο Λικίνιος αργότερα απομακρύνθηκε από το πνεύμα αυτών των αποφάσεων και προσπάθησε να επαναφέρει την εθνική λατρεία. Η ρήξη ήταν αναπόφευκτη. Ο Λικίνιος ηττάται και ο Κωνσταντίνος γίνεται μονοκράτορας σ' όλη την αυτοκρατορία.

Ο ιστορικός Λακτάντιος στα λατινικά και σε μετάφραση στην ελληνική γλώσσα ο Ευσέβιος Καισαρείας μας παραδίδουν το περιεχόμενο του εγγράφου του Λικίνιου προς τον έπαρχο της Βιθυνίας, με το οποίο του ανακοινώνει τις αποφάσεις που έλαβαν στα Μεδιόλανα ο ίδιος και ο Κωνσταντίνος:

Εδώ και πολύν καιρό, έχοντας αποφασίσει ότι δεν πρέπει να απορρίπτεται η ελευθερία της θρησκείας και πως πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στη βούληση του καθενός να υπηρετεί τα θεία πράγματα σύμφωνα με την προαίρεσή του, παραγγείλαμε στους χριστιανούς να φυλάνε την πίστη της θρησκείας τους... Όταν εγώ, ο Αύγουστος Κωνσταντίνος, κι εγώ, ο Αύγουστος Λικίνιος, με καλούς οιωνούς ήρθαμε στα Μεδιόλανα και συζητήσαμε όλα όσα αφορούν την ωφέλεια του δημοσίου, ανάμεσα στα άλλα μέτρα που κρίναμε ότι θα είναι επωφελή σ' όλους από πολλές απόψεις, αποφασίσαμε κατά πρώτο και κύριο λόγο να διατάξουμε να εξασφαλιστεί η τιμή και ο σεβασμός προς το Θείο, δηλαδή να δώσουμε και στους χριστιανούς και σ' όλους την ελευθερία να ακολουθήσουν όποια θρησκεία θέλουν, έτσι ώστε, όποια κι αν είναι η θεότητα και η ουράνια δύναμη, να μπορέσει να είναι ευμενής και σε μας τους ίδιους και στους υπηκόους μας... Ήταν λοιπόν φυσικό να θεωρήσουμε καλό να εκδώσουμε αυτή τη διαταγή, για να αφαιρεθούν εντελώς οι όροι που υπήρχαν σε προηγούμενα έγγραφα σχετικά με τους χριστιανούς, όροι οι οποίοι ήσαν σκληροί και ξένοι στην πραότητά μας. Τώρα ελεύθερα και απλά μπορεί καθένας από εκείνους που πρεσβεύουν τη θρησκεία των χριστιανών να τη διατηρεί χωρίς καμιά ενόχληση... Έχουμε δώσει στους χριστιανούς ελεύθερη και απεριόριστη εξουσία να επιμελούνται τη θρησκεία τους... Έχει δοθεί η εξουσία αυτή και σε όσους άλλους θέλουν να ακολουθούν τη λατρεία και θρησκεία της αρεσκείας τους, κατά τρόπον ώστε να μπορεί καθένας να προτιμά και να υπηρετεί οποιανδήποτε θρησκεία θέλει. Αυτό γίνεται, για να μη φαίνεται ότι κάποια λατρεία ή θρησκεία μειώνεται στο ελάχιστο από εμάς... Με αυτό το λογισμό... είθε να διαμένει σταθερή καθ' όλο το χρόνο η θεία πρόνοια για εμάς, της οποίας εμπειρία είχαμε σε πολλές περιστάσεις. Για να μπορέσουν να μάθουν όλοι τις διατάξεις της νομοθεσίας αυτής... είναι εύλογο η διαταγή αυτή να δημοσιευτεί παντού... έτσι ώστε να μην ξεφύγει την προσοχή κανενός (Ευσεβίου Καισαρείας *Εκκλησιαστική Ιστορία X, 5,1-14* – επιλογή).

γ. Εξελίξεις που δρομολόγησαν οι αποφάσεις στα Μεδιόλανα

Με τις αποφάσεις στα Μεδιόλανα άρχιζε να αλλάζει η κοινωνική και η θρησκευτική πραγματικότητα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Το χριστιανικό πνεύμα άρχισε να επηρεάζει εντονότερα από πριν την πολιτική και κοινωνική ζωή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας:

- Οι χριστιανοί λατρεύουν ακώλυτα το Θεό τους, χωρίς να στερούνται κανένα άλλο πολιτικό, κοινωνικό ή προσωπικό δικαίωμα π.χ. περιουσία, τιμή, δικαίωμα στη ζωή. Ο χριστιανικός κλήρος απέκτησε τις ίδιες φορολογικές ατέλειες με τον εθνικό κλήρο. Αναγνωρίστηκε νομικά η Εκκλησία ως κοινωνικός θεσμός που τελεί υπό την προστασία του αυτοκράτορα.
- Καθιερώθηκε η Κυριακή ως αργία και απελευθερώθηκαν οι δούλοι. Επιστράφηκαν στους φυσικούς κατόχους τους οι περιουσίες και τα κτήματα που κατασχέθηκαν κατά τους διωγμούς.
- Το δίκαιο άρχισε να εξανθρωπίζεται χάρη στις επιρροές που δέχτηκε από τη χριστιανική διδασκαλία. Καταργήθηκε ο θάνατος με σταύρωση, ο στιγματισμός στο πρόσωπο και η πλήρης απομόνωση των φυλακισμένων.

- Στα ανώτερα αξιώματα της πολιτείας και του στρατού ανήλθαν περισσότεροι χριστιανοί απ' ότι στο παρελθόν. Δημιουργήθηκαν εκκλησιαστικά δικαστήρια που έκριναν υποθέσεις εκκλησιαστικής φύσεως. Ανοικοδομήθηκαν λαμπροί ναοί σε όλη την αυτοκρατορία.

Φυσικά, τα προβλήματα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία δεν λύθηκαν με το διάταγμα της ανεξιθρησκίας ούτε με την αναγνώριση του Χριστιανισμού. Κοινωνικές αδικίες, διακρίσεις, μορφές δουλείας και καταπίεση συνέχισαν να υπάρχουν. Όμως, το πνεύμα της αμφισβήτησης κατεστημένων προκαταλήψεων και η απαίτηση για δικαιοσύνη, που εισήγαγε ο Χριστιανισμός, άνοιξαν νέους δρόμους στην ιστορία και στον πολιτισμό.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Στις αρχές του 4ου μ.Χ. αι. οι πολιτικές συνθήκες και η θρησκευτική ελευθερία που υποστήριζε ο Μ. Κωνσταντίνος διαμόρφωσαν το κλίμα για τη συνάντησή του με τον Λικίνιο στα Μεδιόλανα και για τις αποφάσεις που λήφθηκαν.
- Το περιεχόμενο των συζητήσεων και των αποφάσεων στα Μεδιόλανα ήταν η ελευθερία κάθε πολίτη να λατρεύει το Θεό στον οποίο πιστεύει (ανεξιθρησκία) χωρίς να στερείται την περιουσία του ή να τίθεται σε κίνδυνο η ζωή του.
- Με το διάταγμα των Μεδιολάνων οι χριστιανοί ανελίσσονται σε ανώτερες πολιτικές, στρατιωτικές και κοινωνικές θέσεις, και εξανθρωπίζονται το νομικό καθεστώς και το κοινωνικό πλαίσιο εργασίας και σχέσεων των πολιτών της αυτοκρατορίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιες ιστορικές προσωπικότητες θεωρείτε ότι καθόρισαν τις εξελίξεις, έτσι ώστε να οδηγηθούμε στις αποφάσεις για την ανεξιθρησκία στα Μεδιόλανα;
2. Πιστεύετε ότι η ανεξιθρησκία είναι αίτημα που έχει ικανοποιηθεί σε παγκόσμια κλίμακα ή ότι υπάρχουν και στις μέρες μας, ακόμη και σε «πολιτισμένες» κοινωνίες προκαταλήψεις πάνω σε ζητήματα πίστης;
3. Στην Ενωμένη Ευρώπη στην οποία ζούμε υπάρχει θρησκευτική ελευθερία. Είναι μια ανοιχτή κοινωνία, όπου συνυπάρχουν λαοί με διαφορετικές παραδόσεις. Η ελευθερία της πίστης είναι αυτονόητη. Υπάρχουν χώρες στον πλανήτη στις οποίες δεν υπάρχει θρησκευτική ελευθερία;
4. Να συζητήσετε στην τάξη, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, το πόσο στενά συνδέονται ο ρατσισμός, ο θρησκευτικός φανατισμός και η κοινωνική βία. Να αναζητήσετε παραδείγματα από τη σύγχρονη πραγματικότητα. Να έχετε υπόψη σας στη συζήτηση αυτή ότι ο Ορθόδοξη Εκκλησία το 1878 καταδίκασε τον εθνοφυλετισμό των ορθόδοξων χωρών ως αίρεση, με απόφαση του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης.
5. Να αναζητηθεί η απόφαση του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης του 1878 και να συζητηθεί στην τάξη το περιεχόμενό της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ′
ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΚΑΙ ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
13. Χριστιανισμός – Ελληνισμός: μια ιδιότυπη συνάντηση

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τις αμοιβαίες επιρροές και συνθέσεις μεταξύ Χριστιανισμού και Ελληνισμού
- τις αντιθέσεις και τις συγκρούσεις μεταξύ των δύο αυτών ιστορικών μεγεθών
- τη γόνιμη σύνθεση Χριστιανισμού και Ελληνισμού.

Χριστιανισμός και Ελληνισμός: δύο ιστορικά μεγέθη τα οποία με τη συνάντησή τους γέννησαν ένα νέο κόσμο μέσα από τις αλληλεπιδράσεις, τις ανταλλαγές, αλλά και τις συγκρούσεις τους. Σ' αυτή τη διδακτική ενότητα θα γνωρίσουμε τη συνάντησή τους.

Ιστορημένο χειρόγραφο της Ιλιάδας των αρχών του 6ου μ.Χ. αιώνα.

α. Η συνάντηση Χριστιανισμού και Ελληνισμού

Η προετοιμασία για τη γνωριμία του ελληνικού πολιτισμού με τον Χριστιανισμό ξεκίνησε τον 3ο π.Χ. αι. από τον Μ. Αλέξανδρο και τους διαδόχους του. Ολόκληρος ο τότε κόσμος ήταν ενωμένος με βάση έναν πολιτισμό: τον ελληνικό. Στο πλαίσιο αυτού του κόσμου, το Ιουδαϊκό κράτος άρχισε να επηρεάζεται από το ελληνικό πνεύμα στην πολιτική και στην κοινωνική του ζωή, στα γράμματα και στην παιδεία του. Στη συνέχεια, η ρωμαϊκή αυτοκρατορία διατήρησε αυτήν την πολιτική και πολιτισμική ενότητα, εισάγοντας τα ρωμαϊκά ήθη και τους νόμους. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον γεννήθηκε ο Χριστιανισμός.

Αργότερα, τον 1ο μ.Χ. αι., ο Απ. Παύλος με το δυναμικό άνοιγμά του στα έθνη δηλώνει τον οικουμενικό χαρακτήρα του Χριστιανισμού. Κηρύττει σε μια οικουμενική αυτοκρατορία, τη ρωμαϊκή, και σε μια οικουμενική γλώσσα, την ελληνική.

Αυτή η εξάπλωση του Χριστιανισμού στον εθνικό κόσμο είχε ως αποτέλεσμα πολλοί καλλιεργημένοι εθνικοί να βαπτιστούν χριστιανοί και αρκετοί από αυτούς να γίνουν και μάρτυρες. Από αυτούς προέρχονται οι Απολογητές και οι Αποστολικοί Πατέρες, οι πρώτοι που συνέδεσαν γόνιμα τον Ελληνισμό με τον Χριστιανισμό. Από εκείνη τη στιγμή και μετά, τα δύο αυτά μεγέθη συμπορεύονται στην ιστορία.

Δεχόμαστε, λοιπόν, ότι η φιλοσοφία περιέχει την αναζήτηση της Αλήθειας και της φύσης των όντων. Και η Αλήθεια είναι αυτή για την οποία είπε ο Κύριος ότι «Εγώ είμαι η Αλήθεια». Δεχόμαστε, ακόμη, ότι η φιλοσοφία προετοιμάζει για τη γαλήνη του Χριστού, γυμνάζει το πνεύμα, ξυπνά τη νοημοσύνη και την καθιστά ικανή να εξακολουθήσει την αναζήτηση της αληθινής φιλοσοφίας (Κλημ. Αλεξ., *Στρωμ. Α′, V,* Β.Ε.Π.Ε.Σ., τομ. 7, σελ. 247). *«Όπως είναι δυνατό να είναι κανείς πιστός, ακόμη κι αν είναι αγράμματος, με τον ίδιο τρόπο υποστηρίζουμε ότι είναι αδύνατο χωρίς τη μάθηση να καταλάβει κάποιος ολόκληρο το περιεχόμενο της πίστης»* (Κλημ. Αλεξ., *Στρωμ. Α′, VI,* Β.Ε.Π.Ε.Σ., τομ. 7, σελ. 248).

β. Προσφορά του Ελληνισμού στον Χριστιανισμό

Από την εποχή του Απ. Παύλου και την επίσκεψή του στον Άρειο Πάγο στην Αθήνα, ο Ελληνισμός άσκησε επιρροή στη μορφή και στον τρόπο έκφρασης του Χριστιανισμού. Ειδικότερα:

- Η **ελληνική γλώσσα** στάθηκε το κατεξοχήν μέσο χάρη στο οποίο οι Πατέρες και οι εκκλησιαστικοί

συγγραφείς μπόρεσαν να μεταγγίσουν τα μηνύματα του Ευαγγελίου στην ψυχή των ανθρώπων. Η Καινή Διαθήκη, τα περισσότερα από τα έργα των Πατέρων της Εκκλησίας, το Σύμβολο της Πίστεως, οι αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων καταγράφηκαν στην ελληνική γλώσσα.

- Εκτός από την ελληνική γλώσσα, στην ανάπτυξη και στην εξάπλωση του Χριστιανισμού συνέβαλε και η **ελληνική φιλοσοφία**. Οι τεχνικές της ρητορείας και οι συλλογιστικές μέθοδοι της φιλοσοφίας βοήθησαν τον Χριστιανισμό να διατυπώσει με σαφήνεια τα δόγματά του. Όροι όπως «πρόσωπο», «υπόσταση», «ουσία», «ενέργεια», «γνώση», «ζωή» απέκτησαν νέο, χριστιανικό, περιεχόμενο και εμπλουτίστηκαν. Σε ερωτήματα και προβλήματα της ελληνικής φιλοσοφίας απάντησαν οι Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας, επιχειρώντας μια σύνθεση Ελληνισμού και Χριστιανισμού.
- Ο ελληνικός κόσμος πάντοτε ενδιαφερόταν για τις **ηθικές** και τις **ανθρωπιστικές αξίες, για την παιδεία**. Γι' αυτό και η έννοια του «καλοῦ κἀγαθοῦ» πολίτη, η δικαιοσύνη και ο σεβασμός συνδέθηκαν με τη χριστιανική αγάπη, με την χωρίς διακρίσεις ελευθερία όλων των ανθρώπων και με την πίστη στην αλήθεια του Χριστού.
- Οι **καλές τέχνες** του Ελληνισμού, η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η ζωγραφική, καθώς και η λογοτεχνία, έδωσαν την ευκαιρία στον Χριστιανισμό να εκφράσει τη θεολογία του με μορφές εικαστικές (εικόνες, ψηφιδωτά), αρχιτεκτονικές (ρυθμοί ναών) και με το λόγο (εκκλησιαστικοί ύμνοι, θεολογικός λόγος).
- **Μορφές κοινωνικής ζωής**, δημόσιας και ιδιωτικής, των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων πέρασαν στον Χριστιανισμό και συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της παράδοσής του. Π.χ. η αρχαία τραγωδία προσέφερε τη μορφή και τη δομή της στη Θεία Λειτουργία, έθιμα των αρχαίων Ελλήνων σχετικά με την ονοματοδοσία, το γάμο, το θάνατο πέρασαν στην καθημερινότητα και στις τελετές του Χριστιανισμού, χωρίς να αλλοιώνεται τίποτα από την αλήθεια της πίστης.

Κατακόμβη Λατίνης οδού (Ρώμη). Ο Αριστοτέλης διδάσκει τους μαθητές του ανατομία.

γ. Επιδράσεις του Χριστιανισμού στον Ελληνισμό

Ο Χριστιανισμός δεν παρέλαβε μόνο πολιτισμικά αγαθά από τον Ελληνισμό, αλλά προσέφερε με την πνευματικότητά του το «καινό» μήνυμα στην ελληνική σκέψη.

- Ξεπεράστηκε η απρόσωπη αντίληψη της ελληνικής φιλοσοφίας για τον Θεό. Οι σχέσεις **Θεού** και **ανθρώπου** λαμβάνουν προσωπικό και δυναμικό χαρακτήρα. Ο Θεός μπαίνει στην ιστορία, σαρκώνεται και πάσχει, ανασταίνεται και σώζει τους ανθρώπους. Είναι Θεάνθρωπος, συνομιλεί και συναναστρέφεται με τον άνθρωπο, χωρίς να χάσει τη θεϊκή του φύση. Δεν καταδυναστεύει τον άνθρωπο, αλλά είναι φίλος του.
- Η αντίληψη της χριστιανικής πίστης για τον **κόσμο** διαφέρει από αυτήν της ελληνικής σκέψης, η οποία είναι θεμελιωμένη στη μοίρα που καθορίζεται είτε από τη φύση είτε από τους θεούς. Ο κόσμος στον Χριστιανισμό είναι δημιούργημα του Θεού, έχει αρχή και τέλος. Θεός και κόσμος στον Χριστιανισμό δεν ταυτίζονται, ούτε το μέλλον είναι προδιαγεγραμμένο από το Θεό. Ο άνθρωπος ζει μέσα στο φυσικό κόσμο, αλλά ο Χριστιανισμός τον απαλλάσσει από την υποταγή του στις φυσικές δυνάμεις και από τη δεισιδαιμονία. Είναι ελεύθερος να οικοδομεί τη ζωή του και να επικοινωνεί με τη θέλησή του με τον Θεό.
- Στην **Ιστορία** δε διατηρείται η κυκλική αντίληψη που είχαν οι αρχαίοι γι' αυτήν, αλλά εισάγεται η ευθύγραμμη πορεία που οδηγεί προς τον καινούριο κόσμο, τη «Βασιλεία» του Θεού. Στην ιστορική πορεία κάθε άνθρωπος είναι μια μοναδική και ανεπανάληπτη προσωπικότητα και μάλιστα είναι συνυπεύθυνος με τον Θεό για τον κόσμο. Είναι συνοδοιπόροι.

Πλάτων και Αριστοτέλης.
Νωπογραφία,
Μουσείο Βατικανού.

- Ο **άνθρωπος** είναι δημιούργημα, «εικόνα» του Θεού. Σώμα και ψυχή αποτελούν μιαν αδιάσπαστη ενότητα. Δε θεωρείται πια το σώμα φυλακή της ψυχής, όπως υποστήριζε ο Πλάτωνας. Η σωτηρία του ανθρώπου με την «ανάσταση νεκρών» αναφέρεται και στο σώμα. Αυτές οι αρχές για την αξία του ανθρώπου και την αναβάθμιση του σώματος, του υλικού μέρους του ανθρώπου, άνοιξαν νέα πεδία ελευθερίας στην ανθρώπινη ύπαρξη. Το ανθρώπινο σώμα είναι ναός του Θεού και έτσι το πνεύμα παύει να περιφρονεί την ύλη που ως τότε θεωρούνταν κατώτερη.
- Οι χριστιανικές αρετές της αγάπης, της καλοσύνης και της ανιδιοτέλειας προστέθηκαν στις αξίες του κλασικού Ελληνισμού, ανανέωσαν και οργάνωσαν την **κοινωνία**. Το ευαγγελικό μήνυμα της αλληλεγγύης, της ελευθερίας και της ισότητας ανατρέπει κοινωνικά στεγανά και συγκρούεται με κατεστημένα συμφέροντα και ιδεολογίες.
- Το πνεύμα της **οικουμενικότητας** που κομίζει ο Χριστιανισμός ξεπερνά τα γεωγραφικά και πολιτιστικά όρια του ελληνικού κόσμου. Το «οὐκ ἔνι Ἕλλην και Ἰουδαῖος» του Απ. Παύλου (*Γαλ.* 3,28) προκαλεί ρήξη στις παγιωμένες αντιλήψεις περί ανθρώπου. Δεν υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες φυλές ή έθνη. Ο απόλυτος ορθολογισμός της ελληνικής σκέψης, η επιμονή πολλές φορές στη φυλετική και στην εθνική ανωτερότητα των Ελλήνων απαλύνονται με τη χριστιανική διδασκαλία. Ανατρέπονται προκαταλήψεις και διακρίσεις, αφού ο Θεός είναι Πατέρας όλων των ανθρώπων και όλοι, ως παιδιά Του, είναι ίσοι απέναντί Του.

δ. Χριστιανισμός και Ελληνισμός: αντίθεση και σύνθεση

Η σχέση, όμως, Ελληνισμού και Χριστιανισμού, εκτός από γόνιμους συνδυασμούς, δοκιμάστηκε από κρίσεις και συγκρούσεις.

Ο εθνικός κόσμος πολέμησε τον Χριστιανισμό με όπλα του τη φιλοσοφία, τη δύναμη της εξουσίας και τους διωγμούς. Ο Χριστιανισμός, όμως, δεν απέρριψε την ελληνική φιλοσοφία, την τέχνη και τον πολιτισμό· αντίθετα, οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς και οι Πατέρες της Εκκλησίας υποστήριζαν πως «σπέρματα αλήθειας» υπάρχουν και στη σοφία των Ελλήνων.

> *Αν θέλεις κάποιους από τους εθνικούς να εξαιρέσεις από την καταδίκη, Χριστέ μου, τον Πλάτωνα και τον Πλούταρχο εξαίρεσε για χάρη μου· γιατί, και στο λόγο και στον τρόπο ζωής, κοντά στους δικούς σου νόμους γεννήθηκαν· κι αν δεν ήξεραν ότι Εσύ είσαι ο Θεός, τώρα εξαιτίας της καλοσύνης Σου και μόνον πρέπει (να εξαιρέσεις). (Με την καλοσύνη) με την οποία όλους θέλεις να σώζεις δωρεάν.*
>
> (Ιωαν. Μαυρόπους, Μητροπολίτης Ευχαΐτων. *11ος αι.)*

Αργότερα, ύστερα από την επικράτηση της ανεξιθρησκίας, παρουσιάστηκε το φαινόμενο να έχουμε εκρήξεις βίας, αυτή τη φορά από την πλευρά των χριστιανών. Ομάδες φανατισμένων χριστιανών κατέστρεφαν εθνικά ιερά και καταδίωκαν όσους δεν ήταν χριστιανοί. Αυτοκράτορες και τοπικοί ηγεμόνες αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν τη βούληση του «όχλου» και να νομιμοποιήσουν τέτοιες ενέργειες.

Αυτές οι πράξεις δεν χαρακτηρίζουν ούτε εκφράζουν το φρόνημα της Εκκλησίας. Προέρχονται από έναν υπέρμετρο ενθουσιασμό και καταδικάζονται και από την παράδοση της Εκκλησίας και από τους Πατέρες. Όταν οι Πατέρες της Εκκλησίας καταδικάζουν τον αρχαίο κόσμο, απορρίπτουν τις δεισιδαιμονίες και τις προκαταλήψεις του, όμως ποτέ δεν απορρίπτουν τους ανθρώπους ούτε προτρέπουν τους πιστούς σε πράξεις βίας κι αντεκδίκησης. Η αρνητική, κάποιες φορές, αναφορά στον όρο «Ἕλλην» στα έργα των Πατέρων

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:56 Σελίδα 52

της Εκκλησίας αναφέρεται στους εθνικούς, γιατί σ' αυτούς τους αιώνες η λέξη «Έλληνας» δε δηλώνει καταγωγή, αλλά είναι συνώνυμο όσων ακολουθούσαν την εθνική λατρεία, ανεξαρτήτως καταγωγής ή φυλετικής προέλευσης.

Ο Χριστιανισμός σέβεται την αρχαία σοφία και τα διδάγματα του ελληνικού πνεύματος. Ο Ελληνισμός είναι το πολιτισμικό λίκνο μέσα στο οποίο εκφράστηκε η Αλήθεια του Χριστιανισμού. Αυτή την κληρονομιά ο χριστιανός δεν την αποβάλλει. Την κρατάει και την πλουτίζει με νέα έμπνευση: την αγάπη, την πίστη, την ελπίδα για το νέο κόσμο του Θεού.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο χριστιανικός και ο ελληνικός κόσμος συναντήθηκαν τον 1ο μ.Χ. αι. και έθεσαν τις βάσεις για την μετέπειτα πολιτισμική ανάπτυξη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.
- Ο Ελληνισμός προσέφερε στον Χριστιανισμό τη γλώσσα, τη φιλοσοφία, την επιστήμη, τις καλές τέχνες και τις κλασικές του αξίες.
- Ο Χριστιανισμός προσέδωσε στον Ελληνισμό το πνεύμα της αγάπης, το ανθρωπιστικό του μήνυμα και ένα νέο όραμα για τη ζωή του κόσμου και του ανθρώπου.
- Χριστιανισμός και Ελληνισμός συνδέθηκαν μέσα από γόνιμες συζεύξεις, αλλά γνώρισαν και συγκρούσεις.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Όλοι οι φημισμένοι για τη σοφία τους συγγραφείς, ο καθένας λίγο- πολύ επαινεί την αρετή στα συγγράμματά του. Να τους ακούμε λοιπόν και να προσπαθούμε να πραγματοποιήσουμε στη ζωή αυτά που γράφουν. Όποιος με έργα βεβαιώνει τη φιλοσοφία, που για άλλους είναι μόνο λόγια, "αυτός έχει φρόνηση, ενώ οι άλλοι είναι απλές σκιές"(Ομηρ. *Οδ. Κ',495 και* Πλ. *Πολ. 386d)... Παραδεχόμαστε τα λόγια των αρχαίων που μας δίνουν οδηγίες ... Κάποτε ένας άνθρωπος της αγοράς έβριζε τον Περικλή, αλλά ο Περικλής δεν έδινε καμιά σημασία. Όλη την ημέρα ο υβριστής τον περιέλουζε μ' όλες τις βρισιές, αλλά πάλι ο Περικλής έμεινε αδιάφορος. Κι όταν επιτέλους βράδιασε και ο υβριστής με δυσκολία απομακρυνόταν εξαιτίας του σκοταδιού, ο Περικλής, πιστός στην άσκηση της φιλοσοφίας, είπε: "Δώστε του φως, γιατί ο δρόμος είναι σκοτεινός"* (Πλουτ. *Περικλής 5) ... Ο φρόνιμος άνθρωπος πρέπει ν' αποφεύγει να ζει για να κάνει εντύπωση ή να συμμορφώνει τη ζωή του με τη γνώμη των πολλών. Αντίθετα, πρέπει να έχει οδηγό στη ζωή του τη λογική* (Σωκρ. *Κρ. 46) και να μένει ακλόνητος στις αρχές που θεωρεί σωστές, ακόμη κι αν έρθει σε αντίθεση με τους πολλούς, έστω κι αν πρόκειται να αντιμετωπίσει κινδύνους και περιφρόνηση για χάρη της αρετής*

(Μ. Βασιλείου, *Προς τους νέους...*, Β.Ε.Π.Ε.Σ., εκδ. Απ. Διακ. τόμ. 54, σελ. 203, 39 – 204, 4, 21-22, 25-29, σελ. 210,9-13.)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια είναι η προσφορά του Ελληνισμού στον Χριστιανισμό; Ποιο στοιχείο αυτής της προσφοράς, κατά την κρίση σας, είναι το σημαντικότερο;
2. Ποιες αντιλήψεις του Χριστιανισμού για τον Θεό και τον άνθρωπο επέδρασαν θετικά στον Ελληνισμό; Ποια θεωρείτε ως την πιο δυνατή;
3. Ποιες θέσεις του Χριστιανισμού για τον κόσμο και τη Θεία Πρόνοια άλλαξαν τις απόψεις του Ελληνισμού στα ζητήματα αυτά;
4. Μπορείτε να αναφέρετε παραδείγματα γόνιμης συνάντησης Χριστιανισμού και Ελληνισμού;
5. Ποια υπήρξε η σημασία της συνάντησης Ελληνισμού και Χριστιανισμού για την οικοδόμηση του ευρωπαϊκού πολιτισμού;

14. Αιρέσεις: εσωτερική πληγή της Εκκλησίας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το νόημα και τα αίτια των αιρέσεων
- τις επιπτώσεις τους στην εκκλησιαστική και στην πολιτική ζωή.

Οι αιρέσεις στην ιστορία της Εκκλησίας τάραξαν τις συνειδήσεις των πιστών και απείλησαν την ενότητά της. **Αίρεση** (από το αἱροῦμαι = προτιμώ, επιλέγω), στην εκκλησιαστική γλώσσα, ονομάζεται η επιλογή, είτε από ένα είτε από περισσότερα μέλη της Εκκλησίας, ενός μέρους από το σύνολο της εκκλησιαστικής διδασκαλίας και η εμμονή σε αυτό. Με αυτήν την επιλογή οι αιρετικοί απομακρύνθηκαν από τη δογματική διδασκαλία και την πίστη της Εκκλησίας.

α. Τα αίτια των αιρέσεων

Οι αιρέσεις αμφισβήτησαν τις θεμελιώδεις αλήθειες της χριστιανικής πίστης και, ειδικότερα, το πρόσωπο του Θεανθρώπου Χριστού και το τρισυπόστατο και ομοούσιο της Αγίας Τριάδας. Τα σημαντικότερα αίτια των αιρέσεων είναι τα εξής:

- Ο εγωισμός, η αλαζονεία και η υπερτίμηση της λογικής του ανθρώπου και της δυνατότητάς της να αποκαλύψει την αλήθεια. Οι αιρετικοί, κληρικοί και λαϊκοί, επιστρατεύουν τη φιλοσοφία για να εκλογικεύσουν και να απλοποιήσουν τις δογματικές αλήθειες. Προσπαθούν να προσεγγίσουν την υπερφυσική Αποκάλυψη, που δε μπορεί να τη συλλάβει ο άνθρωπος μόνο με τη λογική.
- Η προσπάθεια εισαγωγής στη χριστιανική διδασκαλία παραδόσεων και αντιλήψεων από άλλες θρησκείες, π.χ. από τον Ιουδαϊσμό ή από τις ανατολικές θρησκείες. Η αποδοχή τέτοιων απόψεων οδηγεί σ' ένα **θρησκευτικό συγκρητισμό**, δηλαδή σε μια ανάμειξη και συγχώνευση της διδασκαλίας και της παράδοσης του Χριστιανισμού με αντιλήψεις και ήθη άλλων θρησκευτικών ρευμάτων και θρησκειών.

Μικρογραφία χειρόγραφου κώδικα, Αγ. Αικατερίνη Σινά, 12ος αι.

β. Το νόημα των αιρέσεων

Αν και γινόταν σαφές στα νέα μέλη της Εκκλησίας πως πρέπει να διατηρήσουν ανόθευτη, χωρίς προσθήκες ή αφαιρέσεις, την πίστη των Αποστόλων, μερικές φορές οι χριστιανοί μετέφεραν μαζί τους θρησκευτικές και πολιτιστικές εμπειρίες είτε από τον ιουδαϊκό είτε από τον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Οι χριστιανοί με ρίζες στον Ιουδαϊσμό δυσκολεύονταν να δεχτούν την αντικατάσταση του Μωσαϊκού Νόμου από την ευαγγελική διδασκαλία. Οι χριστιανοί με καταβολές στον εθνικό κόσμο δεν μπορούσαν να δεχτούν, χωρίς αντιρρήσεις, τη δημιουργία του κόσμου από το μηδέν ή τη χριστιανική διδασκαλία για την αρχή του κακού στην ιστορία. Οι πνευματικές ζυμώσεις που αναπτύχθηκαν στο ευρύτερο πλαίσιο της χριστιανικής πίστης είχαν ως αποτέλεσμα τις διάφορες αιρέσεις, που ήταν κράμα θρησκευτικών αντιλήψεων από τον Ιουδαϊσμό ή τον ελληνορωμαϊκό κόσμο.

Οι μεγαλύτερες αιρέσεις, είναι:

- Ο **Αρειανισμός,** προϊόν των θρησκευτικών δοξασιών του πρεσβυτέρου της Αλεξανδρείας Αρείου, ο οποίος διακήρυξε ότι ο Χριστός δεν είναι Θεός και «ομοούσιος» με τον Πατέρα του αλλά κτίσμα του Θεού. Ο Αρειανισμός, όταν αρνείται τη θεότητα του Ιησού, απορρίπτει

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:56 Σελίδα 54

και το απολυτρωτικό Του έργο. Ο άνθρωπος, κατά συνέπεια, παραμένει δέσμιος της αμαρτίας και του θανάτου, αφού ο Χριστός δεν είναι Θεός και δεν μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο σε κοινωνία με το Θεό και επομένως, στη σωτηρία.

- Ο **Νεστοριανισμός,** η διδασκαλία του αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου, ο οποίος υπερτόνιζε την ανθρώπινη φύση του Χριστού. Η Παναγία, κατά το Νεστόριο, πρέπει να ονομάζεται Χριστοτόκος κι όχι Θεοτόκος, αφού γέννησε τον άνθρωπο Χριστό στον οποίο «ενοίκησε» (κατοίκησε) ο Θείος Λόγος. Στο Νεστοριανισμό, η υποτίμηση της θεϊκής φύσης του Ιησού μειώνει το γεγονός της λύτρωσης που προσέφερε ο Χριστός. Αποκλείεται, όπως και στον Αρειανισμό, η ένωση Θεού και ανθρώπου, αφού ο Ιησούς είναι μόνο ένα ηθικό πρότυπο ανθρώπου και όχι Θεάνθρωπος.
- Ο **Μονοφυσιτισμός.** Ο αρχιμανδρίτης Ευτυχής, για να αντιμετωπίσει την αίρεση του Νεστορίου, οδηγήθηκε στο άλλο άκρο. Υποστήριξε ότι ο Ιησούς Χριστός δεν είχε δύο φύσεις, τη θεία και την ανθρώπινη, αλλά μόνο μία φύση, τη θεία, η οποία απορρόφησε την ανθρώπινη. Στο Μονοφυσιτισμό, επομένως, ο Θεός παρουσιάζεται φαινομενικά ως άνθρωπος. Αν, όμως, στο πρόσωπο του Ιησού δεν είναι ενωμένη η θεία και η ανθρώπινη φύση, τότε η σωτηρία εξαρτάται μόνο από το Θεό, αφού ο άνθρωπος δεν έχει καμιά συμμετοχή σ’ αυτήν.

Η Γ′ Οικουμενική Σύνοδος και ο αυτοκράτωρ Θεοδόσιος Β′ που υπέγραψε και τις καταδικαστικές για το Νεστόριο αποφάσεις. Μικρογραφία από χειρόγραφο του 9ου αι.

γ. Επιπτώσεις των αιρέσεων

> *Η Εκκλησία κατακρίνει την αίρεση και όχι τον αιρετικό, την κακοδοξία, όχι τον άνθρωπο: «οὐ τόν αἱρετικόν, ἀλλά τήν αἵρεσιν οὐ τόν ἄνθρωπο ἀλλά τήν πλάνην»*
> (Ιωαν. Χρυσόστ. *PG 50, 700 -701).*

Οι αιρέσεις διαίρεσαν την Εκκλησία. Δημιούργησαν εντάσεις και συγκρούσεις, που άφηναν πληγές και προκαλούσαν εχθρότητες και ψυχικό διχασμό μεταξύ των χριστιανών. Κατ’ αρχάς, η εγωιστική παραμονή των αιρετικών στις κακοδοξίες τους τούς απέκοψε από την παράδοση και από το σώμα της Εκκλησίας.

Κατόπιν, η αγάπη αντικαταστάθηκε από την εμπάθεια και το μίσος, η αδελφοσύνη από την καχυποψία. Χριστιανοί συγκρούονται μεταξύ τους, διαπληκτίζονται και αλληλοϋποβλέπονται. Δείχνουν τον χειρότερό τους εαυτό. Η Εκκλησία δεν κλονίζεται, αλλά σπαράσσεται από εσωτερικές διαμάχες που επιτρέπουν στην πολιτεία και στον αυτοκράτορα να παρέμβει και να αναμειχθεί στα θεολογικά ζητήματα.

Η ανάμειξη αυτή θεμελιωνόταν στην ιδέα ότι τα θέματα της Εκκλησίας σχετίζονται με την ευημερία της κοινωνίας και, συνεπώς, υπάγονται στην αρμοδιότητα του κράτους και του αυτοκρά-

τορα. Ως στόχο είχε: **1.** την ειρήνευση της Εκκλησίας και **2.** την αποκατάσταση της κοινωνικής τάξης και ηρεμίας, οι οποίες με τις θεολογικές έριδες διασαλεύονταν.

Συγχρόνως, πληθυσμοί της Αιγύπτου και της Συρίας, όπου υπήρχαν πολλοί μονοφυσίτες, αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν τις αιρετικές τους αντιλήψεις και άρχιζαν να συγκρούονται με την κεντρική εξουσία. Το πρόβλημα γινόταν οξύτερο, όταν ανώτατοι κρατικοί υπάλληλοι και αντιπρόσωποι του αυτοκράτορα προσπαθούσαν να επιβάλουν την πολιτική της κυβέρνησης. Οι περιοχές αυτές της Ανατολής σταδιακά απομακρύνθηκαν πνευματικά από τη βυζαντινή αυτοκρατορία και γίνονταν εύκολη λεία για τους εχθρούς της, γεγονός που αργότερα επέφερε και την πολιτική τους απόσχιση από τη αυτοκρατορία, με οδυνηρές πολιτικές συνέπειες για το βυζαντινό κράτος.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι αιρέσεις αναστάτωσαν την Εκκλησία και είχαν ως αιτίες τους την υπερεκτίμηση της ανθρώπινης λογικής, την αλαζονεία των αιρετικών και την ανάμειξη θρησκευτικών αντιλήψεων άλλων θρησκειών με τις χριστιανικές.
- Οι μεγαλύτερες αιρέσεις είναι ο Αρειανισμός, ο Νεστοριανισμός και ο Μονοφυσιτισμός.
- Οι αιρέσεις διαίρεσαν την Εκκλησία και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την απόσχιση ανατολικών επαρχιών από την βυζαντινή αυτοκρατορία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τι ονομάζεται «θρησκευτικός συγκρητισμός» και πώς τον αντιλαμβάνεστε ως αίτιο των αιρέσεων;
2. Ποιες είναι οι επιπτώσεις των αιρέσεων στον εκκλησιαστικό χώρο;
3. Ποιες είναι οι συνέπειες των αιρέσεων για τη βυζαντινή αυτοκρατορία;
4. Συλλέξτε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, υλικό από το Γραφείο Αντιμετώπισης Αιρέσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος (αυτό μπορεί να γίνει και μέσω του διαδικτύου). Να συζητήσετε για τις ποικίλες εξαρτήσεις που μπορούν να δημιουργήσουν οι αιρέσεις.

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καί ἀοράτων.*
2. *Καί εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ τόν μονογενῆ, τόν ἐκ τοῦ Πατρός γεννηθέντα πρό πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεόν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τά πάντα ἐγένετο.*
3. *Τόν δι' ἡμᾶς τούς ἀνθρώπους καί διά τήν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν και σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντα.*
4. *Σταυρωθέντα τε ὑπέρ ἡμῶν ἐπί Ποντίου Πιλάτου καί παθόντα καί ταφέντα.*
5. *Καί ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατά τάς Γραφάς.*
6. *Καί ἀνελθόντα εἰς τούς οὐρανούς καί καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.*
7. *Καί πάλιν ἐρχόμενον μετά δόξης κρῖναι ζῶντας καί νεκρούς, οὗ τῆς Βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.*
8. *Καί εἰς τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, τό κύριον, τό ζωοποιόν, τό ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορευόμενον, τό σύν Πατρί καί Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καί συνδοξαζόμενον, τό λαλῆσαν διά τῶν Προφητῶν.*
9. *Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικήν καί ἀποστολικήν Ἐκκλησίαν.*
10. *Ὁμολογῶ ἕν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.*
11. *Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.*
12. *Καί ζωήν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

1. *Πιστεύω σε ένα Θεό, Πατέρα, Παντοκράτορα, δημιουργό του ουρανού και της γης, όλου του ορατού και του αόρατου κόσμου.*
2. *Πιστεύω και σε έναν Κύριο, τον Ιησού Χριστό, τον Υιό του Θεού το μονογενή, που γεννήθηκε από τον Πατέρα προαιώνια. Φως από το φως, αληθινό Θεό από Θεό αληθινό, που γεννήθηκε και δε δημιουργήθηκε, ομοούσιο με τον Πατέρα, διά του οποίου Υιού όλα δημιουργήθηκαν.*
3. *Αυτόν που για μας τους ανθρώπους και για τη σωτηρία μας κατέβηκε από τους ουρανούς και σαρκώθηκε από το Άγιο Πνεύμα και τη Μαρία την Παρθένο και έγινε άνθρωπος.*
4. *Και που σταυρώθηκε για χάρη μας την εποχή του Ποντίου Πιλάτου και θυσιάστηκε και ενταφιάστηκε.*
5. *Και που αναστήθηκε την τρίτη ημέρα, σύμφωνα με τις Γραφές.*
6. *Και που ανέβηκε στους ουρανούς και κάθεται δεξιά του Πατέρα.*
7. *Και που πάλι θα επιστρέψει με δόξα για να κρίνει ζώντες και νεκρούς, του οποίου η Βασιλεία δε θα έχει τέλος.*
8. *Πιστεύω και στο Άγιο Πνεύμα, που είναι Κύριον ως Θεός, αυτό που δίνει ζωή, που εκπορεύεται από τον Πατέρα, αυτό που μαζί με τον Πατέρα και τον Υιό συμπροσκυνείται και συνδοξάζεται, το οποίο μίλησε με το στόμα των προφητών.*
9. *Πιστεύω στην Εκκλησία που είναι μία, αγία, καθολική και αποστολική.*
10. *Ομολογώ ένα βάπτισμα για τη συγχώρηση των αμαρτιών.*
11. *Περιμένω με ελπίδα την ανάσταση των νεκρών.*
12. *Και τη ζωή στη μέλλουσα βασιλεία του Θεού. Αμήν.*

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:56 Σελίδα 57

15. Μέγας Αθανάσιος: αγωνιστής της ορθής πίστης

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τη ζωή του Μεγάλου Αθανασίου
- το θεολογικό του έργο.

Στις κρίσιμες στιγμές του 4ου μ. Χ. αιώνα, όταν κλυδωνιζόταν η Εκκλησία από την αίρεση του Αρείου, την οποία γνωρίσαμε στην προηγούμενη διδακτική ενότητα, στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου παρουσιάστηκε μια σημαντική εκκλησιαστική προσωπικότητα: ο Μέγας Αθανάσιος.

α. Ζωή αφιερωμένη στον αγώνα για την αλήθεια και την πίστη

Ο Μ. Αθανάσιος γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το 295 μ.Χ. Από νεαρή ηλικία τον απασχολούσαν τα συγκλονιστικά ερωτήματα για την ανθρώπινη ύπαρξη, γι' αυτό και σπούδασε θεολογία και φιλοσοφία.

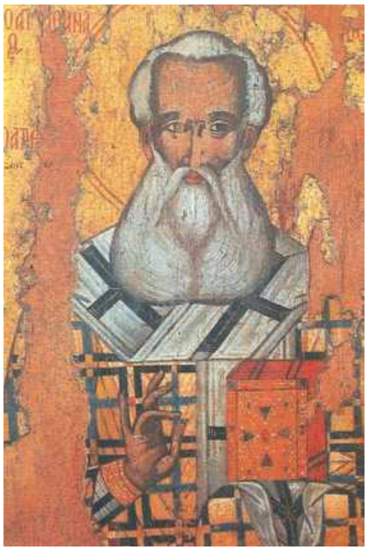

Άγιος Αθανάσιος, φορητή εικόνα.

Στην Α′ Οικουμενική Σύνοδο, στη Νίκαια, το 325 μ.Χ., λόγω της ευρείας θεολογικής του παιδείας ο Μ. Αθανάσιος συνόδευσε τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Αλέξανδρο με την ιδιότητα του γραμματέα. Συμμετείχε στις θεολογικές συζητήσεις και αντιμετώπισε τον Άρειο, ο οποίος υποστήριζε ότι ο Χριστός είναι κτίσμα του Θεού και αρνιόταν ότι είναι Υιός του Θεού και, επομένως, αληθινός Θεός. Ο Μ. Αθανάσιος τόνισε ότι ο Χριστός είναι Υιός του Θεού, «ομοούσιος» με τον Πατέρα Του, δηλαδή «Θεός αληθινός», και ιδιαίτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδας. Η θεολογία του Μ. Αθανασίου αποτέλεσε τη βάση για τη διαμόρφωση των επτά πρώτων άρθρων του Συμβόλου της Πίστεως από την Α′ Οικουμενική Σύνοδο.

Ο Μ. Αθανάσιος το 328 μ. Χ. εξελέγη Πατριάρχης Αλεξανδρείας, με τη συμμετοχή και του λαού στην εκλογή του. Παρέμεινε πιστός στις αποφάσεις της Α′ Οικουμενικής Συνόδου μέχρι το τέλος της ζωής του. Λίγα χρόνια μετά την εκλογή του, ο αυτοκράτορας Μ. Κωνσταντίνος υποχώρησε στις πιέσεις των επισκόπων-οπαδών του Αρείου και ο Άρειος επέστρεψε από την εξορία στην Αλεξάνδρεια. Τότε, ο Μ. Αθανάσιος αρνήθηκε να υποταχθεί στις αυτοκρατορικές πιέσεις και να ακυρώσει τις αποφάσεις της Α′ Οικουμενικής Συνόδου που καταδίκαζαν τον Άρειο, γι' αυτό και εξορίστηκε στα Τρέβιρα της Γαλλίας, απ' όπου επέστρεψε το 337 μ.Χ. Οι διάδοχοι του Μ. Κωνσταντίνου, είτε επειδή υποστήριζαν τον Αρειανισμό είτε την εθνική λατρεία (Ιουλιανός), εξόρισαν άλλες τέσσερις φορές τον απείθαρχο στη θρησκευτική τους πολιτική Μ. Αθανάσιο. Συμπαραστάτης του Μ. Αθανασίου στάθηκε πάντα ο λαός της Αλεξάνδρειας και οι μοναχοί της ερήμου, τους οποίους συχνά επισκεπτόταν για παρηγοριά και στήριξη.

Ο Χριστός έγινε άνθρωπος, για να γίνουμε εμείς θεοί. Φανερώθηκε με ανθρώπινο σώμα, για να μπορέσουμε εμείς να έχουμε ορθή αντίληψη για τον αόρατο Πατέρα. Υπέμεινε την ατίμωση από τους ανθρώπους, για να κληρονομήσουμε εμείς την αθανασία

(Περί ενανθρωπήσεως, 54,
Β.Ε.Π.Ε.Σ. τόμ. 30, έκδ.
Απ. Διακονίας, Αθ. 1962, σελ. 119*)*.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:57 Σελίδα 58

Ο Μ. Αθανάσιος υπήρξε και πολυγραφότατος συγγραφέας. Τα έργα του είναι: *δογματικά, απολογητικά, ερμηνευτικά και ασκητικά.* Ο Μ. Αθανάσιος απεβίωσε στις 2 Μαΐου του 373 μ.Χ. Η Εκκλησία μας τιμά την μνήμη του στις 18 Ιανουαρίου και στις 2 Μαΐου.

β. Η αγωνία και ο αγώνας του Μ. Αθανασίου για την αλήθεια

Ο Μ. Αθανάσιος έζησε σε μια εποχή, κατά την οποία η Εκκλησία κινδύνευε να χάσει την ταυτότητά της από την αίρεση του Αρείου. Ο Μ. Αθανάσιος αντέδρασε στην αίρεση αυτή χάρη στη φώτιση του Αγίου Πνεύματος και με εφόδια τη γνώση της Αγίας Γραφής και της Παράδοσης της Εκκλησίας. Τόνιζε ότι ο Υιός του Θεού προσέλαβε τη φθαρτή ανθρώπινη φύση και έγινε άνθρωπος, για να λυτρώσει το ανθρώπινο γένος από την αμαρτία, η οποία προήλθε από την πτώση των πρωτοπλάστων. Ο Χριστός, επομένως, είναι Αυτός που διασφαλίζει τη σωτηρία των ανθρώπων, αφού είναι και άνθρωπος – εκπρόσωπος του ανθρώπινου γένους – και Θεός – Υιός του Θεού και Πρόσωπο της Αγίας Τριάδας.

Ο Μ. Αθανάσιος παρακολούθησε την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο ως διάκονος – γραμματέας του επισκόπου Αλεξανδρείας Αλέξανδρου.

Κανείς άλλος δεν μπορούσε να μεταβάλει το φθαρτό σε άφθαρτο παρά μόνον ο ίδιος ο Σωτήρας που δημιούργησε τα πάντα από το μηδέν. Κανείς άλλος δεν μπορούσε να ξανακτίσει στους ανθρώπους το κατ' εικόνα, παρά η εικόνα του Πατέρα (ο Υιός και Λόγος του Θεού που το είχε δημιουργήσει και στην αρχή)· και κανείς άλλος δεν μπορούσε να κάνει το θνητό αθάνατο, παρά μόνον ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός... Κανένας άλλος δεν μπορεί να διδάξει για τον Πατέρα... παρά μόνον ο Λόγος Του που ρυθμίζει τα πάντα, ο μόνος μονογενής και αληθινός Υιός του Πατρός

(*Περί ενανθρωπήσεως, 20,* Β.Ε.Π.Ε.Σ. τόμ 30, έκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα 1962, σελ. 90).

Επιπλέον, ο Μ. Αθανάσιος στο θεολογικό του έργο καθορίζει και τις προϋποθέσεις για να συγκληθεί μια Οικουμενική Σύνοδος. Όταν εμφανίζεται μια νέα αίρεση, η Εκκλησία κατά τον Μ. Αθανάσιο, πρέπει πρώτα να καταφύγει στην Αγία Γραφή και στην Παράδοσή της. Κατόπιν, αν οι χριστιανοί δεν μπορούν να διακρίνουν την αλήθεια, η σύγκληση της Οικουμενικής Συνό-

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:57 Σελίδα 59

δου καθίσταται αναγκαία και επείγουσα, εφόσον η αίρεση ταράζει και διαιρεί την Εκκλησία. Έργο της Οικουμενικής Συνόδου είναι η φανέρωση της αλήθειας της πίστης με τη φώτιση του Αγίου Πνεύματος και η καταδίκη της αίρεσης με βάση την Αγία Γραφή και την Παράδοση της Εκκλησίας.

Αν ο Υιός ήταν κτίσμα, ο άνθρωπος θα παρέμενε θνητός, αφού δε θα ενωνόταν με το Θεό, γιατί το κτίσμα δε μπορεί να ενώσει τα κτίσματα με το Θεό... Γι' αυτό και ο Θεός στέλνει τον Υιό Του, ο οποίος γίνεται υιός του ανθρώπου με το να λάβει σάρκα κτιστή... Όλοι τώρα πια... απελευθερωθήκαμε και ενωθήκαμε με το Λόγο του Θεού. Αφού, λοιπόν, ενωθήκαμε με το Θεό, δε μένουμε πια πάνω στη γη, αλλά, όπως και Εκείνος είπε, όπου θα ευρίσκεται Αυτός εκεί θα είμαστε και εμείς... Και εκεί όπου βρίσκεται ο Χριστός, ποιος φόβος ή ποιος κίνδυνος μπορεί να υπάρξει;

(Κατά Αρειανών Β′, 69, Β.Ε.Π.Ε.Σ.
τόμ. 30, έκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα 1962, σελ. 237-238*)*

γ. Ο Μ. Αθανάσιος στην αθανασία...

Ο Μ. Αθανάσιος υπήρξε μεγάλη φυσιογνωμία της αρχαίας Εκκλησίας. Ανέλαβε την ευθύνη και το βάρος της κρίσης που ξέσπασε εξαιτίας της αίρεσης του Αρείου. Υπέστη πολλές διώξεις και έγινε το σύμβολο και ο ηγέτης των ορθόδοξων στην εποχή του. Με το συγγραφικό του έργο αναδείχτηκε δυναμικός αγωνιστής της ορθόδοξης πίστης και μαχητής στο χώρο του πνεύματος. Είχε το χάρισμα να διακρίνει τις συνέπειες των αιρετικών απόψεων για τον άνθρωπο και τη σωτηρία του και να τις αντιμετωπίζει δυναμικά. Η στάση του κληροδότησε στην Εκκλησία ένα υπόδειγμα αγωνιστή ιεράρχη και αταλάντευτου σε θέματα πίστης θεολόγου.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο Μ. Αθανάσιος αντιμετώπισε με τους αγώνες και το συγγραφικό του έργο την αίρεση του Αρείου.
- Η θεολογική σκέψη του Μ. Αθανασίου επηρέασε τις αποφάσεις της Α′ Οικουμενικής Συνόδου.
- Η στάση του Μ. Αθανασίου απέναντι στους οπαδούς του Αρείου και την κρατική εξουσία αποτελεί υπόδειγμα επισκόπου και αληθινού ποιμενάρχη της Εκκλησίας στις δύσκολες στιγμές της.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Έτσι και η ζωή των πάντων, ο Κύριος και Σωτήρας μας Χριστός ... δέχτηκε και υπέφερε πάνω στο σταυρό το θάνατο που άλλοι και μάλιστα οι εχθροί του επινόησαν, τον οποίο εκείνοι θεωρούσαν φοβερό, ατιμωτικό και αποκρουστικό ... Συνέβη, λοιπόν, κάτι αξιοθαύμαστο και παράξενο: ο θάνατος δηλαδή που του επέβαλαν και θεωρούσαν ατιμωτικό, αυτός ήταν το σύμβολο της νίκης εναντίον του ίδιου του θανάτου ... Αν όμως κάποιος από εμάς, από φιλομάθεια και όχι από φιλονικία, θέλει να μάθει γιατί δεν πέθανε με άλλον τρόπο αλλά με το σταυρό, ας ακούσει και αυτός ότι δε μας συνέφερε με κανέναν άλλο τρόπο παρά μόνον με αυτόν να πεθάνει· και

καλώς σταυρώθηκε ο Κύριος για χάρη μας. Γιατί, αν ήρθε για να αναλάβει την κατάρα που υπήρχε εναντίον μας, με ποιον άλλο τρόπο θα γινόταν ο ίδιος κατάρα, αν δε δεχόταν το θάνατο που επινοήθηκε για τους καταραμένους; Και αυτός ο θάνατος είναι ο σταυρός ... Πώς θα μας προσκαλούσε, αν δε σταυρωνόταν; Μόνον πάνω στο σταυρό πεθαίνει κανείς με απλωμένα τα χέρια. Γι' αυτό έπρεπε να υπομείνει ο Κύριος και αυτό και να απλώσει τα χέρια του: για να ελκύσει με το ένα τον παλαιό λαό (εβραίους) και με το άλλο τους εθνικούς και να συνενώσει και τους δύο στον Εαυτό Του ... Ήρθε, λοιπόν, ο Κύριος να καθαρίσει τον αέρα και να μας ανοίξει το δρόμο για τον ουρανό ... Και αυτό έπρεπε να γίνει διά του θανάτου. Γιατί με ποιον άλλο θάνατο θα γίνονταν όλα αυτά, αν όχι με το θάνατο που συντελείται στον αέρα, δηλαδή με το σταυρό; Γιατί στον αέρα πεθαίνει μόνον αυτός που θυσιάζεται διά του σταυρού.

(Μ. Αθανασίου, *Περί ενανθρωπήσεως 24-25* Β.Ε.Π.Ε.Σ.
τόμ. 30, έκδ. Απ. Διακονία, Αθήνα 1962, σελ 94-95).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να σχολιαστεί στην τάξη το κείμενο: «Αυτός έγινε άνθρωπος, για να γίνουμε εμείς θεοί». Να συζητηθεί τι σημαίνει η φράση ότι οι άνθρωποι γίνονται «θεοί».
2. Ποια ήταν η θεολογική συμμετοχή του Μ. Αθανασίου στην Α′ Οικουμενική Σύνοδο;
3. Να σχολιαστούν από το κείμενο τα εξής σημεία: «Έτσι και η ζωή ... ίδιου του θανάτου»· «Μόνον πάνω στο σταυρό ... στον Εαυτό Του».
4. Να συγκεντρώσετε στοιχεία για την Αλεξάνδρεια της εποχής του Μ. Αθανασίου από το μάθημα της Ιστορίας, αλλά και από όποιες άλλες πηγές μπορείτε να βρείτε με τη βοήθεια των καθηγητών σας. Κατόπιν να εντάξετε στο πλαίσιο αυτό και το πρόσωπο του Μ. Αθανασίου.

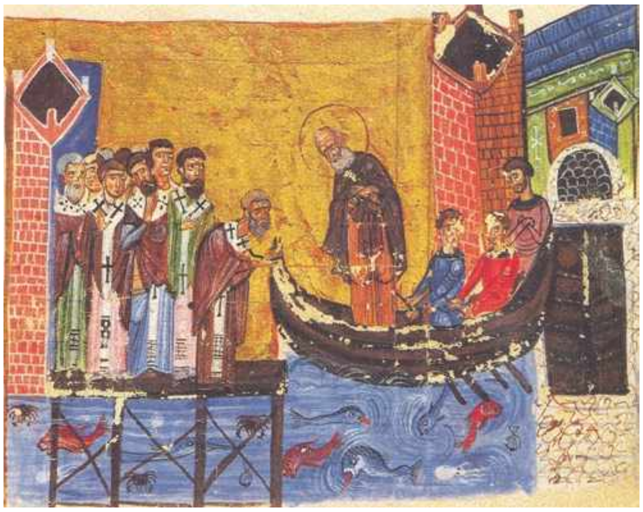

16. Μέγας Βασίλειος: ένας κορυφαίος ιεράρχης

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τη ζωή και τη δράση του Μεγάλου Βασιλείου
- το θεολογικό και το κοινωνικό του έργο.

Τα χρόνια που ακολούθησαν την Α′ Οικουμενική Σύνοδο ήταν δύσκολα. Η αίρεση του Αρείου επιβίωνε και τα κοινωνικά προβλήματα στην αυτοκρατορία αυξάνονταν. Τότε εμφανίστηκε μια δυναμική προσωπικότητα στην Εκκλησία, η οποία αγωνίστηκε για την επίλυση των προβλημάτων και την οργάνωση της εκκλησιαστικής ζωής: ο Μέγας Βασίλειος.

Μ. Βασίλειος
Μονή Ζωοδόχου Πηγής,
Πάτμος 17ος αι.

α. Αγάπη για τον άνθρωπο, δύναμη και φως από την Καππαδοκία

Ο Μ. Βασίλειος γεννήθηκε το 330 μ.Χ. στην Καισάρεια της Καππαδοκίας. Καταγόταν από οικογένεια πλούσιων γαιοκτημόνων, με μάρτυρες στο παρελθόν της. Ο πατέρας του, Βασίλειος, ήταν ρητοροδιδάσκαλος (δικηγόρος) στη Νεοκαισάρεια του Πόντου. Τον νεαρό Βασίλειο μύησαν στην παράδοση και στο φρόνημα της Εκκλησίας η μητέρα του Εμμέλεια και η γιαγιά του Μακρίνα.

Ο Μ. Βασίλειος φοίτησε πρώτα στην Καισάρεια και κατόπιν στις σχολές της Κωνσταντινούπολης και της Αθήνας. Οι σπουδές του, με εξαιρετικές επιδόσεις, περιελάμβαναν φιλοσοφία, ιστορία, την αστρονομία, τη γεωμετρία, αριθμητική και ιατρική. Το 356 μ.Χ. ο Μ. Βασίλειος επέστρεψε στην πατρίδα του και εργάστηκε ως δικηγόρος. Η κλίση του προς το μοναχικό βίο τον οδήγησε να επισκεφτεί τα μοναστήρια της Αιγύπτου, για να γνωρίσει από κοντά το μοναχισμό. Όταν επέστρεψε από το ταξίδι του, μοίρασε την περιουσία του στους φτωχούς και έγινε ασκητής στον Ίρι ποταμό μαζί με το φίλο του Γρηγόριο από τη Ναζιανζό, τον μετέπειτα μεγάλο Πατέρα της Εκκλησίας, Γρηγόριο Θεολόγο.

Αυτό κάνουν οι πλούσιοι. Μαζεύουν τα αγαθά που είναι κοινά για όλους τους ανθρώπους και τα θεωρούν αποκλειστικά δικά τους... Αν αυτός που απογυμνώνει τον ντυμένο ονομάζεται λωποδύτης, αυτός που δεν ντύνει το γυμνό, αν και μπορεί να το κάνει, δεν είναι το ίδιο; Το ψωμί που φυλάς στην αποθήκη σου είναι του φτωχού. Τα ρούχα που κρατάς κρυμμένα στην αποθήκη σου είναι του γυμνού. Τα υποδήματα που σαπίζουν αχρησιμοποίητα είναι του ξυπόλυτου. Τα χρήματα που κρύβεις βαθιά στη γη είναι του φτωχού. Λοιπόν, τόσους αδικείς, όσους θα μπορούσες να βοηθήσεις και το αρνήθηκες

(*Εις το «καθελώ μου τας αποθήκας»,* Β.Ε.Π.Ε.Σ. τόμ. 54, εκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα 1976, σελ. 64-65, 7-8).

Το 363 μ.Χ. χειροτονήθηκε πρεσβύτερος στην Καισάρεια και άρχισε τη δημόσια δράση του. Οργάνωσε τις μοναστικές κοινότητες και συνέταξε ασκητικά κείμενα. Συμπαραστεκόταν πνευματικά και δυναμικά στους πιστούς, όταν η κρατική εξουσία τους αδικούσε. Στο λιμό του 367/8 μ.Χ. ο Μ. Βασίλειος αναδείχτηκε σε αληθινό πατέρα, δίχως διάκριση για χριστιανούς, εβραίους και εθνικούς. Έπεισε τους πλούσιους να ανοίξουν τις αποθήκες τους για να σιτίσουν τους φτωχούς· κατασκεύασε καταυλισμούς για τους ασθενείς και τους εξα-

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 15:57 Σελίδα 62

Δείτε, λοιπόν, πώς οι δικές μας αμαρτίες άλλαξαν και τη φύση, ακόμη και το κλίμα έγινε εχθρικό. Ο Χειμώνας δεν είναι υγρός και ξερός, αλλά γεμάτος παγωνιά και χωρίς χιόνια και βροχές. Η Άνοιξη έχει ζέστη, όχι όμως τις απαιτούμενες βροχές. Η ζέστη και το κρύο ξεπέρασαν τα φυσιολογικά όρια και βλάπτουν θανάσιμα τους ανθρώπους. Ποια είναι, λοιπόν, η αιτία αυτής της αταξίας και αναστάτωσης; Από πού προέρχονται τα καινοφανή αυτά φαινόμενα; Ως μυαλωμένοι άνθρωποι ας ερευνήσουμε. Μήπως ο κυβερνήτης του κόσμου δεν υπάρχει; Μήπως ο αριστοτέχνης Θεός λησμόνησε την Πρόνοιά Του;... Σώφρων άνθρωπος δεν μπορεί να το υποστηρίξει. Αντίθετα, είναι ολοφάνερες οι αιτίες τους. Αν και κερδίζουμε, δε δίνουμε τίποτα σε κανέναν. Αν και επαινούμε τις ευεργεσίες, τις στερούμε από αυτούς που τις χρειάζονται. Αν και ελευθερωθήκαμε, είμαστε άσπλαχνοι απέναντι στους δούλους. Όταν πεινάμε, τρώμε, αλλά περιφρονούμε το φτωχό. Αν και ο Θεός είναι πλούσιος χορηγός, είμαστε σφιχτοχέρηδες και αδιάφοροι στις ανάγκες των φτωχών... Οι αποθήκες μας είναι γεμάτες από αγαθά, αλλά δεν ελεούμε αυτόν που στενάζει από τη δυστυχία. Γι' αυτό και η δίκαιη κρίση μας απειλεί. Γι' αυτό και ο Θεός δεν ανοίγει το χέρι Του. Εμείς αποκλείσαμε την αγάπη προς τον διπλανό μας ως αδελφό μας. Γι' αυτό και τα χωράφια μας είναι ξερά, γιατί πάγωσε η αγάπη ανάμεσά μας

(*Ομιλία εν λιμώ και αυχμώ*, Β.Ε.Π.Ε.Σ. τόμ. 54, εκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα 1978, σσ. 78, 79).

θλιωμένους· διοργάνωσε εράνους και συσσίτια και εργαζόταν άλλοτε ως γιατρός και άλλοτε ως απλός χειρώνακτας εργάτης.

Ο Μ. Βασίλειος εξελέγη αρχιεπίσκοπος Καισαρείας το 370 μ.Χ. και σύντομα συγκρούστηκε με την κρατική εξουσία που θέλησε να επιβάλλει στην Εκκλησία τις απόψεις του Αρείου. Διώχτηκε, συκοφαντήθηκε και απειλήθηκε η ζωή του. Αντιμετώπισε, όμως, τις δυσκολίες με σθένος και υπομονή. Το 372 μ.Χ. κτίζει τη «Βασιλειάδα», ένα τεράστιο συγκρότημα κτιρίων που περιελάμβανε νοσοκομείο, γηροκομείο, ορφανοτροφείο, σχολεία και ναό. Πάντα φρόντιζε για τα συμφέροντα των εργαζομένων, των αδικημένων και των χηρών.

Αυτός που αγαπάει τον συνάνθρωπό του δεν κατέχει τίποτε περισσότερο από αυτόν... Όσο κάποιος πλεονάζει στον πλούτο, τόσο υστερεί στην αγάπη

(*Προς τους πλουτούντας*, Β.Ε.Π.Ε.Σ. τόμ. 54, εκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα 1976, σελ. 67, 1).

Ασκητικός και ολιγαρκής, φιλάσθενος και αποκαμωμένος από τη διαρκή εργασία ο Μ. Βασίλειος αρρώστησε και την 31η Δεκεμβρίου του 378 μ.Χ. πέθανε. Κηδεύτηκε την 1η Ιανουαρίου του 379 μ.Χ. με πρωτοφανείς εκδηλώσεις τιμής και σεβασμού. Η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του την ίδια μέρα.

β. Ένας Ιεράρχης απέναντι στον κόσμο της αδικίας

Η κοινωνική ζωή βρισκόταν στο κέντρο του ενδιαφέροντος του Μ. Βασιλείου. Θεωρούσε τον άνθρωπο ως κατ' εξοχήν κοινωνική ύπαρξη και έδινε μεγάλη σημασία στις κοινωνικές του σχέσεις. Η κοινωνική ζωή στο Χριστιανισμό, κατά το Μ. Βασίλειο, είναι η εφαρμογή της αγάπης του Θεού στις ανθρώπινες σχέσεις. Όπως ο Θεός αγαπάει τους ανθρώπους, οφείλει να αγαπάει και ο κάθε άνθρωπος τον άλλο. Μέσα στην κοινωνία και στις σχέσεις που διαμορφώνονται, προσκαλείται ο άνθρωπος, ως πρόσωπο, να ζήσει μαζί με τους συνανθρώπους του με γνώμονα την αγάπη που όλα τα μοιράζεται και όλα τα συγχωρεί.

Ο Μ. Βασίλειος εδραίωσε με το έργο του το πρότυπο της κοινοκτημοσύνης. Ό,τι ανήκει σ'

έναν άνθρωπο ανήκει και στον πλησίον του. Αυτή, βέβαια, η στάση απαιτεί την ελεύθερη συγκατάθεση του ανθρώπου και δεν μπορεί να προέρχεται από κανενός είδους καταναγκασμό. Αλλά και η εργασία του ανθρώπου δεν πρέπει να αποβλέπει στην εξυπηρέτηση του στενού ατομικού συμφέροντος. Ο Μ. Βασίλειος τόνιζε ότι όποιος επιθυμεί την τελειότητα οφείλει «να εργάζεται νυχθημερόν για να βοηθάει αυτούς που έχουν ανάγκη». Η τέλεια κοινωνία, κατά τον Μ. Βασίλειο, προέρχεται από την πνευματική αλλαγή των ανθρώπων και δεν είναι αποτέλεσμα κοινωνικών συστημάτων, όσο εξελιγμένα ή δίκαια και αν είναι αυτά.

Τρεις Ιεράρχες (από αριστερά, Μέγας Βασίλειος, Ιωάννης Χρυσόστομος, Γρηγόριος Θεολόγος). 16ος αι. Αρχαιολογικό Μουσείο Τιράνων, Αλβανία.

Γι’ αυτό το λόγο ο Μ. Βασίλειος παρενέβαινε, όπου χρειαζόταν, για να βοηθήσει ανθρώπους που έπασχαν. Καταδίκαζε όσους εκμεταλλεύονταν τους συνανθρώπους τους και πλούτιζαν από τις συμφορές των άλλων. Καυτηρίαζε την ακόρεστη επιθυμία για πλουτισμό. Στηλίτευε την αδικία και κατέκρινε τις διακρίσεις ανάμεσα στους ανθρώπους.

Ο Μ. Βασίλειος οργάνωσε και το μοναχικό βίο. Έβλεπε στη μοναστική ζωή να συμπυκνώνονται οι αρχές της αληθινής χριστιανικής ζωής. Η ενότητα των μοναχών και η σύμπνοια που πρέπει να τους διακατέχει (κείμενο *Ασκητικών Διατάξεων* «τελειότατη κοινωνία... πολλούς») προβλήθηκαν από τον Μ. Βασίλειο και για την κοινωνική ζωή των χριστιανών στις πόλεις.

Τελειότατη κοινωνία ονομάζω αυτήν, όπου έχει καταργηθεί η ιδιοκτησία, έχουν εκλείψει οι προσωπικές διαφορές και έχουν εξαφανιστεί οι έριδες και οι φιλονικίες. Είναι η κοινωνία, όπου όλα είναι κοινά, οι ψυχές, οι γνώμες, τα σώματα, και όλα εκείνα με τα οποία τρέφονται τα σώματα. Κοινός είναι ο Θεός, κοινή η ευσέβεια, κοινή η σωτηρία, κοινά τα αγωνίσματα, κοινοί οι πόνοι, κοινά τα στεφάνια της δόξας. Οι πολλοί ένας είναι και αυτός ο ένας δεν υπάρχει μόνος του, αλλά ζει μέσα στους πολλούς

(*Ασκητικές Διατάξεις*, Β.Ε.Π.Ε.Σ. τόμ. 57 σσ. 42-43, 1).

γ. Οι επιστολές του Μ. Βασιλείου: εικόνα ενός Μεγάλου Πατέρα της Εκκλησίας

Το συγγραφικό έργο του Μ. Βασιλείου είναι μεγάλο και περιλαμβάνει έργα *δογματικά, ποιμαντικά, ομιλίες και επιστολές.* Ο Μ. Βασίλειος έγραψε περισσότερες από 300 επιστολές με ένα ευρύ θεολογικό και κοινωνικό περιεχόμενο. Με τις επιστολές του προτρέπει, συμβουλεύει, διδάσκει και καθοδηγεί.

Ο Βασίλειος αναδείχτηκε με το συγγραφικό του έργο σε ευαίσθητο εκκλησιαστικό ηγέτη. Διακρίνεται για τη διορατικότητα και την αποφασιστικότητα, τη σύνεση και την εργατικότητά του. Προσέφερε την πολύτιμη βοήθειά του προς όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως εθνικότητας, θρησκείας, κοινωνικής τάξης, φυλετικής ή άλλης διάκρισης. Συγχρόνως, με κριτήριο την ορθή πίστη αγωνίζεται με όλες του τις δυνάμεις για την οργάνωση και την ενότητα της Εκκλησίας.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152   20-09-2005 15:58   Σελίδα 64

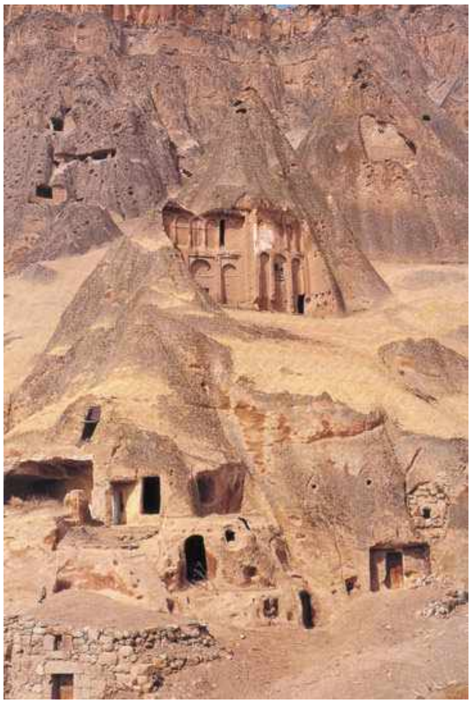

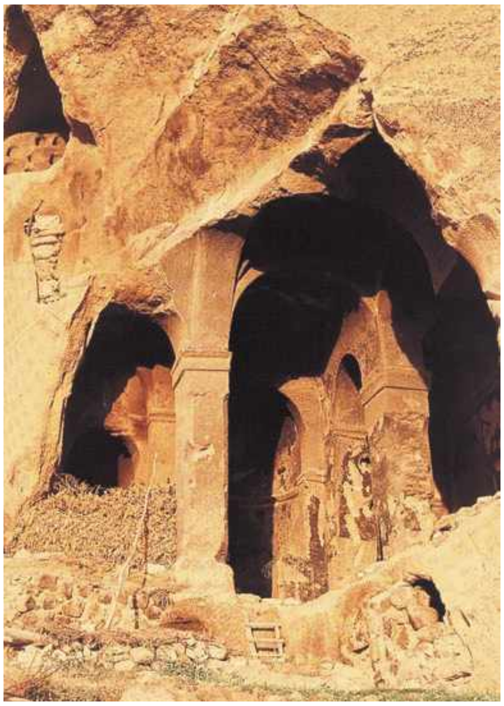

Βυζαντινές λαξευτές εκκλησίες στην Καππαδοκία.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο Μ. Βασίλειος οικοδόμησε την «Βασιλειάδα» και οργάνωσε το μοναχικό βίο. Η θεολογία του έχει ως κέντρο τον άνθρωπο που υποφέρει και καταπιέζεται.
- Ο Μ. Βασίλειος πρόβαλε τις αρχές της κοινοκτημοσύνης και της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων.
- Οι επιστολές του Μ. Βασιλείου ερμηνεύουν και δίνουν λύσεις σε φλέγοντα εκκλησιαστικά, κοινωνικά, ηθικά και δογματικά ζητήματα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να γράψετε σε μια παράγραφο 100 περίπου λέξεων τις σκέψεις που σας δημιουργεί το κείμενο: «Αυτός που αγαπάει...αγάπη».
2. Να δώσετε ένα χαρακτηρισμό για τον Μ. Βασίλειο με βάση τις πληροφορίες που πήρατε από αυτή την ενότητα.
3. Με τη βοήθεια του θεολόγου καθηγητή σας, και των φιλολόγων καθηγητών του τμήματός σας, να ανατρέξετε σε άλλες πηγές (ιστορικές, λογοτεχνικές, αρχαιολογικές) για να συλλέξετε πληροφορίες για την Καππαδοκία: για τα πρόσωπα, τον πολιτισμό, την ιστορία της. Το υλικό να παρουσιαστεί είτε στην τάξη είτε σε σχολικό περιοδικό με τη μορφή κειμένου και εικόνων.
4. Να σχολιάστε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, το κείμενο «Δείτε...ανάμεσά μας» και να επισημάνετε τα διαχρονικά μηνύματα που προβάλλει.

17. Χριστιανική άσκηση – Μοναχισμός

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τη χριστιανική άσκηση
- την προσφορά του μοναχισμού
- τη συμβολή των μοναχών στην πνευματική ζωή, στα γράμματα και στην τέχνη.

Η άσκηση είναι συστατικό στοιχείο της ζωής της Εκκλησίας και εντοπίζεται ήδη στα πρώτα χρόνια της ζωής της. Αργότερα, ο μοναχισμός ως ασκητικό ρεύμα έγινε θεσμός της Εκκλησίας και επηρέασε την εκκλησιαστική ζωή.

α. Η ασκητική ζωή στην Εκκλησία

Άσκηση, στην εκκλησιαστική γλώσσα, ονομάζεται ο αγώνας του ανθρώπου εναντίον των παθών του και αποτελεί ένα από τα μέσα για την ένωση του ανθρώπου με τον Θεό. Η άσκηση ως τρόπος χριστιανικής ζωής είναι χρέος όλων των χριστιανών, είτε είναι μοναχοί είτε κοσμικοί – λαϊκοί. Οι απαιτήσεις του ασκητικού τρόπου ζωής είναι κοινές, τροποποιούνται όμως σε σχέση με τις συνθήκες στις οποίες επιλέγει να ζει ο χριστιανός. Είτε κάποιος αποφασίσει να ζήσει στο μοναστήρι είτε μέσα στην κοινωνία, η ταπείνωση, η μετάνοια, η νηστεία, η συνεχής προσευχή, ο αγώνας για να ολοκληρωθεί πνευματικά, να υπερβεί τον εγωισμό του και να αποκτήσει την αυτογνωσία είναι κοινές ασκητικές μέθοδοι. Ιδιαίτερα η αγάπη προς τον πλησίον του οφείλει να είναι έμπρακτη, όταν προσκαλείται σε αγώνες για την ειρήνη, το δίκαιο και την ελευθερία του ανθρώπου.

Ασκητής με το εργόχειρό του. Χαρακτικό του Γ. Κόρδη

β. Αναχωρητισμός και κοινόβιο: οι δρόμοι της άσκησης στη χριστιανική ζωή

Οι πρώτοι χριστιανοί που απομακρύνθηκαν από τον κόσμο τον 3ο μ.Χ. αιώνα και αναζήτησαν την **ησυχία**, δηλαδή την αφιέρωση στο Θεό μέσα στη μοναχική ζωή και τη γαλήνη της αδιάλειπτης (συνεχούς) προσευχής στην ερημιά, ονομάζονται **αναχωρητές**. Κύριος εκπρόσωπος και σύμβολο του αναχωρητισμού στην έρημο της Αιγύπτου είναι ο Μέγας Αντώνιος (251-355 μ.Χ.). Οι αναχωρητές μοναχοί ζούσαν απομονωμένοι ο ένας από τον άλλο, εργάζονταν ατομικά και συγκεντρώνονταν όλοι μαζί μόνο για τη Θεία Λατρεία και για την κοινή προσευχή. Αρνούνταν την κοσμική ζωή, τα υλικά αγαθά και τις απολαύσεις.

Μοναχός επισκέπτεται τον άγ. Αντώνιο. Έργο του Γ. Κόρδη

Τον 4ο μ.Χ. αιώνα στις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας υπήρχε μία έκπτωση της πνευματικότητας, επειδή ασπάζονταν τον Χριστιανισμό μεγάλες ομάδες οι οποίες, όμως, δε γνώριζαν καλά τη διδασκαλία του. Από την άλλη πλευρά, αρκετοί χριστιανοί συμμάχησαν με την κρατική εξουσία και απομακρύνθηκαν από το χριστιανικό πνεύμα της ανιδιοτέλειας και της προσφοράς προς τον συνάνθρωπο χωρίς την απαίτηση πολλαπλάσιας ανταπόδοσης. Αυτή η εισβολή του κοσμικού φρονήματος και τρόπου ζωής στην Εκκλησία (στην εκκλησιαστική γλώσσα

Καθολικό Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου, Αγίου Όρους.

ονομάζεται **εκκοσμίκευση**) προκάλεσε κρίση στην εκκλησιαστική ζωή στα μεγάλα αστικά κέντρα. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες πολλοί πιστοί εγκατέλειψαν τον κόσμο και αναχώρησαν σε μοναστήρια ή σε τόπους ερημικούς, για να αφιερωθούν στη μετάνοια και στην προσευχή.

Ο μοναχισμός διαδόθηκε γρήγορα στην Παλαιστίνη, στη Συρία, στη Μεσοποταμία, στη Μ. Ασία, αλλά και στη Δύση. Ο Παχώμιος (†346) ίδρυσε στην Αίγυπτο μοναστήρια στα οποία έμεναν και συντηρούνταν πολλοί μαζί ασκητές. Αυτό το είδος της άσκησης ονομάζεται **κοινοβιακός μοναχισμός**. Στο κοινοβιακό σύστημα προβλέπεται οι μοναχοί να έχουν ομοιόμορφη ενδυμασία, να κάνουν κοινή προσευχή και να συμμετέχουν όλοι στις εργασίες για την κάλυψη των αναγκών του κοινοβίου. Ο Μ. Βασίλειος, αργότερα, καθόρισε τους κανόνες λειτουργίας του κοινοβιακού συστήματος. Το κοινοβιακό σύστημα ανακαλεί στη μνήμη των χριστιανών τις πρώτες κοινότητες των Ιεροσολύμων και την αλληλεγγύη που επεδείκνυαν με την κοινοχρησία των αγαθών.

Στο τέλος του 4ου μ.Χ. αιώνα και στις αρχές του 5ου μ.Χ. αιώνα την πνευματική εποπτεία των μοναστηριών είχε ο επίσκοπος της περιοχής στην οποία βρίσκονταν. Μέχρι τότε είχαν μια αυτονομία που τους επέτρεπε να παρεμβαίνουν δυναμικά στα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Εκκλησία, κατά τον τρόπο που οι μοναχοί έκριναν ως ορθό. Η επιρροή που ασκούσαν οι μοναχοί στους πιστούς, αλλά και κάποιες ακρότητες που σημειώθηκαν τους παραπάνω αιώνες στον αγώνα της Ορθοδοξίας κατά των αιρέσεων, οδήγησαν την Εκκλησία στο να περιορίσει τις δραστηριότητες των μοναχών και να τους ασκήσει έλεγχο. Ο περιορισμός αφορούσε ορισμένες ακραίες συμπεριφορές και επεμβάσεις τους στην κοινωνική ζωή. Αυτό, άλλωστε, φαίνεται από το ότι δεν παρεμποδίστηκε ουσιαστικά η δράση των μοναχών και ο ρόλος τους στην εκκλησιαστική ζωή, όταν αυτό κρίθηκε αναγκαίο.

γ. Η συμβολή του μοναχισμού στην κοινωνική αλληλεγγύη, στην πνευματική ζωή και την τέχνη

Μοναχός με το σήμαντρο.

Στο μοναχισμό, αν και έχουμε μια απομάκρυνση από τα εγκόσμια, το ενδιαφέρον για τον άνθρωπο παραμένει ζωντανό και μάλιστα παρουσιάζεται ενδυναμωμένο. Ο μοναχισμός αγωνίζεται εναντίον της πλεονεξίας, του ατομικισμού και της ιδιοτέλειας. Ο ασκητής στηρίζει πνευματικά και ηθικά τον άνθρωπο που ζει μέσα στον κόσμο, προκειμένου να αντέξει τις δυσκολίες και να διατηρήσει ακμαίο το χριστιανικό του φρόνημα. Γι’ αυτό και τα μοναστήρια είναι τόποι πνευματικής ζωής για τους ανθρώπους και οι μοναχοί πνευματικοί πατέρες των ανθρώπων που καταφεύγουν σε αυτούς. Σε πολλά μοναστήρια στο παρελθόν υπήρχαν νοσοκομεία, γηροκομεία, σχολεία και καταλύματα για τους ανθρώπους που βίωναν τον πόνο, την εγκατάλειψη ή την ορφάνια. Οι μονές αποτελούσαν το άσυλο των καταδιωγμένων, το σπίτι των φτωχών, το καταφύγιο των επαναστατημένων απέναντι στον κατακτητή, το εργαστήρι

όσων ήθελαν να μάθουν μια τέχνη για να ζήσουν με αξιοπρέπεια.

Μαγειρείο του Μεγάλου Μετεώρου.

Στα μεγάλα μοναστήρια υπήρχαν κέντρα αντιγραφής της Αγίας Γραφής και των κλασικών έργων της αρχαιότητας. Μεγάλο μέρος της υμνογραφίας και των πατερικών κειμένων γράφτηκε από ασκητές σε μοναστήρια. Στα μοναστήρια, συγχρόνως, υπηρετήθηκε και η τέχνη. Η βυζαντινή ζωγραφική, τα ιστορημένα χειρόγραφα (ζωγραφικά σχέδια στα περιθώρια καλλιγραφικών κειμένων), η ποίηση και η γλυπτική, η μουσική, καλλιεργήθηκαν και άκμασαν σε πολλά μοναστήρια, π.χ. Μονή Στουδίου, Αγία Αικατερίνη Σινά, Άγιον Όρος. Σήμερα, υπάρχουν πολλά ορθόδοξα μοναστήρια σ' ολόκληρο τον κόσμο που ακμάζουν και προσφέρουν σημαντικό έργο.

Η ζωή του μοναχού, όμως, έχει δυσκολίες και προκλήσεις. Οι πειρασμοί είναι πολλοί: η αγάπη και η εμπιστοσύνη των πιστών προς τον μοναχό είναι δυνατόν να του γεννήσουν εγωισμό και αλαζονεία, να του δημιουργήσουν την εντύπωση ότι κατέχει κάποια μορφή εξουσίας. Ο πλούτος, η δόξα, η πνευματική έπαρση και η δύναμη της εξουσίας είναι οι αντίπαλοι του μοναχού, τους οποίους πάντα καλείται να αντικρούσει.

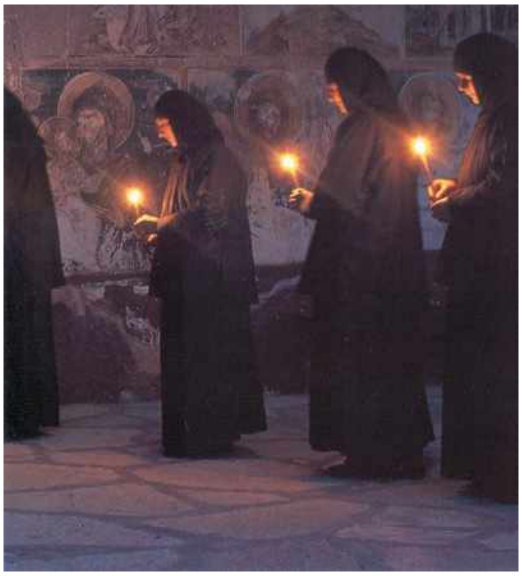

Ορθόδοξες μοναχές.

Αλλά και ο λαϊκός χριστιανός, ο ασκητής στην καθημερινή κοινωνική δράση, έχει να αντιμετωπίσει όλες τις δυσκολίες και τις ευθύνες της σύγχρονης ζωής. Οικογένεια, εργασία, κοινωνικές σχέσεις απαιτούν ετοιμότητα και σταθερότητα στις αρχές της χριστιανικής ζωής. Ο αγώνας είναι αδιάκοπος και γι' αυτό πρέπει να είναι συνεχής και η αμοιβαία συμπαράσταση μεταξύ των χριστιανών, είτε αυτοί είναι σύζυγοι είτε είναι φίλοι είτε συνεργάτες.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο ασκητισμός με τα ιδεώδη της νηστείας, της εγκράτειας, της προσευχής και της ακτημοσύνης επηρεάζει τη ζωή της Εκκλησίας.
- Η άσκηση αποτελεί υποχρέωση όλων των χριστιανών. Μοναχοί και λαϊκοί στην Εκκλησία αγωνίζονται κατά των παθών τους και έχουν τον ίδιο σκοπό, την ένωσή τους με το Θεό.
- Ο μοναχισμός ανέπτυξε κοινωνική και πνευματική δράση και συνέβαλε στην ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών.
- Η προσφορά του μοναχισμού σε όλους τους ανθρώπους συνεχίζεται και σήμερα μεσα από τα ορθόδοξα μοναστήρια που βρίσκονται σ' όλο τον κόσμο.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η αγάπη, ως προς την ποιότητά της, είναι ομοίωση με το Θεό, όσο αυτό είναι δυνατό στους ανθρώπους, ως προς την ενέργειά της είναι μέθη της ψυχής, αλλά και ως προς την ιδιότητά της είναι πηγή της πίστης, άβυσσος της μακροθυμίας και θάλασσα της ταπείνωσης ... Εκείνος που αγαπάει τον Κύριο, πρώτα οφείλει να αγαπήσει τον αδελφό του. Το δεύτερο είναι η απόδειξη του πρώτου. Και εκείνος που αγαπάει τον πλησίον του, δε θα ανεχτεί ποτέ ανθρώπους να κατηγορούν (και να ταπεινώνουν άλλους), αυτούς θα τους αποφεύγει σαν τη φωτιά ... Η δύναμη της αγάπης είναι η ελπίδα, γιατί με την ελπίδα περιμένουμε την ανταπόδοση της αγάπης. Η ελπίδα είναι ο (φανερός) πλούτος ενός κρυφού πλούτου (της αγάπης). Η ελπίδα είναι η σίγουρη απόκτηση ενός θησαυρού πριν από (την ολοκληρωτική και πραγματική) απόκτησή του. Αυτή αναπαύει από τους κόπους, αυτή είναι η θύρα της αγάπης, αυτή απομακρύνει από την απόγνωση ... Όταν λείψει η ελπίδα, χάνεται και η αγάπη ... Η αγάπη είναι χορηγός της προφητείας· η αγάπη παρέχει τη δύναμη για τα θαύματα· η αγάπη είναι η άβυσσος της θείας έλλαμψης· η αγάπη είναι η πηγή του θείου πυρός· όσο περισσότερο αναβλύζει, τόσο περισσότερο κατακαίει εκείνον που διψάει γι' αυτήν

(*Φιλοκαλία των νηπτικών και ασκητικών 16,* Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ,* Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 538 γ, 544 ιε, ιστ, ιη).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Πολλοί σύγχρονοι χριστιανοί σέβονται τους μοναχούς και τους θεωρούν «ανθρώπους του Θεού». Νομίζετε ότι αυτή τους η στάση δημιουργεί μια διάκριση (που δεν πρέπει να υπάρχει) μεταξύ μοναχών και λαϊκών;
2. Να παρουσιάσετε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, την πολιτισμική προσφορά του Αγίου Όρους (γράμματα, τέχνες, ιστορία).
3. Να σχολιάσετε το κείμενο που βρίσκεται στο τέλος της διδακτικής ενότητας και να το παραβάλετε με τον Ύμνο της Αγάπης του Απ. Παύλου στην Κ. Διαθήκη.
4. Αφού επιλέξετε ένα μοναστήρι, πιθανώς από την περιοχή σας, να γράψετε μια σύντομη εργασία με θέμα την ιστορία και την προσφορά του.

18. Ο ρόλος των Οικουμενικών Συνόδων στη ζωή της Εκκλησίας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την οργάνωση και τις αποφάσεις της Δ′ Οικουμενικής Συνόδου
- το θεσμό των Συνόδων
- την ισχύ των αποφάσεων των Συνόδων στην εκκλησιαστική συνείδηση.

Τον 5ο μ.Χ. αιώνα οι Σύνοδοι είχαν ήδη αναγνωριστεί ως θεσμός από το εκκλησιαστικό σώμα. Έτσι η Εκκλησία, για να αντιμετωπίσει τις αιρέσεις του Νεστοριανισμού και του Μονοφυσιτισμού, συγκάλεσε δύο Οικουμενικές Συνόδους: την Γ′ στην Έφεσο της Μικράς Ασίας (431 μ.Χ.) για το Νεστοριανισμό και τη Δ′ στη Χαλκηδόνα, προάστιο της Κωνσταντινούπολης στην ασιατική ακτή της Προποντίδας (451 μ.Χ.), για το Μονοφυσιτισμό.

Παράσταση από τη Β′ Οικουμενική Σύνοδο, χειρόγραφο Εθνικής Βιβλιοθήκης, Παρίσι.

α. «Και Θεός και άνθρωπος»

Η Γ′ Οικουμενική Σύνοδος (431 μ.Χ.) καταδίκασε την αίρεση του Νεστορίου, που υπερτόνιζε την ανθρώπινη φύση του Χριστού και, συνεπώς, ονόμαζε την Παναγία Χριστοτόκο και όχι Θεοτόκο. Η Σύνοδος αποφάσισε ότι ο Κύριος είχε δύο φύσεις, τη θεία και την ανθρώπινη, ενωμένες στο ένα πρόσωπό Του. Η Παναγία γέννησε τον Υιό του Θεού και έδωσε σάρκα στον Θεάνθρωπο Ιησού· δε γέννησε απλώς ένα χαρισματικό άνθρωπο που επέλεξε ο Θεός να ονομαστεί Υιός Του. Ο αγέννητος και αιώνιος Θεός γεννάται – σαρκώνεται – από την Παναγία και λαμβάνει την ανθρώπινη φύση. Από τη στιγμή της σύλληψής Του εκ Πνεύματος Αγίου, ο Ιησούς είναι πλήρης Θεός και πλήρης άνθρωπος· Αυτόν γέννησε η Μαρία και γι’ αυτό ονομάζεται Θεοτόκος.

> *Η ένωση των δύο φύσεων στον Χριστό έγινε έτσι ώστε αυτές: να μη συγχέονται, να μη μεταβάλλονται, να μη καταμερίζονται, να μη διαιρούνται, χωρίς (όμως) καθόλου να καταργείται η διαφορά των δύο φύσεων εξαιτίας αυτής της ένωσης, η οποία συντελέστηκε με τέτοιο τρόπο, που να διατηρεί η κάθε φύση τις ιδιότητές της, αλλά και να είναι (και οι δύο) ενωμένες σ’ ένα πρόσωπο και σε μια υπόσταση*
>
> (*Όρος της Δ′ Οικουμενικής Συνόδου,* σε απόδοση).

Είκοσι χρόνια μετά, το 451 μ.Χ., συγκαλείται μια νέα Σύνοδος, που αργότερα θα αναγνωριστεί ως η Δ′ Οικουμενική. Ο αρχιμανδρίτης Ευτυχής υποστήριζε, φτάνοντας στο άλλο άκρο από το Νεστόριο, ότι η ανθρώπινη φύση του Χριστού απορροφήθηκε μέσα στη θεία και, επομένως, ο Ιησούς είχε μόνο μία φύση, τη θεϊκή.

Ο αυτοκράτορας Μαρκιανός με επιστολή του προς τους επισκόπους της αυτοκρατορίας συγκάλεσε αυτή την Οικουμενική Σύνοδο στη Χαλκηδόνα. Ο Μαρκιανός πίστευε πως η Πολιτεία μπορεί να προοδεύσει, όταν, εκτός της σωστής διαχείρισης των πολιτικών πραγμάτων, και η Εκκλησία είναι ενωμένη και ειρηνική.

Η Σύνοδος καταδίκασε το Μονοφυσιτισμό. Διατύπωσε τη θέση, τον «**όρο**» (το Χριστολογικό δόγμα), ότι στο ένα πρόσωπο του Χριστού ενώθηκε ουσιαστικά η θεία και η ανθρώπινη φύση.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 21-09-2005 16:37 Σελίδα 70

Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος, από χειρόγραφο της Ιεράς Μονής Βατοπεδίου Αγίου Όρους.

Αν ο Ιησούς είναι μόνον άνθρωπος, τότε είναι απλώς μία ακόμη χαρισματική φυσιογνωμία στην ιστορία, η οποία προσπάθησε να βοηθήσει τους ανθρώπους να αντέξουν τις δυσκολίες και τα αναπάντητα ερωτήματα της ζωής και του θανάτου. Όμως, η ζωή θα παρέμενε δυσβάστακτη και ο θάνατος ανερμήνευτος. Αν, πάλι, ο Ιησούς είναι μόνο Θεός, τότε η σωτηρία εξαρτάται μόνον από τη βούληση του Θεού και ο άνθρωπος δε συνεργάζεται γι' αυτήν. Παύει να είναι ελεύθερος, αφού οι επιλογές του δεν έχουν σημασία, και ο Θεός αποφασίζει, ερήμην του ανθρώπου, αν πρέπει να σωθεί ή να αφεθεί να περιπλανάται στα οδυνηρά αδιέξοδα της ζωής. Σε κάθε περίπτωση, ο άνθρωπος αδυνατεί να επικοινωνήσει με το Θεό. Η Γ΄ και η Δ΄ Οικουμενικές Σύνοδοι όρισαν ότι στο πρόσωπο του Ιησού έχουμε την ένωση του Θεού με τον άνθρωπο. Αυτή η ένωση των δύο φύσεων (θεία και ανθρώπινη) δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να έχει αληθινή και άμεση σχέση με το Θεό, να ενωθεί μαζί Του και, κατά συνέπεια, να μπορέσει να γευτεί τη σωτηρία. Ο Θεός με τη σάρκωσή του δεν χάνει τίποτα απολύτως από τη θεία φύση Του, παραμένει πλήρης Θεός. Το ίδιο συμβαίνει και με την ανθρώπινη φύση· με την πρόσληψή της από τον Χριστό δεν καταστρέφεται ή διαλύεται μέσα στη θεία φύση, γι' αυτό ο Χριστός είναι και πλήρης άνθρωπος.

Το μεγαλύτερο μέρος των πιστών υιοθέτησε τις αποφάσεις της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου και αποδοκίμασε τις απόψεις του Μονοφυσιτισμού. Ένα άλλο μέρος πιστών, οι οπαδοί του Μονοφυσιτισμού, δεν αναγνώρισαν αυτές τις αποφάσεις και αποκόπηκαν από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Αυτοί ονομάστηκαν **Προχαλκηδόνιοι ή Αντιχαλκηδόνιοι**. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν πληθυσμοί των ανατολικών και αφρικανικών περιοχών (Αίγυπτος, Συρία, Αρμενία), ενώ πολλοί άλλοι που ακολούθησαν τις μονοφυσιτικές απόψεις κατέφυγαν στις περιοχές αυτές.

β. Σύνοδοι: η αρχή της συλλογικότητας στην Εκκλησία

Τα ζητήματα που αφορούν την πίστη και τη σωτηρία του ανθρώπου αντιμετωπίζονται από την Εκκλησία με τις Συνόδους. Πρότυπο αυτού του τρόπου διαλόγου και αποφάσεων αποτελεί η **Αποστολική Σύνοδος** του 48 μ.Χ., όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα.

Γενικότερα, **Σύνοδος** είναι το ανώτατο συλλογικό όργανο της Εκκλησίας το οποίο είναι αρμόδιο να αποφασίζει για θέματα πίστης, διδασκαλίας και οργάνωσης της Εκκλησίας. Οι Σύνοδοι διακρίνονται σε τοπικές και γενικές. Μια Σύνοδος αναγνωρίζεται ως Οικουμενική όχι μόνο από τη μεγάλη συγκέντρωση επισκόπων σ' αυτήν, αλλά εξαιτίας της αποδοχής των αποφάσεων της από το πλήρωμα της Εκκλησίας. Γι' αυτό και αναγνωρίζεται ως **Οικουμενική Σύνοδος** από μία επόμενη. Στο Βυζάντιο τις Οικουμενικές Συνόδους συγκαλούσε ο αυτοκράτορας με επιστολές – διατάγματα, στα οποία όριζε και τον αριθμό των επισκόπων που θα εξέλεγε κάθε επαρχία. Όλα τα μέλη της Συνόδου ήταν ισότιμα.

> *«Ὁ φύλαξ τῆς Ὀρθοδοξίας, τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τουτέστιν ὁ λαός αὐτός ἐστί»*
> *(Εγκύκλιος Πατριαρχών Ορθόδοξης Ανατολής του 1848).*

Οι σύνοδοι που αντιμετωπίζουν τρέχοντα ζητήματα των τοπικών Εκκλησιών συγκροτούνται από τους επισκόπους των Εκκλησιών αυτών και ονομάζονται **τοπικές**. Όταν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Εκκλησία αφορούν μια ολόκληρη επαρχία, τότε συγκροτείται σύνοδος των επισκόπων της επαρχίας αυτής και η σύνοδος ονομάζεται **επαρχιακή**.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 21-09-2005 16:37 Σελίδα 71

Οι αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων που έχουν δογματικό περιεχόμενο ονομάζονται «**όροι**» κι «**δόγματα**». Θέτουν ένα όριο ανάμεσα στην αλήθεια και την αίρεση. «**Ιεροί κανόνες**» ονομάζονται οι αποφάσεις των Συνόδων που αφορούν θέματα διοίκησης, λατρείας και καθημερινής χριστιανικής ζωής. Όροι και κανόνες αποτελούν εκκλησιαστικούς θεσμούς, καταγράφουν την αλήθεια της Εκκλησίας και υπηρετούν τη σωτηρία των χριστιανών.

γ. «Φύλακας της Ορθοδοξίας είναι ο λαός»

Μια Σύνοδος αναγνωρίζεται και κατοχυρώνεται ως έγκυρη, όταν οι αποφάσεις της γίνονται αποδεκτές από το πλήρωμα της Εκκλησίας (κλήρος και λαός). Για παράδειγμα, όπως θα δούμε σε παρακάτω ενότητα, οι αποφάσεις της Συνόδου στη Φεράρα - Φλωρεντία το 1438 απορρίφθηκαν από τους χριστιανούς στην Ανατολή. Με την ελεύθερη αποδοχή των αποφάσεων των Συνόδων οι πιστοί συμμετέχουν στο Σώμα της Εκκλησίας, επιλέγοντας έτσι συνειδητά το δρόμο της σωτηρίας.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος καταδίκασε την αίρεση του Μονοφυσιτισμού και διατύπωσε το Χριστολογικό δόγμα, σύμφωνα με το οποίο στο ένα πρόσωπο του Χριστού είναι ενωμένες οι δύο φύσεις Του, η θεία και η ανθρώπινη.
- Οι Σύνοδοι είναι το ανώτατο συλλογικό όργανο της Εκκλησίας. Ανάλογα με το περιεχόμενο και την εμβέλειά τους διακρίνονται σε τοπικές, σε επαρχιακές και, οι σημαντικότερες, σε Οικουμενικές.
- Οι αποφάσεις των Συνόδων με δογματικό περιεχόμενο ονομάζονται «όροι» ή «δόγματα» και με περιεχόμενο διοικητικό και λατρευτικό «κανόνες».
- Ο λαός της Εκκλησίας είναι αυτός που αναγνωρίζει τελικά την εγκυρότητα μιας Συνόδου.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Οι μεγάλοι αγώνες των αγίων Πατέρων για να διαφυλαχθεί ακέραια η πίστη στη διάκριση των προσώπων της Αγίας Τριάδος, παρά την κοινή θεία ουσία, όπως και η πίστη στην ενότητα του προσώπου του Χριστού παρά τις δύο φύσεις μαρτυρούν για τη σημασία που δίδει η Εκκλησία στο πρόσωπο. Ο Τριαδικός Θεός είναι τρία πρόσωπα. Ο Ιησούς Χριστός είναι πρόσωπο. Ο άνθρωπος είναι πρόσωπο κατ' εικόνα Θεού.

Έτσι, το ανθρώπινο πρόσωπο είναι ιερό. Δεν μπορεί να υποτάσσεται σε σκοπιμότητες. Αλλά και η κοινωνία σαν ένωση προσώπων, και όχι σύνολο ατόμων, δεν μπορεί να υποτάσσεται σε σκοπιμότητες. Ύψιστος σκοπός της κοινωνίας είναι να συμμετέχει και να φανερώνει την Τριαδική ζωή. Ο πνευματικός σκοπός της κοινωνίας, δηλαδή η διά της αγάπης τελείωσις των προσώπων δεν μπορεί να υποτάσσεται στους πραγματικούς σκοπούς της ευημερίας, μιας καλύτερης διαβιώσεως κτλ. Θέλω να ζω σε κοινωνία ανθρώπων γιατί αυτό είναι υπαρξιακή ανάγκη της κοινωνικής μου υποστάσεως, γιατί με βοηθεί να πραγματοποιήσω το πρόσωπό μου διά της κοινωνίας με τα άλλα πρόσωπα και στη συνεχεία για να βοηθηθώ στις υλικές μου ανάγκες. Οι

οικονομικές και οι άλλες εξωτερικές κοινωνικές σχέσεις πρέπει να είναι η φανέρωση των βαθύτερων πνευματικών σχέσεων.

Όπου η κοινωνία θεωρείται πνευματικά και Τριαδικά, τα πρόσωπα συνυπάρχουν εν ελευθερία. Δεν μπορούν να αποτελούν ολοκληρωτικά σύνολα, μάζα, κατευθυνόμενα κόμματα, απρόσωπες καταναλωτικές ομάδες ... Μόνο μέσα στο σώμα του Χριστού η κατατεμαχισμένη ανθρώπινη φύση ενοποιείται κατά το Τριαδικό πρότυπο, χωρίς να καταστρέφονται ή να αφανίζονται τα πρόσωπα.

Αρχιμ. Γεωργίου Καψάνη, Χριστός, Εκκλησία, Κράτος,
εκδ. ΕΧΟΝ, Αθήνα 1983, σελ.34)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τι κοινό και ποια διαφορά είχαν οι αποφάσεις των Γ′ και Δ′ Οικουμενικών Συνόδων;
2. Να γίνει μια σύντομη παρουσίαση υπό μορφήν εργασίας των Προχαλκηδόνιων Εκκλησιών της Αιγύπτου, της Αιθιοπίας και της Συρίας.
3. Πώς κατανοείτε το γεγονός ότι το Σώμα της Εκκλησίας είναι φρουρός της πίστης και εγγυητής της εγκυρότητας μιας Συνόδου;
4. Να σχολιάσετε το κείμενο που βρίσκεται στο τέλος της διδακτικής ενότητας και να συνδέσετε το περιεχόμενό του με τον «όρο» της Δ′ Οικουμενικής Συνόδου.

19. Εικονομαχία: μια τραγωδία που συγκλόνισε την Εκκλησία

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τα αίτια και τα γεγονότα της εικονομαχίας
- τις υπερβολές και τις ακρότητες των εικονομάχων και των εικονοφίλων
- τις αποφάσεις των Συνόδων σχετικά με τις εικόνες.

Μια νέα Οικουμενική Σύνοδος χρειάστηκε να συγκληθεί, όταν παρουσιάστηκε μια διένεξη σχετικά με την απεικόνιση του Χριστού. Οι εικονομάχοι, που θεωρούσαν ειδωλολατρική κάθε μορφή τέχνης που αναπαριστάνει το Θεό, απαιτούσαν την καταστροφή των εικόνων. Οι εικονολάτρες ή εικονόφιλοι, αντίθετα, υπερασπίζονταν την παρουσία των εικόνων στους ναούς με υπερβολικές πολλές φορές εκδηλώσεις λατρείας.

α. Τα αίτια της εικονομαχίας

Τα αίτια της εικονομαχίας είναι κυρίως **θεολογικά**, αλλά έχουν και **πολιτικό** και **κοινωνικό** περιεχόμενο. Ειδικότερα:

1. Τον 8ο μ.Χ. αιώνα εδραιώνεται στην Ανατολή το Ισλάμ, ενώ ο Χριστιανισμός δέχεται ακόμη επιρροές από τον Ιουδαϊσμό. Οι θρησκείες αυτές αρνούνται την απεικόνιση του Θεού, αλλά και όλων των θρησκευτικών προσωπικοτήτων. Οι ανεικονικές αυτές αντιλήψεις επηρέασαν πολλούς πιστούς και βρήκαν γόνιμο έδαφος σε αιρετικές κοινότητες, όπως των Νεστοριανών και των *Παυλικιανών**. Γενικότερα, στην Μ. Ασία υπήρχε μια τάση απόρριψης των εικόνων.
2. Το ανεικονικό πνεύμα του Ισλαμισμού και οι αντιλήψεις της Ανατολής επηρέασαν τη δυναστεία των Ισαύρων που καταγόταν από τη Συρία. Ο Λέων Γ΄ ο ΄Ισαυρος, όταν έγινε αυτοκράτορας, προσπάθησε να επιβάλλει στους πιστούς τις εικονομαχικές του απόψεις.

> *Δεν προσκυνάμε τη φύση του ξύλου... αλλά μέσω αυτού υποκλινόμαστε και προσκυνάμε Αυτόν που σταυρώθηκε πάνω του... όσο είναι συνδεδεμένα τα δύο ξύλα στο σχήμα του σταυρού, τότε προσκυνώ αυτό το σχήμα, εξαιτίας του Χριστού που σταυρώθηκε πάνω του, όταν όμως αποσυνδεθούν τα δύο ξύλα και χάσουν το σχήμα του σταυρού, τα πετάω και τα καίω*
> (Λεόντιος Νεαπόλεως, *PG 94, 1384D*).

3. Στη διένεξη αυτή συνέβαλαν πολλοί αφελείς και χωρίς θεολογική παιδεία μοναχοί και λαϊκοί, που προέρχονταν από τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα της κοινωνίας. Με τις υπερβολές και τις δεισιδαιμονίες τους σχετικά με τις εικόνες διαμόρφωσαν ένα κλίμα εικονολατρίας με ειδωλολατρικές εκδηλώσεις. Κατέληξαν να λατρεύουν το ξύλο, το χρώμα και το υλικό της εικόνας, τα οποία θεωρούσαν φορείς της θείας χάριτος και μέσον αγιασμού των πιστών.
4. Οι αντιλήψεις αυτές, αλλά και η δυσαρέσκεια για την αυστηρή οικονομική και κοινωνική πολιτική των Ισαύρων οδήγησε τις λαϊκές και οικονομικά ασθενείς κοινωνικές ομάδες με αφορμή τις εικονομαχικές θέσεις αυτής της δυναστείας, να αντιδράσουν δυναμικά στις μεταρρυθμίσεις τους.

β. Δύο αιώνες συγκρούσεων για τις εικόνες

Στην εικονομαχία διακρίνουμε δύο ιστορικές φάσεις:

Η **α΄ φάση** (726-787) ξεκίνησε με τις αυτοκρατορικές εντολές του Λέοντα Γ΄ του ΄Ισαυρου κα-

Ζ′ Οικουμενική Σύνοδος – Αναστήλωση εικόνων. Αγ. Νικόλαος, Τσεπέλοβο Ηπείρου

τά των εικόνων. Τότε έχουμε και τις πρώτες καταστροφές εικόνων. Το 730 με διάταγμα επιβάλλεται η καταστροφή των εικόνων. Ο Πατριάρχης Γερμανός και ο Πάπας Γρηγόριος Γ′ αντιδρούν δυναμικά. Οι πιστοί στην Ελλάδα και στην Ιταλία επαναστατούν και συγκρούονται με τον εικονομαχικό στρατό του αυτοκράτορα. Ο Κωνσταντίνος Ε′ (741-775), αργότερα, σκλήρυνε τον αγώνα κατά των εικόνων. Έκλεισε τα μοναστήρια και καταδίωξε τους μοναχούς που υποστήριζαν τη λατρεία των εικόνων. Ιερείς, μοναχοί, απλοί πιστοί κακοποιήθηκαν, εξορίστηκαν και πολλοί εκτελέστηκαν. Υπερασπιστής της Ορθοδοξίας αναδεικνύεται ο Ιωάννης Δαμασκηνός (675-749) με τους λόγους του «**Υπέρ των αγίων εικόνων**». Το 754 συγκαλείται Σύνοδος στο ανάκτορο που βρίσκεται στην ασιατική ακτή της Κωνσταντινούπολης, στην περιοχή Ιέρεια, η οποία θεσμοθετεί τις εικονομαχικές αντιλήψεις. Η πρώτη φάση της εικονομαχίας λήγει, όταν ήταν αυτοκράτειρα η Ειρήνη η Αθηναία, με την **Ζ′ Οικουμενική Σύνοδο** στη Νίκαια η οποία ακυρώνει όλες τις αποφάσεις της Συνόδου στην Ιέρεια και αναστηλώνει τις εικόνες.

Η **β′ φάση** (815-843) της εικονομαχίας αρχίζει με τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε′ τον Αρμένιο, ο οποίος με Σύνοδο επαναφέρει τις αποφάσεις της συνόδου της Ιέρειας. Ηγέτης των ορθοδόξων αναδεικνύεται ο **Θεόδωρος Στουδίτης** (ηγούμενος της μονής του Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη και αγωνιστής της Ορθοδοξίας στη δεύτερη περίοδο της εικονομαχίας), ο οποίος φυλακίζεται και εξορίζεται. Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος (829-842) ακολουθεί την ίδια σκληρή εικονομαχική πολιτική. Μετά το θάνατό του, η γυναίκα του Θεοδώρα συγκαλεί Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη (843) η οποία επαναφέρει σε ισχύ τις αποφάσεις της Ζ′ Οικουμενικής Συνόδου.

γ. Τιμούμε τις εικόνες και προσκυνούμε το πρόσωπο

Στη Νίκαια της Βιθυνίας, το 787 συνέρχεται η Ζ′ Οικουμενική Σύνοδος. Στη Σύνοδο αυτή συμμετέχει ο Πατριάρχης Ταράσιος, 350 επίσκοποι και εκπρόσωποι από τις Εκκλησίες της Ρώμης, της Αντιόχειας και της Αλεξάνδρειας. Η Σύνοδος καταδικάζει την εικονομαχία ως αίρεση και δέχεται την απόδοση τιμής στις εικόνες, οι οποίες αναστηλώνονται. Η διδασκαλία της Συνόδου συνοψίζεται στην εξής πρόταση: «ἡ γάρ τῆς εἰκόνος τιμή ἐπί τό πρωτότυπον διαβαίνει». Δηλαδή, οι εικόνες προσκυνούνται τιμητικά και η τιμή αναφέρεται στο εικονιζόμενο πρόσωπο και όχι στα υλικά, από τα οποία είναι φτιαγμένη η εικόνα. Αλλά και η τιμή προς τους αγίους ανάγεται έμμεσα, μέσα από τις εικόνες στον ίδιο το Θεό που έπλασε τον άνθρωπο «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσίν» Του. Στον Θεό, άλλωστε, οφείλεται, μαζί με την ανθρώπινη συνεργασία, η αγιότητα της ζωής των αγίων.

Η σάρκωση του Κυρίου μας επιτρέπει να Τον απεικονίσουμε, χωρίς όμως να λατρεύουμε ή να τιμούμε το υλικό της απεικόνισης αυτής ή ακόμη και τη συγκεκριμένη απεικόνιση. Ο νους του πιστού οδηγείται στο πρωτότυπο (τον Θεό) και Αυτόν μόνο λατρεύει. Η ενανθρώπηση του Θεού μας επιτρέπει την απεικόνισή Του. Εξάλλου, η άρνηση της απεικόνισης του Χριστού αποτελεί και άρνηση της ενανθρώπησης του Θεού στο πρόσωπο του Ιησού και, κατά συνέπεια, υποτίμηση του ανθρώπου και της ύλης. Αντίθετα, η ενανθρώπηση του Θεού οδηγεί την ανθρώπινη φύση

στη θέωση και καθαγιάζει την ύλη. Γι' αυτό και η τιμή στα πρόσωπα των αγίων είναι και τιμή στη ανθρώπινη φύση.

Οι εικόνες στην Ορθόδοξη Εκκλησία, εκτός από τη θεολογική, έχουν και παιδαγωγική σημασία. Είναι τα παραστατικά και ζωντανά μέσα με τα οποία ο πιστός θυμάται και ενατενίζει τη ζωή και την προσωπικότητα των αγίων της Εκκλησίας και, προπάντων, του ίδιου του Χριστού. Είτε βρίσκονται στους ναούς είτε στα σπίτια των χριστιανών αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της λατρευτικής παράδοσης και βοηθούν τους πιστούς να ανάγονται ευκολότερα προς το Θεό και τα πρόσωπα που τιμά η Εκκλησία.

Στη Σύνοδο του 843, στην Κωνσταντινούπολη, καθιερώθηκε η **Κυριακή της Ορθοδοξίας** ως επίσημη εορτή για την αναστήλωση των εικόνων. Από τότε, την πρώτη Κυριακή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής στο τέλος της Θείας Λειτουργίας διαβάζεται η απόφαση της Ζ′ Οικουμενικής Συνόδου («Συνοδικό»). Προσκυνούνται και περιφέρονται οι εικόνες στο ναό, δοξάζεται ο Τριαδικός Θεός και εκφράζεται η ενότητα των ορθόδοξων χριστιανών.

Α

Β

Χάρη στην οριστική αναστύλωσή τους οι Εικόνες υπάρχουν μέχρι σήμερα στην Εκκλησία.
Α. Αγία Φιλοθέη, Ι.Μ. Καθρού, Σαλαμίνα.
Β. Πεντηκοστή του Γ. Κλόντζα, Πάτμος.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η εικονομαχία είναι μια αίρεση στο χώρο της Εκκλησίας με θρησκευτικά κυρίως αλλά και πολιτικά και κοινωνικά αίτια.
- Με την Ζ′ Οικουμενική Σύνοδο (787) η Εκκλησία διατύπωσε τη διδασκαλία της για τις εικόνες. Η εικονομαχία, όμως, τελείωσε το 843 με την οριστική αναστήλωση των εικόνων.
- Η Εκκλησία προσκυνά τις εικόνες και αποδίδει τιμή στο εικονιζόμενο πρόσωπο. Η λατρεία του πιστού αποδίδεται μόνο στον Θεό.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Α. *Στα παλιά τα χρόνια ο Θεός, ο ασώματος και απερίγραπτος, δεν αναπαριστανόταν καθόλου. Τώρα όμως που εμφανίστηκε με σάρκα ο Θεός και έζησε ανάμεσα στους ανθρώπους, ζωγραφίζω την εικόνα του Θεού που μπορεί να γίνει ορατή (τον Ιησού). Δε λατρεύω την ύλη (από μόνη της), αλλά το Δημιουργό της ύλης. Αυτόν που για χάρη μου έγινε ύλη και καταδέχτηκε να κατοικήσει στην ύλη, που μέσω της ύλης κατεργάστηκε τη σωτηρία μου. Δε θα πάψω να σέβομαι την ύλη (την αγιασμένη με τη σάρκωση του Κυρίου) που έγινε αιτία της σωτηρίας μου* (Ι. Δαμασκηνού, *Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνας 1, 16* PG 94, 1245A).

Β. *Σέβομαι, λοιπόν, την ύλη και τη θεωρώ σαν κάτι ιερό· και την προσκυνώ, επειδή μέσω αυτής συντελέστηκε η σωτηρία μου· και τη σέβομαι όχι ως Θεό, αλλά ως κτίσμα γεμάτο θεία ενέργεια και χάρη. Πράγματι, δεν είναι ύλη το ξύλο του σταυρού το τόσο χαριτωμένο και μακαριστό; Πράγματι, δεν είναι ύλη το σεπτό και άγιο όρος, ο τόπος του Γολγοθά; Πράγματι, δεν είναι ύλη η πέτρα που δώρισε τη ζωή, ο άγιος τάφος, η πηγή της ανάστασης μας; Πράγματι, δεν είναι ύλη η μελάνη και τα δέρματα των Ευαγγελίων; Πράγματι, δεν είναι ύλη η ζωογόνα τράπεζα που μας χορηγεί τον άρτο της ζωής; Πράγματι, δεν είναι ύλη το χρυσάφι και το ασήμι, από τα οποία κατασκευάζονται σταυροί και άγιες εικόνες και ποτήρια; Πράγματι, δεν είναι ύλη πάνω από όλα το σώμα του Κυρίου μου και το αίμα Του; Λοιπόν, ή πρέπει να παύσεις να σέβεσαι και να προσκυνάς όλα αυτά ή να παραδεχτείς την εκκλησιαστική παράδοση και την προσκύνηση των εικόνων του Θεού και των φίλων του που... δέχονται ως δώρο πάνω τους το θείο πνεύμα.*

(Ιωάννου Δαμασκηνού, *Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνας 2, 14*
μτφρ. Ν. Ματσούκα, εκδ. Πουρνάρα, Θεσ/νίκη 1988 σ. 277-79.)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να διαβάσετε τα κείμενα που βρίσκονται στη διδακτική ενότητα και να σχολιάστε το περιεχόμενό τους είτε προφορικά στην τάξη είτε με τη μορφή σύντομης εργασίας 100 λέξεων.
2. Να εξετάσετε την «εικόνα», με τη βοήθεια των καθηγητών σας, ως πραγματικότητα ιστορική, καλλιτεχνική, θεολογική, φιλοσοφική.
3. Να βρείτε ποιες άλλες χρήσεις έχει ο όρος «εικόνα» και να τις συζητήσετε (π.χ. κοινωνική εικόνα).
4. Να συντάξετε έναν πίνακα με δύο στήλες, στις οποίες θα καταγράψετε τα ονόματα των προσώπων που έλαβαν μέρος στη διένεξη ως εικονομάχοι και ως εικονόφιλοι. Σε παρένθεση να περιλάβετε επιγραμματικά για τον καθένα τις θέσεις και τη στάση του στην κρίσιμη αυτή για την Εκκλησία και την αυτοκρατορία σύγκρουση.

20. Εκκλησιαστική τέχνη Α′: Ναοδομία και αγιογραφία

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τους ρυθμούς των ναών
- το συμβολισμό των μερών του χριστιανικού ναού
- την πορεία της αγιογραφίας και την ιδιαιτερότητα της βυζαντινής τέχνης
- τον εικονογραφικό κύκλο.

Η εκκλησιαστική τέχνη σε κάθε εποχή διαμορφώνει νέους τρόπους έκφρασης, επηρεασμένη από τα γεγονότα της εκκλησιαστικής ιστορίας, από τα δόγματα της Εκκλησίας και από τον πολιτισμό των λαών που συμπεριλαμβάνει στους κόλπους της. Οι κυριότερες μορφές της εκκλησιαστικής τέχνης είναι: α) η ναοδομία, β) η αγιογραφία και γ) η υμνολογία.

α. Ναοδομία

Ι. Ρυθμοί

Αρχικά οι χριστιανοί τελούσαν τη λατρεία τους στο σπίτι ενός πιστού. Όταν ο αριθμός τους αυξήθηκε, τούς αρκούσε μια απλή αλλά ευρύχωρη αίθουσα που την ονόμαζαν **ευκτήριο οίκο** ή **κυριακό** (οίκος αφιερωμένος στον Κύριο). Στους διωγμούς χρησιμοποίησαν για τη λατρεία τους τις δαιδαλώδεις στοές των υπόγειων κοιμητηρίων - κατακομβών.

Όταν τελείωσαν οι διωγμοί (4ο μ.Χ. αι.) άρχισαν να χτίζουν μεγαλόπρεπους ναούς στο ρυθμό της **βασιλικής**. Η κάτοψή της είναι ορθογώνιο παραλληλόγραμμο, χωρισμένο εσωτερικά σε κλίτη, με παράλληλες σειρές από κίονες. Υπάρχουν τρίκλιτες, πεντάκλιτες, πολύκλιτες βασιλικές. Το όνομα και το σχέδιο του ρυθμού αυτού τα πήραν οι χριστιανοί από ρωμαϊκά οικοδομήματα (αντίγραφα από τις Βασιλικές στοές των αρχαίων Ελλήνων) που χρησιμοποιούνταν ως αγορές και ως δικαστήρια. Γνωστοί ναοί στο χριστιανικό κόσμο είναι η βασιλική της Αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα, της Γεννήσεως στη Βηθλεέμ, του Αγίου Απολλιναρίου στη Ραβέννα και του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα, στους αρχιτέκτονες άρεσε να χτίζουν μικρούς στρογγυλούς ναούς με θόλο ή τρούλο, που χάριζαν πνευματική ανάταση στους πιστούς. Έτσι είναι κτισμένη η Ροτόντα στη Θεσσαλονίκη (εικ. 1). Με την προσαρμογή του θόλου σε τετράγωνη βάση κτίστηκαν τετράγωνοι ή πολυγωνικοί ναοί, όπως ο οκτάγωνος ναός των Αγίων Σεργίου και Βάκχου στην Κωνσταντινούπολη, που λέγονται περίκεντροι ναοί (όλες οι πλευρές απέχουν ίση απόσταση από το κέντρο) (εικ. 2).

1. Ροτόντα, Θεσσαλονίκη. Κτίστηκε από τον Γαλέριο τον 4ο αι. μ.Χ.

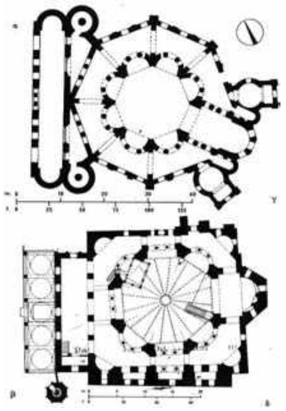

2. Κάτοψη περίκεντρου ναού α) Αγ. Βιταλίου, Ραβένα. β) Αγ. Σεργίου και Βάκχου, Κωνσταντινούπολη.

Οι βυζαντινοί αναζητούσαν, όμως, ένα ρυθμό πιο σύνθετο και έτσι προσπάθησαν να ισορροπήσουν ένα θόλο πάνω στην ορθογώνια βάση της βασιλικής. Ο συνδυασμός

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:04 Σελίδα 78

των στοιχείων αυτών δημιούργησε ένα νέο ρυθμό, αυτόν της βασιλικής με θόλο (6ος μ.Χ. αι.), (εικ. 3). Η βυζαντινή αρχιτεκτονική μπαίνει σε νέα φάση με το αριστούργημα της Αγίας του Θεού Σοφίας. Με τον ίδιο ρυθμό κτίστηκε και ο ναός των Αγίων Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη, που λειτούργησε ως πρότυπο για τους αρχιτέκτονες του ναού του Αγίου Μάρκου στη Βενετία. Η καινοτομία του νέου ρυθμού βασίζεται στη λαμπρή επινόηση του σφαιρικού τριγώνου. Τα τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα συναντώνται στην οροφή σχηματίζοντας μία στεφάνη. Σ' αυτήν στηρίζεται ο θόλος. Στο ανατολικό άκρο προστίθεται μία κόγχη (ιερό βήμα) και στο δυτικό ο νάρθηκας ή πρόναος.

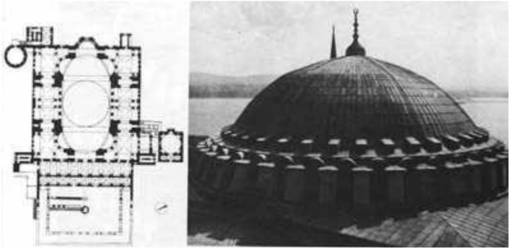

3. Κάτοψη ναού σε ρυθμό βασιλικής με θόλο. Αγ. Σοφία, Κωνσταντινούπολη καί ο θόλος εξωτερικά.

Παρότι η Αγία Σοφία θεωρείτο ναός-πρότυπο για πολλά χρόνια, η βυζαντινή αρχιτεκτονική δεν έμεινε στάσιμη. Εμφανίστηκε νέος ρυθμός, ο εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο (9ος μ.Χ. αι.), (εικ. 4). Ο τρούλος ή θόλος στηρίζεται εκεί που τέμνονται οι δύο κεραίες του σταυρού. Ο σταυρός είναι εγγεγραμμένος σε τετράγωνο το οποίο φαίνεται, αν κοιτάξουμε τη στέγη του ναού. Το ιερό καταλήγει σε τρεις κόγχες.

Ο ρυθμός αυτός φθάνει στην ακμή του κατά τους 11ο-13ο μ.Χ. αιώνες. Γνωστοί ναοί αυτού του ρυθμού είναι ο ναός της Θεοτόκου στη Μονή Οσίου Λουκά στη Βοιωτία, ο Άγιος Ελευθέριος, η Καπνικαρέα στην Αθήνα, η Όμορφη Εκκλησιά – Άγιος Γεώργιος στο Γαλάτσι, η Αγία Σοφία στο Μυστρά, η Μονή της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη και η Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης.

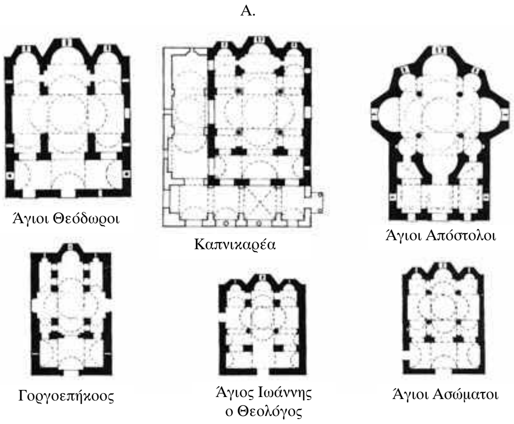

4. Κατόψεις σταυροειδούς βυζαντινού ρυθμού.

ΙΙ. Ο συμβολισμός των μερών του ναού

Στον εγγεγραμμένο σταυροειδή με τρούλο ναό, το τετράγωνο μέσα στο οποίο εγγράφεται ο σταυρός (σταυρική θυσία – Ανάσταση) συμβολίζει τη γη. Ο τρούλος συμβολίζει τον ουρανό. Τα δυο αυτά σχήματα συμβολίζουν το κτιστό και το άκτιστο, επομένως την ανθρώπινη και τη θεϊκή φύση του Χριστού.

Ο συμβολισμός αυτός του ναού απαιτεί και την ανάλογη αγιογραφία που να δίνει την αίσθηση ότι τα εικονιζόμενα πρόσωπα είναι παρόντα και παρακαλούν το Θεό για τους πιστούς.

β. Αγιογραφία

Εικόνες, όπως αναφέρουν οι Πατέρες (Ειρηναίος, 2ος μ.Χ. αι., Ιωαν. Δαμασκηνός, 8ος αι.), υπήρχαν στην Εκκλησία από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής της. Στις κατακόμβες γνωρίσαμε τις νωπογραφίες με θέματα συμβολικά (ιχθύς, αμνός, άγκυρα κτλ.). Ύστερα από τον 4ο μ.Χ. αι. ζωγραφίζονται συγκεκριμένα ιερά πρόσωπα και γεγονότα από τη

5. Ο Ιησούς και οι Απόστολοι, ψηφιδωτό του 5ου μ.Χ. αι., Μιλάνο.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:04 Σελίδα 79

Βίβλο σε φορητές εικόνες και σε τοιχογραφίες, αλλά και σε ψηφιδωτά (εικ. 5), των οποίων η τέχνη είναι εξαιρετικά δύσκολη και προϋποθέτει πολλά στάδια εργασίας. Οι εικόνες αυτές εκφράζουν την πίστη στον Θεάνθρωπο Ιησού, την τιμή με την οποία περιβάλει η Εκκλησία τη Θεοτόκο και προβάλουν τους μάρτυρες ως πρότυπα για τους πιστούς. Ο τεχνίτης ζωγράφιζε διαμορφώνοντας με τη φαντασία του τις μορφές ή αναζητούσε πρότυπα από τη φύση (νατουραλισμός). Έτσι ζωγραφίζονταν οι εικόνες σε όλες τις χριστιανικές κοινότητες της Μεσογείου μέχρι την εικονομαχία. Μετά τον 8ο αιώνα η αγιογραφική τέχνη στην Ανατολή διαφοροποιείται.

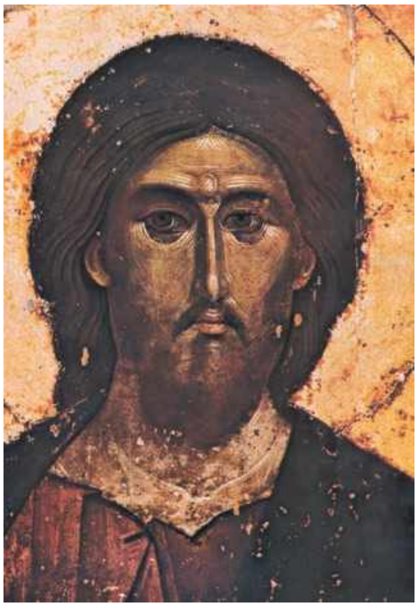

6. Χριστός. Βυζαντινή εικόνα. Άγιον Όρος, 13ος αι.

Σύμφωνα με την Ζ′ Οικ. Σύνοδο, εικόνα είναι η μορφή ενός προσώπου. Δείχνει ότι το πρόσωπο υπάρχει, είναι μοναδικό και αναγνωρίσιμο ανάμεσα σε άλλα ομοειδή. Συνεπώς, η ζωγραφική τέχνη δε δημιουργεί μορφές αλλά αναπαράγει τις ήδη υπάρχουσες. Ο τεχνίτης μπορεί να διαλέξει μόνο το ζωγραφικό τρόπο με τον οποίο θα απεικονίσει τις μορφές του Χριστού, της Θεοτόκου και των αγίων. Όμως η φωτογραφική ομοιότητα με το πρωτότυπο (νατουραλισμός) δεν είναι το ζητούμενο στη βυζαντινή αγιογραφία. Ο τεχνίτης επιλέγει και επαναλαμβάνει ορισμένα βασικά μόνο χαρακτηριστικά, χρησιμοποιώντας το ζωγραφικό σύστημα της ελληνιστικής ζωγραφικής (3ος-1ος π.Χ. αι.) που χαρακτηρίζεται από απουσία βάθους, ανάστροφη προοπτική κ.ά. Επιδιώκουν έτσι να δείξουν ότι τα εικονιζόμενα πρόσωπα δεν υπάρχουν αυτόνομα, αλλά αναφέρονται στον πιστό θεατή που είναι ο ίδιος το κέντρο του έργου τέχνης. Ο λόγος δηλαδή για τον οποίο υπάρχουν εικόνες στην Εκκλησία είναι για να αναζητήσει ο πιστός προσωπική σχέση με τους αγίους, και τελικά με το Θεό. Σε καμία περίπτωση να καθηλωθεί – να ακινητοποιηθεί συναισθηματικά – από θαυμασμό για το έργο τέχνης που έχει απέναντί του ή να θεωρήσει ότι η εικόνα ταυτίζεται με τον άγιο που εικονίζει. Τέλος, η βυζαντινή εικόνα παριστάνει με σύμβολα τον κόσμο των αισθήσεων, ελευθερωμένο όμως από την αμαρτία, «ἀνακαινισμένον ἐν Θεῷ.» (εικ. 6).

γ. Εικονογραφικός κύκλος

Οι εικόνες ενός ναού χωρίζονται σε εικονογραφικές ομάδες-κύκλους, ανάλογα με τη σημασία, το θέμα και τη θέση τους στο ναό. Όσες εικόνες βλέπουμε στην είσοδο, στον τρούλο και στην κόγχη του ιερού Βήματος ενός ναού αποτελούν:

Ι. το **δογματικό κύκλο**, που μας διδάσκει αλήθειες της χριστιανικής πίστης. Στο νάρθηκα, μέσω του οποίου μπαίνουμε στον κυρίως ναό, μας υποδέχεται ο Χριστός κρατώντας Ευαγγέλιο ανοιχτό και μας ευλογεί. Στον τρούλο κυριαρχεί ο Χριστός-Παντοκράτορας. Τον Παντοκράτορα περιβάλλουν Προφήτες και Άγγελοι ή η Θεοτόκος και ο Ιωάννης ο Πρόδρομος. Οι τέσσερις Ευαγγελιστές εμφανίζονται στα τέσσερα σφαιρικά τρίγωνα που στηρίζουν το θόλο. Στην κόγχη του

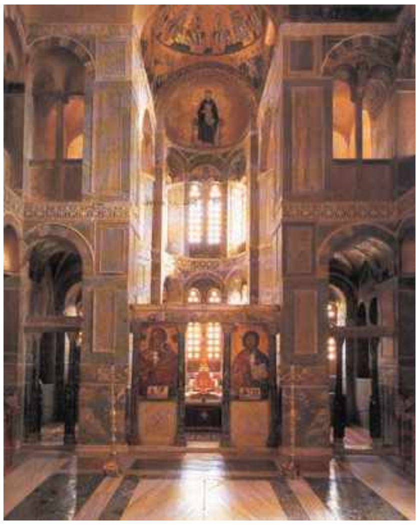

7. Εσωτερικό, κόγχη ιερού, Πλατυτέρα, Καθολικό Μονής Οσίου Λουκά.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:05 Σελίδα 80

8. Η Αποκαθήλωση του Εμμαν. Τζάνε, 17ος αι. Μουσείο Μονής Αγ. Στεφάνου, Μετέωρα.

Ιερού, που ενώνει την οροφή με το δάπεδο, εικονίζεται η Θεοτόκος, γιατί ένωσε τον ουρανό με τη γη. Λέγεται Πλατυτέρα των ουρανών, γιατί αυτή κυοφόρησε τον άπειρο Θεό που και ο ουρανός ακόμα δεν μπορεί να χωρέσει (εικ. 7).

ΙΙ. το **λειτουργικό κύκλο, στον οποίο** εντάσσονται οι εικόνες του Ιερού Βήματος. Η θέση τους είναι κάτω από την Πλατυτέρα και περιλαμβάνουν την παράσταση της *Κοινωνίας των Αποστόλων*. Πιο κάτω εικονίζονται οι Ιεράρχες και οι Διάκονοι, όπως ο Στέφανος. Στην Πρόθεση (αριστερό μέρος του ιερού όπου προετοιμάζονται τα Τίμια Δώρα για τη Θεία Ευχαριστία) εμφανίζεται *ο Χριστός Πάσχων* με τα σύμβολα του Πάθους (Σταυρός και Λόγχη), (εικ. 8). Στο διακονικό (δεξιό μέρος του ιερού, όπως το βλέπει ο πιστός που βρίσκεται μέσα στο ναό) εικονίζονται άγγελοι, προφήτες, παραστάσεις από την Παλαιά Διαθήκη και από τις εμφανίσεις του Χριστού μετά την Ανάσταση.

ΙΙΙ. **τον ιστορικό ή εορταστικό κύκλο,** που βρίσκεται στις τέσσερις καμάρες, στους πλάγιους τοίχους και στο νάρθηκα του σταυροειδούς βυζαντινού ναού. Τα θέματα του είναι 12 (Δωδεκάορτο), συνήθως σκηνές από τη Γέννηση μέχρι την Ανάληψη του Χριστού και εικόνες αγίων της Εκκλησίας.

Παρότι η εικόνα έχει, όπως μάθαμε, πολύ σημαντικό ρόλο στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας, οι βυζαντινοί αγιογράφοι είναι συνήθως άγνωστοι. Με σεμνότητα και ανωνυμία, με την ομορφιά της τέχνης τους δοξολογούν το μεγαλείο του αληθινού δημιουργού, του Θεού.

Η χριστιανική τέχνη αναπτύχθηκε ενιαία σε όλη τη Μεσόγειο κατά τους 10 πρώτους αι.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ναοδομία: ρυθμός βασιλικής, περίκεντρος, βασιλική με θόλο, βυζαντινός σταυροειδής εγγεγραμμένος, που συμβολίζει το κτιστό και το άκτιστο.
- Αγιογραφία: νωπογραφίες, ψηφιδωτά, τοιχογραφίες, φορητές εικόνες. Μέχρι την εικονομαχία χαρακτηρίζονται από τον νατουραλισμό της ελληνιστικής εποχής. Μετά την Εικονομαχία οι μορφές τυποποιούνται. Το σημείο αναφοράς της εικόνας είναι ο θεατής.
- Οι βυζαντινοί αγιογράφοι χρησιμοποίησαν το ζωγραφικό σύστημα της ελληνιστικής εποχής.
- Εικονογραφικοί κύκλοι είναι οι ομάδες εικόνων που βρίσκονται σε συγκεκριμένες θέσεις στο χριστιανικό ναό.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο ζωγράφος δεν είχε πλήρη ελευθερία διαμόρφωσης του έργου του. Τα χρώματα και τα πρόσωπα ήσαν, κατά το πλείστον, καθορισμένα. Αλλά μέσα σ' αυτά τα όρια ο καλλιτέχνης είχε ελευθερία. Ιδιαίτερο βάρος έδινε στο φωτισμό και την έκφραση των ματιών. Όλα τα υλικά στοιχεία προσλαμβάνουν μια άλλη ποιότητα, όλες οι κλασικές, γήινες γραμμές σπάζονται, για να κάνουν τον πιστό να αναγνωρίσει, ότι αυτό που βλέπει στην εικόνα, είναι ακριβώς το ίδιο με την πραγματικότητα γύρω του και ωστόσο διαφορετικό: είναι η μεταμορφωμένη πραγματικότητα, που διασπά τα όρια του φυσικού. Στο βαθμό που οι εικόνες μας μεταδίδουν μια βιβλική γνώση, μας υπενθυμίζουν το λόγο του Θεού. Η εικόνα λοιπόν, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα σιωπηλό κήρυγμα

(Νησιώτης, Ν., «*Περί εικονογραφίας*», *Σύναξη,* Αθήνα 1987, τεύχ. 24, σ. 107).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να παρατηρήσετε το ναό της περιοχής σας και τις αγιογραφίες του. Βρείτε σε ποιο ρυθμό ανήκει και αναζητήστε τα χαρακτηριστικά των αγιογραφιών του.
2. Τι συμβολίζει ο χριστιανικός ναός;
3. Τι είναι οι εικονογραφικοί κύκλοι και ποια θέση κατέχουν μέσα στο ναό;
4. Ποιοι παράγοντες διαμόρφωσαν την βυζαντινή αγιογραφία ύστερα από τον 9ο μ.Χ. αιώνα;
5. Μια ομάδα μαθητών να βρει πληροφορίες από το διαδίκτυο για ναούς βυζαντινού ρυθμού και μια άλλη για ναούς ρυθμού βασιλικής με θόλο.

21. Εκκλησιαστική τέχνη Β′: Υμνολογία

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τα θέματα της Υμνογραφίας
- τα κύρια είδη ύμνων
- την εκκλησιαστική μουσική.

Μια ακόμη τέχνη, αυτή της σύνθεσης θρησκευτικών ύμνων, χρησιμοποιείται για την επικοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό. Ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά τους ύμνους αυτούς λέγεται **Υμνολογία**. **Υμνογραφία** είναι η **ποίηση** και η **μελωδία** που γράφονται για να δημιουργηθεί ένας ύμνος.

Οι πρώτοι ύμνοι προέρχονται από την εβραϊκή θρησκεία, αφού οι πρώτοι χριστιανοί ήταν βαπτισμένοι ισραηλίτες και χρησιμοποιούσαν κυρίως τους *Ψαλμούς* του Δαυίδ.

α. Τα θέματα της Υμνογραφίας

Με την πάροδο του χρόνου, οι χριστιανοί θέλησαν να εκφράσουν αλήθειες της πίστης τους που δεν υπήρχαν στους εβραϊκούς ύμνους. Η τριαδικότητα του Θεού, το Πάθος και η Ανάσταση του Κυρίου ήταν θέματα που τους ώθησαν στη σύνθεση ποιημάτων και μελωδιών με ιδιαίτερο περιεχόμενο και ηχητικό χρώμα. Η δημιουργία ύμνων με γνήσιες ελληνικές εκφράσεις ήταν αναγκαία, αφού η πολιτιστική παράδοση που εκείνη την εποχή επικρατούσε ήταν η ελληνική.

Τα θέματα της εκκλησιαστικής υμνογραφίας προέρχονταν: **α)** από την Αγία Γραφή, **β)** από τα απόκρυφα Ευαγγέλια «ποιητικῇ ἀδείᾳ» (αφού το περιεχόμενό τους από θεολογική άποψη δεν είναι αποδεκτό από την Εκκλησία), **γ)** από τα Μαρτυρολόγια και τα Συναξάρια των αγίων, **δ)** από τα συγγράμματα των Πατέρων της Εκκλησίας και **ε)** από σύγχρονα γεγονότα διαφόρων εποχών (σεισμούς, επιδημίες, πολιορκίες κτλ.).

Σε εποχές κατά τις οποίες αιρετικοί χρησιμοποίησαν ύμνους για να διαδώσουν τις διδασκαλίες τους, παρουσιάζεται αύξηση της παραγωγής ύμνων και από μέρους της Εκκλησίας, στην προσπάθειά της να αντισταθεί με τα ίδια μέσα στη διάδοση των αιρετικών αντιλήψεων.

Αινείτε τον Κύριον.
Τοιχογραφία από τόν Άγ. Νικόλαο στο Τσεπέλοβο της Ηπείρου, 18ος αι.

β. Κύρια είδη ύμνων

Παράλληλα με το περιεχόμενο των ύμνων εξελίσσεται και το μουσικό μέρος. Κατά τον 5ο μ.Χ. αιώνα επικρατεί το **Κοντάκιο** στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Λέγεται ότι ο **Ρωμανός ο Μελωδός**, ο δημιουργός του είδους, συνέθεσε περί τους χίλιους ύμνους.

Το Κοντάκιο ονομάστηκε έτσι, επειδή τύλιγαν το υλικό στο οποίο ήταν γραμμένος ο ύμνος σε ένα μικρό κοντάρι. Αποτελείται από το **προοίμιο**, δηλαδή ένα αρχικό τροπάριο που παρουσιάζει το περιεχόμενο του Κοντακίου και ακολουθούν οι Οίκοι, δηλαδή οι στροφές του Κοντακίου που συνήθως ήταν από 18 μέχρι 24. Όλοι οι **Οίκοι** τελειώνουν με την ίδια φράση που λέγεται

εφύμνιο. Στο γνωστό Κοντάκιο του Ακάθιστου Ύμνου το προοίμιο είναι το «Τῇ Ὑπερμάχῳ» και το **εφύμνιο** τα «Χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε» και «Ἀλληλούϊα».

Κατά τους 6ο και 7ο μ. Χ. αιώνες εμφανίζεται ένα άλλο είδος εκκλησιαστικής ποίησης, ο **Κανόνας**. Ονομάζεται έτσι, επειδή ο μελωδός χρησιμοποιούσε ως κανόνα-χάρακα κάποια συγκεκριμένα γεγονότα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, όπως το θαύμα της σωτηρίας του Ιωνά μέσα στην κοιλιά του θαλάσσιου κήτους, τον ύμνο της Θεοτόκου προς το Θεό κ.ά.

Ο Κανόνας περιέχει **δογματικές αλήθειες και διδάσκει βαθύτερες έννοιες**. Οι πιο φημισμένοι ποιητές Κανόνων είναι ο Ανδρέας, επίσκοπος Κρήτης, ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο Κοσμάς, επίσκοπος Μαϊουμά (7ος - 8ος αι.) κ.ά.

Οι ύμνοι λέγονται και **τροπάρια**, επειδή ο καθένας έχει δικό του τρόπο για να ψαλεί, και η γενική αυτή ονομασία έχει επικρατήσει μέχρι σήμερα.

Ιωάννης Δαμασκηνός και Κοσμάς ο Μελωδός. Νωπογραφία Φώτη Κόντογλου, Καπνικαρέα.

γ. Η εκκλησιαστική μουσική

Τα τροπάρια ψάλλονται με ήχους που προέρχονται από την αρχαία ελληνική μουσική. Ιεράρχες της Δύσης, όπως ο Αμβρόσιος Μεδιολάνων τον 4ο μ.Χ.αιώνα, μετέφεραν από την Ανατολή τη μουσική που πλαισίωνε λατρευτικές εκδηλώσεις. Μέσα στην Εκκλησία σταδιακά διαμορφώθηκαν και παρέμειναν μέχρι σήμερα 8 συνολικά ήχοι, **τέσσερις «κύριοι»** (α′, β′, γ′, δ′) και **τέσσερις «πλάγιοι»** (πλ. του α′, πλ. του β′, βαρύς ή πλ. του γ′ και πλ. του δ′). Πρώτος συστηματοποίησε αυτούς τους ήχους ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός τον 8ο μ.Χ. αι. Η βυζαντινή μουσική συνοδεύει και υπογραμμίζει τη δύναμη του λόγου. Εκτελείται με την ανθρώπινη φωνή, χωρίς τη συνοδεία οργάνων (σύμφωνα με ρητές αποστολικές διατάξεις) και είναι μονοφωνική. Η κύρια αιτία για την οποία η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική παραμένει μέχρι και σήμερα πιστή στη μονοφωνική ψαλμωδία είναι το γεγονός ότι η πολυφωνία δεν υπήρχε στη μουσική πραγματικότητα μέχρι το σχίσμα των Εκκλησιών. Δημιουργήθηκε στη Δυτική Ευρώπη και άρχισε να διαδίδεται και να αρέσει στον κόσμο πολύ αργότερα (14ος αιώνας). Συνεπώς, η Ορθόδοξη Εκκλησία κράτησε την αρχαιότερη παράδοση της βυζαντινής μουσικής, που είχε άλλωστε φτάσει σε μεγάλη τελειότητα, ενώ η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία χρησιμοποίησε άλλα μουσικά είδη.

Η αντιστοιχία ανάμεσα στις ευρωπαϊκές νότες και στις βυζαντινές νότες είναι:

ΠΑ,	ΒΟΥ,	ΓΑ,	ΔΙ,	ΚΕ,	ΖΩ,	ΝΗ
RE,	MI,	FA,	SOL,	LA,	SI,	DO

Η βυζαντινή μουσική, όμως, χρησιμοποιεί διαφορετικές υποδιαιρέσεις ανάμεσα στους φθόγγους μιας μουσικής κλίμακας, από αυτές της ευρωπαϊκής μουσικής.

Η γραφή της βυζαντινής μουσικής απλοποιήθηκε αρκετές φορές μετά τον 9ο αι. (εικ. 3) και, κυρίως, τον 18ο και 19ο αιώνα από σπουδαίους μουσικολόγους. Η βυζαντινή μουσική είναι κοινό κτήμα όχι μόνο όλων των ελληνόφωνων Εκκλησιών, αλλά και των αραβόφωνων ορθοδόξων της Συρίας και της Παλαιστίνης και όλων των ορθοδόξων λαών των Βαλκανίων, και μάλιστα των

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:06 Σελίδα 84

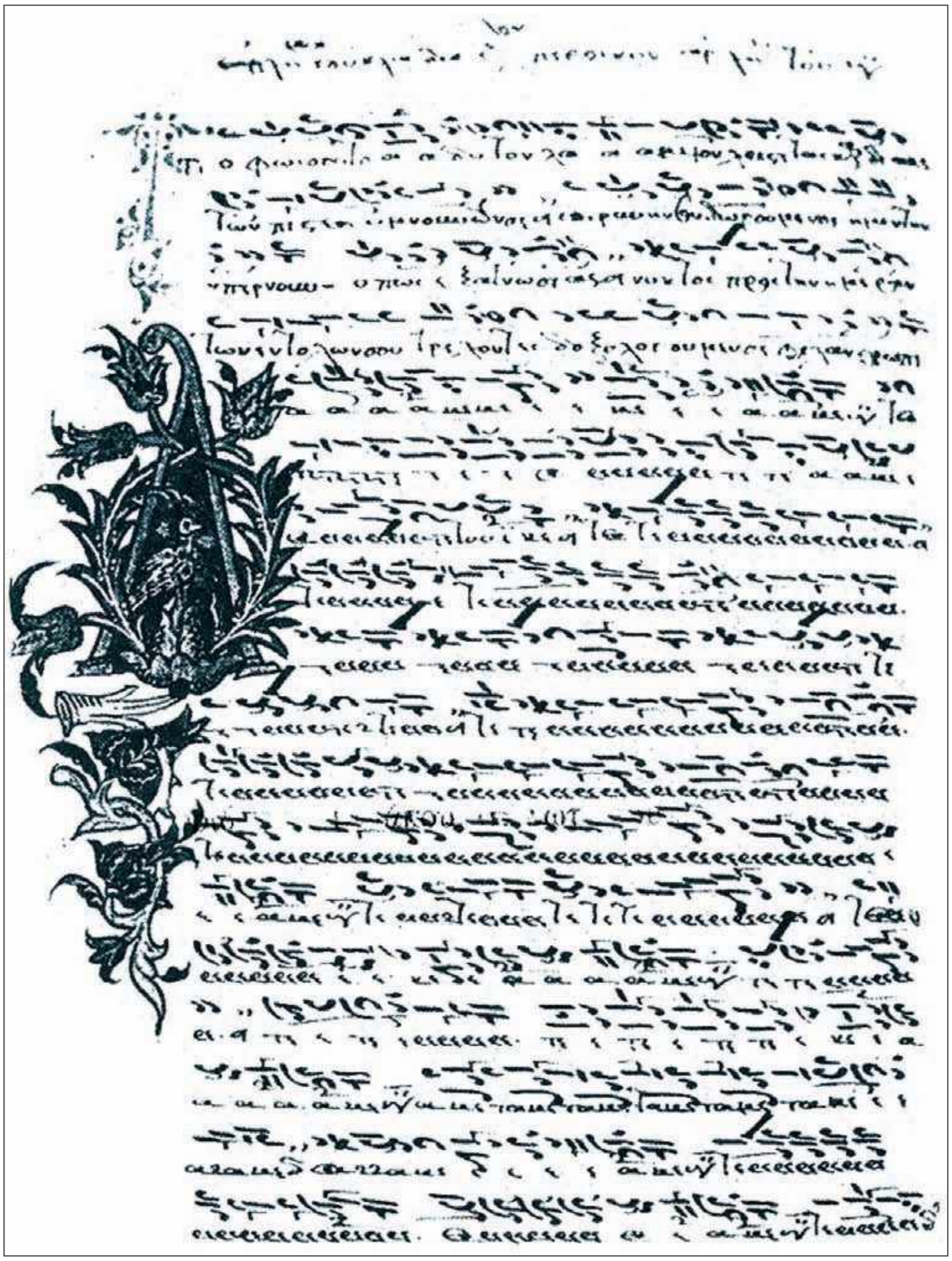

Μουσικό χειρόγραφο
Μονής Σινά, 17ος αι.

Ρουμάνων και των Βουλγάρων και σε μεγάλο μέρος των Σέρβων. Επίσης, ίχνη της ανακαλύπτονται στην ψαλμωδία της Ρωσικής και της Φιλανδικής Εκκλησίας.

Είναι πάντως γεγονός ότι στην Ανατολή, ενώ κατά τούς οκτώ πρώτους χριστιανικούς αιώνες η εξέλιξη της εκκλησιαστικής υμνωδίας (ποίηση και μέλος) ήταν ραγδαία, σήμερα παραμένει η υμνωδία αυτή χωρίς καμιά ποιοτική εξέλιξη για περίπου χίλια διακόσια χρόνια. Είναι καιρός, όμως, να συνεχιστεί η πορεία με μια προσπάθεια απόδοσης των ύμνων σε πιο κατανοητή γλώσσα, ώστε να γίνει εμφανές ότι η διδασκαλία της Εκκλησίας αφορά όλο τον κόσμο, όλων των εποχών και ότι δεν αποτελεί απλώς μουσειακό θησαυρό.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι πρώτοι χριστιανικοί ύμνοι έχουν εβραϊκή προέλευση.
- Στη συνέχεια γράφονται ύμνοι με θέματα από το Ευαγγέλιο, από τα συγγράμματα των Πατέρων, από ιστορικά γεγονότα, από Συναξάρια και Μαρτυρολόγια.
- Το Κοντάκιο εξιστορεί γεγονότα από τη ζωή αγίων προσώπων. Ο Κανόνας έχει δογματικό περιεχόμενο.
- Η βυζαντινή μουσική έχει οκτώ ήχους και είναι φωνητική.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Φῶς ἱλαρόν, ἁγίας δόξης, ἀθανάτου Πατρός, οὐρανίου, ἁγίου μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ. Ἐλθόντες ἐπί τήν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινόν, ὑμνοῦμεν Πατέρα, Υἱόν, καί ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν. Ἄξιόν σε, ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι, φωναῖς αἰσίαις, Υἱέ Θεοῦ, ζωήν ὁ διδούς· διό ὁ κόσμος, σέ δοξάζει. (αρχαίος πρωτοχριστιανικός ύμνος στην ελληνική γλώσσα)

Κοντάκιο του Ρωμανού του Μελωδού
για τη Γέννηση του Χριστού

Προοίμιον

Ἡ παρθένος σήμερον τόν ὑπερούσιον τίκτει, καί ἡ γῆ τό σπήλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει· ἄγγελοι μετά ποιμένων δοξολογοῦσι, μάγοι δέ μετά ἀστέρος ὁδοιποροῦσι· δι' ἡμᾶς γάρ ἐγεννήθη ***παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων θεός***. (εφύμνιον)

Οίκος

Τήν Ἐδέμ Βηθλεέμ ἤνοιξε, δεῦτε ἴδωμεν· τήν τρυφήν ἐν κρυφῇ ηὕραμεν, δεῦτε λάβωμεν τά τοῦ παραδείσου ἐντός τοῦ σπηλαίου, ἐκεῖ ἐφάνη ρίζα ἀπότιστος βλαστάνουσα ἄφεσιν, ἐκεῖ παρθένος τεκοῦσα βρέφος τήν δίψαν ἔπαυσεν εὐθύς τήν τοῦ Ἀδάμ καί τοῦ Δαβίδ, διά τοῦτο πρός τοῦτο ἐπειχθῶμεν ποῦ ἐτέχθη ***παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων θεός***. (εφύμνιον)

Μετάφραση

Προοίμιον

Η Παναγία σήμερα στον κόσμο φέρνει ως άνθρωπο τον Άκτιστο Θεό, και η γη το Σπήλαιο στον Απροσπέλαστο παρέχει· άγγελοι με τους βοσκούς δοξολογούνε και μάγοι έρχονται στο δρόμο με τ' αστέρι· αφού για χάρη μας γεννήθηκε Νέο Παιδί, ο Άχρονος Θεός.

Οίκος

Η Βηθλεέμ άνοιξε τον Παράδεισο, ελάτε να δούμε· την απόλαυση κρυμμένη βρήκαμε, ελάτε να πάρουμε του παραδείσου τα δώρα, μέσα στο Σπήλαιο· εκεί φανερώθηκε δέντρο Υπερφυσικό, που προσφέρει άφεση, εκεί μέσα ευρέθηκε πηγάδι αχειροποίητο, απ' όπου ο Δαβίδ παλιά επιθύμησε να πιεί· εκεί μέσα βρίσκεται Κόρη που εγέννησε Βρέφος και σταμάτησεν αμέσως τη δίψα του Αδάμ και του Δαβίδ· για τούτο προς το Σπήλαιο ας τρέξουμε, εκεί που εγεννήθη Νέο Παιδί, ο Άχρονος Θεός.

(Ρωμανού Μελωδού, *Ύμνοι*, απόδοση στα νέα ελληνικά Αρχιμ. Ανανίας Κουστένης, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2003. Μεταγραφή σε μονοτονικό).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τι είναι το Κοντάκιο και τι είναι ο Κανόνας;
2. Γιατί στη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική δε χρησιμοποιούμε μουσικά όργανα;
3. Από πού αντλούν τα θέματά τους οι εκκλησιαστικοί ύμνοι;
4. Να διαβάσετε στην τάξη τους ύμνους της ενότητας και να εντοπίσετε τις βασικές χριστιανικές αλήθειες που κρύβονται σ' αυτούς.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:06 Σελίδα 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ′
Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ

22. Ο εκχριστιανισμός των σλαβικών λαών

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- το ιεραποστολικό έργο του Κυρίλλου και του Μεθοδίου στους Σλάβους
- τη συμβολή των σλαβικών λαών στην τέχνη
- το πώς βίωσαν την ορθόδοξη πνευματικότητα.

Σλαβικούς λαούς ονομάζουμε τα φύλα εκείνα που εγκαταστάθηκαν στα τέλη του 5ου μ.Χ. αι. στα βόρεια σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Αυτούς τους λαούς προσπάθησαν να εκχριστιανίσουν οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου, για να πετύχουν την ενότητα της αυτοκρατορίας.

Μια ομάδα Σλάβων, οι Μοραβοί, ζήτησαν το 862 μ.Χ. από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ′ να διδαχθούν την ορθόδοξη πίστη. Για το έργο αυτό ο Πατριάρχης Φώτιος (που υπήρξε μια μεγάλη προσωπικότητα της εποχής εκείνης) υπέδειξε τους δυο αδελφούς από τη Θεσσαλονίκη: τον Κωνσταντίνο (που έγινε αργότερα μοναχός και έλαβε το όνομα **Κύριλλος**) και τον **Μεθόδιο**.

α. Το ιεραποστολικό έργο και οι δυσκολίες του

Οι δυο ιεραπόστολοι γνώριζαν τη σλαβική γλώσσα. Οι Μοραβοί, όμως, δεν είχαν αλφάβητο. Έτσι, η μετάδοση της χριστιανικής πίστης μόνο με τον προφορικό λόγο εγκυμονούσε κινδύνους. Ο Κύριλλος, τότε, δημιούργησε το πρώτο σλαβικό αλφάβητο, το οποίο λεγόταν «γλαγολιτικό»*. Αργότερα απλουστεύθηκε, έγινε πιο εύχρηστο και ονομάστηκε «κυρίλλειο».

Στο καινούριο αλφάβητο μεταφράστηκαν η Αγία Γραφή και η Θεία Λειτουργία. Οι δυο βυζαντινοί ιεραπόστολοι, σεβόμενοι την πολιτιστική ταυτότητα των λαών που εκχριστιάνισαν, φρόντισαν ώστε η νεοσύστατη σλαβική Εκκλησία να παραμείνει ανεξάρτητη.

Η πολιτική κατάσταση, όμως, άλλαξε σύντομα και, με την επέμβαση των Φράγκων, ο Μεθό-

Οι άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος, τοιχογραφία 12ου-13ου αι., ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, Μπελιάκοβο Βουλγαρίας.

Χειρόγραφο σε κυριλλική γραφή.

διος βασανίστηκε και φυλακίστηκε (ο Κύριλλος είχε ήδη πεθάνει στη Ρώμη το 869 μ.Χ.). ΄Ετσι εγκαταλείφθηκαν οι περιοχές, για τον εκχριστιανισμό των οποίων είχαν αγωνιστεί με όλες τους τις δυνάμεις τα δύο αδέλφια. Πάντως οι δύο ιεραπόστολοι έδωσαν στους σλαβικούς λαούς την ευκαιρία να αντιληφθούν ότι το μήνυμα του Χριστιανισμού ήταν ανεξάρτητο από εθνότητες, απευθυνόταν σε κάθε άνθρωπο, με πλήρη σεβασμό της πολιτιστικής του ιδιαιτερότητας.

Οι περιοχές που εκχριστιάνισαν οι Κύριλλος και Μεθόδιος.

β. Η συμβολή των Σλάβων στην εκκλησιαστική τέχνη και στην ορθόδοξη πνευματικότητα

Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων πραγματοποιήθηκε τον 9ο μ.Χ. αιώνα. Τότε στάλθηκε από το Βυζάντιο ο αρχιεπίσκοπος Ιωσήφ με συνοδεία κληρικών, ζωγράφων, αρχιτεκτόνων και εργάσθηκε για τον εκπολιτισμό της Βουλγαρίας. Την ίδια εποχή διαδόθηκε η χριστιανική πίστη και στους Σέρβους (Νοτιοσλάβους). Πολλοί ναοί και μοναστήρια ιδρύθηκαν σε διάφορα σημεία της χώρας τους, και η φιλολογία και η εκκλησιαστική τέχνη αναπτύχθηκαν με βάση τα ελληνικά πρότυπα.

Οι ιεραποστολικές βάσεις, που έθεσαν τον 9ο αιώνα οι Κύριλλος και Μεθόδιος, βοήθησαν την Εκκλησία να μεταδώσει τις αλήθειές της και στους Ρώσους τον 10ο αιώνα. ΄Οταν βαπτίστηκαν οι Ρώσοι του Κιέβου και ο ηγεμόνας τους ο Βλαδίμηρος, άρχισε η πολιτιστική ανάπτυξη της Ρωσίας, με τις μεταφράσεις εκκλησιαστικών συγγραμμάτων και της Θείας Λειτουργίας, καθώς και με την ανάπτυξη της ναοδομίας.

Αρχάγγελος Γαβριήλ. 12ος αι. Περίβλεπτος, Οχρίδα, πρώην Γιουγκοσλαβία.

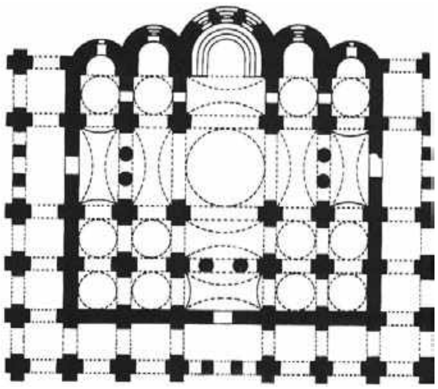

Κάτοψη ναού Αγ. Σοφίας Κιέβου, ρυθμός σταυροειδής μέ θόλο.

Ναός Αγίας Σοφίας Κιέβου.

Η δημιουργία κατά τα μέσα του 11ου αιώνα μοναστικής ζωής στη Ρωσία είχε ως αφετηρία το Άγιο Όρος και τους μοναχούς Αντώνιο και Θεοδόσιο. Από αυτούς δημιουργήθηκε η μονή Κιέβου, που ανέδειξε επισκόπους, συγγραφείς, ζωγράφους και άσκησε μεγάλη επίδραση στον εκκλησιαστικό βίο της Ρωσίας. Η μεγάλη ακμή του ρωσικού μοναχισμού παρατηρήθηκε κατά τον 12ο αιώνα.

Παναγία του Βλαντιμίρ, 12ος αι. Μόσχα. Η εικόνα έδωσε την αγιογραφική κατεύθυνση στους Ρώσους εικονογράφους.

Αγία Τριάδα, έργο του Αντρέα Ρουμπλιόφ. Πινακοθήκη Τρετιάκοφ, Μόσχα.

Παρθένος η Ελεούσα. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Σόφιας, Βουλγαρία.

Αγ. Αχίλλειος, ερείπια της τρίκλιτης βασιλικής στις Πρέσπες, που ανήκαν στη Μητρόπολη Οχρίδας.

Άγ. Ισαάκ, Πετρούπολη (εξωτερική και εσωτερική όψη).

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι Σλάβοι της Μοραβίας εκχριστιανίστηκαν από το Βυζάντιο τον 9ο αιώνα.
- Το έργο αυτό επιτελέστηκε από τους Θεσσαλονικείς Κύριλλο και Μεθόδιο.
- Ο Κύριλλος δημιούργησε το σλαβικό αλφάβητο, στο οποίο μεταφράστηκαν η Αγία Γραφή και η Θεία Λειτουργία.
- Οι δύο ιεραπόστολοι βοήθησαν στην οργάνωση ανεξάρτητης σλαβικής Εκκλησίας.
- Τον ίδιο αιώνα εκχριστιανίστηκαν οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι (νοτιοσλάβοι). Τον δέκατο αιώνα εκχριστιανίστηκαν οι Ρώσοι, με αποτέλεσμα την πολιτιστική και εκκλησιαστική τους οργάνωση.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων και η δημιουργία του σλαβικού αλφαβήτου αποτελεί τη μεγάλη πνευματική προσφορά του ελληνικού πνεύματος και του Βυζαντίου προς τους Σλάβους. ... Με τη δημιουργία του σλαβικού αλφαβήτου η γλώσσα των Σλάβων εντάχθηκε μέσα στον κύκλο των γραφομένων ευρωπαϊκών γλωσσών και έγινε δεκτή ως γλώσσα εκκλησιαστική. Είναι η πρώτη φορά που εισάγεται στην Εκκλησία η χρήση εθνικής γλώσσας. Ως τότε στη λειτουργία και στην Εκκλησία χρησιμοποιούσαν αποκλειστικά μια από τις τρεις γλώσσες, που σύμφωνα με την ευαγγελική παράδοση θεωρούσαν ιερές: την ελληνική, τη λατινική και την εβραϊκή. Με τη χρήση της εθνικής γλώσσας τέθηκαν οι πρώτες βάσεις για τη μετέπειτα ανάπτυξη της εθνικής συνειδήσεως. Όπως επιγραμματικά παρατηρεί ο Διον. Ζακυνθινός «η βυζαντινή αυτοκρατορία, από παράδοση ανεκτική, θυσίασε τον οικουμενισμό της ελληνικής γλώσσας για να διατηρήσει την παγκοσμιότητα της παιδείας της (Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους,* Εκδοτική Αθηνών, τόμ. Η΄, σελ. 94*).*

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Σε ένα χάρτη να εντοπίσετε τις περιοχές στις οποίες κήρυξαν οι ιεραπόστολοι Κύριλλος και Μεθόδιος.
2. Να βρείτε πληροφορίες για τις ρωσικές εικόνες της σχολής του Κιέβου.
3. Να συγκεντρωθεί από μια ομάδα μαθητών υλικό σχετικά με πολιτισμικά στοιχεία του σύγχρονου σλαβικού κόσμου και να εξεταστεί το κατά πόσο αυτά έχουν επηρεαστεί από την ορθόδοξη βυζαντινή παράδοση.
4. Πιστεύετε ότι η στενή πολιτιστική και εκκλησιαστική σχέση Ελλήνων και Σλάβων έχει αποδειχτεί ιστορικά; Αναφέρατε παραδείγματα υποστήριξης και βοήθειας του ενός προς τον άλλο (π.χ. μελετήστε τη στάση της Ρωσίας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας).

23. Η εξάπλωση του Χριστιανισμού στη Δυτική Ευρώπη

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τις προσπάθειες της Δυτικής Εκκλησίας να εξαπλωθεί ο Χριστιανισμός στη Δυτική Ευρώπη
- έναν ξεχωριστό ιεραπόστολο της Δύσης, τον άγιο Πατρίκιο
- τη συμβολή των μοναχικών ταγμάτων στο ιεραποστολικό έργο στη Δυτική Ευρώπη.

Το ιεραποστολικό έργο της ενωμένης Εκκλησίας δεν περιορίστηκε μόνο στο χώρο της Ανατολής, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, αλλά εξαπλώθηκε και στη Δυτική Ευρώπη.

α. Χριστιανοί ιεραπόστολοι στη Δυτική Ευρώπη

Οι **Κέλτες** της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας (4ος αι. μ.Χ.) και οι **Βησιγότθοι**, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη Γαλλία και στη Γερμανία (6ος αι. μ.Χ.), είχαν ασπαστεί το Χριστιανισμό. Οι τελευταίοι, μάλιστα, είχαν μεταφράσει την Αγία Γραφή στη γλώσσα τους. Κατόπιν, οι εισβολές ειδωλολατρικών γερμανικών φύλων στο δυτικό ρωμαϊκό κράτος έγιναν η αφορμή για να εκχριστιανιστούν τα φύλα αυτά είτε από τους ντόπιους πληθυσμούς είτε αργότερα από ιεραποστόλους.

Τα γερμανικά φύλα των **Φράγκων** κατευθύνθηκαν δυτικά, κατέλαβαν τη Γαλατία και ίδρυσαν το Φραγκικό Βασίλειο. Ο βασιλιάς τους Χλοδοβίκος βαπτίστηκε χριστιανός το 496 μ.Χ. Αυτό το γεγονός είχε τεράστια πολιτική σημασία και ήταν ανάλογο με τη μεταστροφή του Μεγάλου Κωνσταντίνου στην Ανατολή. Ο Χλοδοβίκος στη συνέχεια μετέστρεψε στη χριστιανική πίστη τα γερμανικά φύλα των **Βουργούνδιων** (Ν. Γαλλία), των **Λομβαρδών** (Β. Ιταλία) και των **Σουήβων** (Δ. Ιβηρική).

Στα βρετανικά νησιά οι ειδωλολάτρες κατακτητές Αγγλοσάξονες απέκοψαν την παλιά Κελτική από την Ανατολική Εκκλησία. Οι Κέλτες, παρ' όλα αυτά, ανέλαβαν το έργο του εκχριστιανισμού των Αγγλοσαξόνων. Παράλληλα, η Εκκλησία της Ρώμης στην προσπάθειά της να εκχριστιανίσει την Αγγλία, ήρθε σε αντιπαράθεση όχι μόνο με τους ειδωλολάτρες κατακτητές, αλλά και με τους ντόπιους χριστιανούς που είχαν ήδη αναπτύξει τη δική τους εκκλησιαστική ταυτότητα (κελτική χριστιανική παράδοση). Ενώ όμως στην **Αγγλία** ο Χριστιανισμός αρχικά καταπιέστηκε, στις γειτονικές περιοχές της **Σκοτίας** και της **Ιρλανδίας** ιεραπόστολοι (άγιος Κολούμπα και άγιος Πατρίκιος, αντίστοιχα) εκχριστιάνισαν τους ντόπιους πληθυσμούς.

Νωπογραφία του Τζιότο. Ασίζη, Ιταλία. Ο άγιος Φραγκίσκος κηρύττει στα πουλιά. Η μέριμνά του για τη φύση και τα ζώα ήταν εντυπωσιακή.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:08 Σελίδα 91

Ο εκχριστιανισμός των **Σκανδιναβών** (Δανοί, Σουηδοί, Νορβηγοί) άρχισε από τον 9ο αιώνα, ενώ μέχρι τα τέλη του επόμενου αιώνα ο Χριστιανισμός είχε διαδοθεί και στην **Ισλανδία** και στη **Γροιλανδία**.

β. Άγιος Πατρίκιος: παράδειγμα ιεραποστόλου στη Δύση

Ένας ξεχωριστός ιεραπόστολος της Δυτικής Εκκλησίας είναι ο άγιος Πατρίκιος (385/90–461), γόνος σπουδαίας οικογένειας Ρωμαίων, που κατοικούσε στη Βρετανία. Ιρλανδοί ληστές τον άρπαξαν, όταν ήταν παιδί, και τον πούλησαν σκλάβο στην Ιρλανδία. Από εκεί, αφού δραπέτευσε, επέστρεψε στην οικογένειά του στη Μεγάλη Βρετανία. Αργότερα, μελέτησε την πίστη σε μοναστήρι στο νησί Λερίνο (Κυανή Ακτή) και στο Οξέρ της Γαλλίας, όπου έγινε μαθητής του αγίου Γερμανού, και μοναχός περί το 417.

Ο άγιος Πατρίκιος

Ο άγιος Γερμανός τον χειροτόνησε επίσκοπο το 432 και τον έστειλε στην Ιρλανδία. Η σημασία του ιεραποστολικού έργου του ήταν κολοσσιαία, αφού κατάφερε σχεδόν μόνος του με το κήρυγμα, με τη διδασκαλία και με τα θαύματα να βαπτιστούν χιλιάδες Ιρλανδοί. Έχτισε ναούς, σχολεία και μοναστήρια, και θεμελίωσε σε στέρεες βάσεις την τοπική Εκκλησία. Είναι ο εθνικός άγιος των Ιρλανδών και η μνήμη του γιορτάζεται στις 17 Μαρτίου.

Ο Χριστός μέσ' την καρδιά μου

Ο Χριστός είναι με μένα,
Ο Χριστός μέσα σε μένα,
Ο Χριστός πίσω από μένα,
Ο Χριστός ενώπιον μου,
Ο Χριστός πλάι σε μένα,
Ο Χριστός για να με κερδίσει,
Ο Χριστός για να με ξεκουράσει
και να με αποκαταστήσει.
Ο Χριστός κάτω από μένα,
Ο Χριστός πάνω από μένα,
Ο Χριστός στην ησυχία
και στον κίνδυνο,
Ο Χριστός στις καρδιές
όλων όσοι με αγαπούν,
Ο Χριστός στο στόμα
του φίλου και του ξένου.
(Ιρλανδοί μοναχοί)

γ. Μοναχικά τάγματα: ιεραποστολική δράση και αποτελέσματα

Σε αντίθεση με την ορθόδοξη παράδοση, η Δυτική Εκκλησία, στην προσπάθειά της να εδραιώσει τις αρχές της ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς λαούς, αξιοποίησε ιδιαίτερα τα διάφορα μοναχικά της τάγματα: Βενεδικτίνους, Φραγκισκανούς, Δομινικανούς, Ιησουΐτες, Κιστερσιανούς, Τραπιστές κ.ά.

Τα μοναχικά τάγματα της Δυτικής Εκκλησίας, ενώ αρχικά απαιτούσαν αναμόρφωση του εκκλησιαστικού βίου, τελικά υποχώρησαν σε πλήρη υποταγή στο πρόσωπο του Πάπα και στην απαίτηση της Εκκλησίας της Ρώμης να επιβάλει τα λατινικά ως λειτουργική γλώσσα. Συνέβαλαν, όμως, στην ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου των λαών της Δύσης και στην ανάπτυξη των επιστημών.

Αν και τον οργανωμένο μοναχισμό τον έκανε γνωστό στη Δύση ο Μέγας Αθανάσιος, «πατριάρχης» του μοναχισμού στη Δύση θεωρείται ο άγιος Βενέδικτος (480-550 μ.Χ.). Τα τάγματα των Βενεδικτίνων έχουν ηγούμενο που εκλέγεται από τους μοναχούς, οι οποίοι ασχολούνται με την εκκλησιαστική μουσική και παιδεία, καθώς και με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:08 Σελίδα 92

Ο άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης ίδρυσε το 12ο αιώνα το τάγμα των Φραγκισκανών. Κύρια αρετή για το τάγμα αυτό ήταν η αγάπη προς το Θεό, τους ανθρώπους, τα ζώα και τη φύση και η απόλυτη ακτημοσύνη. Ο τρόπος ζωής τους αποτελούσε διαμαρτυρία για τον πλούτο που συσσώρευε η Δυτική Εκκλησία.

Το 1534 ιδρύθηκε από τον Ιγνάτιο Λογιόλα –μετέπειτα άγιο της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας– το τάγμα των Ιησουϊτών («Αδελφότητα του Ιησού»). Σκοπός του ήταν η εδραίωση της ρωμαιοκαθολικής πίστης στα χρόνια της Μεταρρύθμισης, καθώς και το ιεραποστολικό έργο στις νέες χώρες που ανακαλύπτονταν τότε. Το τάγμα έμεινε στην Ιστορία για τις σκληρές μεθόδους που χρησιμοποίησε προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του.

Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα ιπποτικά τάγματα. Είχαν στρατιωτικό χαρακτήρα (π.χ. τάγμα Ιωαννιτών της Ρόδου) και χρησιμοποιήθηκαν στις Σταυροφορίες, προβαίνοντας πολλές φορές σε τέτοιες φρικαλεότητες, ώστε έδιναν την εντύπωση στους ανατολικούς λαούς ότι ο Χριστιανισμός ήταν μια θρησκεία μίσους.

Ο άγιος Βενέδικτος ευλογεί ένα μοναχό.

Αριστερά, Δομικανοί μοναχοί και δεξιά, Φραγκισκανοί μοναχοί

Επικύρωση του κανόνα των Φραγκισκανών. Νωπογραφία του Νίκολα Φρανσέ (15ος αι.).

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η Δυτική Εκκλησία μέχρι τα τέλη του 10ου αιώνα κήρυξε τον Χριστιανισμό σε όλη την Ευρώπη.
- Ο άγιος Πατρίκιος κήρυξε το Ευαγγέλιο στην Ιρλανδία τον 5ο αιώνα και έθεσε τις βάσεις της ιρλανδικής Εκκλησίας. Οι συμπατριώτες του τον έχουν ανακηρύξει εθνικό άγιο.
- Τα μοναχικά τάγματα της Δύσης ήταν πολλά. Η προσφορά τους στο εκπαιδευτικό, κοινωνικό και ιεραποστολικό έργο είναι αξιοσημείωτη. Ο εκλατινισμός των ευρωπαϊκών λαών και η υποταγή τους στον Πάπα συγκαταλέγονται στα αρνητικά αποτελέσματα της δράσης τους.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Οι σημερινοί χριστιανοί είναι κληρονόμοι μιας μακραίωνης ιστορίας εκείνων – απόστόλων, μοναχών, προσκυνητών, ιεραποστόλων, μεταναστών – που άφησαν πίσω τους τις χώρες και τις Εκκλησίες τους, για να υπηρετήσουν το Χριστό, να διακονήσουν τους αδελφούς τους και να κηρύξουν το Ευαγγέλιο εκεί όπου δεν είχε κηρυχθεί ή δεν είχε καν γίνει γνωστό. Μέσα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας στις περισσότερες ηπείρους, και στη συνέχεια της διαδόσεως της αποικιοκρατικής και νεο-αποικιοκρατικής παρουσίας των δυτικών δυνάμεων, οι Εκκλησίες που είχαν την έδρα τους στις Δυτικές κυρίως χώρες ανέπτυξαν ιεραποστολική δραστηριότητα σε όλες τις περιοχές της υφηλίου

(Ion Bria, Πέτρου Βασιλειάδη, *Ορθόδοξη χριστιανική μαρτυρία. Εγχειρίδιο ιεραποστολικής,* εκδόσεις Τέρτιος, Κατερίνη 1989, σ. 197).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Πάνω σε ένα χάρτη της Ευρώπης εντοπίστε τις περιοχές στις οποίες η Δυτική Εκκλησία κήρυξε τον Χριστιανισμό. Στη συνέχεια κάντε έναν κατάλογο με δύο στήλες: στη μια να βάλετε τους λαούς ή τα φύλα που εκχριστιανίστηκαν και στην άλλη την περιοχή στην οποία κατοικούσαν.
2. Ομάδα μαθητών να σχηματίσει κατάλογο των κυριότερων αγίων που τιμώνται και στην Ανατολική και στη Δυτική Εκκλησία.
3. Η τάξη να χωριστεί σε ομάδες των τριών-τεσσάρων μαθητών και κάθε ομάδα να αναλάβει να γράψει μια μικρή εργασία για ένα μοναχικό τάγμα της Δύσης.
4. Ποιο ρόλο διαδραματίζει σήμερα στη Δυτική Εκκλησία ο μοναχισμός;

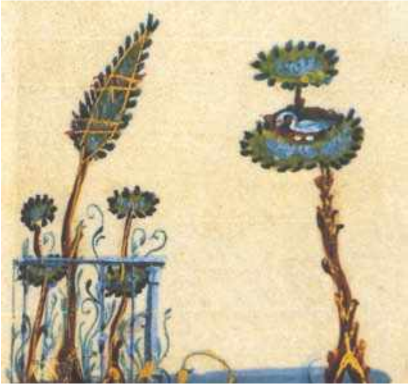

24. Οι άγιοι Ειρηναίος Λυώνος και Αμβρόσιος Μεδιολάνων

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τον άγιο Ειρηναίο, επίσκοπο στη Λυών (2ος μ.Χ. αιώνας), και τον άγιο Αμβρόσιο, επίσκοπο στα Μεδιόλανα (4ος μ.Χ. αιώνας)
- τους αγώνες των δύο επισκόπων για την ειρήνη στην Εκκλησία, τη στήριξη των χριστιανών κατά τη διάρκεια των διωγμών και την προστασία τους από τις αιρέσεις
- την ανάδειξή τους σε μεγάλους εκκλησιαστικούς ηγέτες και αξιόλογους συγγραφείς.

Σε προηγούμενα μαθήματα είδαμε πώς ο Χριστιανισμός εξαπλώθηκε στην Ευρώπη. Τώρα θα γνωρίσουμε δύο μεγάλες μορφές του ευρωπαϊκού Χριστιανισμού.

α. ΄Ενας δραστήριος θεολόγος του 2ου αιώνα: ο Ειρηναίος Λυώνος

Πληροφορίες για τη ζωή του

Ο Ειρηναίος γεννήθηκε στη Σμύρνη περί το 140 μ.Χ. Από τον Τερτυλλιανό, ένα χριστιανό συγγραφέα λίγο μεταγενέστερό του, μαθαίνουμε ότι ο Ειρηναίος ήταν «ακριβής μελετητής κάθε παιδείας», δηλαδή ότι ήταν πολύ μορφωμένος.

Η δράση του ως επισκόπου

Το 177 μ.Χ. ο Ειρηναίος ήταν Πρεσβύτερος στο Λούγδουνο της Νότιας Γαλλίας (τη σημερινή Λυών). Τα χρόνια εκείνα είχε ξεσπάσει ο διωγμός του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου εναντίον των χριστιανών. Τότε, ακριβώς, ο Ειρηναίος χειροτονήθηκε επίσκοπος στη Λυών.

Στα δύσκολα χρόνια των διωγμών, ο Ειρηναίος στήριξε τους χριστιανούς και διαφύλαξε την Εκκλησία από τις διάφορες αιρέσεις που απειλούσαν να διασπάσουν την ενότητά της. Επισφράγισε τη ζωή του με το μαρτύριό του κατά το διωγμό του Σεπτίμιου Σεβήρου το 202 μ.Χ. Η μνήμη του εορτάζεται στις 23 Αυγούστου (για την Ανατολική Εκκλησία) και στις 3 Ιουλίου (για τη Δυτική Εκκλησία).

Το συγγραφικό του έργο

Ο Ειρηναίος υπήρξε αξιόλογος συγγραφέας. Πολλά από τα έργα του έχουν χαθεί. Από αυτά που διασώθηκαν, τα δύο σημαντικότερα είναι το «Κατά αιρέσεων» (ο ακριβής τίτλος του είναι «΄Ελεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως») και το σύγγραμμά του με τίτλο «Επίδειξη του αποστολικού κηρύγματος».

β. Ο Αμβρόσιος Μεδιολάνων: ηγέτης και διδάσκαλος της Εκκλησίας

Πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του ως επισκόπου

Γεννήθηκε περί το 340 μ.Χ. στα Τρέβιρα της Γαλατίας. Το 370 μ.Χ. διορίστηκε ύπατος (ανώτατος διοικητής) στις περιοχές Λιγουρίας και Αιμιλίας, με έδρα τα Μεδιόλανα (το σημερινό Μιλάνο). Την εποχή εκείνη είχε ήδη αποδεχτεί το Χριστιανισμό, αλλά δεν αποφάσιζε να βαπτιστεί και παρέμενε στις τάξεις των κατηχουμένων.

Ως διοικητής, με τη σύνεση και τις αρετές του κέρδισε την εκτίμηση και την αγάπη του λαού. Το γεγονός αυτό υπήρξε η αιτία να εκλεγεί επίσκοπος στα Μεδιόλανα στις αρχές του 374 μ.Χ. Αγωνίστηκε εναντίον της αίρεσης του Αρειανισμού και κατάφερε την καταδίκη της.

Το 390 μ.Χ. ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Α′ κατέσφαξε επτά χιλιάδες αθώους πολίτες στον

Ιππόδρομο της Θεσσαλονίκης. Όταν όμως ο Θεοδόσιος επισκέφθηκε τα Μεδιόλανα, ο Αμβρόσιος του απαγόρευσε την είσοδο στο ναό και τον ανάγκασε δημόσια να μετανοήσει.

Πέθανε στις 4 Απριλίου του 397 μ.Χ. και τάφηκε στη βασιλική των Μεδιολάνων, που ονομάστηκε «Αμβροσιανή», έχοντας αφήσει πίσω του ένα τεράστιο κοινωνικό και θεολογικό έργο, χάρη στο οποίο χαρακτηρίστηκε ως ηγέτης και διδάσκαλος της Εκκλησίας. Η μνήμη του τιμάται –και για την Ανατολική και για τη Δυτική Εκκλησία– στις 7 Δεκεμβρίου.

Το συγγραφικό του έργο

Ο Αμβρόσιος υπήρξε πολυγραφότατος και βαθυστόχαστος εκκλησιαστικός συγγραφέας. Έγραψε πολλά έργα σχετικά με την πίστη, την καταπολέμηση των αιρετικών αρειανιστών και την ερμηνεία των Μυστηρίων. Περίφημοι είναι οι εκκλησιαστικοί ύμνοι του, γνωστοί ως «Αμβροσιανή υμνωδία».

γ. Ειρηναίος και Αμβρόσιος: δύο παραδείγματα για το σύγχρονο Χριστιανισμό της Ευρώπης

Τα κοινά χαρακτηριστικά του Ειρηναίου Λυώνος και του Αμβροσίου Μεδιολάνων είναι τα εξής: ήταν ασυμβίβαστοι σε θέματα πίστης, αναδείχθηκαν σε ικανούς συγγραφείς που με τα έργα τους στήριξαν τους πιστούς, είχαν κοινωνικές ευαισθησίες και αγωνίστηκαν για τα προβλήματα του λαού τους.

Το παράδειγμά τους υπενθυμίζει ότι η χριστιανική ιδιότητα απαιτεί ευαισθησία και αυτοπροσφορά και ότι η δύναμη του Θεού είναι ανώτερη από την εξουσία των ανθρώπων.

Άγ. Αμβρόσιος Μεδιολάνων. Ψηφιδωτό, Μιλάνο.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο Ειρηναίος Λυώνος και ο Αμβρόσιος Μεδιολάνων υπήρξαν δύο σημαντικοί επίσκοποι των πρώτων χριστιανικών αιώνων.
- Από τη ζωή και τα έργα τους πληροφορούμαστε σημαντικά στοιχεία για την ιστορία της χριστιανικής Εκκλησίας .
- Οι μορφές του Ειρηναίου και του Αμβροσίου αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση για τους σύγχρονους χριστιανούς.

ΚΕΙΜΕΝΟ

(Το 177 μ.Χ. αρχίζει ο διωγμός εναντίον των χριστιανών από τον αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο. Είναι η εποχή που ο Ειρηναίος βρίσκεται στη Λυών ως πρεσβύτερος. Δύο χριστιανικές Εκκλησίες, της Λυώνος και της Βιέννας-περιοχής δίπλα στη Λυών-στέλνουν επιστολή προς την Εκκλησία-μητέρα τους, δηλαδή την Εκκλησία της Μ. Ασίας, περιγράφοντας το διωγμό και τα μαρτύριά τους. Είναι πιθανόν να συνέταξε την επιστολή ο ίδιος ο Ειρηναίος).

Οι χριστιανοί που κατοικούμε στη Βιέννα και στο Λούγδουνο απευθύνουμε την επιστολή αυτή προς τους αδελφούς της Ασίας και της Φρυγίας που έχουν την ίδια πίστη μ' εμάς και την ίδια ελπίδα απολύτρωσης.

Δεν είναι δυνατό να σας γράψουμε με ακρίβεια αυτά που υπέφεραν οι μακάριοι μάρτυρες. Διότι οι διώκτες τούς κτύπησαν με όλη τους τη δύναμη...Η δύναμη, όμως, του Θεού τούς έδωσε υπομονή για να αντιπαραταχθούν στους διώκτες τους με ιδιαίτερο θάρρος. ΄Ετσι, οι μάρτυρες θεωρούσαν μικρά όλα αυτά τά φοβερά μαρτύρια, διακηρύσσοντας έτσι ότι τα μαρτύρια ήταν ελάχιστης σημασίας μπροστά στη δόξα που τους ανέμενε στον ουρανό...Υπέμειναν με γενναιότητα τις ύβρεις, τους συρμούς στο έδαφος, τους λιθοβολισμούς, τους ομαδικούς εγκλεισμούς σε φυλακές και όλα όσα επινοούσε το εξαγριωμένο πλήθος...΄Ετσι, οι άγιοι υπέστησαν μαρτύρια που ξεπερνούν κάθε περιγραφή. Σύρθηκαν προς το μαρτύριο με σώματα διαλυμένα από τα βασανιστήρια, τα δε νεκρά σώματά τους έμεναν εκτεθειμένα στο ύπαιθρο...΄Εφυγαν από τη ζωή σαν νικητές. Προχώρησαν προς το Θεό με ειρήνη, χωρίς ν' αφήσουν πόνο και ταραχή στους συγγενείς τους, αλλά μάλλον χαρά και περηφάνια

(Από το βιβλίο *Τα μαρτύρια των πρώτων Χριστιανών*,
εκδ. «Γρηγόριος Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 192-223).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Γιατί ο Ειρηναίος και ο Αμβρόσιος προβάλλονται ως διδάσκαλοι τόσο στην Ανατολική όσο και στη Δυτική Εκκλησία;
2. Τα όσα μάθατε για τους δύο επισκόπους, ποια ιστορικά γεγονότα, που τα διδαχτήκατε στη Βυζαντινή Ιστορία της Β' Γυμνασίου, ανακαλούν στη μνήμη σας;
3. Παρατηρώντας το χάρτη της Ευρώπης και εντοπίζοντας τη γεωγραφική θέση της Λυών και του Μιλάνου, ποιες άλλες περιοχές πιστεύετε ότι επηρέασαν έντονα οι μορφές του Ειρηναίου και του Αμβροσίου;

25. Η Εκκλησιαστική τέχνη στη Δύση

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τα χαρακτηριστικά του ρομανικού και του γοτθικού ρυθμού στη ναοδομία, στην εκκλησιαστική ζωγραφική και στη γλυπτική
- τους συμβολισμούς της δυτικής εκκλησιαστικής τέχνης
- τη βασιλική του Αγίου Πέτρου στο Βατικανό
- την εξέλιξη της εκκλησιαστικής μουσικής μετά τον 9ο μ.Χ. αι.

Η εκκλησιαστική τέχνη, όπως γνωρίσαμε, αναπτύχθηκε ενιαία σε όλη τη λεκάνη της Μεσογείου κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. Όμως οι επιδρομές γοτθικών φύλων, από τον 5ο μ.Χ. αιώνα και μετά, άλλαξαν πολιτιστικά τη Δυτική Ευρώπη. Οι κατακτητές εκχριστιανίστηκαν σταδιακά, αλλά δεν είχαν δική τους αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική. Για το λόγο αυτό στους μεσαιωνικούς ναούς, στη ζωγραφική και στη γλυπτική τους, εμφανίζεται μίμηση της παράδοσης με προσθήκες και αλλαγές.

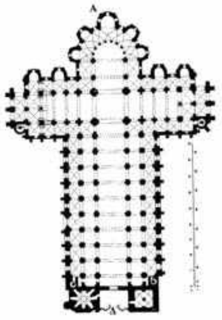

1. Κάτοψη ναού Αγ. Μαρτίνου, Γαλλία. Ρυθμός ρομανικός. Σχήμα ανισοσκελούς σταυρού.

α. Ναοδομία, εικονογραφία και γλυπτική στη δυτική εκκλησιαστική τέχνη

Από τον 11ο αιώνα αποκρυσταλλώνονται διαδοχικά δύο τύποι ναών, ο **ρομανικός** και ο **γοτθικός**. Ο **ρομανικός ρυθμός** γεννήθηκε στη Γαλλία γύρω στο 1000 μ.Χ. και εξαπλώθηκε σε όλη τη Δυτική Ευρώπη. Είναι συνήθως μεγάλη τρίκλιτη βασιλική με μακρύ εγκάρσιο κλίτος στα ανατολικά(εικ. 1). Εκεί όπου συνήθως υπάρχει η αψίδα του Ιερού, ο ρομανικός ρυθμός έχει πολλές μικρότερες αψίδες που αποτελούν παρεκκλήσια. Ο τρούλος έχει κατάληξη πολυγωνική ή πυραμιδοειδή. Χαρακτηριστικοί ναοί ρομανικού ρυθμού είναι η Παναγία του Πουατιέ (Γαλλία), ο Καθεδρικός του Ντάραμ (Αγγλία) (εικ. 2), ο Άγιος Ιάκωβος της Κομποστέλας (Ισπανία).

2. Καθεδρικός ναός Ντάραμ. Ρομανικός ρυθμός. Κεντρικό κλίτος.

Στην Ιταλία, όπου ο ρυθμός αυτός δεν είχε μεγάλη διάδοση, ρομανικά μνημεία εμφανίζονται κυρίως στις βόρειες επαρχίες, εκτός από τη Βενετία στην οποία εμφανίστηκε άλλη αρχιτεκτονική παράδοση, επηρεασμένη από το Βυζάντιο. Στη Βερόνα χτίστηκε ο Άγιος Ζήνων (εικ. 3), στο Μιλάνο ο Άγιος Αμβρόσιος και στην Πίζα ο καθεδρικός ναός. Γνωστότερος ναός που σώζεται μέχρι σήμερα είναι το Βαπτιστήριο της Φλωρεντίας.

3. Αγ. Ζήνων, Βερόνα, Ιταλία. Ρομανικός ρυθμός.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:09 Σελίδα 98

4. Κόγχη με τόν Χριστό εν δόξη. Βουργουνδία 12ος αι. Ρομανική ζωγραφική.

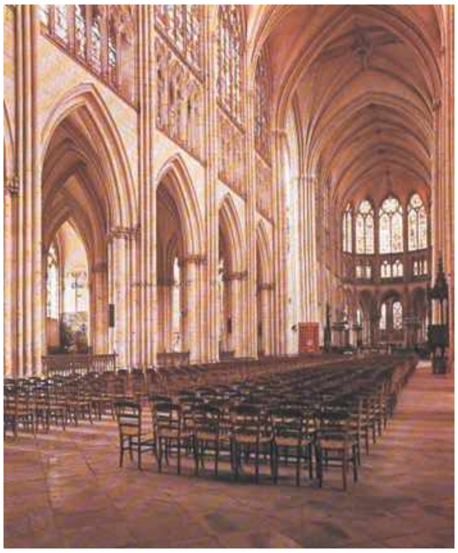

5. Εσωτερικό του ναού της Τρουά. Γαλλία. Γοτθική αρχιτεκτονική.

Οι ναοί αυτοί θυμίζουν κάστρο. Η εικόνα τους είναι επιβλητική, δίνουν την αίσθηση σταθερότητας, ασφάλειας και δύναμης. Οι δυνατοί πέτρινοι τοίχοι που ύψωναν οι νεοβαπτισμένοι τεχνίτες του ναού εκφράζουν την πίστη τους στην ικανότητα της Εκκλησίας να μάχεται τις δυνάμεις του Σκότους ως την ημέρα της Κρίσης. Η διακόσμηση με ανάγλυφα είναι αυστηρή και εντυπωσιακή. Οι εικόνες ρομανικού ρυθμού, νωπογραφίες και ψηφιδωτά, θυμίζουν αρκετά τις βυζαντινές εικόνες και χαρακτηριστικό τους είναι οι σχηματοποιημένες, αλύγιστες μορφές (εικ. 4).

Το 12ο αιώνα οι τεχνίτες στη Γαλλία δημιούργησαν το **γοτθικό ρυθμό** (εικ. 5). Κράτησαν μόνο τον πέτρινο σκελετό από το ρομανικό ρυθμό και μετέτρεψαν τις στρογγυλές του αψίδες σε αιχμηρές. Στη θέση των τοίχων μπήκαν μεγάλα παράθυρα με υαλογραφήματα (βιτρώ), (εικ. 6). Χάρη σ' αυτά οι ναοί έγιναν εντυπωσιακοί εσωτερικά και εξωτερικά. Ο θόλος τώρα είναι ψηλότερος. Το βάρος εξαφανίζεται και το κτίριο δίνει την εντύπωση ότι υψώνεται με φορά προς τα επάνω. Στα γλυπτά και στις εικόνες οι μορφές βελτιώνονται, επίσης, ως προς την κίνηση (εικ. 7).

6. Σαμουήλ καί Νώε. Υαλογραφήματα (vitraux) στη Μητρόπολη του Καντέρμπουρι, Αγγλία. 12ος αι.

7. Η Παρθένος και το Βρέφος. (Βιτάλε Ντα Μπολόνια). Γοτθικός ρυθμός. 14ος αι. Μουσ. Βατικανού.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:09 Σελίδα 99

Γνωστότεροι ναοί γοτθικού ρυθμού σήμερα είναι η Παναγία των Παρισίων, το Αβαείο του Ουέστμινστερ, η Μητρόπολη του Στρασβούργου.

Στην Ιταλία ο ρυθμός αυτός δεν άσκησε μεγάλη επίδραση στη ναοδομία. ΄Εχουμε, όμως, το γνωστό υστερογοτθικό Ντουόμο του Μιλάνου. Φτάνοντας στο 15ο μ.Χ. αι. η τέχνη επιστρέφει στην καλλιτεχνική παράδοση της αρχαιότητας. Στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική αναβιώνουν αρχαίοι ρυθμοί και στοιχεία. Κυριαρχεί ο νατουραλισμός, που χαρακτήριζε την ελληνιστική αλλά και την εκκλησιαστική τέχνη των εννέα πρώτων αιώνων. Το κάθε άγαλμα ή εικόνα δεν είναι μόνο σύμβολο, αλλά αυτοδύναμη μορφή με συναισθήματα που πρέπει να εκφραστούν. Η εκκλησιαστική γλυπτική και ζωγραφική τον 15ο αιώνα αποκτούν προοπτική και φυσικότητα, όπως παρατηρούμε στα σωζόμενα έργα του Ντονατέλο και του Βερόκιο ή του Τζιότο και του Φρα Αντζέλικο(14ος-15ος αι.). Οι καλλιτέχνες πρέπει να πείσουν με συγκεκριμένες, σύμφωνα με τις προσωπικές τους αντιλήψεις περί τέχνης, ζωγραφικές κινήσεις το θεατή ότι απέναντί του έχει μια αυτόνομη πραγματικότητα και όχι απλώς μια εικόνα. Το 16ο μ. Χ. αι. η **ακμή της Αναγέννησης** κυριαρχεί πλήρως στην Ιταλία (εικ. 8, 9).

8. Θρήνος για τον Χριστό. ΄Εργο του Τζιότο, στο μεταίχμιο της Αναγέννησης

9. Μνημείο του Σίξτου Δ′. Εποχή Αναγέννησης.

β. Ο ναός του Αγίου Πέτρου στο Βατικανό

Την αναγεννησιακή αρχιτεκτονική, ζωγραφική και γλυπτική μπορούμε να γνωρίσουμε σε μια επίσκεψή μας στην πεντάκλιτη βασιλική του Αγίου Πέτρου στο Βατικανό. Στο ίδιο μέρος υπήρχε ο πρώτος ναός του Μ. Κωνσταντίνου που κατεδαφίστηκε τον 16ο αιώνα με εντολή του Πάπα Ιουλίου Β′ και ξαναχτίστηκε ως σταυροειδής με τρούλο, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Μπραμάντε και του Μιχαήλ Άγγελου.

Ο τρούλος είναι έργο του Μιχαήλ Άγγελου, έχει ύψος 131 μ. και διακοσμήθηκε με ψηφιδωτές εικόνες του Χριστού, της Θεοτόκου και των Πατέρων της Εκκλησίας. Αργότερα ο ναός διαμορφώθηκε σε βασιλική, με επέκταση προς τα δυτικά και με κατασκευή τριών κλιτών που χωρίζονται με πεσσούς διακοσμημένους με προσωπογραφίες Παπών. Ο αρχιτέκτονας Μπερνίνι διαμόρφωσε την πρόσοψη σε ρυθμό μπαρόκ. Για να αναδειχθούν τα προπύλαια του ναού, έδωσε ελλειψοειδές σχήμα στην πλατεία μπροστά από το ναό και την πλαισίωσε με διπλή σειρά κιόνων και με 162 αγάλματα. Πολλά γνωστά έργα τέχνης βρίσκονται στο ναό όπως ο θρόνος του αγίου Πέτρου (εικ. 10). Η Pietá του Μιχαήλ Άγγελου και έργα του Ραφαήλ βρίσκονται σε παρεκκλήσια, με γνωστότερο την Cappella Sixtina (παρεκκλήσι του πάπα Σίξτου), και σε βοηθητικές αίθουσες του Βατικανού (εικ. 11, 12).

10. Θρόνος του Αγ. Πέτρου. ΄Εργο του Μπερνίνι. Βατικανό.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:10 Σελίδα 100

11. Ο θόλος της Καπέλα Σιξτίνα.
Έργο του Μιχαήλ Άγγελου. Νωπογραφία

12. Ο Κατακλυσμός του Μιχαήλ Άγγελου.
Νωπογραφία στην Καπέλα Σιξτίνα.

γ. Εκκλησιαστική μουσική στη Δυτική Ευρώπη

Σημαντική έκφραση της εκκλησιαστικής μουσικής στη δυτική Ευρώπη αποτελεί το **Γρηγοριανό Μέλος**, δηλαδή η μουσική της Ρωμαϊκής Εκκλησίας έτσι όπως ορίστηκε από τον Πάπα Γρηγόριο τον Διάλογο (6ος αι. μ.Χ.), που χρησιμοποίησε υλικό και από τη βυζαντινή μουσική. Κατά τους πρώτους οκτώ χριστιανικούς αιώνες η εκκλησιαστική μουσική στη Δύση διατηρούσε σχετικές ομοιότητες με την εκκλησιαστική μουσική της Ανατολής: ήταν μονοφωνική μουσική, ψαλλόμενη από χορό στον ίδιο ήχο και χρησιμοποιούσε κλίμακες παρόμοιες με αυτές της βυζαντινής μουσικής (διατονικό γένος ήχων, όπως ο α΄, ο πλάγιος του α΄, ο δ΄ και ο πλάγιος του δ΄). ΄Ελκει την καταγωγή από τη ρωμαϊκή εποχή, η εκκλησιαστική μουσική της οποίας ήταν επηρεασμένη από την αρχαία ελληνική μουσική.

Το Γρηγοριανό Μέλος το διακρίνει ο ελεύθερος ρυθμός και δε χωρίζεται σε μέτρα, επειδή το κείμενο που ψάλλεται δεν είναι διαμορφωμένο σε στίχους, αλλά είναι σε μορφή πεζού λόγου. Όταν το Γρηγοριανό Μέλος άρχισε σιγά-σιγά να παραγκωνίζεται, άλλα μουσικά εκκλησιαστικά είδη δημιουργήθηκαν και πέρασαν στο προσκήνιο. Έτσι, τον 9ο και το 10ο μ.Χ. αι. εμφανίστηκε το απλό όργανο (organum), όρος που δηλώνει τις πρώτες μορφές πολυφωνίας. Στην αρχή ήταν αυτοσχέδιο τραγούδι. Πάνω σε ένα Γρηγοριανό Μέλος αυτοσχεδίαζαν μια δεύτερη μελωδία, την αντιφωνή, ενώ η πολυφωνία, με την ουσιαστική σημασία του όρου, «επινοήθηκε» στα τέλη της 1ης χιλιετίας μ.Χ. Το Γρηγοριανό Μέλος, επομένως, αποτέλεσε τη βάση της ευρωπαϊκής μουσικής .

Εκκλησιαστικό όργανο που χρησιμοποιούν οι ρωμαιοκαθολικοί.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Αρχιτεκτονική αφετηρία για τους ναούς στη Δυτική Ευρώπη αποτελεί ο ρυθμός της βασιλικής με προσθήκες και τροποποιήσεις. Οι ναοί ρομανικού και γοτθικού ρυθμού που εμφανίζονται αρχικά στη Γαλλία και μετά σε όλη τη Δυτική Ευρώπη είναι ογκώδεις και εντυπωσιακοί.
- Η ζωγραφική και η γλυπτική αυτών των αιώνων υστερούν σε πλαστικότητα και φυσικότητα. Η κεντρική και η νότια Ιταλία έμειναν προσκολλημένες στην αρχαία εκκλησιαστική ναοδομία και ζωγραφική.
- Το 15ο και 16ο αι. η στροφή στην αρχαιότητα χαρακτηρίζει την εκκλησιαστική τέχνη ολόκληρης της Δυτικής Ευρώπης. Κυριαρχεί ο νατουραλισμός. Η βασιλική του Αγίου Πέτρου συνδυάζει αναγεννησιακά στοιχεία με ρυθμό μπαρόκ.
- Τέλος, η μουσική από τη μονοφωνία του Γρηγοριανού Μέλους φτάνει στην πολυφωνία τον 11ο αι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να βρείτε ένα χαρακτηριστικό έργο για κάθε ζωγράφο, για κάθε γλύπτη και για κάθε αρχιτέκτονα της Αναγέννησης και να σημειώσετε πάνω σε ένα χάρτη τις πόλεις στις οποίες τα έργα βρίσκονται σήμερα.
2. Να βρείτε πληροφορίες για τον Τζιότο και για τον Ραφαήλ.
3. Να συγκρίνετε τις βυζαντινές εικόνες του βιβλίου σας με τις αναγεννησιακές. Να επισημάνετε και να σχολιάσετε ομοιότητες και διαφορές.
4. Παρατηρήστε μια εικόνα ρομανικής τέχνης και μια βυζαντινής τέχνης. Διαπιστώνετε κάποια σχέση μεταξύ τους;

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:10 Σελίδα 102

26. Το σχίσμα του 1054: γεγονός μεγάλης οδύνης

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τα αίτια που προκάλεσαν το Σχίσμα μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας
- τις οδυνηρές συνέπειες του Σχίσματος σε Ανατολή και Δύση
- τις προσπάθειες που έγιναν για την άρση του Σχίσματος.

Με τη διαίρεση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε Ανατολική και Δυτική, αργά αλλά βαθμιαία διακρίθηκε και η Εκκλησία σε Ανατολική και Δυτική. Τον 11ο μ.Χ. αιώνα οι διαφορές μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας είχαν πολλαπλασιαστεί και ενταθεί.

α. Η απομάκρυνση Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας. Τα αίτια του Σχίσματος

Τον 5ο και τον 6ο μ.Χ. αιώνα ο Πάπας αντιδρά έντονα στα ίσα «πρεσβεία τιμής», (ισοτιμία) των δύο Εκκλησιών (Ανατολικής και Δυτικής), που είχαν αναγνωριστεί από τις Β′ και Δ′ Οικουμενικές Συνόδους. Στους αιώνες αυτούς η Ανατολική Εκκλησία αναπτυσσόταν και άκμαζε, ενώ η Δυτική παρακολουθούσε τις διαρκείς πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που συντελούνταν στη Δυτική Ευρώπη και προσπαθούσε να διατηρήσει το κύρος και τη δύναμη που είχε τους πρώτους μετά Χριστόν αιώνες.

Στις αρχές του 9ου αι. οι Εκκλησίες Ανατολής και Δύσης βρίσκονται σε διένεξη με αφορμή τη χειροτονία του Φωτίου και την εκλογή του, σε ελάχιστο χρόνο, ως Πατριάρχη. Η διαδικασία αυτή δεν προβλέπεται από τους κανόνες της Εκκλησίας και γι' αυτό το λόγο δε γίνεται αποδεκτή από τη Δυτική Εκκλησία. Το 879 αναγνωρίζεται τελικά ο Φώτιος ως νόμιμος Πατριάρχης και από τη Δυτική Εκκλησία, και η κρίση μεταξύ των Εκκλησιών εκτονώνεται. Στη σύγκρουση, όμως, είχαν αναδειχθεί δογματικές και εκκλησιαστικές διαφορές:

α. Στο «Σύμβολο της Πίστεως» η Δυτική Εκκλησία προσέθεσε τη λέξη filioque (Το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και εκ του Υιού). Όμως, αυτή η διπλή εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος και από τον Πατέρα και από τον Υιό καταλύει το δόγμα της Αγίας Τριάδας, γιατί κάθε πρόσωπό της είναι μοναδικό, ανεπανάληπτο και έχει τα δικά του αποκλειστικά χαρακτηριστικά (ο Πατέρας είναι αγέννητος-άναρχος, ο Υιός γεννάται από τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα). Η ανάμειξη των αποκλειστικών αυτών ιδιοτήτων των προσώπων της Αγίας Τριάδας δημιουργεί σύγχυση και ακυρώνει την κοινωνία τους στη βάση της ισότητας και της διαφοράς. Με την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος και από τον Πατέρα και από τον Υιό δεν έχουμε μόνο διαρχία στην Αγία Τριάδα αλλά και μία σαφή υποτίμηση του Αγίου Πνεύματος.

Αγ. Μάρκος ο Ευγενικός
Υπέρμαχος της Ορθοδοξίας στη Σύνοδο Φεράρας-Φλωρεντίας. Εικόνα του 18ου αι.

β. Η Δυτική Εκκλησία άρχισε να περιβάλλει το θεσμό του επισκόπου Ρώμης με εξουσία ασυνήθιστη για την υπόλοιπη Εκκλησία. Αναγνωρίζεται, δηλαδή, το ιδιαίτερο πρωτείο του Πάπα σε θέματα διοίκησης και πίστης στην Εκκλησία, ο οποίος έτσι τείνει να αντικαταστήσει το συνοδικό σύστημα της Εκκλησίας.

Αν και οι κύριες αιτίες του Σχίσματος ήταν δογματικές, η οριστική ρήξη μεταξύ των Εκκλησιών επήλθε εξαιτίας κρίσης στην Ιταλία, στα μέσα του 11ου μ.Χ. αι.

Οι κάτοικοι της νότιας Ιταλίας και της Σικελίας θαύμαζαν τις παραδόσεις και τη λαμπρότητα της Ανατολικής Εκκλησίας και Αυτοκρατορίας. Ο Πάπας Λέων Θ′ (1049-1054) προσπάθησε να εισαγάγει τα λατινικά έθιμα στη λατρεία, στην εκκλησιαστική και στην κοινωνική ζωή των περιοχών αυτών. Ο Πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος (1043-1069) αντέδρασε σθεναρά και έδωσε εντολή να κλείσουν όλα τα λατινικά μοναστήρια και ναοί στην Κωνσταντινούπολη. Η αφορμή για το Σχίσμα δόθηκε.

β. Το Σχίσμα: *γεγονότα και σύγκρουση των Εκκλησιών*

Ο Πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος με επιστολή του καταδικάζει με σφοδρότητα τις καινοτομίες της Δυτικής Εκκλησίας. Ο Πάπας ορίζει τον καρδινάλιο Ουμβέρτο επικεφαλής της αποστολής που θα μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη να παραδώσει επιστολές προς τον αυτοκράτορα και τον Πατριάρχη. Με τις επιστολές αυτές ο Πάπας Λέων Θ′ διεκδικεί την προσάρτηση των Εκκλησιών της Βουλγαρίας και της Ιλλυρίας στη δικαιοδοσία του, ενώ συγχρόνως αμφισβητεί τον τίτλο του Οικουμενικού Πατριάρχη για τον Μ. Κηρουλάριο. Όταν ο Ουμβέρτος πληροφορείται το θάνατο του Πάπα (15/4/1054), επισπεύδει τις κινήσεις του.

Ο Οικ. Πατρ. Αθηναγόρας Α′ και ο Πάπας Παύλος ΣΤ′ (25/7/1967), οι πρωτεργάτες του διαλόγου Ανατολής και Δύσης.

Ο Ουμβέρτος φέρεται αλαζονικά. Υποστηρίζει απόλυτα το παπικό πρωτείο. Ο Μ. Κηρουλάριος, από την πλευρά της Ανατολικής Εκκλησίας, πιστεύει ότι ο Πάπας πρέπει να διαπραγματεύεται μαζί του ως ίσος προς ίσο. Είναι έτοιμος να καταδικάσει απερίφραστα όλες τις καινοτομίες της Δυτικής Εκκλησίας.

Το κλίμα φορτίστηκε, όταν διαβάστηκαν οι επιστολές του Πάπα από τους αντιπροσώπους του. Στην απογευματινή Θεία Λειτουργία του Σαββάτου, της 16ης Ιουλίου 1054, την ώρα της τέλεσης του μυστηρίου, ο καρδινάλιος Ουμβέρτος προκλητικά καταθέτει, μαζί με τους άλλους δύο παπικούς αντιπροσώπους, στην Αγία Τράπεζα του ναού της Αγίας Σοφίας τον αφορισμό του Πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριου και των κυριότερων συνεργατών του και αναθεματίζει ολόκληρη την Ορθόδοξη Εκκλησία. Οι δυτικοί αντιπρόσωποι αποχωρούν επιδεικτικά από το ναό.

Ο Πατριάρχης συγκαλεί στις 24 Ιουλίου 1054 Σύνοδο, στην οποία αναθεματίζει και αφορίζει τους συντάκτες της επιστολής της Δυτικής Εκκλησίας και όλους όσοι την ακολουθούν.

Οι Πατριάρχες της Ανατολής (Ιεροσολύμων, Αντιοχείας και Αλεξανδρείας) ενημερώνονται για τα γεγονότα από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και συντάσσονται μαζί του, παραμένοντας πιστοί στην Ορθοδοξία.

Το Σχίσμα των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης είναι πια πραγματικότητα.

γ. Συνέπειες του Σχίσματος σε Ανατολή και Δύση

Το Σχίσμα αποτελεί καμπή στην ιστορία της Εκκλησίας. Οι συνέπειές του συνοψίζονται στα εξής:

Ο Πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης αυξάνει βαθμιαία την πνευματική κυριαρχία στην Ανατολή, όπου διατηρείται το συνοδικό σύστημα στη διοίκηση της Εκκλησίας.

Για την πολιτική ζωή της αυτοκρατορίας το Σχίσμα είναι καταστροφικό. Η Δύση εκτρέφει συνεχώς σχέδια κατάκτησης της Ανατολής με τις Σταυροφορίες. Με την τέταρτη Σταυροφορία (1202-1204) καταλαμβάνει και καταστρέφει την Πόλη. Προσπαθεί να επιβάλει στα κατακτημένα μέρη τα λατινικά έθιμα. Αντιμετωπίζει τους ορθοδόξους ως εχθρούς χειρότερους και από τους μουσουλμάνους, οι οποίοι αποτελούσαν το πρόσχημα της Σταυροφορίας.

Λίγους αιώνες αργότερα, η Δυτική Εκκλησία γνωρίζει κρίσεις και διαδοχικά σχίσματα (π.χ. Προτεσταντισμός) που είχαν ως αιτία τους τις αυταρχικές θέσεις της ρωμαϊκής Εκκλησίας σε ζητήματα εκκλησιαστικά, αλλά και πολιτικά.

δ. Προσπάθειες άρσης του Σχίσματος των Εκκλησιών

Από το 1054 μέχρι την άλωση της Κωνσταντινούπολης, το 1453 έγιναν απόπειρες για την άρση του Σχίσματος. Οι αυτοκράτορες –κυρίως οι Παλαιολόγοι– περίμεναν βοήθεια από τη Δύση για να αντιμετωπίσουν τους Σελτζούκους Τούρκους και κατόπιν τους Οθωμανούς. Οι απαιτήσεις, όμως, των Παπών για κυριαρχία και υπαγωγή της Ανατολής στην εκκλησιαστική τους δικαιοδοσία εύρισκαν εμπόδιο το ορθόδοξο εκκλησιαστικό φρόνημα του λαού.

Ιωάννης Η′ Παλαιολόγος στη Φλωρεντία. Πίνακας του B. Gozzoli. Ανάκτορο των Μεδίκων. Φλωρεντία

Οι σημαντικότερες προσπάθειες ένωσης των Εκκλησιών επιχειρήθηκαν με τη Σύνοδο της Λυών (1274) και της Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439).

Στη Λυών, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η′ Παλαιολόγος προσπάθησε να ενώσει τις δύο Εκκλησίες, για να ενισχύσει πολιτικά και στρατιωτικά την ανατολική αυτοκρατορία, η οποία κινδύνευε από τους Τούρκους. Οι αξιώσεις του Πάπα και η αντίδραση που αυτές προκάλεσαν εμπόδισαν την ένωση των Εκκλησιών.

Για τον ίδιο λόγο συμμετείχε στη Σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας ο Ιωάννης Η′ Παλαιολόγος. Πολλοί υπέγραψαν την ένωση, πιεζόμενοι με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο. Ελάχιστοι αντέδρασαν, με πρώτο τον Μάρκο τον Ευγενικό, επίσκοπο Εφέσου. Τα Πατριαρχεία της Ανατολής συμφώνησαν με τη θεολογία του Μάρκου και η ένωση –περισσότερο υποτέλεια στη Δύση θα ήταν– ακυρώθηκε στην πράξη.

Οι προσπάθειες πάντως «ἵνα πάντες ἕν ὦσιν» (για την ενότητα της Εκκλησίας) δε σταμάτησαν ποτέ. Στα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν αδύνατη κάθε απόπειρα για έναν εκκλησιαστικό διάλογο. Στον εικοστό, όμως, αιώνα έγιναν βήματα προόδου σε επίπεδο διαλόγου και επικοινωνίας μεταξύ του Ανατολικού και Δυτικού Χριστιανισμού.

Πώς ο Μάρκος ο Ευγενικός περιγράφει τον πόθο του για ένωση, σε επιστολή του προς τον Πάπα κατά την έναρξη της Συνόδου Φεράρας-Φλωρεντίας

Τώρα θα απευθυνθώ σε σένα αγιώτατε πατέρα (Πάπα). Τι φοβερή που είναι αυτή η φιλονικία (μεταξύ Ανατολικών και Δυτικών) σχετικά με την νεωτεριστική προσθήκη (του Filioque)! Αυτή η προσθήκη έκοψε κι έσχισε στα δύο το σώμα του Χριστού και δημιούργησε επί τόσο χρόνο αντίθετες απόψεις σ' αυτούς που έχουν πάρει την ονομασία τους από τον Χριστό (δηλαδή στους χριστιανούς)... Εγώ τουλάχιστον πιστεύω ότι αυτός που προκάλεσε αυτή τη διαίρεση και έσχισε στα δύο το σώμα του Κυρίου μας σαν να έσχιζε τον μονοκόμματο χιτώνα Του, θα υποστεί βαρύτερες συνέπειες από τους σταυρωτές κι απ' όλους τους ασεβείς και τους αιρετικούς όλων των εποχών. Όμως εσύ, μακαριώτατε πατέρα (Πάπα), μπορείς να ενώσεις τα δύο αντιμαχόμενα μέρη, να γκρεμίσεις το τείχος που τα χωρίζει και να επιτελέσεις θεάρεστο έργο. Φτάνει μόνο να το θελήσεις

(Νεοελληνική απόδοση, *Patrologia Orientalis* 17, 337 και 338.
«Εκκλησία, η νέα πορεία», Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 2003 σελ. 185).

Το 1964 ο Πατριάρχης Αθηναγόρας και ο Πάπας Παύλος ΣΤ' ακύρωσαν τα αναθέματα μεταξύ των Εκκλησιών και άρχισαν το «διάλογο της αγάπης». Από τότε και μέχρι σήμερα ο διάλογος αυτός συνεχίζεται και οι δίοδοι παραμένουν ανοικτές. Παρ' όλα αυτά ο δρόμος είναι μακρύς και δύσβατος.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Οι αντιλήψεις της Δυτικής Εκκλησίας για το πρωτείο του Πάπα και η προσθήκη του filioque στο Σύμβολο της Πίστεως είναι οι αιτίες του Σχίσματος μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας.
- Οι κυριότερες προσπάθειες για την άρση του Σχίσματος των Εκκλησιών έγιναν στις Συνόδους της Λυών και, κυρίως, της Φερράρας–Φλωρεντίας.
- Μετά το Σχίσμα η Ορθόδοξη Εκκλησία κυριάρχησε στην Ανατολή.
- Η Δυτική Εκκλησία από το 1054 και μετά γνωρίζει διαρκώς νέες διαιρέσεις και παραμένει, όμως, το θεμέλιο της πολιτικής και πνευματικής ζωής των δυτικοευρωπαϊκών λαών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να εξεταστούν τόσο οι θεολογικές όσο και οι πολιτικές συνέπειες του Σχίσματος των Εκκλησιών.
2. Μια ομάδα μαθητών να επισκεφθεί στο διαδίκτυο τη σελίδα του Βατικανού και να συλλέξει πληροφορίες για το Σχίσμα από την πλευρά της Δυτικής Εκκλησίας. Άλλη ομάδα μαθητών να αναλάβει να απαντήσει στις θέσεις της Δυτικής Εκκλησίας με πηγές τα σχολικά βιβλία των Θρησκευτικών, της Ιστορίας αλλά και διάφορα λήμματα σε εγκυκλοπαίδειες.
3. Να γίνει μια συζήτηση στην τάξη με αντικείμενο την ένωση των Εκκλησιών. Να γίνει αναδρομή στην ιστορική τους πορεία και να διερευνηθεί η συμβολή τους στον πολιτισμό. Μπορεί να έχει προηγηθεί προετοιμασία από ομάδα μαθητών και να γίνουν σύντομες εισηγήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε′
Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

27. Μαρτίνος Λούθηρος. Η Μεταρρύθμιση στη δυτική χριστιανοσύνη

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την κρίση στους κόλπους της δυτικής χριστιανοσύνης
- τη ζωή και το έργο του Μαρτίνου Λούθηρου
- τους μεταρρυθμιστές Καλβίνο και Ζβίγκλιο.

Μετά το σχίσμα και για περισσότερο από δύο αιώνες οι Πάπες επιβλήθηκαν ως υπέρτατοι κύριοι στην Δυτική Εκκλησία έχοντας και ισχυρότατη πολιτική εξουσία. Ταυτόχρονα επιθυμούσαν και την κυριαρχία στην Ανατολή (οργάνωση Σταυροφοριών με τις ευλογίες τους).

α. Η κρίση στους κόλπους της δυτικής χριστιανοσύνης: αδιέξοδα και αντιδράσεις

Η απόλυτη εξουσία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας την οδήγησε σε αυθαιρεσίες που επέφεραν κρίση. Από το 14ο αιώνα η παπική δύναμη άρχισε να δέχεται πλήγματα στο κύρος της (υπήρξε εποχή, το 1378-1415, όταν η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είχε δύο Πάπες, έναν με έδρα τη Ρώμη και άλλον με έδρα την Αβινιόν της Γαλλίας, δηλαδή είχαμε παπικό σχίσμα). Ο λαός θεώρησε δυσβάστακτη την φορολογία που είχε επιβληθεί από τον Πάπα προκειμένου να καλυφθούν τα υπέρογκα ποσά που είχαν δαπανηθεί σε πολέμους και για την ανέγερση των πολυτελών οικοδομημάτων. Ο λαός ήταν δυσαρεστημένος και απογοητευμένος από το χαμηλό ηθικό επίπεδο του κλήρου. Η αναγκαιότητα για κάθαρση ήταν προφανής .

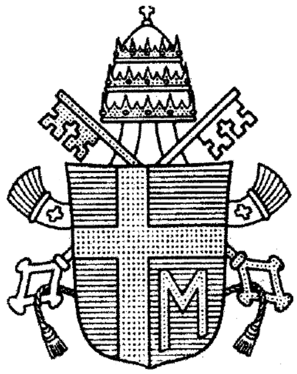

Παπικό σύμβολο.

Μοναχοί και θεολόγοι όπως ο Σαβοναρόλα στην Ιταλία (†1498), ο Ιωάννης Χους στην Πράγα (†1415), ο Ουίκλιφ στην Αγγλία (†1374) επιδίωκαν με πύρινα κηρύγματα να κλονίσουν το τείχος της διαφθοράς που απομάκρυνε το λαό από την γνησιότητα της πίστης του. Η κατάληξη των περισσότερων μεταρρυθμιστών ήταν τα βασανιστήρια και ο θάνατος στην πυρά που επιβαλλόταν από την Ιερά Εξέταση, το εκκλησιαστικό δικαστήριο που λειτουργούσε από τον 12ο αι. Αμφισβητήσεις, όμως, προέρχονταν και από υψηλόβαθμα διοικητικά στελέχη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που σιωπηρά, δεν αναγνώριζαν τον Πάπα ως κεφαλή της Εκκλησίας αλλά τις Οικουμενικές Συνόδους.

Παράλληλα, το 15ο αιώνα πλήθος νέες ιδέες και γεγονότα σε Ανατολή και Δύση κλόνισαν τη θεοκρατική αντίληψη του Μεσαίωνα και προετοίμασαν την Αναγέννηση. Στην Ιταλία έκανε την εμφάνισή του ο Ανθρωπισμός (Ουμανισμός) που γρήγορα διαδόθηκε στην Ισπανία, στη Γαλλία, στην Αγγλία, στις Κάτω Χώρες και στη Γερμανία. Ο Ανθρωπισμός χαρακτηριζόταν από «στροφή προς τις πηγές», δηλαδή τη μελέτη των αρχαίων συγγραμμάτων. Οι Ευρωπαίοι γνώρισαν και άρχισαν να χρησιμοποιούν τις φιλοσοφικές μεθόδους και τον τρόπο σκέψης των αρχαίων Ελλήνων, αναζητώντας ατομικά την αλήθεια και απορρίπτοντας την αυθεντία της Εκκλησίας που

ίσχυε ως τότε. Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είχε επικεντρωθεί στις συζητήσεις σχετικά με τον Θεό εκλογικεύοντας τη διδασκαλία της. Οι Ανθρωπιστές, όμως, μετακίνησαν το κέντρο του ενδιαφέροντος από τον Θεό στον άνθρωπο. Η ανθρώπινη σοφία έγινε το μέτρο κατανόησης των πάντων. Οι συνειδήσεις των ανθρώπων προετοιμάστηκαν να δεχτούν νέες ερμηνείες για το θεσμό της Εκκλησίας και για τη σωτηρία του ανθρώπου.

β. Μαρτίνος Λούθηρος: πρωτεργάτης της Μεταρρύθμισης (1483-1546)

Ο Λούθηρος γεννήθηκε στη Σαξονία της Γερμανίας. Έγινε μοναχός σε νεαρή ηλικία. Σπούδασε θεολογία και έγινε καθηγητής ερμηνείας της Αγίας Γραφής στη Βιτεμβέργη. Τον απασχόλησε ιδιαίτερα η έννοια της δικαιοσύνης του Θεού, όπως διατυπώνεται στη διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου. Η Εκκλησία της Ρώμης, ταυτίζοντας την θεία δικαιοσύνη με την ανθρώπινη, που πολλές φορές χρειάζεται να επιβάλλει ποινές, πρόβαλλε την άποψη ότι η σωτηρία επιτυγχάνεται διά της τιμωρίας. Ο Μαρτίνος Λούθηρος υποστήριζε ότι ο δίκαιος Θεός επιδιώκει τη σωτηρία του ανθρώπου χωρίς αντάλλαγμα. Η σωτηρία, κατά την ερμηνεία του Λούθηρου, ως δώρο του Θεού προς τον άνθρωπο, εξαρτάται μόνο από την πίστη στον Χριστό και δεν επηρεάζεται από τις καλές πράξεις του ανθρώπου. Αντίθετα, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία τόνιζε ιδιαίτερα τη σημασία των καλών έργων. Δίδασκε ότι και οι αγαθοεργίες ή αξιομισθίες μπορούν να εξασφαλίσουν άφεση αμαρτιών, άρα και σωτηρία. Επίσης, υποστήριζε ότι οι άγιοι έχουν περίσσευμα καλών έργων και μπορούν να αντισταθμίσουν τις αμαρτίες άλλων ανθρώπων. Αυτό το περίσσευμα το διαχειριζόταν ο Πάπας και έδινε τις παπικές αφέσεις (συγχωροχάρτια). Έτσι εξαγοράζονταν οι αμαρτίες, όχι μόνο στην παρούσα ζωή αλλά και μετά θάνατον.

Μαρτίνος Λούθηρος.

Κατά το 1516 και 1517 ο μοναχός Τέτσελ πωλούσε στη Γερμανία τέτοιες αφέσεις αμαρτιών του Πάπα Λέοντα Ι′, προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα για την ανοικοδόμηση του ναού του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη. Με αφορμή αυτές τις ενέργειες ο Μαρτίνος Λούθηρος θυροκόλλησε το 1517 στο μητροπολιτικό ναό της Βιτεμβέργης έγγραφο που περιείχε 95 θέσεις του. Στο έγγραφο, εκτός από το θέμα των συχωροχαρτιών, καταδίκαζε και άλλες παπικές διδασκαλίες. Σκοπός του Λούθηρου ήταν η κάθαρση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας από υπερβολές και καταχρήσεις. Οι 95 θέσεις κυκλοφόρησαν ταχύτατα στη Γερμανία και βρήκαν απήχηση σε κληρικούς, κυρίως ουμανιστές, και σε μεγάλο μέρος του λαού. Το 1520 ο Πάπας Λέων ο Ι′ εξέδωσε εναντίον του απόφαση (βούλα), με την οποία διέτασσε να καίγονται τα βιβλία του Λούθηρου, χαρακτήριζε αιρετικές πολλές από τις διδασκαλίες του και τον απειλούσε με αναθεματισμό, αν δεν τις ανακαλούσε.

Πώληση συγχωροχαρτιών. Ξυλογραφία.

Ο Λούθηρος έκαψε την παπική βούλα στη Βιτεμβέργη και αναθεματίστηκε από τον Πάπα και ο ίδιος και οι οπαδοί του (αποκόπηκαν, δηλαδή, από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία). Η ανάμειξη του καθολικού αυτοκράτορα Καρόλου του Ε′, που έθεσε τον Λούθηρο εκτός νόμου, έκανε την κρίση βαθύτερη. Για να αποφύγει τη σύλληψη, ο Λούθηρος κατέφυγε στον ηγεμόνα της Σα-

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:10 Σελίδα 108

ξονίας και κατά την παραμονή του εκεί μετέφρασε την Καινή Διαθήκη στα γερμανικά. Οι μεταρρυθμιστές τον θεωρούν ως το μεγαλύτερο δάσκαλο, ιδιαίτερα οι Γερμανοί που τον συνδέουν με το έθνος και τη γλώσσα τους.

γ. Οι μεταρρυθμιστές Ζβίγκλιος (1484-1531) και Καλβίνος (1509-1564)

Ο Ζβίγκλιος έφερε τη Μεταρρύθμιση στην Ελβετία. Έγινε κληρικός, σπούδασε στη Βιέννη και στη Βασιλεία της Ελβετίας και επηρεάστηκε από τις ουμανιστικές αντιλήψεις της εποχής του. Πίστευε στη μελέτη της Βίβλου και τη δεχόταν ως μόνη πηγή αλήθειας στην Εκκλησία, ενώ απέρριπτε την Ιερή Παράδοση. Απέρριπτε τα συγχωροχάρτια, όπως και ο Λούθηρος, από τα κείμενα του οποίου είχε επηρεαστεί. Δεν εκδήλωσε όμως ανοιχτά την υποστήριξή του προς αυτόν ούτε την αντίθεσή του προς τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, παρά μόνο όταν εξασφάλισε την υποστήριξη της αστικής τάξης της Ζυρίχης. Δέχεται ότι μόνο η θεία χάρη, που απορρέει από τη σταυρική θυσία, δικαιώνει τον άνθρωπο. Τις μεταρρυθμιστικές του διδασκαλίες ο Ζβίγκλιος κατάφερε να τις επιβάλλει, με αποφάσεις της κυβέρνησης της Ζυρίχης, στο συγκεκριμένο και σε άλλα καντόνια της Ελβετίας. Δεν κατάφερε όμως να πάρει με το μέρος του τους Γερμανούς ηγεμόνες, που έμειναν πιστοί στο Λουθηρανισμό. Έτσι η εξάπλωση της διδασκαλίας του περιορίστηκε κυρίως στα καντόνια της Ζυρίχης, της Βασιλείας και της Βέρνης. Τα καντόνια αυτά ενεπλάκησαν σε πολεμική σύγκρουση με τα ρωμαιοκαθολικά καντόνια και στη μάχη του Κάπελ ο Ζβίγκλιος βρήκε το θάνατο.

Ο Καλβίνος έζησε στη Γαλλία και στην Ελβετία. Τις θέσεις του τις γνωρίζουμε από το έργο «Χριστιανική Διδασκαλία». Εκεί περιέχεται η άποψη ότι η Αγία Γραφή δεν είναι μόνο ένα θεόπνευστο βιβλίο αλλά ένα κείμενο–κανόνας, με βάση το οποίο ελέγχεται κάθε χριστιανική διδασκαλία και πράξη. Η σταυρική θυσία του Χριστού έγινε μόνο για τους προορισμένους από την αρχή του κόσμου εκλεκτούς, που έτσι έλαβαν τη θεία χάρη για να σωθούν. Ο Καλβινισμός απομακρύνθηκε αρκετά από το Λουθηρανισμό και αποτέλεσε ιδιαίτερο κλάδο. Διαδόθηκε στην Ελβετία, στις Κάτω Χώρες και στη Σκοτία. Στη Γαλλία επικράτησε η διδασκαλία του Καλβίνου μόνο σε ένα μέρος του πληθυσμού, γιατί αντέδρασαν οι ρωμαιοκαθολικοί ηγεμόνες της.

Ιωάννης Καλβίνος.
Χαλκογραφία, 16ος αι.

Ο θάνατος του Ζβίγκλιου στο Κάπελ.
Από εικονογράφηση βιβλίου του 19ου αι.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Το 14ο αιώνα ξεσπά κρίση στους κόλπους της Δυτικής Εκκλησίας, που εκδηλώθηκε και με το παπικό σχίσμα.
- Οι πρώτοι μεταρρυθμιστές καίγονται στην πυρά από την Ιερά Εξέταση.
- Τον 15ο αιώνα με την πνευματική κίνηση του Ανθρωπισμού κλονίζεται η θεοκρατική αντίληψη του Μεσαίωνα.
- Ο Λούθηρος τον 16ο αι. εκφράζει το αίτημα για Μεταρρύθμιση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
- Οι μεταρρυθμιστές Ζβίγκλιος και Καλβίνος αποδέχονται με διαφοροποιήσεις τις βασικές αρχές του Λούθηρου.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Έναντι του Θεού ή των πραγμάτων που αφορούν τη μακαριότητα ή την καταδίκη (ο άνθρωπος) δεν έχει ελεύθερη θέληση, αλλά είναι φυλακισμένος, είναι δούλος ή στη θέληση του Θεού ή στη θέληση του διαβόλου ... Η θέληση του ανθρώπου έχει τεθεί στο μέσον (ανάμεσα στο Θεό και το διάβολο), όπως ένα υποζύγιο ζώο. Όταν κάθεται επάνω της ο Θεός, θέλει και πηγαίνει όπου θέλει ο Θεός. Όταν κάθεται επάνω της ο διάβολος, θέλει και πηγαίνει όπου θέλει ο διάβολος. Δεν εξαρτάται από την ελεύθερη εκλογή της να τρέξει και ν' αναζητήσει έναν από τους δύο καβαλάρηδες, άλλά οι ίδιοι οι καβαλάρηδες αγωνίζονται για να την καταλάβουν και να την κατακρατήσουν. (Τσελεγγίδη Δημ., *Η σωτηριολογία του Λουθήρου,* εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 46-47).

Με το θέλημα του Θεού ... μερικοί άνθρωποι προορίζονται για αιώνια ζωή και άλλοι προκαθορίστηκαν για αιώνιο θάνατο ... Όσον αφορά τους κακούς και άθεους ανθρώπους, τους οποίους ο Θεός σαν δίκαιος δικαστής για προηγούμενες αμαρτίες τυφλώνει και σκληραίνει δεν τους στερεί μόνο τη χάρη του, αλλά καμιά φορά τους στερεί τα χαρίσματα που είχαν και ... τους παραδίνει στις ηδονές τους, στους πειρασμούς του κόσμου και στη δύναμη του σατανά. (Από την «Ομολογία του Westminster» (1647): Max Weber, *Η χριστιανική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού* (μτφρ. Κυπραίου Μ.Γ.), εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1978, σσ. 87-88.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Γιατί η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία δε δέχτηκε να κάνει διάλογο με όσους διαφωνούσαν μαζί της;
2. Γιατί ο Λούθηρος απέρριψε τις καλές πράξεις ως προϋπόθεση για τη σωτηρία του ανθρώπου;
3. Γιατί ιδρύθηκε στη Δύση η Ιερά Εξέταση;
4. Να ερευνήσετε ποια είναι η σχέση ανάμεσα στην εφεύρεση της τυπογραφίας και στη διάδοση της Μεταρρύθμισης.

28. Η εξάπλωση της Μεταρρύθμισης και οι συνέπειες της για τη δυτική χριστιανοσύνη

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την επικράτηση της Μεταρρύθμισης και τις συνέπειες της για τη Δυτική Ευρώπη
- τη θέση της Βίβλου στη ζωή των πιστών
- τις αλλαγές στην εκκλησιαστική τέχνη και στη χριστιανική μαρτυρία, διακονία και λατρεία.

α. Η επικράτηση της Μεταρρύθμισης και οι συνέπειές της για τη Δυτική Ευρώπη

Οι νέες ιδέες του Λούθηρου βρήκαν πλήθος οπαδών. Η Μεταρρύθμιση εξαπλωνόταν ταχύτατα με υποστηρικτές πολλούς Γερμανούς ηγεμόνες. Αυτοί το 1526 οργάνωσαν συνέδριο για να πετύχουν τη νόμιμη ίδρυση Λουθηρανικών κοινοτήτων στις γερμανικές επαρχίες. Το 1529, σε συνέδριο, Ρωμαιοκαθολικοί ηγεμόνες προσπάθησαν να εμποδίσουν αυτή την εξάπλωση. Οι οπαδοί του Λούθηρου διαμαρτυρήθηκαν και απέκτησαν το όνομα Διαμαρτυρόμενοι ή Προτεστάντες (το λατινικό ρήμα «protesto» σημαίνει «διαμαρτύρομαι»). Τα 1530 ο ανθρωπιστής συνεργάτης του Λούθηρου, **Μελάγχθων**, συνέταξε και υπέβαλε κείμενο με τις μεταρρυθμιστικές διδασκαλίες του Λούθηρου στο συνέδριο των Γερμανών ηγεμόνων στην πόλη Αυγούστα της Βαυαρίας *(*Αυγουστιαία Ομολογία*)*.

Ο Λούθηρος, αν και αρχικά επεδίωκε να φέρει τη μεταρρύθμιση στην Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, κατέληξε στην ίδρυση μιας νέας χριστιανικής Εκκλησίας, αυτής των Διαμαρτυρομένων (Προτεσταντών).

Ορόσημο στην επικράτηση της Μεταρρύθμισης αποτελεί το έτος 1555, τότε που έγινε η ειρήνη της Αυγούστας. ΄Υστερα από αντιθέσεις μεταξύ προτεσταντών θεολόγων, αποφασίστηκε να επικρατήσει το μεταρρυθμιστικό δίκαιο στη Γερμανία. Κάθε τοπικός ηγεμόνας είχε το δικαίωμα να επιβάλει τη δική του θρησκεία στην περιοχή του (Cujus regio, ejus religio). Μετά την ειρήνη της Αυγούστας, η Γερμανία χωρίστηκε οριστικά σε περιοχές ρωμαιοκαθολικές και προτεσταντικές.

Ο Μαρτίνος Λούθηρος και οι συνεργάτες του.

Ο Μαρτίνος Λούθηρος ενώπιον του αυτοκράτορα Καρόλου του Ε′ στη Βορμς.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:11 Σελίδα 111

Η αναταραχή που προκάλεσαν οι νέες ιδέες του Λούθηρου, αλλά και οι σκληροί θρησκευτικοί πόλεμοι που ακολούθησαν, όπως ο Τριακονταετής (1618–1648) συντάραξαν την Ευρώπη. Οι περιοχές της χωρίστηκαν θρησκευτικά σε εκείνες που έμειναν πιστές στον Ρωμαιοκαθολικισμό και στις άλλες που προσχώρησαν στους Προτεστάντες. Ειδικότερα ένα τμήμα της Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία, Αυστρία, Φλάνδρα- Βέλγιο) παρέμεινε Ρωμαιοκαθολικό. Ενώ ένα άλλο τμήμα (βόρεια Γερμανία, Σκανδιναβία, Αγγλία, Ολλανδία) υιοθέτησε τον Προτεσταντισμό. Στη Γαλλία ο αγώνας για την επικράτηση της μιας ή της άλλης πλευράς ήταν αμφίρροπος για πολύ καιρό. Κατέληξε στη σφαγή των Ουγενότων (Γάλλων Προτεσταντών) από τους Ρωμαιοκαθολικούς, το 1572, τη νύχτα του αγίου Βαρθολομαίου, και στην φυγή τους προς την Αμερική. Τα πνεύματα δεν ηρέμησαν παρά στο τέλος του 17ου αι.

Νύχτα του Αγ. Βαρθολομαίου. 1572. Ξυλογραφία

β. Η θέση και η σημασία της Βίβλου στη ζωή και στη σκέψη των πιστών

Ο Λούθηρος, επηρεασμένος από τις αρχές του Ανθρωπισμού, συνέδεσε τη σωτηρία με τη χάρη του Θεού και την προσωπική βίωση της αλήθειας. Μετά το θάνατο του Λούθηρου, όμως, έπρεπε να υπάρξει ένας κανόνας χριστιανικής ζωής. Από τις δύο πηγές της χριστιανικής πίστης, η Αγία Γραφή θεωρήθηκε μοναδικό κριτήριο της αλήθειας που εγγυάται τη σωστή βίωση της πίστης και έχει κεντρική θέση στη ζωή της Εκκλησίας. Η Ιερή Παράδοση ισχύει μόνο όταν βασίζεται στη Βίβλο. Για το λόγο αυτό απορρίφθηκε η απόδοση τιμής στις εικόνες (εκτός από το σύμβολο του Σταυρού), στα λείψανα των αγίων κτλ., αφού δεν υπάρχουν αναφορές τους στην Αγία Γραφή. Η απόρριψη όμως της καταγεγραμμένης εμπειρίας της Εκκλησίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε στην πορεία της ανά τους αιώνες, συχνά οδήγησε σε υποκειμενική ερμηνεία της Αγίας Γραφής.

Το γεγονός αυτό, καθώς και η προσπάθεια για κατά γράμμα εφαρμογή της Αγίας Γραφής, μετέβαλε τη Μεταρρύθμιση από ενθουσιώδη ιδεολογία και έκφραση βιώματος σε αυστηρά οργανωμένο τρόπο ζωής. Αυτό, βέβαια, αποδείχθηκε αναγκαίο για την επιβίωσή της μέσα στα σκληρά ιστορικά γεγονότα που τη διαμόρφωσαν.

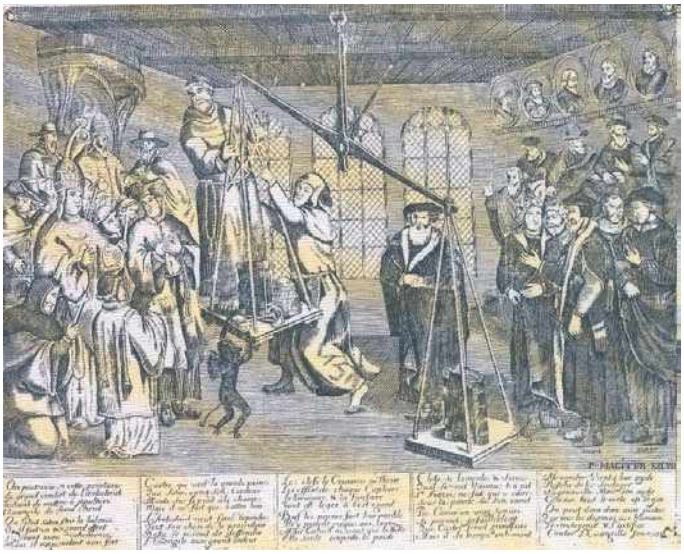

Γαλλική προκήρυξη κατά της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
Στο κέντρο ο Μαρτίνος Λούθηρος.

Μιχαήλ, αρχάγγελος της Αποκάλυψης. Έργο του Άλμπρεχτ Ντύρερ.

γ. Νέες μορφές έκφρασης στην εκκλησιαστική τέχνη

Το 16ο αιώνα, στις χώρες όπου επικράτησε η Μεταρρύθμιση (Γερμανία, Ολλανδία, Αγγλία κτλ.), οι καλλιτέχνες έπαψαν να ενδιαφέρονται για το πώς θα ζωγραφίσουν με καινούριο και εντυπωσιακό τρόπο, όπως έκαναν οι Ισπανοί και Ιταλοί συνάδελφοί τους. Και αυτό γιατί τους απασχολούσε ένα πιο βασικό ερώτημα: αν έπρεπε να συνεχιστεί η τέχνη της ζωγραφικής ή όχι. Η κρίση αυτή δημιουργήθηκε από τη Μεταρρύθμιση. Πολλοί Διαμαρτυρόμενοι αντιδρούσαν στο θέμα των εικόνων και χαρακτήριζαν ειδωλολατρία την ύπαρξή τους στους ναούς. Είναι γνωστό ότι καταστράφηκαν πολλά έργα εκκλησιαστικής τέχνης σε περιόδους έξαρσης των θρησκευτικών αντιδικιών. Μόνο η εικονογράφηση βιβλίων και οι προσωπογραφίες επιτρέπονταν. Γι' αυτό και οι καλλιτέχνες κατέφυγαν σε άλλες χώρες για να μπορέσουν να επιβιώσουν. «Η αναταραχή της Μεταρρύθμισης πάγωσε την τέχνη» έγραψε ο Έρασμος σε Άγγλους φίλους του το 1526, συστήνοντάς τους τον Χολμπάιν, που κατέφυγε στην Αγγλία για να ζωγραφίσει πορτρέτα ευγενών.

Λίγο πριν την επικράτηση της Μεταρρύθμισης, έχουμε κάποια έργα που φανερώνουν την ατμόσφαιρα εκείνης της εποχής στη Γερμανία, όπου επικρατούσαν οι αντικαθολικές ιδέες. Στις ξυλογραφίες του Γερμανού ουμανιστή ζωγράφου και χαράκτη της Αναγέννησης Άλμπρεχτ Ντύρερ, όπου η Αποκάλυψη του Ιωάννη παρουσιάζεται με φοβερό τρόπο, φαίνεται η αντίληψη για την αναγκαιότητα να κριθούν πρόσωπα και πράγματα. Πολλοί απλοί άνθρωποι πίστευαν ότι τα έργα του ήταν προφητικά, δηλαδή ότι η Αποκάλυψη θα πραγματοποιούνταν στη διάρκεια της δικής τους ζωής μέσα από την ανατροπή που θα έφερνε η θρησκευτική Μεταρρύθμιση.

δ. Το πρεσβυτεριανό σύστημα, νέο σχήμα στη διακονία και στη λατρεία της Εκκλησίας

Ένας νέος θεσμός θεσπίστηκε από τον Καλβίνο στην Εκκλησία της Γενεύης, ο θεσμός του πρεσβυτερίου. Φαίνεται ότι ο Καλβίνος ταυτίζει τους πρεσβυτέρους με τους επισκόπους της Καινής Διαθήκης, στην οποία μερικές φορές οι όροι «πρεσβύτερος» και «επίσκοπος» έχουν την ίδια σημασία, αλλά σε καμία περίπτωση δεν συγχέονται οι ρόλοι τους. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη αντίληψη του Καλβίνου, επιβάλλεται η ύπαρξη πρεσβυτέρων στην Εκκλησία, που μαζί με τους λειτουργούς του λόγου θα πρέπει να μετέχουν στη διακυβέρνησή της. Είναι, δηλαδή, οι πρεσβύτεροι η τοπική διοικητική αρχή της θρησκευτικής κοινότητας, ενώ καταργούνται οι επίσκοποι. Τα τοπικά πρεσβυτέρια

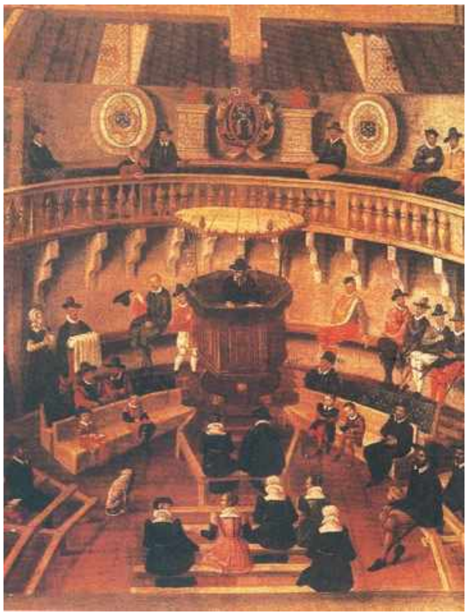

Θ. Λειτουργία Καλβινιστών στη Λυών. 16ος αι.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:12 Σελίδα 113

μπορούν να συμμετέχουν σε μια ευρύτερη σύνοδο πρεσβυτερίων ή σε μια γενική συνέλευση των Εκκλησιών.

Το πρεσβυτεριανό σύστημα μεταφέρθηκε στη Σκοτία, στην Αγγλία, στη Β. Ιρλανδία, καθώς και στη Β. Αμερική από τους μετανάστες της Δυτικής Ευρώπης. Σήμερα οι πρεσβυτεριανοί κλάδοι είναι πολλοί. Η λατρεία τους έχει αυστηρό χαρακτήρα, απουσιάζουν απ' αυτήν οι εικόνες, το εκκλησιαστικό όργανο, κυριαρχεί το κήρυγμα και ορισμένοι ψαλμοί. Οι πρεσβυτεριανοί είναι σχολαστικοί μελετητές της Βίβλου. Είναι πολύ αυστηροί στα ήθη τους και ιδιαίτερα στην τήρηση της αργίας της Κυριακής.

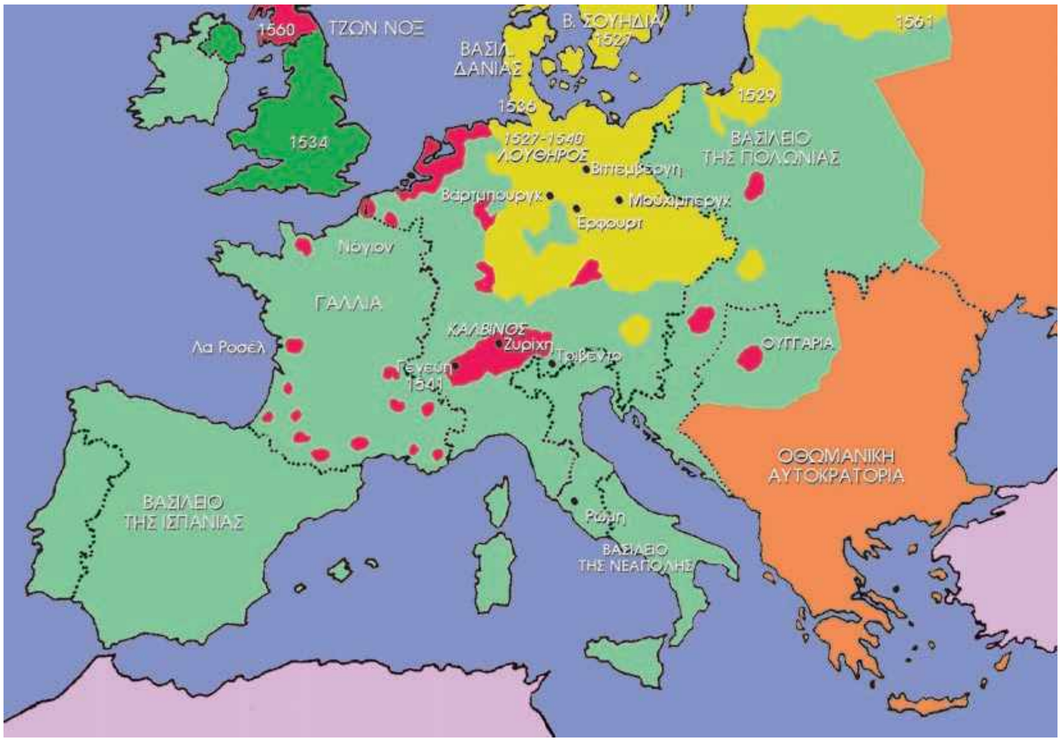

Πίνακας με τις Λουθηρανικές και Καλβινικές κοινότητες μετά το 16ο αι.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο Λούθηρος δημιούργησε έναν τρίτο χριστιανικό κλάδο, τον Προτεσταντισμό.
- Με την ειρήνη της Αυγούστας, το 1555, ο Προτεσταντισμός επικράτησε οριστικά σε κάποιες περιοχές της Γερμανίας. Ακολουθούν πολεμικές συγκρούσεις και η Ευρώπη διχάστηκε θρησκευτικά.
- Η Αγία Γραφή θεωρήθηκε ως η μοναδική αυθεντία της Εκκλησίας.
- Στις περιοχές που επικράτησε ο Προτεσταντισμός καταστράφηκαν εκκλησιαστικά έργα τέχνης.
- Ο Καλβίνος καθιέρωσε το θεσμό του πρεσβυτερίου.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Εάν δεν με πείσουν με επιχειρήματα από την Αγία Γραφή ή με αδιάσειστη λογική, δε μπορώ να αναιρέσω τις θέσεις μου, γιατί δεν πιστεύω στο αλάθητο του Πάπα, ούτε στο αλάθητο των Συνόδων, γιατί όλοι γνωρίζουν ότι πολλές φορές και οι Πάπες και οι Σύνοδοι έχουν σφάλει και έχουν πέσει σε αντιφάσεις. Εγώ έχω πειστεί από τα βιβλικά επιχειρήματα που έχω ήδη αναφέρει και είμαι απόλυτα ενωμένος με το λόγο του Θεού. Δεν μπορώ και δε θέλω να ανακαλέσω τίποτα γιατί δεν είναι ορθό και αντίθετα είναι επικίνδυνο να πράττει κανείς αντίθετα με τη φωνή της συνείδησης του. Ο Θεός ας με βοηθήσει

(Απόσπασμα από την απολογία του Λούθυρου στη Δίαιτα της Βορμς.
Μετάφραση Β. Σκουλάτου, Ν. Δημακόπουλου, Σ. Κόνδη,
στο βιβλίο *Ιστορία Γενικής Παιδείας* Β′ Ενιαίου Λυκείου).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια σχέση έχει η αναγωγή της Αγίας Γραφής σε αυθεντία και η απόρριψη της Ιερής Παράδοσης με την ύπαρξη πολλών Προτεσταντικών Ομολογιών;
2. Ποια σχέση έχει η διάδοση του Ανθρωπισμού με τη μελέτη της Βίβλου;
3. Σε χάρτη της Ευρώπης να εντοπίσετε τις περιοχές που παρέμειναν Ρωμαιοκαθολικές μετά τον 16ο αιώνα και τις περιοχές που δέχτηκαν τη Μεταρρύθμιση.
4. Να βρείτε πληροφορίες για την επίδραση που είχε στην τέχνη της ζωγραφικής η άρνηση των Διαμαρτυρομένων να δεχτούν εικόνες.
5. Πώς η εμπειρία των θρησκευτικών πολέμων στην Ευρώπη συνέβαλε στην κατάκτηση της θρησκευτικής ανεκτικότητας ανάμεσα στους πιστούς διαφορετικών θρησκειών;

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:12 Σελίδα 115

29. Προσπάθειες ανασυγκρότησης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τη Σύνοδο του Τριδέντο
- το μοναχικό τάγμα των Ιησουϊτών
- το ρυθμό μπαρόκ.

α. Η αντίδραση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας μετά την επικράτηση της Μεταρρύθμισης

Τα μέτρα που πήρε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για να αντιμετωπίσει τη Μεταρρύθμιση ονομάζονται **Αντιμεταρρύθμιση**.Το κυριότερο από αυτά ήταν η σύγκληση της Συνόδου του Τριδέντο (Τρέντο της Βόρειας Ιταλίας). Οι εργασίες της έλαβαν χώρα σε τρεις περιόδους από το 1545 ως το 1563 μ.Χ. Με αυτή τη Σύνοδο προβλήθηκε η ρωμαιοκαθολική διδασκαλία σε αντιδιαστολή με την προτεσταντική και η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αναγνώρισε ως δόγματα πολλές μέχρι τότε θεολογικές απόψεις. Ως απάντηση στους Προτεστάντες που απέρριψαν την Ιερή Παράδοση, τονίστηκε το ισόκυρο της Αγίας Γραφής και της Ιερής Παράδοσης. Η Σύνοδος επιβεβαίωσε ότι ο Πάπας συγκεντρώνει κάθε εξουσία και αυθεντία και ότι όλοι οι πιστοί τού οφείλουν υποταγή. Δέχτηκε το καθαρτήριο πυρ* και τον αποκλεισμό των λαϊκών από το ποτήριο της Θείας Ευχαριστίας. Όρισε να δίνουν άφεση αμαρτιών μόνο οι κληρικοί, επιβάλλοντας ποινές, και επισημοποίησε τη χρήση των αγαλμάτων, εκτός από τις εικόνες μέσα στους ναούς.

Σύνοδος του Τριδέντο. Πίνακας της εποχής.

Στη Σύνοδο του Τριδέντο και γενικά στην Αντιμεταρρύθμιση πρόσφεραν μεγάλες υπηρεσίες οι Ιησουΐτες. Το μοναχικό αυτό τάγμα ιδρύθηκε από τον Ισπανό στρατιωτικό **Ιγνάτιο Λογιόλα**. Αναγνωρίστηκε από τον πάπα Παύλο Γ΄ το 1540. Ως ιδεώδες του τάγματος ορίστηκε η ιεραποστολική δράση. Σε σύντομο χρονικό διάστημα η δράση των Ιησουϊτών εξαπλώθηκε σε διάφορες χώρες, χριστιανικές και μη. Το τάγμα οργανώθηκε καλύτερα και πήρε αντιπροτεσταντικό χαρακτήρα, γι' αυτό και προκάλεσε ισχυρές αντιδράσεις. Οι Ιησουΐτες, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, διακρίθηκαν στα γράμματα, στην επιστημονική έρευνα και στην παιδαγωγική πρακτική. Σκοπός

Πάπας Παύλος Γ΄. Εθνικό Μουσείο Καποντιμόντε, Νάπολη, Ιταλία.

Ναός του Ιησού στη Ρώμη. Ρυθμός μπαρόκ.

Οροφή του ναού του Ιησού στη Ρώμη. Ρυθμός Μπαρόκ.

Σταύρωση του Απ. Πέτρου, του Γκουίντο Ρένι. Ρυθμός μπαρόκ, Μουσείο Βατικανού.

τους έγινε η υπεράσπιση και διάδοση της ρωμαιοκαθολικής πίστης με το κήρυγμα, την κατήχηση, τη μυστηριακή ζωή και την παιδεία.

β. Η τέχνη στην υπηρεσία της Αντιμεταρρύθμισης

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία το 17ο αιώνα χρησιμοποίησε την τέχνη για να χτυπήσει τη Μεταρρύθμιση. Δημιούργησε ένα νέο ρυθμό στη ζωγραφική και στην αρχιτεκτονική, ως απάντηση στους Προτεστάντες που αρνούνταν τη χρήση εικόνων και αγαλμάτων στους ναούς. Αυτός ο ρυθμός ήταν το μπαρόκ. Η λέξη μπαρόκ σημαίνει το παράδοξο και στην αρχή χρησιμοποιήθηκε χλευαστικά, διότι παραγνώριζε τους κανόνες της κλασικής αρχιτεκτονικής και συνδύαζε αρχιτεκτονικά στοιχεία διαφορετικής προέλευσης.

Στη ζωγραφική το μπαρόκ εκφράζει με έντονο τρόπο τα συναισθήματα των εικονιζόμενων προσώπων. Τονίζει τη θεατρικότητα (την κίνηση των μορφών) με σκοπό να καταπλήξει τους πιστούς και να τους συγκλονίσει. Επειδή την εποχή της Αντιμεταρρύθμισης η αποκατάσταση της τιμής των αγίων ενδιέφερε ιδιαίτερα τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, εμφανίζεται πολύ συχνά ως θέμα σε πίνακες η αποθέωση των μαρτύρων. Άγγελοι στεφανώνουν τους μάρτυρες μέσα από χρυσά σύννεφα, άγιοι τους υποδέχονται στον ουρανό και μερικές φορές η ίδια η Παρθένος με το Βρέφος εμφανίζεται στο πάνω μέρος του πίνακα που αναπαριστά το μαρτύριο του αγίου.

Η αρχιτεκτονική μπαρόκ υποχρεώθηκε να ακολουθήσει την ίδια γραμμή. Χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακές κοίλες επιφάνειες και από υπερβολική διακόσμηση, που καλύπτει όλο το εσωτερικό του ναού. Γι’ αυτό χρειάζεται μεγάλους χώρους που θα αναδεικνύουν αυτού του είδους τη διακόσμηση. Η αρχιτεκτονική μπαρόκ πέτυχε το σκοπό της· συγκίνησε στο παρελθόν αλλά εντυπωσιάζει και σήμερα το θεατή. Τελικά φαίνεται ότι κατάφερε να συνδυάσει το μεσαιωνικό ναό με το μακρύ ορθογώνιο σχήμα και τις αναγεννησιακές ημικυκλικές κολόνες που συνήθως στηρίζουν ένα υπερώο και έναν πρώτο όροφο. Κατά μια άλλη καλλι-

τεχνική όμως άποψη, αποδεικνύει το μαρασμό της τέχνης της Αναγέννησης (16ος αιώνας), την οποία και διαδέχθηκε, αφού αντικαθιστά την ισορροπία των καλλιτεχνικών στοιχείων που χαρακτήρισαν την Αναγέννηση, με τον υπερβολικό δυναμισμό και τη θεατρικότητα.

Ο ρυθμός μπαρόκ εμφανίζεται σε χώρες που έμειναν πιστές στο Ρωμαιοκαθολικισμό, δηλαδή στην Ιταλία, Ισπανία, Αυστρία, νότια Γερμανία, Πολωνία, Φλάνδρα – Βέλγιο. Γι’ αυτό, εκτός από το ναό του Αγίου Πέτρου και το ναό του Ιησού στη Ρώμη, χαρακτηριστικούς ναούς μπαρόκ βλέπουμε σήμερα στο Τολέδο της Ισπανίας (Άγιος Ιωάννης),στη Βιέννη (Άγιος Κάρολος Μπορομέο), στην Κρακοβία της Πολωνίας (Άγιος Πέτρος). Ο ρυθμός μπαρόκ επιβλήθηκε και στη Λατινική Αμερική, ιδιαίτερα στο Μεξικό, από τους Ιησουΐτες μοναχούς που συνόδεψαν τους Ισπανούς και Πορτογάλους κατακτητές.

Πρόσοψη της Βασιλικής του Αγ. Πέτρου, Βατικανό. Ρυθμός Μπαρόκ.

Αποκαθήλωση του Cigoli. Παλάτι Pitti, Φλωρεντία, 17ος αι.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία οργάνωσε την Αντιμεταρρύθμιση για να σταματήσει την εξάπλωση του Προτεσταντισμού.
- Κεντρική θέση στην προσπάθεια αυτή κατέχει η Σύνοδος του Τριδέντο.
- Το μοναχικό τάγμα των Ιησουϊτών έχει ως σκοπό του την υπεράσπιση της ρωμαιοκαθολικής πίστης.
- Το 17ο αιώνα στις ρωμαιοκαθολικές περιοχές της Ευρώπης εμφανίζεται το Μπαρόκ, ένας νέος ρυθμός, που είχε ως στόχο να συγκινήσει τους πιστούς.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Οι Διαμαρτυρόμενες χώρες, μέσα σε λίγο διάστημα, απόκτησαν πολλά σχολεία. Φυσικά σπαταλούσαν τον περισσότερο χρόνο στην κατήχηση. Εδίδασκαν όμως και άλλα πράγματα, εκτός από τη θεολογία. Ενεθάρρυναν τη μελέτη και βοήθησαν πολύ στην άνθιση της τυπογραφίας. Και οι Καθολικοί όμως δεν υστέρησαν. Αφιέρωσαν κι αυτοί πολύ χρόνο στην εκπαίδευση. Η Εκκλησία, πάνω σ' αυτό το ζήτημα, βρήκε έναν ανεκτίμητο φίλο και σύμμαχο: το νέο-ιδρυμένο σύλλογο της κοινωνίας του Ιησού – τους Ιησουΐτες... Όλοι αυτοί αφιέρωναν τον υπόλοιπο χρόνο της ζωής τους, στην προσπάθεια να βοηθήσουν τους δυστυχισμένους... Ζούσαν μαζί με τους μαθητές τους και έπαιρναν μέρος στα παιχνίδια τους. Τους παρακολουθούσαν ακόμα και στην τελευταία λεπτομέρεια της ζωής τους με μία παράξενη αγάπη και φροντίδα. Μ' αυτόν τον τρόπο δημιούργησαν μια καινούργια γενιά, πιστή στον Καθολικισμό, που έπαιρνε τα θρησκευτικά της καθήκοντα τόσο σοβαρά, όσο και οι άνθρωποι στις αρχές του Μεσαίωνα ... Ο έξυπνοι Ιησουΐτες δε σπατάλησαν όλο τον καιρό τους μόνο στη μόρφωση των φτωχών. Μπήκαν και στα παλάτια των δυνατών της ημέρας και έγιναν ιδιαίτεροι δάσκαλοι των μελλοντικών αυτοκρατόρων και βασιλιάδων

(Βαν Λουν Χ., *Η ιστορία της ανθρωπότητας*,
εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2002, σσ. 221-222).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Γιατί η τέχνη επιστρατεύτηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στην αντιπαράθεσή της με τον Προτεσταντισμό;
2. Να βρείτε πληροφορίες για το έργο των Ιησουϊτών στις χώρες του Νέου Κόσμου.
3. Η Σύνοδος του Τριδέντο άλλαξε ουσιαστικά τη διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας; Αιτιολογήστε την άποψή σας.

30. Η Ανατολική Εκκλησία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τους υπόδουλους ορθόδοξους λαούς και τη σχέση τους με το Οικουμενικό Πατριαρχείο κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας
- το θεσμό των αυτοδιοικούμενων κοινοτήτων
- εκκλησιαστικούς ηγέτες και δασκάλους της εποχής.

Στις προηγούμενες δύο ενότητες είδαμε την εξάπλωση του Προτεσταντισμού στη Δυτική Ευρώπη. Στην Ανατολή, όμως, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία το 15ο αι. καταλύεται από τους Οθωμανούς Τούρκους.

α. Προνόμια στον Πατριάρχη: δώρο και σκοπιμότητα

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατακτώντας τα εδάφη του Βυζαντίου έγινε ένα πολυεθνικό κράτος. Για την ομαλή διοίκησή του παραχώρησε προνόμια στους κατακτημένους λαούς και διατήρησε δοκιμασμένους θεσμούς όπως η Εκκλησία. Αυτό σήμανε την αναγνώριση των εξής «μιλλετιών» (θρησκευτικών εθνοτήτων): του μουσουλμανικού, του ορθόδοξου (την Ορθόδοξη Εκκλησία αποτελούσαν Έλληνες, Βλάχοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Αλβανοί, Μολδαβοί και Άραβες), του αρμενικού και του εβραϊκού. Τα δυο πρώτα «μιλλέτια» ήταν πολυαριθμότερα και με συμπαγείς, γεωγραφικά, πληθυσμούς.

Ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β′ ο Πορθητής αναγνώρισε στον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης (Οικουμενικό Πατριάρχη) δικαιώματα που είχε και στο Βυζάντιο. Ο Πατριάρχης έγινε πλέον και Εθνάρχης, δηλαδή εκκλησιαστικός και εθνικός ηγέτης όλων των υπόδουλων ορθόδοξων λαών της Αυτοκρατορίας.

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης. Γαλλικό χειρόγραφο του 15ου αιώνα.

Τα προνόμια όμως αυτά πρωταρχικά εξυπηρετούσαν τα οθωμανικά συμφέροντα, γιατί έδιναν το δικαίωμα στο Σουλτάνο να κατηγορήσει τον Πατριάρχη, όταν οι χριστιανοί ήταν απείθαρχοι. Γι' αυτό και τα προνόμια καταπατούνταν εύκολα, όταν συνέφερε τους κατακτητές. Έδωσαν όμως τη δυνατότητα στο Γένος να μείνει ενωμένο πολιτιστικά και πνευματικά και να επιβιώσει μέσα στις αντίξοες συνθήκες που επέβαλε ο οθωμανικός ζυγός.

β. Εξισλαμισμός και νεομάρτυρες

Πατριάρχης της εποχής της Τουρκοκρατίας. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

Οι Οθωμανοί, λόγω θρησκευτικού φανατισμού αλλά και για λόγους κυριαρχίας συχνά εξισλάμιζαν βίαια τους υπόδουλους. Αλλά και κάποιοι χριστιανοί στις ορθόδοξες κοινότητες της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας άλλαζαν πίστη, προκειμένου να ανέλθουν κοινωνικά και οικονομικά. Άλλοι ασπάζονταν επιφανειακά το Ισλάμ, ενώ κρυφά συνέχιζαν την ορθόδοξη πίστη και ζωή ως **κρυπτοχριστιανοί.** Η θέση τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη, γι' αυτό και η Εκκλησία τους αντιμετώπισε με κατανόηση. Όταν όμως η κρυφή τους πίστη γινόταν φανερή, κατέληγαν στο μαρτύριο και στο θάνατο. Έτσι εμφανίστηκαν οι νεομάρτυρες (μάρτυρες των νεότερων χρόνων), οι οποίοι προέρχονταν από τους κρυπτοχριστιανούς αλλά και από όσους άντρες και γυναίκες φανερά ομολογούσαν την πίστη τους. Η στάση τους απέναντι στο θάνατο θυμίζει τη στάση των πρώτων μαρτύρων και είχε μεγάλη απήχηση στη λαϊκή συνείδηση. Ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης συγκέντρωσε και διέσωσε τους βίους και το μαρτύριό τους στο βιβλίο του «Νέον Μαρτυρολόγιον» .

Από τις τάξεις του κλήρου προέρχονται και πολλοί εθνομάρτυρες. Ονομάζονται έτσι, εκτός από τους λαϊκούς αγωνιστές, και όσοι κληρικοί πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά από την επανάσταση του 1821, θυσίασαν τη ζωή τους για την πατρίδα, συμμετέχοντας σε πολεμικές συγκρούσεις (Αθανάσιος Διάκος, Παπαφλέσσας, Ησαΐας Σαλώνων κ.ά.). Η απόφασή τους να χρησιμοποιήσουν όπλα κατά συνανθρώπων τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη, γιατί ως χριστιανοί και μάλιστα κληρικοί δεν επιτρεπόταν να διαπράξουν φόνο. Η Εκκλησία αντιμετώπισε με συγκατάβαση και ανοχή την συμπεριφορά τους, γιατί διακινδύνευσαν να χάσουν την ψυχή τους προκειμένου να υπερασπιστούν τα ιερά και τα όσια του λαού τους και να υπηρετήσουν αξίες όπως η αυτοδιάθεση των λαών και ελευθερία.

Νεομάρτυρας. Έργο του Γ. Κόρδη.

γ. Η Εκκλησία διδάσκαλος των υπόδουλων

Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν με τα προνόμια που παραχώρησαν οι Τούρκοι επέτρεψαν να αναπτυχθούν αυτοδιοικούμενες, ως ένα βαθμό, κοινότητες σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι άρχοντές τους εκλέγονταν από το λαό. Τους φόρους προς το τουρκικό κράτος πλήρωνε η κοινότητα και όχι ο κάθε υπόδουλος ατομικά. Έτσι οι εισφορές των πλουσιοτέρων ήταν δυνατόν να εξισορροπούν εκείνες των φτωχότερων, αφού όλοι ανήκαν στο ίδιο σώμα.

Κέντρο της ζωής της κοινότητας ήταν ο ναός. Εκεί τελούσαν τη λατρεία και οργάνωναν την κοινωνική τους ζωή. ΄Ετσι η Εκκλησία συσπείρωσε τους υπόδουλους και τους έδινε την ευκαιρία επικοινωνίας και ελεύθερης έκφρασης.

Μοναχός διδάσκει τους Χριστιανούς. ΄Εργο του Γ. Κόρδη

Μια από τις προτεραιότητες της Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν το θέμα της παιδείας, ενός τομέα στον οποίο είχε μακραίωνη παράδοση. Ο Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος ίδρυσε το 1454 πατριαρχική ακαδημία στην Κωνσταντινούπολη. Αργότερα ο Κύριλλος Λούκαρης την εφοδίασε με τυπογραφείο, που δυστυχώς καταστράφηκε από τους Τούρκους. Σχολεία ιδρύθηκαν σε μεγάλες πόλεις όπως η Σμύρνη, τα Γιάννενα, η Θεσσαλονίκη, η Αθήνα, η Δημητσάνα, η Πάτμος, η Νάξος, το Άγιο ΄Ορος (Αθωνιάδα). Για τη μεγάλη μάζα του λαού που δεν είχε πρόσβαση στις σχολές αυτές, ιερείς και μοναχοί δίδασκαν περιστασιακά, ιδίως σε ταραγμένες περιόδους, ανάγνωση και γραφή χρησιμοποιώντας τα λειτουργικά εκκλησιαστικά βιβλία και κυρίως το Ψαλτήρι. Στη λαϊκή μνήμη η δράση αυτή των ιερωμένων-δασκάλων έμεινε γνωστή ως «κρυφό σχολειό». Σημαντικοί δάσκαλοι της περιόδου της Τουρκοκρατίας (διδάσκαλοι του Γένους) υπήρξαν οι Ηλίας Μηνιάτης (1669-1714), Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806), Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), και οι άγιοι Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), Μακάριος ο Νοταράς (1731-1805) και Νικόδημος ο Αγιορείτης (1749-1809). Με τις συγγραφές και τα κηρύγματά τους, που ήταν διατυπωμένα στη γλώσσα του λαού, διατήρησαν την χριστιανική πίστη, την εθνική μνήμη και την ελληνική γλώσσα ζωντανές στη συνείδηση του λαού.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά την Τουρκοκρατία αναγνωρίστηκαν τέσσερα «μιλλέτια»: το μουσουλμανικό, το αρμενικό και το ορθόδοξο (όλοι οι ορθόδοξοι λαοί της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας) και το εβραϊκό.
- Μετά την Άλωση, ο Μωάμεθ Β′ παραχώρησε εκκλησιαστικά και πολιτικά προνόμια στον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης.
- Οι εξισλαμισμοί που επέβαλαν οι Οθωμανοί Τούρκοι ανέδειξαν νεομάρτυρες.
- Οργανώθηκαν αυτοδιοικούμενες κοινότητες με κέντρο το ναό.
- Η Εκκλησία με ηγέτες και δασκάλους φρόντισε για την παιδεία των υποδούλων.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Πώς ήθελε την ελληνική παιδεία ό Πατροκοσμάς

Καλά, παιδιά μου, μοῦ ἐχαρίσατε τά παιδιά σας, ἀμή νά ἰδοῦμεν, ἔχετε καί σχολεῖον ὁπού νά διαβάζουν, νά μανθάνουν γράμματα τά παιδιά μας;
– Δέν ἔχομεν, ἅγιε τοῦ Θεοῦ.
– Ἀμή δέν εἶναι καλά νά βάλετε ὅλοι σας νά κάμετε ἕνα ρεφενέ, να βάλετε καί ἐπιτρόπους νάν τό κυβερνοῦν τό σχολεῖον, νά βάνουν δάσκαλον νά μανθάνουν ὅλα τά παιδιά καί πλούσια καί πτωχά χωρίς νά πληρώνουν; Διατί ἀπό τό σχολεῖον μανθάνομεν τό κατά δύναμιν τί εἶναι Θεός, τί εἶναι Ἁγία Τριάς, τί εἶναι ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, τί εἶναι δαίμονες, τί εἶναι παράδεισος, τί εἶναι κόλασις, τί εἶναι ἁμαρτία, τί εἶναι ἀρετή. Καλύτερα νά ἔχῃς εἰς τήν χώραν σου σχολεῖον ἑλληνικόν παρά νά ἔχῃς βρύσες καί ποταμούς, διατί ἡ βρύσις ποτίζει τό σῶμα, τό δέ σχολεῖον ποτίζει τήν ψυχήν, τό σχολεῖον ἀνοίγει τές ἐκκλησίες, τό σχολεῖον ἀνοίγει τά μοναστήρια. Ἀνίσως καί δέν ἤτανε σχολεῖα, ποῦ ἤθελα ἐγώ νά μάθω νά διδάσκω;

(Μενούνου Ι., *Κοσμά του Αιτωλού, Διδαχές*, Αθήνα, χ.χ., σ. 142).

Κατά τό αφξδ΄ (1564) ἔτος, Μαρτίου ιθ΄
Ἐμαρτύρησεν ὁ Δημήτριος Τορναρᾶς
(Ἐκ τοῦ Νέου Μαρτυρολογίου Ἁγ. Νικοδήμου)
Δημήτριος δούς τήν κεφαλήν, λαμβάνει στέφη ἄπειρα ἐκ τοῦ Κυρίου.

Οὗτος ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀθλητής ἐσυναυλίζετο συχνάκις μέ τούς τούρκους καί συνομίλουν· καί μίαν ἡμέραν ἀπό τοῦ φθόνου κινούμενοι τόν ἐβίασαν νά γένῃ τοῦρκος· καί ἐπειδή αὐτός δέν ἠθέλησε τόν ἐπῆγαν εἰς τόν κριτήν καί ἐμαρτύρησαν ψευδῶς πώς ὕβρισε τήν πίστιν τους· ὁ δέ κριτής ὥρισε νά τόν δείρουν καί νά τόν βασανίσουν ἀνηλεῶς ἕως οὗ νά γένῃ τοῦρκος, καί οὕτω τόν ἐβασάνισαν πολλά· καί ὡς εἶδαν τό ἀμετάθετον τῆς γνώμης του, διά προστάγματος τοῦ κριτοῦ τόν ἀπεκεφάλισαν, καί ἔλαβε τοῦ Μαρτυρίου τόν στέφανον

(Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, *Συναξαριστής Νεομαρτύρων (1400-1900)*, ἔκδ. «Ὀρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1984).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Γιατί ο ναός ήταν το κέντρο της ζωής της κοινότητας κατά την Τουρκοκρατία;
2. Γιατί δόθηκαν τα προνόμια από τον Μωάμεθ τον Β΄ στο Οικουμενικό Πατριαρχείο;
3. Πώς αντιμετώπισε η Εκκλησία το θέμα της παιδείας των υπόδουλων Ελλήνων;
4. Να βρείτε λαϊκές ζωγραφιές και έργα επώνυμων ζωγράφων που να αναφέρονται σε πρόσωπα και γεγονότα της Τουρκοκρατίας.

31. Η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τις ιστορικές συνθήκες μέσα στις οποίες η ελλαδική Εκκλησία ανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη και για την παραχώρηση από το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης του Αυτοκέφαλου στις τοπικές Ορθόδοξες Εκκλησίες
- την οργάνωση και τη δράση της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Ο αγώνας για την ανεξαρτησία των Ελλήνων από τον οθωμανικό ζυγό, το 1821, έφερε στο προσκήνιο τις σχέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την τοπική Εκκλησία της Ελλάδας.

α. Η πορεία προς το Αυτοκέφαλο

Η ελλαδική Εκκλησία, κατά τη διάρκεια του επτάχρονου αγώνα για την ανεξαρτησία, χωρίς ουσιαστική επαφή με τον πνευματικό της πατέρα, τον Πατριάρχη, έπρεπε να επιλύσει μόνη τα πολλά προβλήματά της. Μεγάλος αριθμός από μοναστήρια και εκκλησίες είχαν καταστραφεί, οι απώλειες σε έμψυχο δυναμικό ήταν μεγάλες, η εκπαίδευση κληρικών και λαϊκών είχε παραμεληθεί και υπήρχε έλλειψη εκκλησιαστικών βιβλίων. Δυστυχώς, το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν μπορούσε να υποστηρίξει τον αγώνα, λόγω της πίεσης των Τούρκων.

Ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας Ι. Καποδίστριας.

Ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας, Ιωάννης Καποδίστριας, δεν πρόλαβε να ασχοληθεί με το θέμα των σχέσεων της Εκκλησίας της Ελλάδας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, εξαιτίας των πολλών προβλημάτων του νεοσύστατου κράτους και της δολοφονίας του το 1831.

β. Η υποταγή της Εκκλησίας της Ελλάδας στην πολιτική εξουσία

Την ίδια εποχή (19ος αιώνας) στην Ευρώπη εξαπλώνεται η ιδέα για τη δημιουργία εθνικών κρατών. Εκεί το γεγονός αυτό έθεσε σε νέες βάσεις τις σχέσεις Εκκλησίας-Κράτους, οδηγώντας πολλές φορές την πρώτη σε υποταγή στην κρατική εξουσία. Όταν ο ανήλικος ρωμαιοκαθολικός βασιλιάς Όθωνας με τους προτεστάντες αντιβασιλείς του ήρθαν στην Ελλάδα το 1833, αντιμετώπισαν την Εκκλησία ως υφιστάμενο τμήμα του Κράτους με πρότυπο την κατάσταση που επικρατούσε στη Βαυαρία. Είχαν την άποψη ότι η ελλαδική Εκκλησία έπρεπε να είναι εθνική, άρα ανεξάρτητη από τον Πατριάρχη, να κυβερνάται από Σύνοδο Επισκόπων επιλεγμένων από το βασιλιά και να τεθεί κάτω από τον έλεγχο της Πολιτείας.

Ο αντιβασιλέας και υπουργός των εκκλησιαστικών, Μάουρερ, εξέδωσε διατάγματα με τα οποία συντελέστηκε σταδιακή υποδούλωση της Εκκλησίας στην κοσμική εξουσία. Ως υπουργός,

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:13 Σελίδα 124

Οι Μητροπόλεις της υπόδουλης Ελλάδας μέχρι την ανακήρυξη του Αυτοκέφαλου.

ο Μάουρερ εξασφάλισε με νόμο τη δυνατότητα να συγκαλεί σύνοδο και εκεί μεθόδευσε το θέμα του χωρισμού της Εκκλησίας της Ελλάδας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Πολύτιμος βοηθός του στο έργο αυτό και πρωτεργάτης στη διαμόρφωση των εκκλησιαστικών πραγμάτων υπήρξε ένας εκκλησιαστικός άνδρας της εποχής, ο Θεόκλητος Φαρμακίδης. Ο Φαρμακίδης, σπουδασμένος στην Ευρώπη συμφωνούσε με τις αντιλήψεις περί εθνικής Εκκλησίας ανεξάρτητης από το Πατριαρχείο. Στο ακριβώς αντίθετο άκρο, η άλλη μεγάλη προσωπικότητα αυτής της περιόδου, ο ιερέας, ρήτορας και συγγραφέας Κωνσταντίνος Οικονόμος πολέμησε με το λόγο και την πέννα του το χωρισμό της Εκκλησίας της Ελλάδας από το Πατριαρχείο. Ο χωρισμός αυτός τελικά υπογράφηκε το 1833 από 22 ιεράρχες στη

Θεόκλητος Φαρμακίδης,
Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Μάουρερ,
Υπουργός Εκκλησιαστικών του Όθωνα.

Σύνοδο του Ναυπλίου. Από αυτούς οι περισσότεροι προέρχονταν από υπόδουλες στους Οθωμανούς περιοχές και όχι από ελλαδικές (δεν υπήρχε δηλαδή σωστή αντιπροσώπευση των περιοχών της ελεύθερης Ελλάδας). Έτσι η Εκκλησία της Ελλάδας αποκόπηκε πραξικοπηματικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Ο Πατριάρχης αντέδρασε και μόνο χάρη στην παρέμβαση του Τσάρου της Ρωσίας δεν αφόρισε την ελλαδική Εκκλησία. Αργότερα κι άλλες εθνικές Εκκλησίες στα Βαλκάνια (σερβική, βουλγαρική) θα μιμηθούν το παράδειγμα της Ελλάδας και θα κηρυχθούν αυτοκέφαλες.

γ. Το τίμημα του Αυτοκέφαλου και οι μετέπειτα εξελίξεις

Τα επόμενα χρόνια οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες: μεγάλος αριθμός μοναστηριών έκλεισε και ο αριθμός των επισκόπων περιορίστηκε. Αλλά και μετά την ενηλικίωση του Όθωνα και τη σταδιακή απομάκρυνση των αντιβασιλέων, η υποταγή της Εκκλησίας της Ελλάδας στο κράτος συνεχίστηκε. Στα θετικά αυτής της περιόδου συγκαταλέγονται η ίδρυση της Θεολογικής Σχολής και της Ριζαρείου Σχολής στην Αθήνα για την εκπαίδευση των ιερέων. Τελικά, το 1850 το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης αναγνώρισε την αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος.

Η Εκκλησία της Ελλάδος το 1850, όπως και το ελληνικό κράτος, περιλάμβανε μόνο την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλάδες. Οι άλλες περιοχές, τα Επτάνησα και οι ονομαζόμενες «Νέες Χώρες», δηλαδή η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη και τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου, προστέθηκαν μετά την απελευθέρωσή τους σταδιακά, ύστερα από πατριαρχική έγκριση. Από το 1913 η Κρήτη αποτελεί ημιαυτόνομη Εκκλησία που εξαρτάται πνευματικά από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Τα Δωδεκάνησα, που ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος το 1947, υπάγονται μέχρι σήμερα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως και το Άγιο Όρος που είναι αυτοδιοίκητο.

Σήμερα στην αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος ανήκουν πάνω από 80 μητροπόλεις. Οι μητροπολίτες τους μαζί με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών αποτελούν την Ιερά Σύνοδο, το ανώτατο όργανο της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδας. Οι μητροπόλεις χωρίζονται σε ενορίες στις οποίες λειτουργούν ιδρύματα, ορφανοτροφεία, βιβλιοθήκες, στέγες γερόντων και κατηχητικά σχολεία. Η Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδας είναι εκκλησιαστικός οργανισμός που σκοπό έχει να οργανώνει το κήρυγμα, να καταρτίζει και να επιβλέπει τους ιεροκήρυκες, τους εξομολόγους, τους κατηχητές και τα κατηχητικά σχολεία, την ιεραποστολή στο εξωτερικό. Ασχολείται επίσης με τις εκδόσεις θεολογικών έργων και εκκλησιαστικών εντύπων. Από το 1989 λειτουργεί ο ραδιοφωνικός σταθμός της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:13 Σελίδα 126

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

REGIERUNGS-BLATT DES KOENIGREICHS GRIECHENLAND.

Αριθμ. 1. 1833 N. 1.

ΝΑΥΠΛΙΟΝ, 16 Φεβρουαρίου. NAUPLION 28 Februar.

ΟΘΩΝ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ΕΛΛΗΝΕΣ!

Προσκεκλημένος ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἐνδόξων καὶ μεγαλοψύχων μεσιτῶν, διὰ τῆς κραταιᾶς βοηθείας τῶν ὁποίων ἀποπερατώσατε ἐνδόξως τὸν τῆς καταστροφῆς πόλεμον τὸν ὑπὲρ τὸ δέον παρεκτανθέντα, προσκεκλημένος προσέτι καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν σας ἐλευθέραν ἐκλογὴν, ἀναβαίνω εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἐκπληρώσω ὅσας ὑποχρεώσεις ἀνέλαβα δεχθεὶς τὸ προσφερθέν μοι Βασιλικὸν στέμμα, τόσον πρὸς ἐσᾶς, ὅσον καὶ πρὸς τὰς μεσιτευούσας Μεγάλας Δυνάμεις.

. . . .

Εἴθε ἡ θεία πρόνοια νὰ εὐλογήσῃ τοὺς κοινοὺς ἡμῶν ἀγῶνας, καὶ νὰ εὐδοκήσῃ νὰ ἐπανακμάσῃ λαμπρότερον ὁ ὡραῖος οὗτος τόπος, ὅστις καλύπτει τὴν κόνιν τῶν μεγίστων ἀνδρῶν καὶ τῶν μεγίστων πολιτῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχαῖοι χρόνοι ἀποτελοῦσι μίαν τῶν ὡραιοτέρων ἐποχῶν τῆς ἱστορίας, καὶ τοῦ ὁποίου τόπου οἱ κάτοικοι εἰς τοὺς τελευταίους καιροὺς ἀπέδειξαν εἰς τοὺς συγχρόνους των ὅτι ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ τὸ εὐγενὲς φρόνημα τῶν ἀθανάτων προγόνων των δὲν ἀπεσβέσθησαν ἀπὸ τὰς καρδίας των.

Ἐξεδόθη ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 25 Ἰανουαρίου (6 Φεβρουαρίου) 1833

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Η Αντιβασιλεία

Ο Κόμης ΑΡΜΑΝΣΠΕΡΓ Πρόεδρος, ΜΑΟΥΡΕΡ, ΕΪΔΕΚ.

OTTO

VON GOTTES GNADEN

KOENIG VON GRIECHENLAND

An das Griechische Volk.

HELLENEN!

Berufen durch das Vertrauen der erlauchten grossherzigen Vermittler, mit deren mæchtigem Beistande ihr aus einem nur allzulangen Vertilgungs Kriege glorreich hervorgegangen seyd, —berufen durch euere eigne freye Wahl, besteige ich den Thron Griechenlands, um die Verpflichtungen zu lœsen, die ich mit der mir übertragenen Krone sowohl gegen euch, als gegen die vermittelnden Grossmæchte übernommen habe.

In langem blutigen Kampfe habt ihr mit williger

. . . .

Mœge denn die gœttliche Vorsehung unsere vereinten Bestrebungen segnen, und in verjüngtem Glanze das schœne Land wieder aufblühen lassen dessen Boden die Asche der grœssten Mænner und der grœssten Bürger bedeckt, dessen Vorzeit eine der schœnsten Epochen der Weltgeschichte bezeichnet, und dessen jüngste Vergangenheit der Mitwelt gezeigt hat, dass in seinen Bewohnern der Heldenmuth und der Hochsinn der unsterblichen Ahnen nicht erloschen ist.

Gegeben zu Nauplia den 25 Jenner (6 Febr:) 1833.

IM NAMEN DES KOENIGS

DIE REGENTSCHAFT.

Graf von ARMANSPERG Von MAURER. Von HEIDECK.
Praes.

Εφημερίδα Κυβερνήσεως του 1833 σε ελληνικά και γερμανικά.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:13 Σελίδα 127

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Ο επτάχρονος αγώνας για την ανεξαρτησία απομάκρυνε την Εκκλησία της Ελλάδας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.
- Το 1833 οι Βαυαροί ανακήρυξαν το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδας χωρίς την έγκριση του Πατριαρχείου.
- Ο Ρωμαιοκαθολικός βασιλιάς Όθωνας και οι Προτεστάντες αντιβασιλείς του έθεσαν την Εκκλησία κάτω από τον έλεγχο του κράτους.
- Το 1850 το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγνώρισε την αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας.
- Η Εκκλησία της Ελλάδας περιλαμβάνει πάνω από 80 Μητροπόλεις, εκτός από αυτές των Δωδεκανήσων και την ημιαυτόνομη Εκκλησία της Κρήτης.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Οι απόψεις του Όθωνα για τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας

...Η πνευματική αρχή του κλήρου της χώρας θα μπορούσε να γίνει επικίνδυνη για τον κοσμικό άρχοντα, αν ο ανώτερος κλήρος συνιστούσε μια ομάδα, καθόσον ολόκληρος ο κλήρος κατόπιν θα έπαιρνε το λαό με το μέρος του εναντίον του άρχοντα. Νομίζω ότι θα μπορούσαμε να υπερβούμε όλες αυτές τις δυσκολίες αν δημιουργούσαμε μια σύνοδο υπό τη διεύθυνση κάποιου Μητροπολίτη που θα ήταν κάτι σαν τους προέδρους των δικών μας επιτροπών και ουσιαστικά δε θα είχε εξουσία. Σε ορισμένα χρονικά διαστήματα ο άρχοντας θα μπορεί να διαλέξει τα μέλη αυτής της συνόδου

(Επιστολή του Όθωνα προς τον πατέρα του Λουδοβίκο, Μόναχο, 13 Μαΐου 1833, Από το βιβλίο Frazee, A.Ch., *Ορθόδοξος Εκκλησία και ελληνική ανεξαρτησία 1821-1852*, (μτφρ. Ι. Ροϊλίδης), εκδ. Δόμος, Αθήνα 1987, σ. 143.)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια λάθη συνέβησαν κατά τη διαδικασία ανακήρυξης του αυτοκέφαλου της Εκκλησίας της Ελλάδας το 1833;
2. Γιατί η περίοδος 1833-1850 συσσώρευσε προβλήματα στην ελλαδική Εκκλησία;
3. Ποιες είναι οι Μητροπόλεις των «Νέων Χωρών» και πώς διοικούνται;
4. Με τη βοήθεια του καθηγητή της Ιστορίας να βρείτε πληροφορίες για την εκκλησιαστική πολιτική του Καποδίστρια και να τις παρουσιάσετε στην τάξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ′
Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΣΗΜΕΡΑ

32. Οι Ρωμαιοκαθολικοί στην εποχή μας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στο σύγχρονο κόσμο
- τη Β′ Σύνοδο του Βατικανού και τις καινοτομίες στη λατρεία
- τη θεολογία της απελευθέρωσης.

Όπως είδαμε στην ενότητα για το Σχίσμα, η Εκκλησία της Δύσης που αποκόπηκε από την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία ονομάστηκε «Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία». Ένα μεγάλο τμήμα του σύγχρονου χριστιανικού κόσμου αποτελεί τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, με πνευματική και διοικητική έδρα το Βατικανό. Ιδιαίτερα έντονη είναι η παρουσία της στην Ευρώπη, γεγονός που επιβάλλει τη γνωριμία τόσο με τους βασικούς θεσμούς της όσο και με τις σύγχρονες τάσεις που κυριαρχούν στους κόλπους της.

Α. Η θέση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είναι εξαπλωμένη σε ολόκληρο σχεδόν το σύγχρονο κόσμο. Οι πολυπληθέστερες περιοχές σε ρωμαιοκαθολικούς είναι ορισμένες χώρες της Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία, Βέλγιο, Ελβετία, Πολωνία), σχεδόν όλες οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, καθώς και οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας (κυρίως τα νησιά των Φιλιππίνων). Αλλά και σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία έχει μέλη.

Στην Ελλάδα υπάρχουν μικρότερες ή μεγαλύτερες ρωμαιοκαθολικές κοινότητες στις μεγάλες, κυρίως, πόλεις. Αρκετοί ρωμαιοκαθολικοί βρίσκονται σε νησιά των Κυκλάδων (κυρίως τη Σύρο και την Τήνο) και του Ιονίου (Κέρκυρα). Στην Αθήνα έχει την έδρα της η Αρχιεπισκοπή της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, δηλαδή η κεντρική εκκλησιαστική της διοίκηση στην Ελλάδα.

Καθολικοί πιστοί στις Φιλιππίνες.

Εσωτερικό Ρωμαιοκαθολικού ναού στη Ν.Α. Ασία.

Β. Η Β′ Σύνοδος του Βατικανού, σταθμός για τη σύγχρονη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία

Μετά από αιώνες εσωστρέφειας και υπεροπτικής αδιαλλαξίας, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αποφάσισε να επανεξετάσει την παρουσία της στον κόσμο. Αποφάσισε να ασκήσει κριτική στο παρελθόν της, να αρχίσει να διαβλέπει τα λάθη της, να αναζητήσει τρόπους προσέγγισης με τη σύγχρονη σκέ-

ψη και τον πολιτισμό, να αρχίσει διάλογο με τις άλλες χριστιανικές ομολογίες* και να εκσυγχρονιστεί, σύμφωνα με τις απαιτήσεις των καιρών.

Το έργο αυτό είχε ως στόχο η Β′ Σύνοδος του Βατικανού, που συγκλήθηκε μεταξύ 1962-1965 με Πάπα τον Ιωάννη τον 23ο και συμμετοχή 2000 επισκόπων. Σ' αυτήν έλαβαν μέρος ως παρατηρητές εκπρόσωποι από την Ορθόδοξη Εκκλησία και από τις διάφορες προτεσταντικές Ομολογίες.

Οι αποφάσεις της έφεραν αρκετές αλλαγές, κυριότερες από τις οποίες είναι: **α.** Η κατάργηση της λατινικής γλώσσας στη λατρεία και η υιοθέτηση της γλώσσας της κάθε χώρας. **β.** Η μεγαλύτερη προσέγγιση και κατανόηση των άλλων χριστιανικών Ομολογιών και των άλλων θρησκειών. **γ.** Η θέση των λαϊκών και, κυρίως, της γυναίκας στην Εκκλησία, καθώς και το δικαίωμα όλων στην εργασία. Όλα αυτά υπήρξαν, αναμφισβήτητα, μια μεγάλη καινοτομία. Παρά ταύτα, κάποιες προτάσεις για άλλες αλλαγές στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία δεν έγιναν αποδεκτές από τη Σύνοδο.

Ο Πάπας Ιωάννης-Παύλος Β′ ευλογεί.

Φραγκισκανός μοναχός.

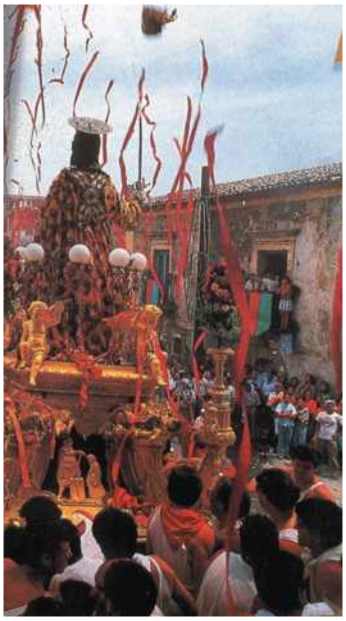

Σικελία, λιτανεία του αγάλματος του Απ. Παύλου.

Γ. Η θεολογία της απελευθέρωσης και η δράση των Λατινοαμερικανών θεολόγων

Η θεολογία της απελευθέρωσης ή της επανάστασης εμφανίστηκε στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία της Λατινικής Αμερικής. Στις χώρες αυτές παρουσιάστηκαν κατά καιρούς δικτατορικά καθεστώτα, τα οποία επέβαλαν ανελευθερία και οδήγησαν σε φτώχια. Πολλοί κληρικοί και θεολόγοι της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας αγωνίστηκαν ενάντια στα καθεστώτα αυτά, με αποτέλεσμα να υποστούν διώξεις ή και θάνατο. Είναι αξιοσημείωτο ότι η επίσημη ηγεσία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στο Βατικανό αποκήρυξε αυτή τη δράση των μελών της, για πολιτικούς και διπλωματικούς λόγους.

Οι απόψεις των ρωμαιοκαθολικών που αγωνίστηκαν στο πλευρό του λαού τους ονομάστηκαν «θεολογία της απελευθέρωσης». Οι εκπρόσωποί της προβάλλουν έναν Θεό της δικαιοσύνης, που εμφανίζεται στην ανθρώπινη ιστορία ως ελευθερωτής των καταπιεσμένων και των φτωχών. Αυτό αποτελούσε πάγια αντίληψη για την Εκκλησία, που ήταν όμως ξεχασμένη στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία της Λατινικής Αμερικής. Βέβαια, η θεολογία αυτή, ξεκινώντας από την καθημερινή αθλιότητα της κοινωνικής πραγματικότητας, επιχειρεί μια ερμηνεία του Χριστού διαφορετική από αυτήν της παραδοσιακής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

Εκπρόσωποι της θεολογίας της απελευθέρωσης ήταν ο Πε-

ρουβιανός θεολόγος Gustavo Gutiérrez (προέτρεψε την Εκκλησία να συστρατευθεί με τους φτωχούς), ο Oscar Romero (αρχιεπίσκοπος στο Σαν Σαλβαδόρ, από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της θεολογίας της απελευθέρωσης. Δολοφονήθηκε στις 24 Μαρτίου 1980 από το στρατιωτικό καθεστώς της χώρας του κατά τη διάρκεια της Λειτουργίας) και ο Antonio Fragoso (υπερασπίστηκε την ιδέα της πάλης των τάξεων με τη χριστιανική ελπίδα για την κατάργηση της όποιας καταπίεσης).

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Μέλη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας βρίσκονται σε πολλά μέρη του κόσμου, καθώς και στην Ελλάδα.
- Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία επέφερε πολλές αλλαγές στη δομή και στη λειτουργία της με τη Β′ Σύνοδο του Βατικανού (1962-1965).
- Η φτώχεια και η καταπίεση των λαών της Λατινικής Αμερικής δημιούργησαν μέσα στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ένα κίνημα, που ονομάστηκε «θεολογία της απελευθέρωσης».

ΚΕΙΜΕΝΑ

- *Με εκείνους, οι οποίοι κοσμούνται μεν με το χριστιανικό όνομα διά του αγίου Βαπτίσματος, δεν ομολογούν όμως ακέραιη την πίστη ή δεν διαφυλάσσουν την ενότητα της κοινωνίας με τον διάδοχο του Πέτρου, η Εκκλησία αισθάνεται συνδεδεμένη για ποικίλους λόγους. Διότι πολλοί απ' αυτούς τιμούν την Αγία Γραφή ως κανόνα πίστεως και ζωής, επιδεικνύουν ζωηρό θρησκευτικό ζήλο, πιστεύουν με αγάπη στο Θεό, τον παντοδύναμο Πατέρα, και στον Χριστό, τον Υιό του Θεού και Σωτήρα, συνδέονται με το Χριστό διά του Βαπτίσματος και αναγνωρίζουν τα Μυστήρια. Πολλοί απ' αυτούς έχουν το επισκοπικό αξίωμα, τελούν τη Θεία Ευχαριστία και καλλιεργούν την λατρεία της Θεοτόκου. Σ' αυτά ας προστεθεί η κοινωνία διά της προσευχής και ένας αληθινός σύνδεσμος εν Αγίω Πνεύματι, το Οποίο δρα σ' αυτούς με δώρα και χάριτας και με την αγιαστική του δύναμη, και μάλιστα έχει ενισχύσει κάποιους απ' αυτούς στο μαρτύριο. Έτσι, το Πνεύμα αφυπνίζει σ' όλους τους μαθητές του Χριστού τη νοσταλγία και τη δράση, ώστε αυτοί κάποτε να ενωθούν ειρηνικά-όπως το ζήτησε ο Χριστός-σε μία ποίμνη υπό ένα Ποιμένα. Για την επιτυχία του σκοπού αυτού, η Μητέρα Εκκλησία προσεύχεται, ελπίζει και δρα αδιαλείπτως, προτρέποντας τα τέκνα της σε καθαρμό και ανακαίνιση, ώστε να λάμψει λαμπρότερα το σημείο του Χριστού στο πρόσωπο της Εκκλησίας* (Από το κείμενο-απόφαση της Β′ Συνόδου του Βατικανού με τίτλο «Δογματική απόφαση περί Εκκλησίας "Φως εθνών"», κεφάλαιο 15, στο Στ. Χαρκιανάκι, *Το περί Εκκλησίας σύνταγμα της Β′ Βατικανής Συνόδου*, Θεσσαλονίκη, 1969, σ. 137).
- *Πώς μπορούμε να μιλήσουμε για το Θεό που αποκαλύπτεται ως αγάπη, όταν ζούμε μια πραγματικότητα που τη χαρακτηρίζει η αθλιότητα και η καταπίεση; Πώς μπορούμε να κηρύξουμε το Θεό μπροστά σε άνδρες και γυναίκες που πεθαίνουν άδικα πριν την ώρα τους; Πώς να δεχθούμε ότι ο Θεός μας χαρίζει τη δωρεά της αγάπης και της δικαιοσύνης, όταν*

βλέπουμε τους ανθρώπους να υποφέρουν; Τί λόγια να πούμε σ' αυτούς που δε θεωρούνται άνθρωποι (πρόσωπα), για να τους δώσουμε να καταλάβουν ότι είναι παιδιά του Θεού;

(κείμενο του Gustavo Gutiérrez, από το οπισθόφυλλο του βιβλίου του Αρχιμ. Κύριλλου Κατερέλου, *Η θεολογία της απελευθέρωσης. Εισαγωγή στην λατινοαμερικανική θεολογία*, Θεσσαλονίκη, 2001).

- *Χαίρομαι, αδελφοί μου, που η Εκκλησία μας καταδιώκεται ακριβώς για τη συστράτευσή της με τους φτωχούς και γιατί προσπαθεί να ενσαρκωθεί μέσα από το συμφέρον των φτωχών. Θα ήταν λυπηρό σε μια χώρα που γίνονται φρικιαστικές δολοφονίες, να μη μετρούσαμε ανάμεσα στα θύματα κληρικούς. Είναι η μαρτυρία μιας Εκκλησίας ενσαρκωμένης στα προβλήματα του λαού*

(κείμενο του Oscar Romero, από το οπισθόφυλλο του βιβλίου του Αρχιμ. Κύριλλου Κατερέλου, *Η αγωνία της απελευθέρωσης. Σύγχρονοι λατινοαμερικανοί θεολόγοι*, Θεσσαλονίκη, 2001).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Για ποιους λόγους συγκλήθηκε η Β΄ Σύνοδος του Βατικανού;
2. Η θεολογία της απελευθέρωσης βρίσκεται σε αντίθεση με τη διδασκαλία του Χριστού; Αιτιολογήστε την άποψή σας.
3. Μελετήστε το κείμενο από τη Β΄ Σύνοδο του Βατικανού. Να επισημάνετε ποια είναι τα επιχειρήματα με βάση τα οποία προσδιορίζεται η σχέση των ρωμαιοκαθολικών με τους υπόλοιπους χριστιανούς.

33. Οι Προτεστάντες στην εποχή μας

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τα βασικά σημεία της διδασκαλίας του Προτεσταντισμού
- τις σχέσεις του με την Ορθόδοξη Εκκλησία και για την παρουσία της Προτεσταντικής Εκκλησίας στη σύγχρονη Ελλάδα.

Στην προηγούμενη διδακτική ενότητα γνωρίσαμε τη σύγχρονη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Η γνωριμία μας με τις Προτεσταντικές Εκκλησίες θα ολοκληρώσει την περιήγησή μας στο σύγχρονο χριστιανικό κόσμο.

Α. Η πορεία του Προτεσταντισμού στην ιστορία

Στην ιστορική του διαδρομή ο Προτεσταντισμός εμφανίστηκε ως μία Εκκλησία συνεχών μεταβολών και ονομάστηκε «Εκκλησία συνεχών μεταρρυθμίσεων» (ecclesia semper reformanda). Αυτή η τάση επέφερε διασπάσεις, ακόμα και εντός της Προτεσταντικής Εκκλησίας.

Οι οπαδοί του Λούθηρου διαμόρφωσαν την ονομαζόμενη «Λουθηρανική Εκκλησία», που αριθμεί σήμερα αρκετά μέλη στη Γερμανία, τις Σκανδιναβικές χώρες και τις Η.Π.Α. Όταν εμφανίστηκε ο Καλβίνος, ο οποίος διαφοροποιήθηκε σε κάποια σημεία από τη διδασκαλία του Λούθηρου, δημιουργήθηκε η «Εκκλησία των Καλβινιστών», η οποία δραστηριοποιείται σήμερα σε Ελβετία, Ολλανδία και Βέλγιο. Αργότερα εμφανίστηκε η Αγγλικανική Εκκλησία (μία τάση ανάμεσα σε Λουθηρανούς και Ρωμαιοκαθολικούς), η οποία σήμερα συναντάται στην Αγγλία και στις Η.Π.Α. Τέλος, τον 19ο και 20ο αιώνα δημιουργήθηκαν πολλές «προτεσταντικές ομολογίες» (Πεντηκοστιανοί, Αντβεντιστές, Ευαγγελικοί, Βαπτιστές κ.ά.).

Σύναξη Προτεσταντών.

Β. Η διδασκαλία του Προτεσταντισμού

Η σχέση με το κράτος

Η Μεταρρύθμιση ενδιαφέρθηκε από τα πρώτα της βήματα για τις σχέσεις της Εκκλησίας με την κοσμική εξουσία. Ο Λούθηρος οραματιζόταν την πλήρη αυτονομία της εκκλησιαστικής από την κοσμική εξουσία και αυτό οδήγησε τον Προτεσταντισμό στην υιοθέτηση μιας διακριτικής συνεργασίας με το κράτος.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:14 Σελίδα 133

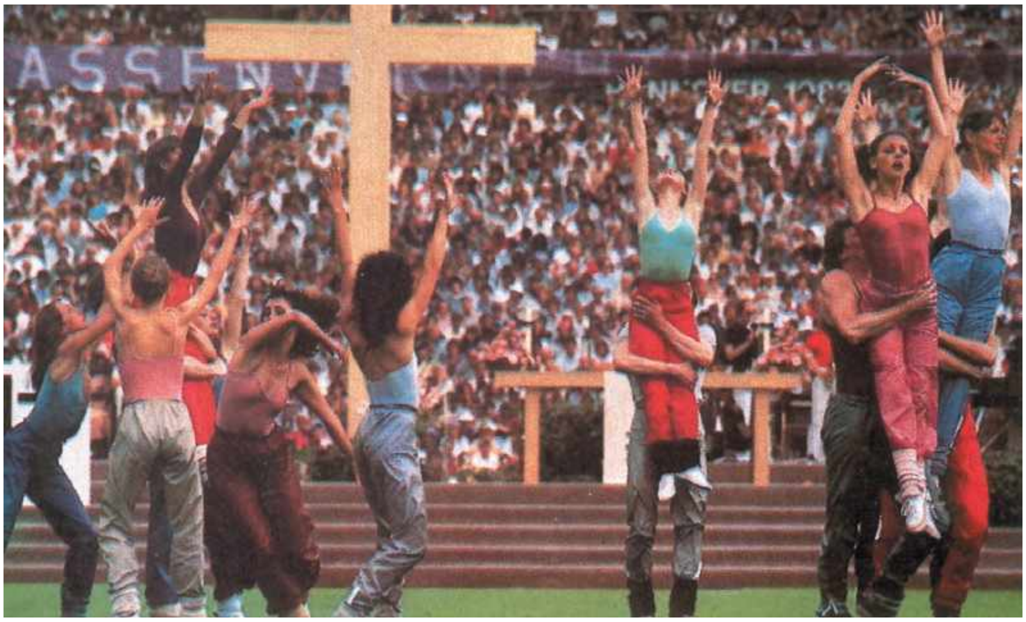

Λατρευτική σύναξη Προτεσταντών.

Η Εκκλησία

Ο Προτεσταντισμός έδωσε μεγάλη έμφαση στο ρόλο του Αγίου Πνεύματος στην Εκκλησία, αντιδρώντας έτσι στην υποτίμηση του ρόλου Του από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία (Filioque). Όμως, τόνισε περισσότερο τη σχέση του Αγίου Πνεύματος με το άτομο και όχι με την κοινότητα. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να θεωρείται η χριστιανική ζωή ως ατομικιστική και προσωπική υπόθεση.

Η Αγία Γραφή θεωρείται για τα μέλη του Προτεσταντισμού ως το απόλυτο κριτήριο που μπορεί να εγγυηθεί τη σωστή βίωση της αλήθειας και της ζωής, ενώ η παράδοση της Εκκλησίας υποβαθμίζεται. Το αποτέλεσμα αυτής της απολυτοποίησης της Αγίας Γραφής ήταν η απόρριψη πολλών χριστιανικών παραδόσεων, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα. Ο Προτεσταντισμός δέχεται γενικά την ύπαρξη μιας «καθολικής ιεροσύνης» όλων των πιστών. Ωστόσο, ορισμένοι κλάδοι του αποδέχονται το Μυστήριο της Ιεροσύνης, χειροτονώντας άνδρες αλλά και γυναίκες που προΐστανται των τοπικών θρησκευτικών κοινοτήτων τους.

Η σωτηρία του ανθρώπου

Ο Λούθηρος απέρριψε κάθε δυνατότητα συνεργασίας του ανθρώπου με τον Θεό στο έργο της σωτηρίας, γι' αυτό και ο Προτεσταντισμός δεν δέχεται τιμή προς το πρόσωπο της Θεοτόκου. Θεωρεί δε ότι ο άνθρωπος σώζεται μόνο από τη χάρη του Θεού και όχι από τα έργα του. Πιστεύει ότι μεγάλη συμβολή στη σωτηρία του ανθρώπου έχει η μετάνοια, ως πράξη συνειδητοποίησης της αθλιότητας της ανθρώπινης ζωής και ως εμπιστοσύνη στο έλεος του Θεού.

Γ. Οι σχέσεις του Προτεσταντισμού με την Ορθόδοξη Εκκλησία

Τα πρώτα χρόνια της ιστορίας του Προτεσταντισμού ήταν αδύνατη η οποιαδήποτε σχέση με τη Ορθόδοξη Εκκλησία, λόγω του ότι πολλοί ορθόδοξοι λαοί ήταν υπόδουλοι στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Σιγά-σιγά, όμως, ο Προτεσταντισμός άρχισε να αναπτύσσει ενδιαφέρον για τη

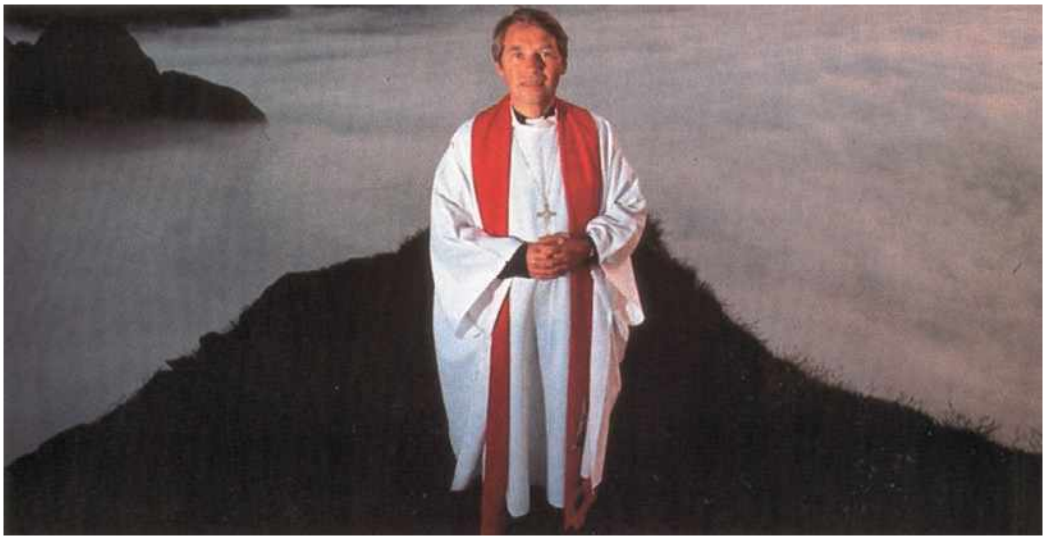

Προτεστάντης πάστορας.

Ορθοδοξία. Κατά καιρούς υπήρξαν ανταλλαγές επιστολών μεταξύ της Λουθηρανικής Εκκλησίας και του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως, στις οποίες τονίστηκαν οι υπάρχουσες διαφορές.

Στην εποχή μας παρατηρείται κινητικότητα για τη βελτίωση των σχέσεων Ορθοδόξων και Προτεσταντών, τόσο στο πλαίσιο του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών (για το οποίο θα μιλήσουμε σε προσεχή ενότητα) όσο και στην Αγγλία. Εκεί οι Ορθόδοξοι ανέπτυξαν επαφές με τους Προτεστάντες μέσα από πρωτοβουλίες της ρωσικής πατριαρχικής επιτροπής του Σουρόζ (με πρωτεργάτη τον επίσκοπο Αντώνιο Bloom), της μοναστικής Αδελφότητας των Αγίων Αλβανού και Σεργίου (η οποία δραστηριοποιείται για την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ Ορθοδόξων και Αγγλικανών) και του Συνδέσμου Αγγλικανικών και Ανατολικών Εκκλησιών, ο οποίος έχει συσταθεί από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Εκκλησία της Αγγλίας.

Δ. Η παρουσία των Προτεσταντών στην Ελλάδα σήμερα

Οι κυριότεροι κλάδοι Προτεσταντών στην Ελλάδα είναι οι Ευαγγελικοί, οι Αντβεντιστές και οι Πεντηκοστιανοί. Τα κέντρα οργάνωσης της θρησκευτικής τους ζωής και λατρείας βρίσκονται στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και σε μερικές περιοχές της ελληνικής επαρχίας.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων ο Προτεσταντισμός ζει και κινείται εντός του ελλαδικού χώρου, χωρίς προστριβές με την Ορθόδοξη Εκκλησία. Είναι, βέβαια, αλήθεια ότι εντός της Ελλάδας δεν έχει αναπτυχθεί κάποιος ιδιαίτερος διάλογος ή κάποια πρωτοβουλία για επαφές μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις κατά τις οποίες οι Προτεσταντικές Ομολογίες ασκούν προσηλυτισμό*, δηλαδή προσπαθούν να αποσπάσουν πιστούς από την Ορθοδοξία και να τους εντάξουν στον Προτεσταντισμό.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Στην ιστορική του εξέλιξη ο Προτεσταντισμός γνώρισε πολλές μεταβολές και σήμερα αποτελείται από πολλές επιμέρους Ομολογίες.
- Η διδασκαλία του διαφέρει σε πολλά σημεία από τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας.
- Στην εποχή μας γίνονται προσπάθειες ανάπτυξης σχέσεων μεταξύ Ορθόδοξης Εκκλησίας και των Προτεσταντικών Ομολογιών.

ΚΕΙΜΕΝΟ

*Η Εκκλησία σε όλους τους αιώνες είναι μία και αγία. Αποτελεί τη συνάθροιση των πιστών, όπου κηρύσσεται γνήσια το Ευαγγέλιο και τελούνται ορθώς τα μυστήρια. Για την πραγματική ενότητα της Εκκλησίας δεν είναι απαραίτητο τίποτα άλλο παρά η πίστη στη διδασκαλία του Ευαγγελίου και η ορθή τέλεση των μυστηρίων. Οι παραδόσεις των ανθρώπων, είτε αναφέρονται στις τελετές είτε στην ιεραρχική οργάνωση της Εκκλησίας, δεν είναι απαραίτητες σ' αυτή τη δομή του εκκλησιαστικού σώματος. Διότι, όπως έγραφε ο Παύλος, υπάρχει μία πίστη, ένα Βάπτισμα, ένας Θεός και Πατέρας όλων (*κείμενο από το έβδομο άρθρο της «Αυγουστιαίας Ομολογίας», μιας από τις πρώτες διακηρύξεις της προτεσταντικής πίστης, στο βιβλίο του Ν. Ματσούκα, *Ο Προτεσταντισμός,* εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 60-66*).*

Η Μεταρρύθμιση δεν απέρριψε εξ ολοκλήρου τον ορατό χαρακτήρα της Εκκλησίας ούτε και τη μυστηριακή της διάσταση. Η κεντρική θέση όμως δόθηκε στο λόγο του Θεού, που ενεργεί στα μυστήρια τη σωτηρία του ανθρώπου. Η λεπτή αυτή πλευρά ήταν σωστή καθεαυτή, αλλά δεν τόνιζε τη φυσική και ανθρώπινη συμβολή στο έργο της σωτηρίας. Γι' αυτό ο λόγος του Θεού, που ενεργεί, δεν εκφράζεται οργανικά και συνεργιακά με καμιά οργάνωση ιστορικής δομής. Έτσι ήταν πολύ εύκολο, όπως είχε συμβεί με τους χαρισματούχους της αρχέγονης Εκκλησίας, το χάρισμα αυτό του λόγου του Θεού να το διεκδικεί ανεξέλεγκτα ο καθένας. Μια αναρχία στις προτεσταντικές κοινότητες δημιουργούσε κίνδυνο για την τύχη της Μεταρρυθμίσεως. Το φαινόμενο αυτό είναι συνηθισμένο στο μεταγενέστερο Προτεσταντισμό και εξακολουθεί να αποτελεί ως σήμερα χαρακτηριστικό γνώρισμα των αιρετικών προτεσταντικών ομάδων

(Ν. Ματσούκα, *Ο Προτεσταντισμός,* εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 67-68).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιες από τις βασικές αρχές της διδασκαλίας του Προτεσταντισμού πιστεύετε ότι έρχονται σε μεγαλύτερη αντίθεση με την Ορθοδοξία;
2. Υπάρχουν δυνατότητες να αναπτυχθεί στην Ελλάδα ένας διάλογος με τους Προτεστάντες; Σε τι θα εξυπηρετούσε αυτό;
3. Να επισκεφθείτε με το θεολόγο καθηγητή σας έναν προτεσταντικό ευκτήριο οίκο και να συζητήσετε με τον προϊστάμενό του θέματα σχέσεων της Ορθοδοξίας με τον Προτεσταντισμό στον ελλαδικό χώρο.

34. Η Ορθοδοξία στο σύγχρονο κόσμο

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- την Ορθοδοξία στο σύγχρονο κόσμο και ειδικότερα στην Ευρώπη
- τις σχέσεις των Ορθόδόξων Εκκλησιών και τη στάση των ετερόδοξων Εκκλησιών απέναντι στην Ορθοδοξία
- το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως και το ρόλο του στη σύγχρονη Ορθόδοξη Εκκλησία.

Στις προηγούμενες ενότητες πληροφορηθήκαμε για τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τις προτεσταντικές Ομολογίες (τις ονομαζόμενες «ετερόδοξες* Εκκλησίες»). Τώρα θα αναφερθούμε στην παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο, καθώς και στο ρόλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως.

1. Η Ορθοδοξία στο σύγχρονο κόσμο και στην Ενωμένη Ευρώπη

α. Γεωγραφική κατανομή

Ορθόδοξες Εκκλησίες βρίσκονται σ' όλο τον κόσμο, έστω κι αν αποτελούν μειονότητες σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό. Υπάρχουν σε Ευρώπη, Αμερική, Ασία και Αυστραλία (υπάγονται στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως), στην Αφρική (υπάγονται στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας), στη Συρία, Λίβανο και ανατολική Τουρκία (υπάγονται στο Πατριαρχείο Αντιοχείας), καθώς και σε Παλαιστίνη και Ιορδανία (υπάγονται στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων).

Ορθόδοξος ναός Αγ. Αλεξάνδρου Νέφσκι, Βουλγαρία.

Η Ορθοδοξία είναι, επίσης, μειονότητα —πλην της Κύπρου— στα περισσότερα κράτη της Ενωμένης Ευρώπης, τα οποία έχουν έντονη ρωμαιοκαθολική και προτεσταντική παρουσία, όπως τονίσαμε στις δύο προηγούμενες ενότητες.

Η παρουσία των Ορθόδοξων Εκκλησιών στη σύγχρονη Ευρώπη είναι σημαντική. Υπενθυμίζει στους Ευρωπαίους την κοινή θρησκευτική τους παράδοση των πρώτων χριστιανικών αιώνων, δηλαδή το σεβασμό στην πολιτιστική και θρησκευτική ιδιαιτερότητα του κάθε λαού και την έννοια μιας χριστιανικής Εκκλησίας που δεν ενδιαφέρεται για κοσμική εξουσία.

Ορθόδοξος ρωσικός ναός.

β. Η ορθόδοξη παρουσία

Είτε αναφερόμαστε σε κράτη με ορθόδοξο πληθυσμό είτε σ' αυτά όπου υπάρχει ορθόδοξη μειονότητα, η Ορθοδοξία έχει έντονη παρουσία στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή τους. Βέβαια, σε πολλά κράτη —εκτός από την Ελλάδα—, η Ορθόδοξη Εκκλησία γνώρισε κατά καιρούς διώξεις και αμφισβητήσεις που οφείλονταν σε αθεϊστικές πολιτικές ιδεολογίες και θρησκευτικό φανατισμό

(ετερόδοξοι ή αλλόθρησκοι). Όλα αυτά η Ορθοδοξία τα αντιμετώπισε με καρτερικότητα και αγωνιστικό φρόνημα προκειμένου να προβληθεί η αλήθεια στο σύγχρονο κόσμο.

Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο χώρο της ιεραποστολής, εκεί δηλαδή όπου κάποιοι λαοί διδάσκονται για πρώτη φορά το Χριστιανισμό. Παρατηρούμε ότι η Ορθοδοξία ριζώνει σε χώρες όπου υπάρχουν ισχυρές πολυθεϊστικές παραδόσεις. Στις χώρες αυτές, οι λαοί δέχονται την Ορθοδοξία με τον ενθουσιασμό που προκαλεί μία αγνή και άδολη πίστη που ξεπερνάει τα εθνικά και θρησκευτικά σύνορα. Σημαντικό είναι, επίσης, το γεγονός ότι χώρες με πρώην αθεϊστικά καθεστώτα προσεγγίζουν πλέον την Ορθοδοξία (Αλβανία, Κίνα, Κούβα).

Εσταυρωμένος (Μ. Πέμπτη).

2. Οι σχέσεις των ορθόδοξων Εκκλησιών και η στάση των ετεροδόξων έναντι της Ορθοδοξίας

α. Οι διορθόδοξες σχέσεις

«Διορθόδοξες» ονομάζονται οι σχέσεις μεταξύ των Ορθόδοξων Εκκλησιών. Η κοινή Ορθόδοξη πίστη είναι ο μεγάλος συνδετικός κρίκος μεταξύ των Εκκλησιών αυτών. Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες έχουν μεταξύ τους πλήρη *διακοινωνία*, δηλαδή εκκλησιαστική ενότητα, αν και διατηρούν κάποιες διαφορές στον τρόπο λατρείας ή σε θέματα εκκλησιαστικής διοίκησης.

Όλοι οι ορθόδοξοι αισθάνονται την ανάγκη να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, να αλληλοβοηθηθούν και να ανταλλάξουν απόψεις για την παρουσία της Ορθοδοξίας στο σύγχρονο κόσμο. Υπάρχουν, επίσης, θέματα για τα οποία θα πρέπει να ληφθούν κάποιες απο-

Παρασκευή αγίου Μύρου από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

Πασχαλινό τραπέζι στη Ρωσία.

Περιφορά Επιταφίου.

φάσεις απ' όλες τις Ορθόδοξες Εκκλησίες. Γι αυτό και είναι μεγάλη ανάγκη να συγκληθεί μία Σύνοδος όλων των Ορθόδοξων Εκκλησιών (μία «Πανορθόδοξη» Σύνοδος).

β. Η σχέση των ετεροδόξων με την Ορθοδοξία

Αν εξαιρέσουμε μεμονωμένες περιπτώσεις διώξεων των Ορθοδόξων, κυρίως από φορείς της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, οι ετερόδοξοι αναγνωρίζουν στην Ορθοδοξία την κοινή χριστιανική παράδοση των πρώτων αιώνων. Χαρακτηριστική του γεγονότος αυτού είναι η φράση ενός σημαντικού στελέχους της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας: «η Δύση (δηλαδή η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) πρέπει να φοιτήσει στο σχολείο της Ανατολής (δηλαδή στην Ορθόδοξη Εκκλησία)».

Το κύρος της Ορθοδοξίας προέρχεται από τη γνησιότητα και την αρχαιότητα της παράδοσής της, καθώς και από τον αγώνα της να μην καταστεί μία Εκκλησία με κοσμική εξουσία.

Η Ορθοδοξία, όμως, θα πρέπει να αναλάβει απέναντι στους ετεροδόξους τις ιστορικές της ευθύνες: της συνεπούς εκκλησιαστικής ζωής και παρουσίας στον κόσμο, του παραδείγματος και της μαρτυρίας. Η Ορθοδοξία έχει ένα «πνευματικό κύρος» στο σύγχρονο χριστιανικό κόσμο και θα πρέπει να το επιβεβαιώσει.

3. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης

α. Η ιστορία του

Μετά τη Β′ Οικουμενική Σύνοδο (381 μ.Χ.) η Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης απέκτησε το κύρος του «πρώτου θρόνου» ανάμεσα στις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες της Ανατολής. Ο εξαιρετικά σημαντικός ρόλος της πρωτεύουσας, ως κεφαλής της αυτοκρατορίας, έδωσε αίγλη και στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης, ο επίσκοπος της οποίας ονομάστηκε, ήδη από τον 4ο αιώνα, «Αρχιεπίσκοπος», δηλαδή «πρώτος εκ των επισκόπων».

Η Δ′ Οικουμενική Σύνοδος (451 μ.Χ.) με ορισμένους κανόνες της αναγνώρισε στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης τα πρεσβεία τιμής έναντι των άλλων Ορθόδοξων Εκκλησιών και το ρόλο της ως εγγυητή της ενότητας των Ορθοδόξων. Γι' αυτό το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης απέκτησε τον τίτλο του «Οικουμενικού», επειδή έχει την «οικουμενική ευθύνη» της Ορθοδοξίας.

β. Ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη σύγχρονη Ορθοδοξία

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης είναι η Εκκλησία-μητέρα προς την οποία οφείλουν όλες οι υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες να τρέφουν σεβασμό. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο πραγματώνει την ύψιστη αλήθεια του ορθόδοξου ήθους: σέβεται την ιδιαιτερότητα της κάθε τοπικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και ασκεί πνευματική και όχι κοσμική εξουσία.

Πάντως, οι ορθόδοξοι στο σημερινό κόσμο τόσο απέναντι στους ετεροδόξους όσο και απέναντι στους αλλόθρησκους, οφείλουν να κινηθούν με άξονα το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο αποτελεί το «συντονιστή» και «εγγυητή» της Ορθοδοξίας στο σύγχρονο κόσμο.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:15 Σελίδα 139

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Η Ορθόδοξη Εκκλησία βρίσκεται σ' ολόκληρο το σύγχρονο κόσμο. Σε ορισμένα κράτη της ανατολικής Ευρώπης αποτελεί την επικρατούσα Εκκλησία.
- Η παρουσία της Ορθοδοξίας είναι σημαντική ακόμα και σε κράτη με πρώην αθεϊστικά καθεστώτα ή ισχυρές πολυθεϊστικές θρησκείες.
- Η κοινή πίστη είναι ο συνεκτικός δεσμός των Ορθόδοξων Εκκλησιών, οι οποίες έχουν μεταξύ τους ενότητα πίστεως και επιζητούν τρόπους στενότερης επικοινωνίας.
- Το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης αποτελεί το συνεκτικό θεσμό μεταξύ των Ορθόδοξων Εκκλησιών.

ΚΕΙΜΕΝΟ

- *Η σύγχρονος Ορθόδοξος Εκκλησία είναι "ανατολική" μόνον ως προς την μορφήν της λατρείας και ως προς την γεωγραφικήν κατανομήν της πλειονότητος των Ορθοδόξων λαών. Όμως, ως προς το περιεχόμενον της πίστεως και την βίωσιν της χριστιανικής ζωής επιμένομεν να διασώζωμεν την ουσίαν της κοινής εις Ανατολήν και Δύσιν αρχαίας μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας, όπως εξεφράζετο και εβιούτο αδιαιρέτως κατά τους οκτώ πρώτους μετά Χριστόν αιώνας, πριν δηλαδή η βαθμιαία αποξένωσις λόγω γεωγραφικών αποστάσεων και γλωσσικών διαφορών οδηγήση εις βαθμιαίαν διαφοροποίησιν και τελικώς εις οδυνηρόν σχίσμα μεταξύ Ανατολικού και Δυτικού Χριστιανισμού. Η Ορθόδοξος πίστις δεν είναι "ανατολική", αλλ' οικουμενική, αποτελεί την κοινήν κληρονομίαν Ανατολής και Δύσεως. Δια τούτο εις αυτήν δύναται να επανεύρει τας ρίζας του ο δυτικός χριστιανός. Δι' αυτής δύναται να ανακαλύψει και την πίστιν της αρχαίας Δυτικής Εκκλησίας της εποχής των Πατέρων της Εκκλησίας (*Ομιλία του Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου στην Ορθόδοξη Κοινότητα της Γάνδης (Βέλγιο), το Νοέμβριο του 1994, περιοδικό *Σύναξη*, 54 (1995), σ. 106*)*.
- *Η Ευρώπη παρουσιάζει μια έντονη διαφοροποίηση σε εθνικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά ζητήματα...Οι εθνικές, πολιτισμικές ή θρησκευτικές διαφορές μπορούν, κάτω από αντίξοες συνθήκες, να εξελιχθούν σε πικρούς ανταγωνισμούς ή κέντρα διαμάχης, διχασμού, πολέμου και καταστροφής...Στο σημείο αυτό ο ρόλος της ορθοδόξου Εκκλησίας είναι πολύ θετικός και εποικοδομητικός. Σε όλη τη διάρκεια της μακράς, αδιάκοπης και επιβεβλημένης από την πραγματικότητα δισχιλιετούς ιστορίας της, η ορθόδοξη Εκκλησία, ειδικότερα το κέντρο της, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, έχει επιδείξει συνεχώς, συστηματικώς και χωρίς ενδοιασμούς έναν βαθύ σεβασμό για την πολιτισμική, εθνική και θρησκευτική ταυτότητα των λαών που βρίσκονται διεσπαρμένοι στις διάφορες χώρες όλου του κόσμου. Η Ορθοδοξία ποτέ δεν επεδοκίμασε την πίεση, τον εξαναγκασμό ή τη βία στα παραπάνω θέματα. Γι' αυτήν, η εθνική, πολιτισμική και θρησκευτική ποικιλότητα που υπάρχει στην ευρύτερη Ευρώπη είναι μία βασική δεδομένη πραγματικότητα που πρέπει με κάθε τρόπο να γίνει σεβαστή*

  *(*Αρχιεπισκόπου Αμερικής Δημητρίου, «Ο ρόλος της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Ενωμένη Ευρώπη», *Ορθοδοξία και Οικουμένη, χαριστήριος τόμος προς τιμήν του Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α',* εκδ. Αρμός, Αθήνα 2000, σ. 2*)*.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Με βάση τα κείμενα να καταγράψετε με ποιους τρόπους η Ορθοδοξία μπορεί να συμβάλλει στην πρόοδο της Ενωμένης Ευρώπης.
2. Ποια είναι εκείνα τα στοιχεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που την κάνουν αποδεκτή με αθεϊστικά καθεστώτα ή με ισχυρές πολυθεϊστικές θρησκείες;
3. Θεωρείτε ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης πρέπει να αναλάβει εντονότερα τον ρόλο του ανάμεσα στις Ορθόδοξες Εκκλησίες; Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.

35. Το όραμα και οι προσπάθειες για την ενότητα των χριστιανών

Στην ενότητα αυτή θα πάρεις πληροφορίες (για):

- τις πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου σχετικά με την ενότητα των χριστιανών
- το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών
- τη δραστηριοποίηση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στο έργο της ενότητας
- τις σημερινές προσπάθειες προσέγγισης Ρωμαιοκαθολικών και Ορθοδόξων.

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται ως εποχή του διαλόγου και της ένωσης των Εκκλησιών, επειδή καταβάλλονται προσπάθειες από τις διαιρεμένες χριστιανικές Εκκλησίες (τις διαφορετικές χριστιανικές «Ομολογίες»*, όπως ονομάζονται) να προσεγγίσουν η μια την άλλη, να συσφίξουν τις σχέσεις τους και να αγωνιστούν για την ένωσή τους. Η προσπάθεια αυτή για ενότητα αποτελεί για την Εκκλησία επιταγή του ίδιου του Χριστού, ο Οποίος εξέφρασε ως τελευταία του επιθυμία το να είναι όλοι οι χριστιανοί ενωμένοι.

Α. Η εγκύκλιος του Οικουμενικού Πατριαρχείου του 1920

Η προετοιμασία για την Εγκύκλιο

Ο διάλογος μεταξύ των χριστιανικών Ομολογιών ξεκίνησε τον 20ο αιώνα μ' ένα κείμενο του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ', ο οποίος απευθύνθηκε το 1902 στους αρχηγούς των Ορθόδοξων Εκκλησιών. Με αυτό ο Πατριάρχης προέτρεπε τις Ορθόδοξες Εκκλησίες ν' αναπτύξουν διάλογο με τους ετεροδόξους.

Στην εγκύκλιο απάντησαν οι Ορθόδοξες Εκκλησίες Ιεροσολύμων, Ρωσίας, Ελλάδας, Ρουμανίας, Σερβίας και Μαυροβουνίου. Όλες αυτές οι Εκκλησίες τόνισαν την ανάγκη ενότητας, αλλά επεσήμαναν και τις δυσκολίες που υπήρχαν. Η Ελλαδική Εκκλησία, μάλιστα, πρόσθεσε ότι παρόμοιες προσπάθειες στο παρελθόν είχαν αποτύχει.

Το περιεχόμενο της εγκυκλίου

Στη συνέχεια, το Οικουμενικό Πατριαρχείο απηύθυνε τον Ιανουάριο του 1920 μια εγκύκλιο επιστολή «προς τις Εκκλησίες του Χριστού σ' όλο τον κόσμο». Στην εγκύκλιο αυτή τονιζόταν η ανάγκη να εκλείψει κάθε δυσπιστία, ώστε να ενισχυθεί η αγάπη, που είναι προϋπόθεση για την επίτευξη της ένωσης. Η εγκύκλιος καλούσε όλες τις Εκκλησίες να συνεργαστούν για μία εθνική συνάντηση, προτείνοντας μάλιστα την ίδρυση μιας «κοινωνίας» Εκκλησιών κατά τα πρότυπα της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, όμως, απαντώντας το 1923 με δική της εγκύκλιο δυναμίτισε κάθε προσπάθεια διαλόγου, προβάλλοντας ως προϋπόθεσή του την πλήρη υποταγή των υπόλοιπων Εκκλησιών στην εξουσία του Βατικανού.

Β. Η ίδρυση και το έργο του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών (Π.Σ.Ε.)

Ο δρόμος προς την ίδρυση του Π.Σ.Ε.

Μετά από την άρνηση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας να συμμετάσχει στις ενωτικές προσπάθειες των χριστιανικών Εκκλησιών, η Ορθόδοξη Εκκλησία στράφηκε προς τον Προτεσταντισμό, ο οποίος (όπως τονίσαμε σε προηγούμενη ενότητα) είχε εκδηλώσει ενδιαφέρον για διάλογο με την Ορθοδοξία.

Έτσι, το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Προτεσταντικές Εκκλησίες διοργάνωσαν δύο συνέδρια που προετοίμασαν τη συνεργασία τους και οδήγησαν στην ίδρυση του Π.Σ.Ε. στο Άμστερνταμ το 1948. Εκεί πραγματοποιήθηκε η ένωση των δύο κλάδων συνεργασίας («Ζωή και Εργασία»/«Πίστη και Τάξη»). Οι Εκκλησίες διατήρησαν την αυτονομία τους μέσα στο νέο μεγάλο οργανισμό. Στο Καταστατικό του Π.Σ.Ε. καθορίστηκε ότι μέλη του μπορεί να είναι οι Εκκλησίες που αναγνωρίζουν τον Χριστό ως Σωτήρα.

Οι στόχοι του Π.Σ.Ε.

Το Π.Σ.Ε. επιδίδεται σε ποικίλες δραστηριότητες με σκοπό την προσέγγιση των Εκκλησιών (σύγκληση συνεδρίων και παρεμβάσεις σε θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος) και η συμμετοχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας σ' αυτές είναι εντονότατη.

Το 1952 φαίνεται η πρώτη θετική συνέπεια της ίδρυσης του Π.Σ.Ε., όταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας Α′ εγκαινιάζει με εγκύκλιο επιστολή το διάλογο της αγάπης με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

Γ. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία δραστηριοποιείται για την ενότητα

Μέχρι τη σύγκληση της Β′ Βατικανής Συνόδου στη Ρώμη (1962-1965) δεν είχε σημειωθεί ούτε ένα βήμα προσέγγισης Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών. Η Β′ Βατικανή Σύνοδος, όμως, τόνισε την ανάγκη να εγκαινιασθεί ο διάλογος με την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Στο πλαίσιο αυτό, το 1964 συναντήθηκαν στα Ιεροσόλυμα ο Πάπας Παύλος ΣΤ′ και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας Α′. Οι δύο πνευματικοί ηγέτες προσευχήθηκαν μαζί, ώστε η συνάντησή τους αυτή να αποτελέσει την αρχή για ουσιαστικό διάλογο μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Αργότερα (1967 και 1968) αντάλλαξαν επισκέψεις σε Ρώμη και Κωνσταντινούπολη.

Σε ένδειξη καλής θέλησης, οι δύο Εκκλησίες αποφάσισαν να άρουν (καταργήσουν) τα αναθέματα* που είχαν επιβληθεί κατά το Σχίσμα του 1054 μ.Χ. Επίσης, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία επέστρεψε πολλά λείψανα αγίων, που είχαν μεταφερθεί από την Ανατολή στη Δύση κατά την περίοδο των Σταυροφοριών. Η προσέγγιση των δύο Εκκλησιών εγκαινίασε ένα νέο πνεύμα που ονομάστηκε «οικουμενικό».

Από το ιεραποστολικό συνέδριο του Π.Σ.Ε. που έγινε στην Αθήνα το 2005.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:15 Σελίδα 143

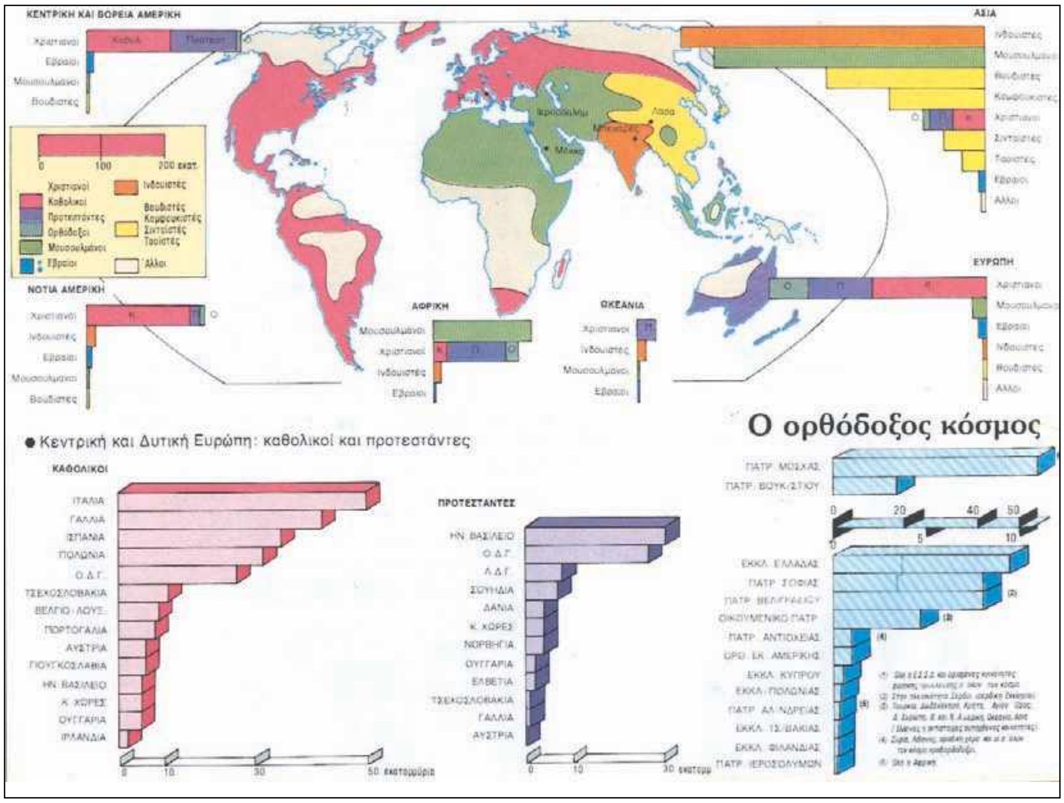

Η παρουσία των διαφόρων χριστιανικών ομολογιών στην Υδρόγειο.

Δ. Οι προσπάθειες διαλόγου μεταξύ Ρωμαιοκαθολικών και Ορθοδόξων σήμερα

Στο πλαίσιο αυτού του οικουμενικού πνεύματος πραγματοποιήθηκαν πολλές συναντήσεις μεταξύ Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών. Μέχρι σήμερα συνεχίζεται ο διάλογος, με βασικό πρόβλημα την Ουνία*, που συνεχίζει να απασχολεί τις δύο Εκκλησίες.

Σε μία Ενωμένη Ευρώπη, αλλά και σε μία Ελλάδα όπου υπάρχει μειονότητα Ρωμαιοκαθολικών, η Ορθόδοξη Εκκλησία καλείται να προσεγγίσει τις άλλες χριστιανικές Ομολογίες μέσα από ένα διάλογο αγάπης και αλήθειας. Τα δύο αυτά στοιχεία αλληλοσυμπληρώνονται και αποτελούν τη βάση και την μελλοντική ελπίδα για τις σχέσεις των χριστιανικών Εκκλησιών.

ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΩ ΚΑΙ ΘΥΜΑΜΑΙ

- Με πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου ξεκίνησε στις αρχές του 20ού αιώνα η προσπάθεια διαλόγου της Ορθόδοξης Εκκλησίας με τις άλλες χριστιανικές Εκκλησίες (Ομολογίες).
- Το 1948 Ορθόδοξοι και Προτεστάντες ίδρυσαν το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών, με στόχο την προώθηση του διαλόγου μεταξύ τους.
- Μετά από τη Β′ Βατικανή Σύνοδο (1961-1965), η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία εγκαινίασε διάλογο με την Ορθόδοξη.
- Ο διάλογος αυτός συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με βασικό του πρόβλημα την ρωμαιοκαθολική Ουνία.

ΚΕΙΜΕΝΟ

- *Ζούμε σε μία εποχή, όπου πολλά από τα παλιά ζητήματα μπορούν τώρα ευκολότερα να διευκρινιστούν. Η ιστορική αποξένωση Ανατολής και Δύσης –γλωσσική, πνευματική, διανοητική– τείνει να εξαφανιστεί μέσα σ' έναν κόσμο που γίνεται πολύ μικρός. Τα «μη θεολογικά» στοιχεία της αποξένωσής μας θα ανήκουν σύντομα στο παρελθόν. Σήμερα η Ορθοδοξία ουσιαστικά δεν είναι πια –και θα γίνεται ολοένα και λιγότερο– «Ανατολική» Εκκλησία, ακριβώς όπως ο Δυτικός χριστιανισμός δεν είναι πια μόνον «Δυτικός». Αυτό θα μας βοηθήσει να ξεχάσουμε τα μικρότερα ζητήματα και να συγκεντρώσουμε την προσοχή μας στα πραγματικά. Σε όλα αυτά χρειάζεται να βλέπουμε το χέρι του Θεού*

  (π. Ιωάννης Μάγιεντορφ, *Σύναξη*, 51 (1994), σελ. 26).

- *Από της ενάρξεως της αναμίξεως της Αγίας ημών Εκκλησίας εις την Οικουμενικήν Κίνησιν, το βασικόν ενδιαφέρον αυτής ήτο η διατήρησις της Ιεράς Παραδόσεως, η διδασκαλία των Αγίων Πατέρων και η ενότης της αδιαιρέτου αρχαίας Εκκλησίας. Η ομολογία της Εκκλησίας μας και η εκκλησιολογική εμπειρία και ζωή Αυτής εξεφράζοντο πάντοτε διά της συνοδικής συνειδήσεως, κυρίως διά των Συμβόλων πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως και διά των Οικουμενικών Συνόδων, αι οποίαι αποτελούν το θεμελιώδες κριτήριον της ενότητος της Εκκλησίας. Ο Οικουμενικός θρόνος είναι η Εκκλησία του διαλόγου*

  (*Βαρθολομαίος Α', Οικουμενικός Πατριάρχης· δηλώσεις του, όπως καταγράφονται στο βιβλίο του Γ. Λιάντα, Ο διμερής θεολογικός διάλογος Ορθοδόξων και Παλαιοκαθολικών,* έκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 11-12).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Γιατί η Ορθόδοξη Εκκλησία άρχισε διάλογο με την Προτεσταντική αρκετά χρόνια πριν από την έναρξη του διαλόγου με τη Ρωμαιοκαθολική;
2. Γιατί το πρόβλημα της Ουνίας αποτελεί «αγκάθι» στο διάλογο Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών;
3. Η ενότητα μεταξύ των χριστιανικών Εκκλησιών μπορεί να συμβάλει στην παγκόσμια ενότητα; Δικαιολογήστε την άποψή σας.
4. Αναζητήστε πληροφορίες για μια δραστηριότητα του Π.Σ.Ε. (μπορείτε να πλοηγηθείτε στην ιστοσελίδα του Π.Σ.Ε., www.wcc-coe.org) και ανακοινώστε τα στοιχεία που θα συγκεντρώσετε στην τάξη.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:16 Σελίδα 145

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Άκτιστος: ο όρος αυτός χαρακτηρίζει κάποιον που δεν οφείλει την ύπαρξή του σε κάποιον άλλο. Έτσι άκτιστος, αυτοδημιούργητος, αυθύπαρκτος – χωρίς αρχή (Άναρχος) άρα και χωρίς τέλος – είναι μόνον ο Θεός.

Ανάθεμα: επίσημη απόφαση μιας Εκκλησίας με την οποία καταδικάζεται μια άλλη Εκκλησία ή αιρετικά πρόσωπα. Με το ανάθεμα αποκόπτεται η Εκκλησία ή ο αιρετικός από το Σώμα της Εκκλησίας και δε συμμετέχει σ' αυτήν. Το κόστος της αποκοπής αυτής μοιάζει με το κόψιμο ενός κλαδιού από τον κορμό δέντρου. Το δέντρο συνεχίζει να αναπτύσσεται, ενώ το κλαδί ξεραίνεται.

Αποθέωση: έκφραση μεγάλου ενθουσιασμού για κάποιον, απόδοση τιμών, θρίαμβος.

Αρχισυνάγωγος: ο επικεφαλής της Συναγωγής, δηλαδή του τόπου συνάθροισης των Ιουδαίων, όπου γινόταν η λατρεία, ιδιαίτερα την ημέρα του Σαββάτου.

Δεισιδαιμονία: πίστη σε μυστηριώδεις υπερφυσικές δυνάμεις, η οποία αποδίδει σε τυχαία γεγονότα, σε πράξεις ή σε αντικείμενα υπερφυσικές ιδιότητες, που μπορούν, δήθεν, να επηρεάσουν αρνητικά τη ζωή του ανθρώπου. Πρόκειται για μια αντίληψη η οποία στηρίζεται στον παράλογο και υπερβολικό φόβο.

Δόγμα: όρος που δηλώνει την πίστη στην αλήθεια του Χριστιανισμού, όπως έχει καταγραφεί στην Αγία Γραφή και έχει διατυπωθεί από την Ορθόδοξη Καθολική Εκκλησία με τις αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων, και έχει αναπτυχθεί από την εκκλησιαστική παράδοση. Είναι αναλλοίωτες και ζωτικές αλήθειες απαραίτητες για τη σωτηρία του ανθρώπου, και οι οποίες δεν επιδέχονται αλλαγές.

Δογματική: Η διδασκαλία της Εκκλησίας σχετικά με τα δόγματα και την ανάπτυξή τους σε τρόπο υπάρξεως και ζωής από τον πιστό. Η δογματική εκθέτει μεθοδολογικά, οργανωμένες σε σύστημα και με ενότητα, όλες τις αλήθειες που περιέχονται στην αποκάλυψη του Θεού.

Εθνικός: όρος που δηλώνει κάθε άτομο που διατηρεί μια θρησκευτική και φιλοσοφική πίστη η οποία δεν αναφέρεται και δε συνδέεται με την πίστη στον Θεό των χριστιανών και με τον τρόπο ζωής που αυτή η πίστη υποδεικνύει. Ο όρος αναφέρεται στις γηγενείς θρησκευτικές εκδηλώσεις και δεν αποδίδεται σε πιστούς άλλων μεγάλων θρησκειών, π.χ. μουσουλμάνους, βουδιστές κ.ά..

Ειδωλολατρία: λατρεία ειδώλων, κατασκευασμένων ομοιωμάτων μιας θεότητας, τα οποία είναι φορείς του πνεύματος της θεότητας που αντιπροσωπεύουν.

Ετερόδοξος (από πλευράς ορθόδοξης θεολογίας): ο χριστιανός που δεν ανήκει στην Ορθόδοξη Εκκλησία.

Λόγος Θείος: ο όρος Λόγος χρησιμοποιείται στην Καινή Διαθήκη, στους Πατέρες της Εκκλησίας και, γενικότερα, στη χριστιανική θεολογία για να δηλώσει το πρόσωπο του Ιησού Χριστού. Συνήθως, συνδυάζεται με το επίθετο «Θείος» για να τονίσει τον Ιησού ως το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε από τον ευαγγελιστή Ιωάννη (*Ιωαν.*

1, 1-14· *Α΄ Ιωαν*. 1, 1· *Αποκ.* 19, 13) και τους Πατέρες της Εκκλησίας για να σημειωθεί η διάκριση μεταξύ του Χριστού ως Υιού του Θεού και του Πατέρα Του, αλλά και η σχέση ομοουσιότητας του Υιού με τον Πατέρα Του.

Ησυχασμός: ασκητικό κίνημα που αναπτύχθηκε τον 14ο αιώνα στην Ανατολική Εκκλησία και αποσκοπεί στην πνευματική καλλιέργεια και ολοκλήρωση των ασκητών. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της μοναστικής τάσης για πνευματική τελείωση είναι η ησυχία που κατακτάται με τη διαρκή επανάληψη της νοερής προσευχής («Κύριε Ιησού Χριστέ ελέησόν με»), με την καθαρότητα του νου και της καρδιάς και την πνευματική εγρήγορση. Οι μοναχοί που ακολουθούν αυτή την τάση ονομάζονται Ησυχαστές.

Θεοκρατία: η άσκηση πολιτικής εξουσίας από φορείς συγκεκριμένης θρησκείας, η ταύτιση της πολιτικής με τη θρησκευτική εξουσία.

Θύραθεν παιδεία: η μόρφωση και η καλλιέργεια που προέρχονται από σπουδές σε εκπαιδευτικό – πνευματικό χώρο του Ελληνισμού.

Ιδεολογία: απόψεις και αρχές (πολιτική, κοινωνική ή ηθική) τις οποίες υπηρετεί κάποιος με αφοσίωση, πίστη και ανιδιοτέλεια.

Καθαρτήριο πυρ: κατά την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είναι ο ενδιάμεσος τόπος στον οποίο εξαγνίζονται οι ψυχές που προέρχονται από την κόλαση, έτσι ώστε να καταστούν άξιες για τον παράδεισο.

Κτίσμα: καθετί δημιουργημένο και διαμορφωμένο σε κάποιο σχήμα ονομάζεται οικοδόμημα και κτίσμα, π.χ. ο άνθρωπος και η φύση είναι κτίση, κτίσματα-δημιουργήματα του Θεού.

Νωπογραφία (fresco): τεχνική της τοιχογραφίας που χαρακτηρίζεται από τοποθέτηση χρωμάτων, διαλυμένων σε νερό, πάνω σε νωπό ασβεστοκονίαμα.

Ομολογία: ο όρος αρχικά χρησιμοποιήθηκε για τη δημόσια δήλωση προφορικώς ή γραπτώς της χριστιανικής πίστης. Αργότερα και μέχρι σήμερα, ο όρος χρησιμοποιείται κυρίως για να δηλώσει την πίστη των διαφορετικών Προτεσταντικών Εκκλησιών.

Ουνία: λατινικός όρος που χρησιμοποιήθηκε από την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για τους Ορθόδοξους που αναγνώρισαν το πρωτείο του πάπα και έχουν εκκλησιαστική κοινωνία με την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία μετά το Σχίσμα του 1054. Οι Ορθόδοξοι αυτοί ονομάζονται Ουνίτες ή Ελληνόρρυθμοι Καθολικοί. Ουνία ονομάζεται, από την πλευρά της Ορθόδοξης Εκκλησίας, και η προσπάθεια κάποιων Ρωμαιοκαθολικών να εμφανίζονται ως Ορθόδοξοι με σκοπό τον προσηλυτισμό Ορθοδόξων.

Ουσία – φύση: είναι η αληθινή σύσταση ενός πράγματος. Με τους όρους αυτούς εκφράζεται η βαθύτερη έννοια, το κυριότερο στοιχείο μιας πραγματικότητας. Για τον άνθρωπο παντελώς άγνωστη και απλησίαστη – αμέθεκτη – είναι η ουσία του Θεού, εφόσον αποτελεί το βαθύτερο «είναι» Του.

Πατέρες της Εκκλησίας: όσοι διακρίθηκαν για την αγιότητα, την καθοδήγηση και τη διδασκαλία των πιστών. Οι Πατέρες και Διδάσκαλοι της Εκκλησίας με το χάρισμα να ερμηνεύουν την αλήθεια του Θεού και να αντιμετωπίζουν θεολογικές κρίσεις στην Εκκλησία κατευθύνουν πνευματικά τους πιστούς.

Παυλικιανοί: αίρεση στη Μ. Ασία του 7ου μ.Χ. αιώνα, η οποία θεωρούσε τον Χριστό απλό άγγελο, απέρριπτε την Παλαιά Διαθήκη, το μοναχισμό, τα μυστήρια της Εκκλησίας, τις εικόνες, την προσκύνηση των αγίων και της Θεοτόκου κ.ά. Η ονομασία τους τούς συνδέει με τον Απ. Παύλο για τον οποίο έτρεφαν μεγάλο σεβασμό. Αποδέχονταν από την Καινή Διαθήκη μόνον τα Ευαγγέλια που περιέχουν τα λόγια του Κυρίου και τις επιστολές του Απ. Παύλου.

Προσήλυτοι: οι εθνικοί που ασπάστηκαν το Μωσαϊκό Νόμο χωρίς να ενσωματωθούν στον Ιουδαϊσμό. Πολλοί από αυτούς, στη συνέχεια, δέχτηκαν το χριστιανικό μήνυμα.

Σύμβολο της Πίστεως: σύντομο ομολογιακό κείμενο στο οποίο αναφέρονται τα βασικά δόγματα της χριστιανικής πίστης, το «πιστεύω». Το πιο γνωστό Σύμβολο είναι το Σύμβολο «Νικαίας – Κωνσταντινουπόλεως» (325 και 381).

Τριαδολογικές αιρέσεις: αιρέσεις που αμφισβήτησαν την ισότιμη σχέση των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδας. Οι κυριότερες είναι ο Αρειανισμός (άρνηση θεότητας του Χριστού) και η Πνευματομαχία (αμφισβήτηση της θεότητας του Αγίου Πνεύματος).

Υπερώο: μικρό διαμέρισμα που βρίσκεται κάτω από τη στέγη και πάνω από όλους τους ορόφους ενός οικοδομήματος.

Υπόσταση – πρόσωπο: ταυτόσημοι φιλοσοφικοί όροι με τους οποίους η Εκκλησία διατύπωσε το τριαδολογικό και χριστολογικό δόγμα. Δηλώνουν μια ιδιαίτερη ύπαρξη, η οποία υπάρχει από μόνη της, έχει αυτοσυνειδησία και αυτοπροσδιορίζεται με ελευθερία. Οι όροι στη χριστιανική δογματική χρησιμοποιήθηκαν για να δηλώσουν ότι ο Θεός είναι ένας στην ουσία του, αλλά και Τριαδικός, δηλαδή τρία πρόσωπα - τρεις υποστάσεις: Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα. Το ίδιο ισχύει και για την ανθρώπινη φύση που είναι μία και κοινή —όλοι οι άνθρωποι συμμετέχουν σ' αυτήν, αλλά οι ανθρώπινες υποστάσεις - πρόσωπα είναι πολλές/ά (έτσι, όλοι είμαστε άνθρωποι, αλλά άλλος είναι ο Γιώργος, ο Κώστας, η Σοφία κ.ο.κ.).

Χριστολογικές αιρέσεις: αιρέσεις που αμφισβήτησαν την ένωση των δύο φύσεων (θείας και ανθρώπινης) αλλά και των δύο θελήσεων και ενεργειών στον Χριστό, με αποτέλεσμα να θεωρούν τον Χριστό είτε μόνο άνθρωπο (Νεστοριανισμός) είτε μόνο Θεό (μονοφυσιτισμός).

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:16 Σελίδα 148

ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ελληνική Τέχνη. «Βυζαντινές Τοιχογραφίες», Εκδοτική Αθηνών, 1994.

Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους. Εικονογραφημένα χειρόγραφα, Εκδοτική Αθηνών, 1991.

Οι Θησαυροί της Μονής Πάτμου, Εκδοτική Αθηνών, 1988.

Το Μουσείο του Βατικανού, εκδόσεις Τζιαμπίρης – Πυραμίδα Θεσσαλονίκη, 1994.

Σινά. Οι Θησαυροί της Μονής, Εκδοτική Αθηνών, 1990.

Θησαυροί του Αγίου Όρους, Θεσσαλονίκη 1997.

Αξιωτάκη Α., *Η Νέα Μονή της Χίου (Σύντομο οδοιπορικό)*, Χίος 1991, β′ έκδοση.

Εγκυκλοπαίδεια των Θρησκειών, εκδ. Αλκυών, Αθήνα 1994. τόμοι 1-4.

Παγκόσμιος Ιστορία Τέχνης, Εκδοτικός οργανισμός «Χρυσός Τύπος» Α.Ε., Αθήνα 1977, τόμοι 4,7,8,9.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, « Εκδοτική Αθηνών» Α.Ε., Αθήναι 1975, τόμοι Ζ, Η, Θ, Ι.

Ταχιάου Α. Α., *Κύριλλος και Μεθόδιος οι Θεσσαλονικείς. Η βυζαντινή παιδεία στους Σλάβους*, Θεσσαλονίκη 1989.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, *Επτά Ημέρες* 2/7/1998, 15/4/2001, 20/12/1998, 3/10/1999.

Αγία Γραφή –Βίβλος. Αγιογραφίες, εκδόσεις Κουμουνδουρέας, χ.χ.

Περιοδικά «Ε» της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας.

National Geographic, November 1995.

Chatzidakis Manolis (gen. ed.), *Hosios Loukas, Byzantine art in Greece*, P. H. Melissa, 1997, Athens, Greece.

Art and History of Assisi, Casa Editrice Bonechi, Florence, Italy, 1995.

Chiarelli R., *Storia e Capolavori di Verona*, C.E. Bonechi, Firence, 1994.

Masterpieces in the Pitti Palace museum, C. E. Bonechi, Florence 1994.

Περιοδικό *«Experiment-Γαιόραμα»*, τεύχ. 1ο (1ος-2ος 1996), τεύχ. 5ο (9ος-10ος 1995), τεύχ. 2ο, (3ος-4ος 1996).

Gombrich E. H., *Το Χρονικό της Τέχνης*, Μ. Ι. Ε. Τ., Αθήνα 2003.

Θησαυρός Βιβλικών Εικόνων, εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, έκδ. Α′, Αθήνα 1992.

Ημερολόγιο 2003 με θέμα: Καπεσοβίτες ζωγράφοι. Πολιτιστικός σύλλογος Καπέσοβου «Ο Αλέξης Νούτσος».

Ιστοσελίδα www.e-yliko.gr του *Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων*.

ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ. Περιήγηση στη χριστιανική Ανατολή, εκδόσεις ADAM, Αθήνα 1991.

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:16 Σελίδα 150

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:16 Σελίδα 151

Mathiti THRISKEFTIKA/009-152 20-09-2005 16:16 Σελίδα 152

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α′).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.